

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΟΔΗΓΗΤΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ

ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΔΥΟ ΕΤΗ ΜΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ Mme NECKER DE SAUSSURE.

ΥΠΟ

Σ. ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΣ.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ.

1869.

τοῦ τύπου εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὑπάρχει ἡ μεγίστη ὠφέλεια, ἣν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ περὶ προοδευούσης ἀνατροφῆς ἢ μελέτης τοῦ βίου ἀξιολόγου συγγράμματος τῆς σοφῆς Γαλάτιδος συγγραφίδος K. Necker de Saussure, ἠρύσθην περὶ τὴν ἀνατροφήν τοῦ ἤδη τετραετοῦς κορασίου μου, μέρος τοῦ ὁποίου συγγράμματος οὐσιῶδες ἀποτελεῖ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τοῦ α. τόμου ἢ ἀπὸ τῶν δύο ἐτῶν τῶν παίδων μέχρι τῶν πέντε ἀξιοσπούδαστος περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν μελέτη. Εἰς τούτου λοιπὸν πρὸ πάντων τοῦ τελευταίου μέρους τὴν ἐκπόνησιν μᾶλλον ἢ τὴν ἀπλὴν μετάφρασιν διενεόηθην νὰ ἐνασχοληθῶ, καὶ ἀπεφάσισα νὰ δημοσιεύσω αὐτὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Πρῶτον Ὁδηγητικὸν Ἐγχειρίδιον πρὸς τὴν ἀνατροφήν τῶν παιδίων ἀπὸ τῶν δύο ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε· προτιθεμένη ὅπως τὴν ἐξ αὐτοῦ γενομένην μοι ὠφέλειαν μεταδώσω καὶ εἰς τὰς φίλας μοι ὁμογενεῖς μητέρας, κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Εὐαγγελίου ῥῆμα: μὴ κρύπτετε τὸ δοθὲν ὑμῖν τάλαντον, ἀλλὰ πολλαπλασιάζετε κοινωνοῦντες αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν. Καθαρὰ ἐντεῦθεν συναισθήσεις τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ εἰλικρινῆς συνειδήσεις τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἅμα ἡδίστου μητρικοῦ καθήκοντος, περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ θυσιάῃ τὸ πᾶν, ὡδήγησάν με εἰς τε τὴν ἐνασχόλησιν καὶ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος πονήματος, ὅπερ πᾶσαι αἱ ὁμογενεῖς μητέρες ὑπὸ τῆς αὐτῆς συναισθήσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἱερᾶς συνειδήσεως κατεχόμεναι, πέποιθα ὅτι προθυμότερα θέλουσιν ὑποδεχθῆ καὶ ἐν χερσὶ θέσει αὐτὸ ἡμέρας σχεδὸν καὶ νυκτός, μετ' ἐπιστασίας καὶ μελέτης ἀναγινώσκουσαι αὐτὸ, ἵνα τὴν ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐγὼ, μεγίστην ὠφέλειαν καρπωθῶσι περὶ τὴν ὀρθὴν ἀνατροφήν τῶν παιδίων τῶν ἀρρένων καὶ κορασίων, δι' ἧς ἀληθῶς θέλουσιν ἀξιοῦσθαι νὰ βλέπωσιν αὐτὰ τῶν τε οἰκογενειῶν των ἀξιαγάπητα μέλη, καὶ τῆς κοινωνίας πολιίτας καὶ πολίτιδας χρηστοὺς καὶ ἀληθῶς ἀξιοτίμους.

Καθόσον ἀπεδείχθη ἤδη τρανώτατα καὶ ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσιν, ὅτι ἡ διὰ τῶν γραμμάτων ἐκπαίδευσις καὶ ἡ καλλιτέρα αὐτὴ καὶ μεθοδικωτέρα δὲν ἐπιτυχάνει, ὅσον δεῖ, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐπιβλαβὴς ἀπέβη αὐτῷ, ἐὰν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ δὲν προκαταβληθῇ ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης παιδικῆς ἡλικίας του, καὶ ὑπὸ τῶν χειρῶν τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἡ προσήκουσα προκαταρκτική ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀνατροφὴ, δι' ἧς ὁλος ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγαθότητος, καὶ εἰς τὸ ἦθος αὐτοῦ ἀπαλώτατον ἔτι καταβάλλονται τὰ ἱερὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα ἀρδευόμενα ἔπειτα διὰ τῶν ναμάτων τῆς ἀγαθῆς καὶ ἀληθεστέρας ἐκπαιδεύσεως, αὐξάνουσιν εἰς δένδρα ἀγλαοὺς παράγοντα τοὺς καρποὺς καὶ γλυκυτάτους. «Ἐπεὶπερ ἀμετάστατα, λέγει ὁ μέγας τῆς Καισαρείας Ἱεράρχης, πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα.» Καὶ ἡ Κ. Στάελ ὀρθότατα ἀποφαίνεται ὅτι «ἡ ζωὴ ἡμῶν αὕτη οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, ἐὰν δὲν χρησιμεύῃ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν τῆς καρδίας μας»· ταύτην δὲ προστίθημι πρέπει νὰ λαμβάνη βέβαια ἐγκαίρως ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ὑπὸ τὰς φροντίδας καὶ τὰς συνετὰς ὁδηγίας τῆς μητρὸς.

Ἐξεπόννησα δὲ μᾶλλον, ὥς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, τὴν συγγραφὴν ταύτην, ἡ μετέφρασα κατὰ πᾶσαν φράσιν καὶ λέξιν ἀπλῶς καὶ ἀκριβῶς· καθόσον συνέταξα τὸ περὶ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς Ὁδηγητικὸν τοῦτο Ἐγχειρίδιον κατὰ τὸ σύστημα ἐγγένει τῆς Κ. Necker, καὶ εἰς τινὰ μὲν μέρη οὐκ ὀλίγα ἐβάδισα κατὰ γράμμα καὶ νόημα συμφωνότατα πρὸς τὸ κείμενον τῆς σοφῆς συγγραφίδος, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἐν τοῖς δυσὶ μάλιστα κεφαλαίοις, τῷ πρώτῳ περὶ ὁρισμοῦ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, καὶ τῷ δευτέρῳ (εἰς μέρη τινὰ) περὶ τοῦ πρώτου καθήκοντος τῆς μητρὸς καὶ

τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἀνατροφῆς, καθὼς καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τῷ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως, συνέγραψα σχεδὸν διαφόρως τοῦ κειμένου, ποῦ μὲν φυλάττουσα μόνον τὴν διάνοιαν τῆς συγγραφέως, καὶ ἀναπτύσσουσα αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν εὐληπτότερον καὶ ἐκτενέστερον, ποῦ δὲ μεταφράζουσα μίαν καὶ δύο σελίδας εἰς συντόμους περιόδους ἡρμηνευμένας σαφέστερον καὶ πρακτικώτερον ἢ ἐν τῷ κειμένῳ, ἔνθα ἡ σοφὴ συγγραφεὺς μετὰ πολλῆς φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας ἀνελίσσει ὑψηλὰς περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θεωρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνῷ τὸ βιβλίον τοῦ συγγράμματος τῆς Κ. Νέκερ τὸ διαλαμβάνον τὴν ἐπὶ τῆς περιόδου τῶν 2 ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε ἀνατροφὴν τῶν παιδίων διαιρεῖται εἰς δέκα Κεφ. μετὰ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως, ἐν τῷ ἑμῷ Ἐγχειριδίῳ ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ἐν περὶ σσότερον Κεφ. τὸ περὶ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνατροφῆς, διὰ νὰ καταστήσω τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συνταγμάτιον τοῦτο ὡς ἐν τέλειον ὅλον ἔχον ἀρχὴν καὶ τέλος ὑπὸ ἐπιστημονικὴν πῶς ὅψιν θεωρούμενον, οἷον ἐστὶ τὸ ἐκ τριῶν βιβλίων συγκεῖμενον ἐκτεταμένον σύγγραμμα τῆς Κ. Νέκερ τὸ ἐπιγραφόμενον, ὡς εἶπον, Προοδεύουσα Ἀνατροφή ἢ μελέτη τοῦ βίου, οὗτινος μέρος ἢ ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν δύο ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε ἀνατροφῆς πραγματεία. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον Κεφ. μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἀνατροφῆς ἢ τῶν ἔξεων κατὰ τὰ 2 ἔτη τῶν παιδίων, ὡς ἐπιγράφει τὸ πρῶτον Κεφ. τοῦ ἑαυτῆς βιβλίου ἢ Κ. Νέκερ, προσέθηκα καὶ τὸ περὶ τοῦ πρώτου καθήκοντος τῆς μητρός. Ἀντλήσασα μὲν καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι τῆς Κ. Νέκερ, ἀλλ' ἐκθέσασα αὐτὰ κατ' ἄλλην πῶς συνάφειαν τῶν νένοιων, καὶ κατὰ φράσιν εὐκρινεστέραν καὶ καταλληλοτέραν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ὁδηγητικοῦ Ἐγχειριδίου μου. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ Κεφ. τῷ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως, ἐπειδὴ ἡ Κ. Νέκερ ἀσχολεῖται ὅλως

εἰς μελέτην θεωρητικὴν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν πρώτην παιδικότητα, παρέλειψα ὅλως τὴν θεωρίαν ταύτην καὶ περιωρίσθην ἀκριβῶς εἰς τὴν κατὰ σειρὰν πρακτικὴν καὶ περιληπτικὴν ἐκθεσιν τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἑνδεκα Κεφ., ὅπως δώσω εἰς τὴν μητέρα νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν αὐτῆς τὸ ὅλον τῆς ἀνατροφῆς σχέδιον ἐν συνόψει, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν εἰκόνι περιεκτικῇ εὐρίσκη εὐχερῶς ἕκαστον τῶν μερῶν τῶν συγκροτούντων τὴν ὅλην οἰκοδομήν. Καὶ ἵνα σαφέστερον εἴπω, ἐν ὅλῳ τῷ παρόντι συνταγματικῷ ἔσχον μὲν ὑπ' ὄψιν μου τὸ σοφὸν σύγγραμμα τῆς Κ. Νέκερ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καθόλου ἐτήρησα ἐν τῷ ἐμῷ Ἐγχειρίδιῳ, ἐξ ἐκείνου δὲ ὁρμωμένη διενοοῦμένη περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ὑμετέρων παιδίων καὶ ἔγραφον ὅσα οἰκεῖα καὶ συγγενῇ ἡμῖν, καὶ ὡς ἤθελέ τις γράφει πρωτότυπον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σύνταγμα. Τὰς ἐν τῷ περὶ θρησκευτικῆς λατρείας μικρὰς προσευχὰς μετέφρασα ὁποίας ἐκτίθησιν αὐτὰς ἡ Κ. Νέκερ μετὰ μικρᾶς τινος παραλλαγῆς εἰς τινας. Προτίθημι ὅτι ἔσχον ὑπ' ὄψιν εἰς τινὰ μέρη μάλιστα εἰς τὰ περὶ ὑπάκοῆς καὶ ἀληθείας καὶ τὸ περὶ θρησκευτικῆς διδασκαλίας Κεφ. καὶ ἐν συγγραμμάτιον Ἐγχειρίδιον τῆς μητρὸς ἐπιγραφόμενον, τοῦ ὁποίου αἱ ἑννοιαὶ κατὰ πολὺ συμφωνοῦσαι μοὶ ἐφάνησαν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ συγγράμματος τῆς Κ. Νέκερ.

Ὑψος τῆς παραστάσεως τῶν νοημάτων καὶ γλωσσῶσαν ἐν γένει μετεχειρίσθην ὅσον τὸ δυνατόν καθαρὸν ἅμα καὶ ἀπλοῦν, καὶ ὁποῖον ἀρμόζει καὶ ἀπαιτεῖται εἰς σύγγραμμα ὠρισμένον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διδασκαλίαν καὶ πρὸς ὁδηγίαν πρακτικὴν τῶν μητέρων διὰ τὴν ἀνατροφήν τῶν μικρῶν τῶν παιδίων, ἢ πρὸς ἐμβριθῆ μελέτην τοῦ πράγματος τούτου, ὁποῖαν ἀπαιτεῖ τὸ σύγγραμμα τῆς Κ. Νέκερ διὰ τε τὴν πολλὴν ἐν αὐτῷ φιλοσοφικὴν θεωρίαν καὶ τὸ πολὺ δεινὸν καὶ σπουδαῖον τῆς ἐκφράσεως. Ὡστε μοὶ φαίνεται ὅτι καὶ

ἡ ἐλάχιστον ἀνεπτυγμένη κατὰ τὴν διάνοιαν μήτηρ, ἡ τῆς κοινοτάτης καὶ στοιχειωδεστάτης μόνον παιδεύσεως μετασχοῦσα, θέλει δυνηθῇ ἀναγινώσκουσα τὸ ὀδηγητικὸν τοῦτο ἐγχειρίδιον, νὰ ἐννοῇ ὅπως οὖν τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ὀδηγουμένη ὑπ' αὐτοῦ νὰ ἐπιλαμβάνηται τῆς ὀρθοτέρας καὶ εὐτυχεστέρας ἀνατροφῆς τῶν παιδίων τῆς κατὰ τὴν νεαρωτάτην ἡλικίαν αὐτῶν ἀπὸ τῶν δύο ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι καὶ οὕτως ἔχον ἀπαιτεῖ καὶ δόσιν τινὰ μελέτης καὶ σκέψεως καὶ τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον· διότι καὶ τὸ ἀπλούστατον καὶ χυδαιότατα γεγραμμένον ἐὰν περιέχῃ οὐσιώδη τινὰ νοήματα, δὲν δύναται τις νὰ συλλάβῃ ἐν τῷ νῷ καὶ κατιμάθῃ αὐτά, ἐὰν δὲν ἐπιστήσῃ ὅπως οὖν τὴν πρόσοχὴν τοῦ πνεύματός του ἐπ' αὐτῶν καὶ δὲν διανοηθῇ ἐπὶ χρόνον τινὰ καὶ μελετήσῃ αὐτά. Καὶ ἂν ἀκόμη ἀνάγῃται τὸ σύγγραμμα εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀστειῶν καὶ εὐτραπέλων ἱστοριῶν ἢ τῶν κεχαριτωμένων μυθιστορημάτων, τῶν ὁποίων αἱ κοινότητες καὶ φαντασιώσεις, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ βλαβεραὶ τοῦ ἤθους ἐννοίαι, ἀλλὰ καινοτρόπως καὶ ἐπιχαρίτως ἡρμηνευμέναι, ἔλκουσι δυστυχῶς τὴν ἐγκάρδιον ἀνάγνωσιν πολλῶν καὶ μᾶλλον ψυχαγωγοῦσιν αὐτοὺς, ἢ αἱ λαμπρόταται καὶ ἐνδοξόταται τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας σελίδες καὶ τὰ πρὸς τὴν ἁρμονικωτέραν ρύθμισιν τῶν ἡθῶν ἐκλεκτότερα διὰ τὴν ὕλην καὶ γλαφυρώτερα διὰ τὴν φράσιν συντάγματα.

Περὶ δὲ τῆς ὠφελείας, ὧ φίλοι καὶ φίλαι ὁμογενεῖς, ἦν ἡρῶσθην ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου περὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου μου, καὶ ἦν ἐξ αὐτοῦ ὑπισχνοῦμαι ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ μητέρες θέλουσιν ἐν αὐτῷ εὐρεῖν, εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι εἶναι μεγίστη, καὶ τοῦτο ἤδη ἔρχομαι ὅπως ἀναπτύξω, προστιθεῖσα ἅμα καὶ ὁποῖα εἶναι ἡ ὠφέλεια αὕτη· καὶ διατὶ ἔδωκα εἰς τὸ πονημάτιον τοῦτο μᾶλλον τὸν τίτλον: Ἐγχειρίδιον Ὀδηγητικὸν κτλ. ἢ ἄλλον τινά. Πρὸς τὴν ἀνάπτυ-

ξιν τοῦ προκειμένου ἤθελεν εἶσθ' ἄρκετόν νά μεταχει-
ρισθῶ τὸν παρὰ πᾶσι γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον λό-
γον, ὅτι πᾶν σύγγραμμα περιέχον διδασκαλίας καὶ
ὁδηγίας περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀνατροφῆς
καὶ μορφώσεως τῶν παιδίων, ὑπάρχει καὶ ὠφέλιμον
τοῖς γονεῦσιν αὐτοῖς καὶ ἀγαθὸν καὶ πολύτιμον, καθό-
σον τὸ κυριώτατον καὶ πάντων μάλιστα περισπούδα-
στον μέλημα αὐτῶν αὕτη εἶναι, καὶ αὕτη πρέπει νά ᾔ-
ναι· τὸ παρὸν ὅμως συνταγμάτιον ἔχει τὰς ιδιότητας
ταύτας τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πολυ-
τίμου εἰς βαθμὸν λίαν ἀξιόλογον. Διότι πρῶτον μὲν
εἶναι περιεκτικὸν τῆς θεμελιώδους καὶ προκαταρκτι-
κωτάτης ἀνατροφῆς τῶν παιδίων, τῆς ἀπαιτουμένης
νά διδῇται εἰς αὐτὰ ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς ἡλικίας αὐ-
τῶν ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ διετούς δηλ. χρόνου μέχρι τοῦ πεν-
ταετοῦς, καθ' ὃν πρέπει νά καταβάλλωνται εἰς τὴν
καρδίαν αὐτῶν αἱ πρῶται ἀγαθαὶ ἑξεις, αἱ διαμορφου-
σαι καὶ διαπλάττουσαι ἐφεξῆς τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ
τίμιον χαρακτῆρα καὶ γεννῶσαι ἐν τῇ καρδίᾳ τὰ θεά-
ρεστα καὶ ἀληθῶς εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ φρονήματα,
τὰ παράγοντα ἐπομένως διὰ τῆς ἀγαθῆς καὶ σκοπίμου
ἐκπαιδεύσεως τὰς ἀξιολόγους προσωπικὰς καὶ κοινω-
νικὰς ἀρετάς. Δεύτερον δὲ διότι τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο
ἐπιστημοποιεῖ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἀνατροφήν, τὴν πα-
ρουσιάζει ὑπὸ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος ἐπιστημονικῆς
πραγματείας. Διότι κατ' ἀρχὰς μὲν εὐθὺς δεικνύει τί
ἐστὶν ἡ ἀνατροφή καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῆς, καὶ ἐκ τῆς
μετὰ λογικότητος καὶ θρησκευτικοῦ ἅμα κύρους ἐκτι-
θεμένης ἀναπτύξεως τοῦ ὁρισμοῦ τούτου ἐξηγεῖ καὶ
ἐξυφαίνει ὅλην τὴν περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ἀντικειμέ-
νου τῆς ἀνατροφῆς πραγματείαν, ἣν θεμελιοῖ ἐπὶ τῆς
φύσεως αὐτῆς τῶν παιδίων καὶ τῶν φυσικῶν ιδιοτή-
των τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ τῶν νεαρωτάτων ἐτῶν·
καὶ οὕτως ὁδηγεῖ καὶ δεικνύει εἰς τὴν μητέρα οὐχὶ πῶς
δι' ἐξωτερικῶν οὐσιῶν νά θρέψῃ καὶ νά μορφώσῃ τὴν

καρδίαν τῶν παιδίων της, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ νὰ γνωρί-
ση τὴν παιδικὴν φύσιν, καὶ γνωρίσασα αὐτὴν, νὰ δι-
ευθύνῃ σοφῶς καὶ ἐντέχνως τὰς ἐν αὐτῇ ἠθικὰς καὶ
πνευματικὰς ιδιότητας, ἢ μᾶλλον τὰς διαθέσεις τῆς
ψυχῆς, κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθόν, διὰ
τὸ ὁποῖον αἱ διαθέσεις αὗται καὶ αἱ ιδιότητες εἰσὶν ὑ-
πὸ τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον δεδομέναι. Ὡς ἐν
εἰκόνι εἰπεῖν, τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦτο διδάσκει τὴν μη-
τέρα τὴν ἐπιστήμην τοῦ ν' ἀναδειχθῇ ἡ σοφὴ καὶ ἀ-
ρίστη γεωργὸς τῶν ἐσωτερικῶν διαθέσεων τοῦ παιδίου,
αἵτινες εἰσὶ φύσει διωργανισμένα καὶ προωρισμένα
διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου· ἕνεκα ὧμως τῆς
ἐλλείψεως τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀρμοδίου διευθύνσεως καὶ ἀ-
νατροφῆς παρεκτρεπόμεναι τοῦ ὀρθοῦ καὶ στρεβλῶς
αὐξανόμεναι, ἀποβαίνουσι γενέτεραι τῶν ἀπαντωμέ-
νων εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὀλεθρίων ἐλαττωμάτων καὶ
κακεντρεχειῶν διανοητικῶν τε καὶ ἠθικῶν. Κατὰ συνέ-
πειαν λοιπὸν τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον εἰς τὰ ἐφεξῆς ἐν
αὐτῷ κεφάλαια ὑποβάλλει εἰς τὴν μητέρα τὸ φυσικὸν
σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ὀρμωμένη θέλει διατρέχει ἐ-
πιτυχῶς τὸ ἐναγώνιον τῆς ἀνατροφῆς στάδιον, καὶ
φθάνει νικηφόρος μέχρι τοῦ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς
ἡλικίας τοῦ παιδίου της σεσημειωμένου τέρματος, ἀφ-
οῦ πλέον ἄρχεται ἡ ἀνωτέρα ἀνατροφή καὶ παιδαγω-
γία, καὶ ἡ διὰ τῶν γραμμάτων μόρφωσις τῆς διανοίας
καὶ τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδίου βασιζομένη ἐπιτυχῶς
ἐπὶ τῆς προκαταρτικῆς ὡς εἶπον ἀνατροφῆς. δηλ. δει-
κνύει εἰς τὴν μητέρα ὅτι τὸ κυριώτατον καὶ ὑπὸ τῆς
φύσεως δεδομένον εἰς αὐτὴν ἐλατήριον, δι' οὗ θέλει
σκοπίμως καὶ ἐπιτηδεῖως κατασκευάζει τὴν μόρφωσιν
τοῦ μικροῦ παιδίου της, εἶναι ἡ ἔμφυτος ἑσθὴρ αὐτῆς
πρὸς ἐκεῖνο καὶ ἡ ἐκεῖνου πρὸς αὐτὴν ἀγάπη. Ὅτι
διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ ὑπὸ τῆς θείας σοφίας ἐγ-
χαραχθέντος τούτου ἐνστίκτου ἐπιτυγχάνει ἡ μήτηρ
ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ παιδίου της νὰ καταθέσῃ

ἐπὶ τῶν μόλις ἤδη ἐμφανιζομένων διαθέσεων τῆς ἀθώ-
ας καὶ ἀπαλῆς ψυχῆς τοῦ τὰς πρώτας θεμελιώδεις
ἀρχὰς ἢ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς σκοπιμωτέρας ἀνα-
τροφῆς, ἅπερ εἰσὶν αἱ ἀγαθαὶ ἕξεις, ἃς ἡ μήτηρ ὀφεί-
λει νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ψυχικῶν διαθέσε-
ων, καὶ δι' αὐτῶν οὕτω νὰ μορφώσῃ καὶ νὰ διευθύνῃ
αὐτὰς, ὥστε νὰ τείνωσι πρὸς τὴν προωρισμένην αὐτῶν
ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τελειοποίησιν.

Καὶ διαθέσεις μὲν ψυχικαί, ἃς ἔχει νὰ καλλιεργήσῃ
οὕτως ἡ μήτηρ, εἰσὶν ἡ φανταστικὴ ἢ μιμητικὴ δύνα-
μις τῆς ψυχῆς, ἡ ἄπειρος αὐτοῦ καὶ ἀπεριόριστος
πρὸς τὸ ἐνεργεῖν τάσις, ἡ πρὸς τὸ ἀποκτᾶν καὶ μανθά-
ναι ἀδιαλείπτως τείνουσα θέλησίς του, καὶ ἡ πρὸς
τὴν διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ τὴν λατρεί-
αν τοῦ Θεοῦ ἀξιοπαρατήρητος κλίσις τῆς παιδικῆς ψυ-
χῆς. Αἱ δὲ ἀγαθαὶ ἕξεις, ἃς πρέπει νὰ ἐμφυτεύσῃ το-
σοῦτον ἐνωρὶς ἐπὶ τῶν διαθέσεων τούτων, εἰσὶ πρὸ πάν-
των μὲν ἡ ἕξις τῆς πρὸς αὐτὴν ὑπακοῆς καὶ εὐπειθεί-
ας, ἥτις μάλλον εἰπεῖν εἶναι τὸ ἀξιόλογον ἐλατήριον,
δι' οὗ θέλει δυνηθῆ νὰ κατασκευάσῃ τὰς λοιπὰς ἀγα-
θὰς ἕξεις ἐν τῷ παιδίῳ τῆς. Ἐπομέναι ταύτης εἰσὶν
αἱ ἕξεις πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς τάξεως καὶ τῆς καθα-
ριότητος, ἐξ ὧν πολλοὶ ἀξιόλογοι ἠθικαὶ ἀρεταὶ ἔ-
χουσι τὴν ἀρχὴν τῶν καὶ ἀναπτύσσονται ἐπιτυχῶς
καὶ ἐγκαίρως. Ἐπομένως ἡ ἕξις πρὸς τὰς χρησίμους
καὶ κοινωφελεῖς ἐνεργείας τοῦ πραγματικοῦ βίου, ἣν
θέλει σπουδάζει νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ τῆς φανταστικῆς καὶ
τῆς πρὸς τὴν ἐνεργητικότητά τάσεως τοῦ παιδίου, ἡ ἕ-
ξις πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας, πρὸς τὴν ἀγάπην
τοῦ ἀγαθοῦ ἐγγένει καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ, δι'
ἧς ἕξεως θέλει ἀναπτύσσει τὴν δύναμιν τῆς συνειδήσε-
ως τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἱερὰν ἰδέαν τοῦ καθήκοντος.
Καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ὑψηλὴ καὶ σωτήριος ἕξις πρὸς τὴν
ἡγεμόνα πασῶν τῶν ἀρετῶν τὴν εὐσέβειαν τὴν τε ἐ-
σωτερικὴν, ἥτις εἶναι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐγκάρδιος ἀ-

φροσίσαις, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν τὴν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς λοιπῆς ἱερᾶς λατρείας ἐμφαινομένην.

Ἐκ ταύτης τῆς προεισαγωγικῆς ἐκθέσεως τοῦ παρόντος Ἑγχειριδίου καταδεικνύεται, ὡ φίλοι καὶ φίλαι ὁμογενεῖς, ὁπόση καὶ ὁποῖα ἡ ἀπ' αὐτοῦ προκύπτουσα ὠφέλεια εἰς τοὺς γονεῖς περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδίων των, ἀρρένων τε ἅμα καὶ κορασίων· καὶ ἐνταυτῷ μετὰ πόσης εἶν' ἄξιον προθυμίας καὶ προσοχῆς νὰ ἐγκύπτωσιν αἱ μητέρες εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, ὅπως συνοικειωθῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, μὲ τὰς ἐν αὐτῷ διδασκαλίαις καὶ ἔχωσιν αὐτὰς προχείρους ὁδηγοὺς πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῆς ἀνατροφῆς τῶν μικρῶν των παιδίων ἔργον. Διὰ τοῦτο καὶ Ἑγχειρίδιον αὐτὸ ἐκάλεσα, οὐχὶ μόνον καθὸ ἐκπονηθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τὸ συντομώτερον καὶ εὐληπτότερον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγκαῖον νὰ εὐρίσκηται συχνότατα, ἵνα μὴ εἴπω, δι' ὅλων τῶν ἡμερῶν, ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μητέρων, καὶ χορηγῇ εἰς αὐτὰς προχείρως τὴν ἐξ αὐτοῦ πολύτιμον ὠφέλειαν. Ἐνταῦθα ὅμως ἴσως παρατηρήσῃ τις μήτηρ, ὅτι εἶναι δύσκολον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν αἱ μητέρες πᾶσαι ἀδιαλείπτως ὑπ' ὅψιν τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ κατ' αὐτὸ νὰ καταγινώμεθα ν' ἀνατρέφωμεν τὰ παιδιά μας, ἐν ᾧ ἔχομεν καθ' ἐκάστην τοσαύτας καὶ τοιαύτας οἰκιακὰς καὶ ἄλλας ἀσχολίας. Πρὸς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἀρκοῦμαι ν' ἀπαντήσω μετὰ παρρησίας τοῦτο μόνον: ὅτι κύριον μὲν ἔργον πάσης μητρὸς εἶν' ἡ κυβέρνησις τοῦ οἴκου της, κυριώτερον δὲ καὶ οὐσιωδέστερον πάντων ἡ ἀνατροφή τῶν παιδίων της, εἰς ἣν τότε μόνον δὲν εὐκαιρεῖ νὰ ἐνασχοληθῇ ὅσον δεῖ καὶ ὡς ἀπαιτεῖ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο, ὅταν ὡς συμβαίνει συνήθως περισπᾶται εἰς ἄλλας ἐργασίας, οἷαι μάλιστα εἰσὶν αἱ περὶ ἐνδυμασίας κοσμητικῆς ἑαυτῆς καὶ τῶν παιδίων της ἐνασχολήσεις, καὶ οὕτω παρεκτρέπονται τῆς ἱερωτάτης αὐτῆς ἐντολῆς, ἥτις εἶναι ἡ σπουδαία καὶ ἐπιμεμελημένη ἀνατρο-

φῇ τῶν παιδίων της, καὶ ἥς τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν οἱ ἄνδρες ὀφείλουσι ν' ἀπαιτῶσιν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην παρὰ τῶν ἑαυτῶν γυναικῶν. Διότι ἐν ταύτῃ θεμελιοῦται ἡ εὐδαιμονία τῆς τε ιδίας αὐτῶν οἰκογενείας καὶ συμπάσης τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ συζῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ πάνυ σοφῶς λέγει ἡ Mme Necker, ὅτι: «οὐδὲν ἄλλο τοσοῦτον ἐπιτακτικῶς ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων, ὅσον ἡ φροντίς τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων. »

Ἐν Σμύρνῃ, τὸν Μάρτιον τοῦ 1868.

Σ. Λεοντιάς.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΟΔΗΓΗΤΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ

ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΔΥΟ ΕΤΗ ΜΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ MME NECKER DE SAUSSURE.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅρισμός τῆς ἀνατροφῆς καὶ σκοπὸς αὐτῆς.

Elever un enfant c'est le mettre
en état de remplir un jour le
mieux possible la destination de
sa vie. Mme Necker.

1. Ἀνατροφή εἶναι ἡ ἀρχικὴ διάπλασις καὶ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν διαθέσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς συμφώνως πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῆς. Ἀντικείμενον ὅθεν αὐτῆς εἶναι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ παιδικῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ τέλους τῆς νεανικῆς. Καὶ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς εἶναι τὸ γυμνάσαι καὶ ποδηγετῆσαι τὰς μὲν νοητικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας, τὰς δὲ αἰσθητικὰς καὶ βουλευτικὰς πρὸς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι μακαριότητα τοῦ λογικοῦ ὄντος.

2. Ἀφίνουσα ἐνταῦθα τὴν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν κατὰ τὸ πρῶτον καὶ δεύ-

τερον ἔτος ἀνατροφὴν αὐτοῦ, τὴν κατ' ἐμὲ δυναμένην νὰ κλή-
θῃ προσφυῶς βρεφαγωγίαν καὶ νηπιαγωγίαν, ὡς ἔχουσιν κύ-
ριον ἔργον αὐτῆς τὴν σωματικὴν περίθαλψιν καὶ ἀνάπτυξιν
τοῦ παιδίου, καὶ οὕσαν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας σπουδῆς καὶ
πραγματείας, ἀρχομαι τῆς μελέτης καὶ διδασκαλίας τῆς ἀ-
νατροφῆς ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν δύο ἐτῶν, καθ' ἣν ἐμφανίζον-
ται αἱ πρῶται πρὸς ἐνέργειαν κινήσεις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων,
καὶ καθ' ἣν πρέπει καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τίθωνται τὰ πρῶτα
θεμέλια τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν, ἥτοι τῆς διαπλάσεως καὶ ἀνα-
πτύξεως αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῶν (ὡς
ἀνθρώπων ὑπὸ τὸ ἅγιον φῶς τῆς χριστιανικῆς πίστεως φωτι-
ζομένων), καὶ προχωρῶ μέχρι τῶν πέντε ἐτῶν, ὅτε ἀρχόμεθα
τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας καὶ προπαιδείας τοῦ παιδίου
κατ' οἶκον ἢ ἐν τοῖς σχολείοις.

3. Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ προορισμοῦ τούτου τοῦ τόσον
σπουδαίου καὶ εὐγενοῦς ἐξαρτᾶται σαφῶς ἡ ὀρθὴ διεύθυνσις
δλοκλήρου τῆς ἀνατροφῆς. Διὰ τοῦτο αὕτη καταγίνεται εἰς
τὴν ἀληθὴ μὲν πρῶσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν δυνάμεων
τῆς ψυχῆς τῶν ἡθικῶν καὶ τῶν διανοητικῶν. Διότι κατὰ τὴν
ὑψηλὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας θρησκείας καὶ κατὰ τὰς
ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, σκοπὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν δὲν
εἶναι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑλικὴ εὐδαιμονία ἢ μᾶλλον ἡ λε-
γομένη εὐτυχία, ἀλλ' ἡ τελειότης ἡμῶν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ
Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἡμῶν πατρός. « Γίνεσθε οὖν τέλειοι, δια-
τάσσει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς τέλειός ἐστι » Καὶ ἡ ἀνατροφή λοιπὸν τοιαύτη εὐ-
θὺς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ σχηματίζεται, κατὰ τοιαύτην ὀρθὴν
διεύθυνσιν νὰ δίδηται, ὥστε νὰ καθίσταται ὡς τὸ ἀκράδαντον
θεμέλιον τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἡθικῶς καὶ διανοητικῶς.
Καθότι κατὰ τὸ ἅγιον τῆς θρησκείας ἡμῶν πνεῦμα
πρόκειται ὁ ἄνθρωπος, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν οὐράνιον χάριν
τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ ταύτης τῆς ζωῆς ν' ἀνα-
λαμβάνῃ ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν ἐξαλειφθεῖσαν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ,
καὶ διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν σωτηρίων ἐντολῶν τοῦ Εὐαγγ-
ελίου καθαρίζων τὴν καρδίαν του, βαθμὴδὸν νὰ βεβαιωθῇ
περὶ τῆς αἰωνίου του μακαριότητος ἢ τῆς ἐνώσεώς του μετὰ
τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ. Ἀλήθεια ὑψηλὴ καὶ ἀγαθότης
ἔσον τὸ δυνατόν τελεία εἶναι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν,

ὁ εὐγενὴς προορισμὸς τῆς ὑπάρξεώς μας. Αὐται αἱ δύο ὑψηλαὶ ἰδέαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς σωτηρίου πηγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐπὶ τούτων τῶν δύο στηριζομένη ἡ ἀνατροφή, ἐνασχολεῖται εἰς τὴν μέρφωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἡθικῶν καὶ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τῶν παιδίων ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης ἡλικίας τῶν δύο ἐτῶν.

4. Ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ αὐτὰ τὰ σωματικὰ ὄργανα εἰσὶ δεδομένα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ εἰς αὐτάς διὰ τοῦτο εἰσὶν ἐντετυπωμένα ὡς φυσικὰ ἐλατήρια, καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῆς τοῦ δικαίου, καὶ τῆς τοῦ ἀληθοῦς· καὶ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅσον καὶ ἂν ἔχη τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἴτε ἐκ τοῦ φυσικοῦ διοργανισμοῦ τοῦ ἀδύνατα, εἴτε ἐξ ἀνατροφῆς, καὶ ἄλλων περιστάσεων παραλελυμένα, ὅστις νὰ μὴν αἰσθάνηται ὅπως δήποτε ὅτι εἶναι ὑποκείμενος εἰς ἡθικὴν τινα ὑποχρέωσιν, καὶ νὰ μὴν ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔχει τινὰ χρὴν νὰ ἐκπληρώσῃ. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀληθῶς ὁ νόμος ὁ ψυχικὸς, πρὸς τὸν ὅποιον ἀφορᾷ ἡ καλῶς σκεπτομένη θέλησις, καὶ τὸν ὅποιον παραβαίνει μὲν πάντοτε οἱ ἄνθρωποι, οὐδεὶς ὅμως κατορθώνει ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπαρξίν του. Τοῦτον τὸν νόμον ἀκολουθοῦσα καὶ ἡ ὑγιὴς ἀνατροφή ἀναπτύσσει ἐν τῇ καρδίᾳ ἔτι ἀπαλὴ καὶ καθαρὰ τὴν ἡθικὴν, ἥτις ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς τελειότητι εἶναι ἡ ὑψίστη ἐκφρασις τῶν ἀπείρων τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξεδηλώθη μὲν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἅμα ἔτεινε τὸν δημιουργικὸν τοῦ βραχίονα, ἀπεκαλύφθη δὲ μὲ ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῆς ὀραιότητος καὶ ἀγιοσύνης ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, τῷ ἱερῷ ἡμῶν Εὐαγγελίῳ.

5. Ἀπόλυτος ἀλήθεια καὶ ἄπειρος ἀγιότης εἰσὶν αἱ οὐσιώδεις ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ, ἢ μάλλον ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τοιοῦτος ἐφανερώθη ἡμῖν ὁ ἐνσρκωθεὶς διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρὸς ταύτας λοιπὸν τὰς δύο ἱεράς ἀρχάς εἶναι ὠρισμένος ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ταύτῃ ν' ἀφορᾷ, καὶ κατ' αὐτάς ὡς κατὰ δύο φαινοτάτους φανούς νὰ γυμνασθῇ ἐκ τῆς πρώτης τοῦ ἀνατροφῆς καὶ παιδαγωγίας νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ διευθύνῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὅλας τὰς ἐνεργείας αὐτῆς.

6. Ὁ Θεὸς παρκαθίδει τὸν ἄνθρωπον παιδίον μικρὸν μὲ ὅ-

λους τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀρχικοῦ τύπου τῆς ψυχῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς, ἥτις ὀφείλει διὰ τῆς ὑγιоῦς ἀνατροφῆς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν καλλιεργοῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα αὐτοὺς νὰ παραδώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοὺς τρισμακαρίους κόλπους τῆς ἀληθείας καὶ ἀγαθότητος, αἵτινές εἰσι τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ ὁ ἀκρότατος πόθος τῆς καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ πεπλασμένης ψυχῆς καὶ ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναγεννηθείσης.

7. Ἐκ τούτων πάντων καταδεικνύεται ὅτι οὐδαμῶς πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τὴν κοινῶς λεγομένην εὐτυχίαν ἢ εὐδαιμονίαν, καὶ πρὸς ταύτην νὰ κατασκευάζωμεν καὶ νὰ διαμορφῶμεν τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδιῶν. Ἐκτὸς μόνον ἂν ἐννοῶμεν εὐδαιμονίαν αὐτὴν πάλιν τὴν διὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Ἄλλως ἢ θὴν κοινῶς ἐννοοῦσιν εὐδαιμονίαν δὲν εἶναι τι γνωστὸν πρᾶγμα καὶ ὠρισμένον, οὐδὲ τὰ μέσα καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα πρὸς αὐτὴν εἶναι ἐπίσης γνωστὰ καὶ ὠρισμένα. Ὡστε οὕτως οὔτε διὰ τῆς διδασκαλίας, οὔτε διὰ τῆς πείρας τῆς τόσον διδακτικῆς δυνάμεθα νὰ μάθωμεν περὶ τῆς εὐδαιμονίας ταύτης τί ὀριστικὸν καὶ βέβαιον, καὶ πρὸς τοῦτο νὰ ὀδηγήσωμεν καὶ νὰ προετοιμάσωμεν καὶ τὰ παιδιά ἡμῶν. Ἐμπορεῖ τις νὰ ἔχῃ ἄπειρα ὕλικά ἀγαθὰ, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς συνειδήσεως, καὶ τότε δὲν εἶναι εὐδαίμων, ἂν καὶ λέγῃται εὐτυχής. Οὔτε εἶναι ἡ εὐδαιμονία, ὡς ἔμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ, κατὰστασίς τις τοῦ ἀνθρώπου ἄνευ λυπῶν· διότι ὁ ἄνθρωπος τείνει διὰ παντὸς εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τι, καὶ διότι ἅμα μία ἐπιθυμία αὐτοῦ δὲν ἐκπληρωθῇ, γεννᾶται ἡ λύπη· ἡ δὲ ἐκπλήρωσις ὅλων τῶν πόθων καὶ ἐπιθυμιῶν εἶναι ἀδύνατος, ὥςτε καὶ ἡ εὐτυχία κατὰ τὴν εἰρημένην ἐννοίαν εἶν' ἀδύνατος. Πρὸς τούτοις διὰ νὰ γείνη τοῦτο πρέπει αἱ δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, αἵτινές εἰσι δεδομένα· ὅπως ἀδιακόπως ἐνεργῶσι καὶ τείνωσι πρὸς εὐχὰς καὶ πόθους, νὰ μένωσιν ἀργαί· καὶ τοῦτο εἶναι ἐναντίον τῆς ἠθικῆς εὐεξίας. Εὐτυχία δὲ ἄνευ ἐνεργητικότητος καὶ ἐνεργητικότης ἄνευ τινὸς σκοποῦ καὶ πόθου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, διότι εἶναι ἐναντίον πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα εὐτυχία εἶναι ἡ ἐνεργητικότης, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος

πος πιστεύει ὅτι πλησιάζει πρὸς τὸ τέλος ἑνὸς πόθου τοῦ ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ἥτις πάλιν περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα ἄλλων πόθων, τῶν ὁποίων ἡ προσδοκία γεννᾷ ὅλας τὰς εὐφροσύνας τοῦ μέλλοντος. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὅστις καταγίνεται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀγαθοῦ τινος καὶ φιλοπρωπικοῦ ἔργου, βλέπει εἰς αὐτὸ τὴν ἀρχὴν ἄλλου μεγαλητέρου καὶ χαίρων εὐδαιμονοῦ. Ὡστε καθόσον ἀφορᾷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅπως κοινῶς τὴν ἐκλαμβάνουσι, πρέπει ν' ἀποκλείσωμεν αὐτὴν τοῦ χώρου τῆς ὑγιοῦς ἀνατροφῆς. Καὶ ὅτε ἀνατρέφωμεν τὰ παῖδιά, πρέπει νὰ ὑποδεικνύωμεν ὅτι ἡ ἐν τῇ ζωῇ εὐδαιμονία τῶν δὲν στηρίζεται οὔτε εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ πόθων τῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν ἠθικῶν καὶ νοητικῶν τῶν δυνάμεων, εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῦτο εἶναι καὶ ὁ προορισμὸς καὶ τὸ τέλος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς.

8. Τοῦτου τεθέντος, βλέπομεν ὅτι ἡ ἀνατροφή ἔχει ἀντιχείμενον τὴν ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὀρθὴν καὶ σπουδαίαν ὠθησιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν του τελειοποίησιν, ἥτις εἶναι ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία τοῦ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ καὶ ἡ προετοιμασία διὰ τὴν μακαριότητα τῆς μελλούσης κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας, ἥτις βεβαιώνει καὶ καθαγιάζει τὸν νόμον τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μας, τὸν ὑποχρεοῦντα αὐτὴν εἰς τὸ νὰ τελειοποιῇται ἐνταῦθα κατ' ἀλήθειαν καὶ ἀρετὴν. Ὡστε αὐτὸ τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἀνατροφῆς συναντᾶται ἢ μᾶλλον εἰπεῖν συνταυτίζεται ἐπὶ τοῦ δρόμου τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ τοῦ λογικοῦ ὄντος. Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἀθάνατον ὠρισμένον νὰ διαβῇ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τούτου κόσμου, καὶ ἀδύνατον σῶμα, ὅπερ μέλλει νὰ ὑποφέρῃ κατὰ τὴν ὑλικὴν του ζωὴν καὶ τέλος ν' ἀποθάνῃ διὰ τοῦτο ἡ ἀνατροφή πρέπει ν' ἀνταποκρίνηται καὶ πρὸς τὸν διπλοῦν τοῦτον προορισμὸν, πρέπει νὰ ἐτοιμάζῃ τὸ παῖδιον καὶ διὰ τὰς δύο ταύτας ὑπάρξεις τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας. Καθόσον δὲ ἡ ἀθάνατος ψυχὴ ἔχει δυνάμεις ἀναφορικῶς τῆς διατριβῆς τῆς ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀναφορικῶς τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων αἵτινες τὴν φέρουν ἐπέκεινα ταύτης τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ταύτας λοιπὸν ἡ ἀνατροφή συμφώνως πρὸς τὴν διπλὴν ταύτην κλήσιν τῶν πρέπει ν' ἀναπτύσσει. Ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλησε κατ

εὐθείαν νὰ μᾶς καλέσῃ πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ μᾶς διώρισεν νὰ τὸν ζητῶμεν διὰ τοῦ δρόμου τῆς ὑλικῆς ζωῆς. Καὶ τὸ σπουδαιότατον λοιπὸν ἔργον τῆς ἀνατροφῆς εἶναι τὸ νὰ προμηθεύῃ εἰς τὸ παιδίον πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖον ἐφόδιον εἰς τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην· οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀρίστιππος συνεβούλευε τοῖς νέοις τοιαῦτα ἐφόδια ν' ἀποκτῶσιν ἐν τῇ νεότητι, τὰ ὁποῖα καὶ ἂν ναυαγήσωσιν ἐν τῇ ζωῇ, θέλουσι συγκολυμβήσῃ μετ' αὐτῶν. Ἰστε ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων δυνάμεθα ἐντελέστερον νὰ δρίσωμεν τὴν ἀνατροφὴν, ὅτι εἶναι τὸ δίδειν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς τὴν πρῶτην ὠθησιν πρὸς τὴν ὠρισμένην ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς καὶ τὸ ἐγχαράττειν ἐν αὐτῇ τοὺς ἀρίστους ἐκείνους νόμους, οἵτινες ὁδηγοῦσιν αὐτὴν πρὸς τὴν τελειοποίησιν, ἣν εἶναι κεκλημένη ν' ἀποκτήσῃ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ζωῆς.

ΚΕΦ. Β'.

*Τὸ πρῶτον καθήκον τῆς μητρὸς καὶ τὰ στοιχεῖα
τῆς ἀνατροφῆς κατὰ τὰ πρῶτα 2 ἔτη.*

9. Ἡ μήτηρ ἀναλαμβάνουσα τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδίου, ἔχει πρῶτιστον καθήκον νὰ διανοηθῇ καὶ νὰ αἰσθανθῇ ἐνδομύχως ὅτι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐνεφύτευσεν ἐξ ἑνὸς ἐν μὲν ταῖς μυχαῖς τῆς καρδίας αὐτῆς τὴν ἰσχυροτάτην καὶ γλυκυτάτην μητρικὴν στοργὴν πρὸς τὸ τέκνον τῆς, καὶ ἐξ ἄλλου ἐν τῇ τρυφερᾷ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸ αἰσθημα τῆς πρὸς αὐτὴν τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως, ὡς τὰ ἅγια ἐλκτήρια, δι' ὧν νὰ δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ ἐπιτυχῶς οὐχὶ τὴν σωματικὴν τοῦ παιδίου ἀνάπτυξιν, νὰ τὸ θρέψῃ καὶ νὰ τὸ ἐνδύσῃ σωματικῶς, ἀλλὰ μάλιστα τὴν ἠθικὴν καὶ νοητικὴν μόρφωσιν, νὰ τὸ ἀναθρέψῃ καὶ νὰ τὸ κοσμήσῃ πνευματικῶς.

10. Ἐκ τῶν δύο τούτων φυσικῶν ἐνστίκτων τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς παιδικῆς ἀγάπης γεννᾶται καὶ χορηγεῖται εἰς μὲν τὴν μητέρα ἡ ἱερὰ ἐκείνη ἐξουσία καὶ ἀκχαμάχητος ἐπιβρόη, ἣν ἡ μήτηρ ἱεραρχικῶς ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ

παιδίου, καὶ δι' ἧς δύναται νὰ εἰσβιβάσῃ εἰς τὴν καρδίαν αὐ-
τοῦ τὰ νάματα ὅλων τῶν ἀγαθῶν αἰσθημάτων, ὡς ἀπὸ θείας
πηγῆς καταρρέοντα. Εἰς δὲ τὸ παιδίον γεννᾶται τὸ σέβας,
καὶ ἡ ὑπακοή, καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη πρῶτον μὲν πρὸς αὐτὴν ἀ-
μέσως, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄνομα ὡς πατὴρ
ἀνωτάτου καὶ παντευεργέτου ἀκούει κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ
στόματος τῆς μητρὸς του μετὰ σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς καὶ
ἐνδομύχου εὐγνωμοσύνης ἐκπεμπόμενον.

41. Διὰ τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι εἰς μὲν τὰ ἄλογα ζῶα ἡ
ἀμοιβαία αὕτη τῆς μητρὸς πρὸς τὸ παιδίον καὶ τούτου πρὸς
ἐκείνην ἀγάπη ἐνεφυτεύθη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ διχρατική,
τοιαύτη δηλ. ὥστε διαρκεῖ ἐνόσω αὐτὰ ὄντα μικρὰ καὶ ἀδύνα-
τα ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς μητρικῆς φροντίδος καὶ περιποιήσε-
ως. Εἰς δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐνεχαράχθη μὲ τοιαύτην σοφίαν καὶ
ἀγαθότητα τῆς θείας προνοίας, ὥστε ὅχι μόνον νὰ ἦναι διαρ-
κεστάτη καὶ ἀνεξάλειπτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐξήσιν καὶ ἀνά-
πτυξιν ὁσημέραι νὰ προχωρῇ. Καὶ ἐνῷ κατὰ τὰς πρώτας ἡ-
μέρας τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου μόλις σημειοῦται εἰς τὴν
καρδίαν τῆς μητρὸς, εἰς δὲ τὴν τοῦ παιδίου οὐδ' ἡ σικὰ αὐτῆς
διακρίνεται, ἐνόσω τοῦτο αὐξάνει καὶ ἀναπτύσσεται σωματι-
κῶς καὶ ψυχικῶς, αὐξάνει καὶ ἀναπτύσσεται συγχρόνως καὶ ἡ
στοργή τῆς μητρὸς, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ παιδίου ὁμοίως ἀναφύε-
ται, ὡς ἱερά τις βλάβστη, καὶ ἐνδυναμοῦται καὶ προοδεύει. Καὶ
ἐκ τούτου παντὸς δηλοῦται ἀκριβέστατα ὅτι αὕτη δέδοται ἐν
τῇ καρδίᾳ ἀμφοτέρων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἀρ-
μοδιώτατον ὄργανον οὐχὶ τῆς τροφῆς καὶ σωματικῆς συντη-
ρήσεως καὶ αὐξήσεως τοῦ εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς ἐμπιστευ-
ομένου μικροῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, ὃ ἐστὶ
τῆς πρὸς τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν καὶ κόσμησιν ὠθή-
σεως καὶ ποδηγετήσεως, ὑπὸ τὸ ἀγαπητὸν τῆς μητρὸς βλέμ-
μα. Φυσικῶς ἐκείνο τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἀγαπᾷ τις καὶ ὑφ' οὗ
γνωρίζει ὅτι εἰλικρινῶς ἀγαπᾶται, σέβεται, ὑπακούει, εὐγνω-
μονεῖ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀγαθὸν αἰσθητικὸν πηθαίνει, καὶ ἐκείνου τὰς
θελήσεις καὶ τὰς ὁδηγίας ἐγχαράττει ἐν τῇ καρδίᾳ, ὡς νόμους
ἱερούς καὶ προσφιλεστάτους. Καὶ ἡ στοργὴ λοιπὸν τῆς μη-
τρὸς καὶ ἡ τοῦ παιδίου πρὸς αὐτὴν ἀγάπη, ἥτις ὅσον καλῶς
ἐνεργεῖται, τόσον καὶ ἐπιτείνεται καὶ ἐπικρατεῖ, εἰσὶν αἱ φ-
σικαὶ βάσεις, ἐφ' ὧν θεμελιοῦται ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς υ-

νάτροφής, καὶ πρὸς ἃς ἀνταποκρίνεται πᾶς ὁ ἐν τῇ ζωῇ προορισμὸς τοῦ παιδίου, δηλ. ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν τελειοποίησις τοῦ πνεύματός του.

12. Ὅθεν ἡ μήτηρ ἀπὸ τῶν δύο τούτων ἱερῶν ἀρχῶν ὁρωμένη τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς καὶ τῆς ἐν τῇ τοῦ παιδίου, ὁφείλει, ὡς διανοεῖται καὶ μεριμνᾷ διὰ πᾶν ὅ,τι πρὸς τὴν σωματικὴν τοῦ παιδίου περίθαλψιν καὶ διατήρησιν συντείνει, ὁμοίως καὶ μετὰ ζήλου ἀνωτέρου νὰ διανοῇται καὶ νὰ φροντίζη διὰ τὰ συντελοῦντα πρὸς τὴν πνευματικὴν του διαμόρφωσιν καὶ προαγωγὴν. Καὶ ταῦτα εἰσὶ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατὰλληλα αἰσθηήματα, ἧγουν πᾶσα ἀρετὴ καὶ ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγνὸς καὶ ἅγιος ἔρως. Τοῦτο δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράττουσα ἡ μήτηρ, δίδει τὸν κάλλιστον χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀπεριόριστον δύναμιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ παιδίου μητρικὴν ἐπιρροήν, τὴν γεννωμένην, ὡς εἵπομεν, ἐκ τῆς μητρικῆς στοργῆς, καὶ ἐνταύτῃ κάμνει τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου ν' ἀφοσιῶται εἰς αὐτὴν καὶ ν' ἀνοιγοκλείη ἀκαταπαύστως διὰ νὰ περιλάβῃ ἐν ταῖς πτυχαῖς αὐτῆς τὰς ἐκ τῆς ἐπιρροῆς ἐκείνης ἐκπεμπομένας ἀγίας καὶ σωτηριώδεις ἐμπνεύσεις, αἵτινες ἐφ' ὅλον τὸ στάδιον τῆς ζωῆς θέλουσιν ὁδηγεῖ καὶ διευθύνει τὰ βήματά του.

13. Ἄλλως πράττουσα ἡ μήτηρ καὶ καταχρωμένη τὸ ἔνστικτον τῆς ἱεῤῥας ταύτης μητρικῆς στοργῆς καὶ τὸ τῆς ἀγάπης τοῦ παιδίου πρὸς αὐτὴν, ἀποτυγχάνει πολὺ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιρροῆς, καὶ οὐδαμῶς ἔχει αὐτὴν βοηθητικὸν ὄργανον εἰς τὸ σπουδαῖον ἔργον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου. Ὅταν ἡ μήτηρ κολακεύῃ ἀντὶ ὀρθῶς ν' ἀγαπᾷ, καὶ κρέμαται ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ παιδίου ἀντὶ τοῦτο νὰ κρέμαται ἀπὸ τὰ ἰδικά της, τότε κατ' ὀλίγον αὐτὸ γίνεται μικρὸς τύραννος, ὅστις οὐδεμίαν ἀλήθειαν ὑποφέρει ν' ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματος τῆς μητρὸς, οὐδεμίαν συμβουλὴν, εἰς οὐδὲν ὑπακούει, οὐδ' αἰσθίνεται σέβας οὐδ' ἀγάπην πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαπᾷ καὶ λατρεύει τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀρέξεις του, καὶ ταύτας ἀπαιτεῖ νὰ ἐκπληροῖ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ του χωρὶς τινος ἀντιστάσεως. Πραδείγματα τῆς θλιβεῤῥας ταύτης καταχρήσεως τῆς μητρικῆς στοργῆς ἔχομεν ἅπειρα ἐν τῷ βίῳ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται πρᾶγματικῶς ἡ μεγάλη ἀλήθεια: ὅτι τὸ παιδίον ἀνατρεφόμενον εἰς τὰς ἀγκάλας μητρὸς ἐμπνεομένης

ἀπὸ στοργῇν πρὸς αὐτὸ κολακευτικὴν καὶ διεφθαρμένην, δὲν βαδίζει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ προορισμοῦ, δὲν ὠθεῖται ὑπὸ τῆς μητρικῆς χειρὸς εἰς τὴν χώραν ὅπου φέγγει ὁ ἥλιος τῆς ἀληθείας καὶ εὐωδιάζουν τὰ ἄνθη τῆς ἀρετῆς. Ἐξ ἐναντίας παρεκτρέπεται εἰς τὰς ζοφερὰς ἀτραπούς τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης καὶ πάσης ἄλλης διανοητικῆς ἐλλείψεως, καὶ καταφέρεται εἰς πᾶν εἶδος δυσειδούς κακίας ἠθικῆς, ἕως οὗ γίνεται ἄνθρωπος ἐπιβλαβὴς καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν μητέρα, ἥτις οὕτω τὸν ἀνέθρεψε, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ παύει πλέον τοῦ νὰ ὁμοιάζῃ τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς! Οὕτω, παραδείγματος χάριν, μήτηρ τις εἶχε θυγάτριον, ἐξ οἰκογενείας πλουσίας καταγομένη, ἀλλὰ στερηθεῖσα ἐνωρὶς τοῦ συζύγου της. Ἡ πρὸς τὸ τέκνον τῆς ἀγάπη ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τοῦ φυσικοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνστίκτου, δὲν ἦτο πλέον ἢ ἱερὰ ἐκείνη καὶ εἰλικρινὴς στοργή, ἡ ἐκρέουσα ἐκ τῶν σπλάγχων τῆς μητρὸς καὶ διδοῦσα εἰς τὰς χεῖράς της τὸ ἅγιον σκῆπτρον τῆς μητρικῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, ἀλλ' εἰδὸς τι αἰσχροῦ καὶ ἀηδοῦς κολακείας βασιζομένης ἐπὶ τῶν σωματικῶν χαρίτων τοῦ κορασίου της, ἐπὶ τῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς της, ἐπὶ τοῦ πλούτου της. Ἡ μητρικὴ της φροντίς περιωρίζετο ὅλη εἰς τὸ πῶς νὰ καταστήσῃ ἐπιφανέστερα τὰ θέληγτρα τοῦ προσώπου τῆς θυγατρὸς της, πῶς νὰ ἐπιδείξῃ τὴν εὐγένειαν, τὴν ὁποίαν ἐκείνη ἐνέει χαρακτηριζομένην διὰ τῆς πλουσίας καὶ τρυφῆς καὶ πολυτελοῦς διαίτης. Πᾶν ὅ,τι λοιπὸν φαγητὸν ἢ ἔνδυμα ἢ κόσμημα ἐπενόει αὐτὴ ἢ ἐξήτει τὸ κοράσιόν της, ἀμέσως τὸ ἐπαρουσίαζεν ἐνώπιόν του, χωρὶς ποσῶς νὰ συλλογίζεται ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐλάμβανε βλαβεράν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρός του. Περὶ ἀγάπης Θεοῦ, περὶ συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοίους, περὶ τοῦ ὅτι τοῦτο εἶναι χρέος του καὶ πρέπει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, τὸ ἄλλο εἶναι ἐκτὸς τῶν χρεῶν του καὶ πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγῃ, περὶ ὑπακοῆς, σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, φιλεργίας, φιλοπονίας, ἀληθείας, δικαιοσύνης καὶ πάσης ἄλλης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς διατάξεως, οὐδέποτε ἤκουσε τὸ πτωχὸν κοράσιον ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς μητρὸς ἐκείνης. Ἐξ ἐναντίας συναναστρεφομένη μετ' αὐτοῦ, δὲν ἔκαμνεν ἄλλο ἢ νὰ ἐκθειάζῃ τὴν οἰκογένειάν της, νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ πλούτου της, νὰ κατηγορῇ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην γείτονα ὅτι εἶναι κακῶς ἐνδεδυμένη, καὶ ὅτι ἰδίαις χερσὶ ράπτει

τὰ ἐνδύματά της, καὶ ὅτι δὲν τρέφεται μὲ εὐγενῇ τροφὴν, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς τὸ κοράσιόν της ὅτι ἡ εὐδαιμονία του στηρίζεται εἰς τὴν ἀργίαν, εἰς τὴν καταφρόνησιν πρὸς τοὺς ἄλλους, εἰς πᾶν εἶδος δισχεδάσεως καὶ φραγοποσίας, καὶ εἰς τὴν ματαιοφροσύνην καὶ ἀλαζονίαν· ὥστε κατήντησε τὸ δυστυχὲς κοράσιον πενταετὲς ἤδη νὰ ἦναι αὐτόχρομα ἐριννὺς μισητὴ καὶ ἀποτρόπαιος, καὶ οὐχὶ ἄγγελος ἀθωότητος καὶ ἀγάπης. — Ἐν τοσούτῳ μετὰ δέκα ἔτη ἐφάνη τὸ δυστυχὲς τοῦτο θῦμα τῆς διεφθαρμένης μητρικῆς στοργῆς, περιφερόμενον μετ' ἀπελπισίας εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φέρον ἐπὶ τοῦ προσώπου τὰ στίγματα τῆς ἠθικῆς ἀθλιότητος καὶ διαφθορᾶς.

14. Ἐκ τῆς φρονίμου λοιπὸν καὶ συνετῆς χρήσεως τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς τοῦ παιδίου πρὸς αὐτὴν ἀγάπης ἡ μήτηρ ἀποκατὰ τὴν ἀρίστην ἐπιβρόχην καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ παιδίου ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν· διὰ τούτων δὲ ἐφωδιασμένη χειρᾶγωγεῖ τὸ παιδίον εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ἀληθῆ τοῦ βίου εὐδαιμονίαν, ἡγουν πρὸς τὸν ἀληθῆ προορισμόν, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἡ κατ' ἀλήθειαν καὶ ἀρετὴν τελειοποίησις τοῦ λογικοῦ ὄντος. Ἀποῦ δ' οὕτως, ὡς ἀνεπτύξαμεν εἰς τ' ἄνωτέρῳ, ἐξασκήσῃ ἐπιτυχῶς ἡ μήτηρ τὸ πρῶτον τοῦτο καθήκον της, ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ ἰσχυρῶς τὴν προσοχὴν της ἐπὶ τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἀνατροφῆς, τῶν ὡς θεμελιωδῶν ἀρχῶν κατατιθεμένων ἐν τῷ πνεύματι τοῦ παιδίου, καὶ συντεινουσῶν πρὸς ὅλην τὴν ὀρθὴν μόρφωσιν τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρός του. Αἱ στοιχειώδεις αὗται καὶ θεμελιώδεις ἀρχαὶ εἰσὶν αἱ ἀγαθαὶ ἔξεις, πρὸς αἷς ἡ μήτηρ ὀφείλει στενότατα νὰ συνοικειώσῃ τὸ παιδίον, μεταχειριζομένη μετ' ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς ὅλην τὴν ἐπιβρόχὴν της, καὶ περὶ ὧν θέλομεν εὐθὺς εἰπεῖν τὰ δέοντα.

15. Τὰ παιδία καὶ πρὸ τῆς διετίας ἀκόμῃ ἀρχίζουσι νὰ δεικνύωσιν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι προικισμένοι μὲ θέλησιν καὶ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ πνεύματος, αἵτινες τείνουσιν εἰς ἐνεργείας ὠρισμένας πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ νὰ μιμῶνται διὰ τῆς φωντασίας, ἥτις εἶναι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ ἐξῆς, μέχρις οὗ ἡ κρίσις ἐνδυναμωθῇ, ζωηροτάτη, τὸ νὰ θέλωσι ν' ἀποκτήσωσιν ὅ,τι προσβάλλει τὰς αἰσθήσεις των, καὶ τὸ νὰ ζητῶσι νὰ μακθάνωσι περὶ πάντων, ταῦτα εἰσὶν αἱ κυριώτεραι ιδιότη-

τες αἱ διακρινόμεναι εἰς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν παιδίων. Ἐπὶ τούτων λοιπὸν ὀφείλει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ μήτηρ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς ὅλης, ὅπως διευθυνθῶσιν ὀρθῶς καὶ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐλατήρια εἰς τὰς χεῖρας τῆς προσφυστάτα πρὸς τὴν ἐπιτυχὴ τῆς ἀνατροφῆς ἐργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ παιδιά, ὡς λέγει τις σοφὸς (1), λησμονοῦσι τὰς συστάσεις καὶ τοὺς κανόνας τῆς δικωγῆς, διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην ἡ μήτηρ ἀντὶ πάσης διδακτικῆς μεθόδου πρέπει νὰ καταγίνηται νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ συνεχῶς καὶ τακτικῶς καὶ ἐγκαίρως πᾶν ὅ,τι νομίζει καὶ γνωρίζει ἐκείνη συντεῖνον εἰς τὴν μόρφωσιν τὴν ἀγαθὴν τῆς μιμητικῆς του δυνάμεως, δηλ. τῆς φαντασίας, τῆς φιλοκτήμενος θελήσεώς του, καὶ τῆς φιλομαθείας του. Ἡ ἐπανάληψις αὕτη θέλει σχηματίζει καὶ ἐντυπώσει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγαθὰς ἔξεις, αἵτινες ἀνεξάρτητοι τῆς μνήμης τοῦ παιδίου θέλουσιν ἐπικρατεῖ ἐπὶ τοῦ πνεύματός του, καὶ διευθύνει τὴν διαγωγὴν του ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς, καὶ παρασκευάζει τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας του. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀριστοτέλης τὴν ἠθικὴν ἐξ ἔθους λέγει ὅτι παράγεται, καὶ ὅτι οὐχὶ μικρὸν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέου ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

16. Ἐπομένως ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ τοῦ παιδίου, ὅσον αὐτὸ προχωρεῖ κατὰ τὴν ἡλικίαν, τόσον ἀναμιγνύεται μὲ τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις καὶ μεταβάλλεται, καὶ δὲν διακρίνει τις πλέον ἐπ' αὐτοῦ τὰς φυσικὰς ιδιότητες ἀπὸ τὰς ἐπικτήτους, καὶ τὰς πρώτας φυσικὰς κινήσεις ἀπὸ τὰς ἐκ τῆς πείρας διὰ τοῦτο ἐνόσω ὁ χαρακτὴρ ἐν τῇ πρώτῃ παιδικότητι εἶναι καθαρὸς, πρέπει νὰ τὸν καταλαμβάνωμεν καὶ νὰ ἐντυπώνωμεν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀγαθὰς ἔξεις. Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 2 ἐτῶν μέχρι τῶν 5 (2), καθ' ἣν ἡ ἀληθὴς παιδικότης ὑπάρχει πάντοτε καὶ ἀποκαλύπτεται, δύναται ἡ μήτηρ νὰ κάμνῃ ὅλας τὰς πλέον ἐπωφελεῖς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ

(1) Locke. (2) Ἡ Mme Necker δρίζει ἀέχρι τῶν 4, διότι ἐν τῇ ἔθνει αὐτῇ, ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευμάτων ὑπάρχει τελειοτέρα πολὺ, καὶ τὸ παιδίον γεννώμενον καὶ ἀνατρέφόμενον ἐν τῇ μέτρῳ αὐτῶν, ταχύτερον διαμορφώνει τὸν χαρακτῆρα καὶ διαποικίλλει αὐτὸν διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων.

παιδίου, καὶ νὰ ἐντυπώνη ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀγαθὰς ἑξεις. Διότι ἀκολούθως ὅταν τὸ παιδίον συνδιαλέγεται ἐλευθέρως μετὰ τῆς μητρὸς του, καὶ δύναται νὰ φανερώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν διαφέρει πλέον ἀπ' αὐτὴν τόσον ἀξιολόγως, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦλάχιστον ὁμοιάζει ἤδη πολὺ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Κατὰ τὴν εἰρημένην ὁμῶς ἡλικίαν τῶν 2—5 ἐτῶν τὸ παιδίον ἀκόμη δὲν ἐπιφυλάττεται, καὶ τὰ φυσικὰ του ἔνστικτα φαίνονται, πάντοτε κατὰ τὴν πρώτην των ζωνρότητα, ὅτι ἀναπτύσσονται μετὰ τῶν δυνάμεων του. Δι' ὅλων τῶν μέσων, διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τῶν πολυαριθμῶν καὶ ποικιλωτάτων πράξεων του διερμηνεύει τὰ καθ' ἑαυτό.

17. Ὅταν δὲ παρατηρήσωμεν πῶς ἀνεπαισθήτως δέχεται τὰς ἰδέας τῆς μητρὸς του, πῶς ἡ θέλησίς του βιαία καὶ παράφορος ὑποτάσσεται κατ' ὀλίγον εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ παραδείγματος καὶ τοῦ λογικοῦ, πῶς αἱ νέαι του δυνάμεις ἠνωμέναι μὲ τὰς πρώτας λάμψεις τῆς συνειδήσεως συνεισφέρουσιν ἑκάστη κατὰ τὴν φύσιν της εἰς τὸ νὰ θεμελιώσωσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἠθικὴν, τότε ἀποκαλύπτομεν τὸ ἀξιοθαύμαστον σχέδιον τῆς πανσόφου προνοίας, τοῦ ὁποίου ἡ κατανόησις μᾶς διδάσκει πόσον ὀφείλομεν νὰ τὴν σεβώμεθα καὶ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς ἱερωτάτας βουλὰς της. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ὅταν ἀκόμη ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου δὲν εἶναι κυρία ἑαυτῆς, καὶ ἡ θέλησίς του εἶναι ἀληθῶς παθητικὴ, καίτοι ζωνρὰ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐπειδὴ ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἰσχυροτάτην πρὸς τὴν μητέρα κλίσιν καὶ ὑπακούει εἰς τυφλὴν, οὕτως εἰπεῖν, ὠθησιν, δυνάμεθα νὰ κυβερνώμεν τὸ παιδίον διὰ τῶν ἑξεων, αἵτινες εἰσὶ φυσικὰ ἀποτελέσματα τῶν φροντίδων μας καὶ τῆς τακτικῆς μας συμπεριφορᾶς πρὸς τὸ παιδίον ὅπερ ἀνατρέφομεν. Καὶ παρατηροῦμεν παραδόξως ὅτι τὸ παιδίον ὅσον εἶναι πλησίον τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεώς του, τόσον αἱ ἑξεις εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὴν ψυχικὴν του κατάστασιν. Ἐπειδὴ τότε δὲν ἐνεργεῖ ἀκόμη ἐξ ἑαυτοῦ, δὲν δύναται νὰ συνειθίσῃ ἄλλο εἰμὴ τὸ νὰ προσδοκᾷ. Τότε αἱ ἑξεις του εἶναι φόβοι καὶ ἐλπίδες, διότι ἀκαταπαύστως προσδοκᾷ συμβεβηκότα τινὰ, καὶ ἐνταυτῷ φοβεῖται ἐξ αὐτῶν καὶ δι' αὐτὰ, ὥστε αἱ ἐπιθυμίαι του καὶ αἱ αἰσθητικαὶ του ὁρέξεις καὶ ὅλος ὁ χαρακτήρ του διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπιβρῶσιν τῶν ἑξεων ἐκείνων. Αὗται ὁμῶς δὲν χαυνόγησιν ὡς φαίνεται τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς· διότι αὐτὴ, ἢ

ταν βραδέως ἡ ἐνεργητικότης τοῦ παιδίου ἀναπτύσσεται, καὶ ἡ πρὸς τινὰς ἐνεργείας εὐχαρίστησίς του ἀρχίσῃ νὰ διαφθείρηται, ἀποξενούται κατὰ τινὰ τρόπον τῶν ἔξεων ἐκείνων, καὶ τρέπεται πρὸς ἄλλας ἀρμοζούσας πρὸς τὴν ἡλικίαν.

18. Τὸ νὰ συνηθίσῃ τὸ παιδίον νὰ ἐκτελῇ ἀσυλλογίστως τὴν πληθὺν τούτων τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες δὲν εἶναι μὲν ἄξι-αι συλλογισμοῦ, ὠφέλιμοι ὅμως, τοῦτο εἰς τὴν πρώτην ἀνατροπὴν τὴν καλῶς διευθυνομένην, ὑπάρχει ἐν πλεονέκτημα βοηθητικόν, καὶ σχεδὸν μὴ ἀντικαθιστώμενον ἀπὸ ἄλλο· ὅταν τὸ παιδίον ἀποκτήσῃ τὴν ἔξιν τοῦ νὰ ἐκπληροῖ τινὰς ὑποχρεώσεις κατὰ τινὰ τρόπον ὕλικας τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ἡ φυσικὴ ἡμῶν ὑπαρξίς καὶ αἱ τῆς κοινωνίας συμβάσεις, τότε ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν φροντίδα ταύτην εἰς τὸ μέλλον. Τὸ ἐνστικτον τῆς μιμήσεως συντελεῖ εἰς τοῦτο, καὶ κάμνει ὥστε νὰ μὴν ὑποφέρωμεν ἀκολούθως τὴν θλίψιν τοῦ νὰ προστάττωμεν ὡς χρὴ εἰς τὸ παιδίον πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μὲν ποσῶς τοιαῦτα, εἶναι μολαταῦτα ἀπαραίτητα. Ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς ἀνεκτιμήτου ταύτης ἔξεως ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ συμβαίνει οἱ τέλειοι ἄνθρωποι νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ τοῦ πρέποντος ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων πράξεων, καὶ νὰ χάνωσι καιρὸν ἐν ἀπορίᾳ καὶ σκαιότητι. Ὡστε ἐκ τῆς ἔξεως ἀποκτᾷ τὸ παιδίον τὴν εὐχέρειαν τοῦ νὰ ἐκτελῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ὅ,τι εἶναι ὠφέλιμον, χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται ἔπειτα νὰ τὸ ἐκτελῇ ὡς χρέος, ἢ ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ αὐτοῦ. Καὶ συμβαίνει εἰς τὸ παιδίον, ὅπως μανθάνει τὴν γλῶσσαν διὰ τῆς μιμήσεως καὶ τῆς συγκοινωνίας, οὕτω ν' ἀποκτᾷ καὶ τὰς ἔξεις.

19. Ἡ πρώτη λοιπὸν ἀρετὴ, ἣτις μορφώνεται εἰς τὸ πικιδίον ἐκ τῆς ἔξεως, εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν τάξιν. Μάλιστα ὅταν ἡ μήτηρ συλλογισθῇ τὰς πικράς θλίψεις, τὰς ὁποίας ἡ ἀπουσία τῶν ἔξεων τῆς τάξεως ἀφίνει ἀκολούθως, ἀφείλει νὰ ἐνασχολῇται περισσότερο εἰς τὸ νὰ προσοικειώσῃ μὲ αὐτὴν τὸ παιδίον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θέλει ἐνωρὶς ἐνασχοληθῇ νὰ καταστήσῃ τὸν δρόμον τῆς ὕλικῆς ζωῆς τοῦ παιδίου καλῶς τακτοποιημένον, ὥστε αἱ φυσικαὶ ἐπιθυμίαι του νὰ διαδέχωνται ἀλλήλας κατὰ τάξιν σχεδὸν ὀρισμένην, νὰ τρώγῃ δηλ. νὰ διασκεδάζῃ, νὰ κοιμᾶται, καθ' ὅραν τακτικὴν ἡ τοιαύτη τάξις διεγείρει εἰς τὴν φαντασίαν του τὴν εἰκόναν τῶν ἀντικειμένων τῶν ἀναγκαίων εἰς τὰς εὐχαριστήσεις

του ἀλληλοδιαδόχως, ὥστε καμμία εἰκὼν νὰ μὴν ἦναι μεμονωμένη εἰς τὸ πνεῦμα του, καὶ ἐνταυτῷ τὸ ἀναγκάζει ὥστε φυσικῶς νὰ ἀπαιτῇ νὰ βλέπῃ ἕκαστον πρᾶγμα τοποθετημένον εἰς τὴν θέσιν του, καὶ νὰ ἀγανακτῇ σφοδρῶς ὅταν ἐλλείψῃ ἡ τοιαύτη τοποθέτησις· οὕτω διηγεῖται ἡ Κ. Νέκερ, ὅτι εἶδε παιδίον 9 ἔτι μηνῶν κλαῖον πικρῶς, καὶ ἀποβάλλον τὸ πρόγευμά του, διότι τὸ κύπελλον, τὸ ὑποκρατήριον, καὶ τὸ κοχλιάριον δὲν ἦσαν εἰς τὴν συνειθισμένην των θέσιν. Μὲ τὴν τόσον σπουδαίαν δὲ ταύτην ἔξιν τῆς τάξεως, εἰς ἣν πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἐξασκῇ τὸ παιδίον καθ' ὅλας τὰς ὑλικὰς του χρεῖας, συνδέεται καὶ ἀόριστός τις ἰδέα τοῦ καθήκοντος, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλο εἰμὴ ἡ πλεόν ὑψηλὴ ἠθικὴ τάξις. Ὅταν λοιπὸν τὸ παιδίον ἀποκτᾷ τὴν ἔξιν πρὸς τὴν τάξιν τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην παρουσιάζονται εἰς τὰς αἰσθήσεις του, ἀποκτᾷ συγχρόνως ἀνεπαισθήτως καὶ τὴν ἔξιν πρὸς τὴν ἠθικὴν τάξιν, τὴν κοσμιότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ οὕτω γυμνάζεται εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος.

20. Ὀμοίως γυμνάζουσα ἡ μήτηρ τὸ παιδίον εἰς τὴν ἔξιν τῆς τάξεως ἐμπνέει εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὴν αἰσθήσιν τῆς καθαριότητος, καὶ τὴν τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς ἀθώας σωφροσύνης· διότι μία κηλὶς ἐπάνω ἀντικειμένου τινὸς ὑλικοῦ, φορέματος ἢ ἄλλου οἰουδὴποτε, εἶναι μία μετὰθεσις διὰ τὸ παιδίον τὸ γυμνάζομενον εἰς τὴν τάξιν, εἶναι μία ἀταξία. Καὶ ἐν ᾧ φυσικῶς ἀηδιάζει πρὸς τὴν θέαν τῆς τοιαύτης ἀκαθαρσίας, αἰσθάνεται καὶ δυσαρέσκειαν πρὸς τὴν ἀταξίαν τοῦ πνεύματος ἐκ τῆς ὑποίας προέρχεται. Ἐντεῦθεν ἀναπτύσσεται καὶ τὸ αἶσθημα τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς σωφροσύνης εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας του συγκινεῖται, ἅμα λόγος ἀπρεπῆς, ἢ φωνὴ ἀγρία προσβάλλῃ τὴν ἀκοήν του, καὶ διεγείρῃ εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἰδέαν τῆς ἀταξίας. Ἡ μήτηρ ὀφείλει ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ ἦναι πολὺ προσεκτικὴ, νὰ ἐπαγρυπνῇ τὴν τροφὴν, καὶ νὰ μὴν ὑποφέρῃ νὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων καμμία ἰδέα εὐφροσύνης μὲ βλάβην τῆς σωφροσύνης καὶ κοσμιότητος· διότι μάλιστα ὁ τρόπος δι' οὗ τὸ παιδίον συναθροίζει τὰ κακὰ παρδείγματα, ἐξαρτᾶται ὁλοκλήρως ἀπὸ τὰς πρώτας του ἐντυπώσεις. Προτιμότερον τὸ παιδίον ν' ἀποκτήσῃ ἐντροπὴν τινα δειλὴν καὶ σχεδὸν

ἀγρίαν, ἥτις εἶναι ὑπερβολὴ τῆς πρὸς τὴν κοσμιότητα ἀξιο-
πρεποῦς τάσεως τῆς ψυχῆς, ἢ νὰ σχηματίσῃ χαρακτηρὰ ἀσύ-
στολον καὶ πρὸς τὴν ἀναίδειαν σχεδὸν ἐπιρρέπῃ.

21. Ἡ ζωὴ τοῦ παιδίου εἶναι μάλιστα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς
του· καὶ αἰσθήματα ἐκ τούτου ἡθικά, ὅποιον τὸ πρὸς τὴν κα-
θαριότητα σέβας, καὶ ἡ αἰδώς, καὶ ἡ σωφροσύνη ἀρχίζουσι νὰ
προέρχωνται ἀπὸ ἀπλὴν τινὰ κοινωνίαν εἰκότων, καὶ κατὰ συνέ-
πειαν ἀπὸ μίαν ἑξίν, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν τῆς τάξεως. Ἀπὸ
ταύτην γεννᾶται τὸ σέβας πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὸ αἶσθη-
μα τῆς προφυλάξεως τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων, καὶ μάλιστα
ἐκείνων τὰ ὅποια ἀνήκουσιν εἰς πεφιλημένον τι πρόσωπον. Τὰ
ἐνδύματα, τὰ μικρὰ σκεύη τὰ ὅποια μεταχειρίζεται ἐκεῖνο τὸ
πρόσωπον ἔχουν δι' αὐτὸ πολλὴν τὴν ἀξίαν· καὶ ὅταν παρατη-
ρῇ ὅτι μόνον τοῦτο τὸ πρόσωπον μεταχειρίζεται τὰ ἀντικεί-
μενα ταῦτα πείθεται ὅτι εἶναι ἰδιά του. Καὶ τότε γίνεται τό-
σον ζηλωτὴς αὐτῶν χάριν τοῦ ἀγαπητοῦ προσώπου, ὥστε δύ-
νεται νὰ τὰ φυλλάττῃ ὡς πιστὸς σκύλος, καὶ νὰ ἐμποδίζῃ
τοὺς ἄλλους νὰ τὰ ἐγγίξωσι. Τὸ αἶσθημα τοῦτο πηγάζον καὶ
αὐτὸ ἐκ τῆς τάξεως· πρέπει νὰ ἐξασκῇται ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς
τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου, καὶ νὰ ἐνδυναμώνηται διὰ τῆς ἑξεως,
διότι ἐξ αὐτοῦ πάλιν λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ ἀρετῆς, ἢ κατ'
ἀρχὰς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς χρηστότητος, εἰς
τάς ὁποίας πρέπει ὁμοίως νὰ γυμνάζῃ ἐνωρὶς ἡ μήτηρ τὸ παι-
δίον. Ὅταν τὸ παιδίον γυμνασθῇ νὰ σέβηται καὶ νὰ τιμᾷ τὴν
ἰδιοκτησίαν πρῶτον τῆς μητρὸς του καὶ ἔπειτα ὅλων τῶν οἰ-
κείων του, θὰ μεταφέρῃ τὸ αἶσθημα τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα πρό-
σωπα, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐμπνέεται κατ' ὀλίγον καὶ ἐντυπό-
ναι εἰς τὴν καρδίαν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δικαιοσύνην, καθ' ἣν
δηλ. οὔτε αὐτὸ θὰ ἀρέσκειται ν' ἀφαιρῇ τιμὴ ἀνῆκον εἰς ἑαυτὸ,
οὔτε εἰς ἄλλο πρόσωπον θὰ ἐπιτρέπῃ τὸ τοιοῦτον. Ἡ μήτηρ
ὀφείλει καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός της νὰ ἐνισχύῃ τὸ αἶσθη-
μα τοῦτο εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, καὶ διὰ τινος ἐλαφροῦς
ποινῆς· οὕτω διηγείται ἡ σοφὴ συγγραφεῖς, ἣν ἀκολουθοῦμεν,
ὅτι τὰ παιδιὰ 18 μηνῶν τῆς ἀγγλικῆς σχολῆς Spitalfields
δὲν ἤγγιζον τὰς ὁπώρας τοῦ κήπου, καὶ ἐσέβοντο τὰς μικρο-
τέρας ἰδιοκτησίας τῶν συνοίκων των, καὶ πρὸς τοῦτο οἱ διδά-
σκαλοι τὰ ἐτιμώρουν ἀφαιροῦντες ἀπ' αὐτὰ τὰ μικρὰ των
παιγνίδια, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν δίδοντές τα πάλιν. Διότι

ἔταν τὸ παιδίον ἦναι ἐντελῶς βέβαιον ὅτι δὲν θὰ χάσῃ τὸ ἰδικόν του ἀγαθόν, ἀρέσκειται εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ξένου.

22. Ἐκ τούτου γυμνάζεται τὸ παιδίον πρῶτως νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ἐαυτοῦ καὶ τὴν τῶν ἄλλων, καὶ νὰ ἀποκτᾷ βαθμυδὸν τὴν ἀρετὴν τῆς χρηστότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐκ τῆς ὁποίας πάλιν γεννᾶται ἡ συμπάθεια, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἄλλους, πρὶν ἡ ἀγρία ὑπερηφάνεια καὶ ἡ εὐερέθιστος ματαιότης ἤθελον ἀρχίσει νὰ ἐκδηλώνται. Διότι, ὅταν τὸ παιδίον γυμνασθῇ νὰ τιμᾷ τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀνήκον εἰς τοὺς ἄλλους, φέρεται πρὸς αὐτοὺς μὲ χρηστότητα καὶ εὐγένειαν, οὔτε ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ ἰδικόν του ἀγαθὸν καὶ ὅταν ἴδῃ τοὺς ἄλλους στερουμένους τοῦ ἰδικοῦ των συμπαθεῖ πρὸς αὐτοὺς, καὶ εἶν' ἑτοιμον νὰ τοὺς βοηθήσῃ πάσχοντας. Ἀφαίρεσον ἀπὸ παιδὸς τινος τὸ παιγνίδιον του, καὶ εὐθὺς θέλεις ἰδεῖ τὸ ἰδικόν σου παιδίον, ἂν τῷ ἔχῃ ἐμπνευσμένας τὰς ρηθείσας ἐξεις, νὰ σπεύδῃ διὰ νὰ δώσῃ τὸ ἰδικόν του καὶ νὰ ζητῇ παντοιοτρόπως νὰ παρηγορήσῃ τὸ ἀδικηθὲν ὁμοίον του· διότι τὸ δικαίωμα τοῦ δανείζειν ἢ δίδειν εἶναι τὸ πλεόν ὠραῖον προνόμιον τὸ προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν, καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς φυλάξεως ἐνόνεται καὶ ἡ ἰδέα τῆς γενναιότητος. Οὕτω διὰ τῆς σοφῆς ἀνατροφῆς ἀποκτῶσι τὰ παιδιά εὐτυχεῖς ἐξεις πρὸς ἠθικὰς ἀρετάς, αἵτινές εἰσι σχετικαὶ πρὸς φυσικὰ προτερήματα, τὰ ὅποια οὕτω διὰ τῶν ἐξῆων ἀναπτύσσονται καὶ μορφώνονται.

ΚΕΦ. Γ'.

Ἐξίς τῆς Ὑπακοῆς.

23. Τὸ χρέος τῆς Ὑπακοῆς εἶναι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐννοοῦν τὰ μικρὰ παιδιά, λέγει σοφῶς ἡ Mme Hamilton καὶ οὕτως ἡ Ὑπακοὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποχρέωσις ἠθικὴ ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς μικρᾶς

του ηλικίας ἐμπνέεται ὁμως καὶ ἐντυπώνεται εἰς τὴν τρυφερὰν του καρδίαν διὰ τῆς ἔξεως, καὶ εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ ἀναγκαιότατον τῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια ἡ μήτηρ ὀφείλει ἐνωρὶς νὰ διδάσκη πρακτικῶς εἰς τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς ηλικίας, ἀφ' ἧς ἀρχίζομεν τὴν ἀνατροφὴν. Ὅταν τὸ παιδίον ἀποκτήσῃ καθ' ἑξὶν νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, τότε κατ' ὀλίγον θὰ ἐγχαραχθῇ ἡ ὑπακοὴ εἰς τὴν καρδίαν του ὡς ἱερὸν χρέος, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ τολμᾷ ποτὲ νὰ παραβῇ ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς. Ἐκ τῆς ἔξεως δὲ ταύτης πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἐπιτυχὴς καὶ κατὰ βούλησιν τῆς μητρὸς χαλάρωσις ἢ στερέωσις τῶν ἄλλων ὅλων ἔξεων καὶ ἐπομένως διὰ ταύτης τῆς ἔξεως πρὸς τὴν ὑπακοὴν, προετοιμάζεται εἰς τὸ παιδίον τὸ ὑψηλότερον καθῆκον τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ πρεσβυτέρους του, καὶ τὸ ἔτι ὑψηλότερον πάντων, τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀνάγκη λοιπὸν ἡ μήτηρ νὰ προσπαθῇ νὰ καταστήσῃ τὴν μητρικὴν αὐτῆς θέλησιν νόμον ἁγίον καὶ ἀπαράβατον τῆς θελήσεως καὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ παιδίου ἀπὸ τὴν τρυφερὰν ταύτην ηλικίαν τῶν 2 ἐτῶν. Πρὸς τοῦτο καὶ ἡ φύσις αὐτὴ εἶναι συνεργός, διότι παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχει μὲν εἰς τὰ παιδιὰ ἔμφυτον ἀνεξαρτησίας ἔνστικτον, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὡσαύτως καὶ τάσεις φυσικαί, αἵτινες ὑποβάλλουν τὴν θέλησιν του εἰς τὴν ἰδικὴν μας· τὰ παιδιὰ ἀποδέχονται τὰς ἐπιθυμίας μας κατὰ συμπάθειαν, καθόσον ἔπρεπε νὰ δοκιμάσωσιν ὅτι εἶναι ἀνωφελὲς νὰ μᾶς ἀντισταθῶσι, καὶ τέλος αἰσθάνονται ὅτι ἀνῆκουν εἰς ἡμᾶς καὶ εὐχαριστοῦνται νὰ μᾶς ἀνήκωσιν· οὕτω μία κόρη 4 ἐτους εὐχαριστεῖται νὰ θεωρῇ μίαν κούκλαν ὡς παιδίον της, κρίνουσα ὅτι οὗτος ὁ δεσμὸς τῆς καρδίας καθιστᾷ τὴν κτῆσιν πλέον ἐντελῇ· ὁμοίως τὰ παιδιὰ καταλαμβάνουσιν ὅτι εἶναι κτῆμά μας καὶ μάλιστα τὸ πολυτιμότερον ὅλων· ὡς τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀγάπη μας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν μέριμνά μας.

24. Κατὰ συνέπειαν τῆς τοιαύτης ἰδέας εὐρίσκουσι τὰ παιδιὰ ἀρκετὰ φυσικὸν νὰ τὰ ἐμποδίζωμεν ἀπὸ πράξεις τινὰς καὶ νὰ τὰ διατάττωμεν νὰ εὐεργετῶσιν ἄλλους· ἡ ἀπαγόρευσις δὲν τὰ ἐκπλήττει, ἀν καὶ εἰς τὴν στιγμὴν νὰ τὴν λησμονώσιν· ἡ διαταγὴ ἔξ ἐναντίας τοῖς εἶναι συνεχῶς πλέον εὐχάριστος, διότι αὕτη ἀπαιτεῖ ἐνέργειαν, ἥτις εἶναι φυσικωτάτη εἰς τὴν παιδικὴν ηλικίαν, ἡ δὲ ἀπαγόρευσις ἐμποδίζει μίαν τοιαύτην,

καὶ φέρει τὸ παιδίον εἰς διάθεσιν σχεδὸν παθητικὴν. Ἐκ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐνέργεια οὐσα εἴτε εὐκολος εἴτε δυσχερὴς, ἅμα προσταχθῇ εἰς τὸ παιδίον, μετὰ προθυμίας περισσοτέρως ἐκτελεῖται ἢ ἡ ἀπαγόρευσις, ὁποῖας δὴποτε φύσεως οὐσα. Καὶ εἰς τὰς δύο ὁμως περιστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ μόρφωσις τῆς ἑξέως τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ παιδίον, ἀπικιτεῖται πολλὴ προσοχὴ ἐκ μέρους τῆς μητρὸς ὡς πρὸς τὸν τρόπον, δι' οὗ θέλει ἐξασκεῖ τὸ προσάττειν ἢ τὸ ἀπαγορεύειν, διὰ νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς τὴν μητρικὴν τῆς ἐξουσίαν μὴ ἀκόμῃ καθεστηκυῖαν.

25. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ μεταχειρίζεται διαγωγὴν συνετὴν καὶ σταθεράν, καὶ νὰ ἐνόνη αἴσθημα καὶ ὕψος γλυκύτατον μετὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς σταθερότητος. Ὀφείλει νὰ συλλογίζεται πάντοτε ὅτι ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς, δι' ὃν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὴν ἡ ἐπὶ τοῦ παιδίου ἐξουσία, εἶναι ἡ ἀσφάλεια τοῦ παιδίου καὶ ἡ διόρθωσις αὐτοῦ πίπτοντος εἰς σφάλματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λοιπὸν ἀνάγκη νὰ κανονίζῃ τὰς πρὸς τὸ παιδίον διαταγὰς καὶ ἀπαγορεύσεις τῆς, δηλ. νὰ τὰς ἐνεργῇ μετὰ τοιαύτην γλυκύτητα, σταθερότητα καὶ σύνεσιν, ὥστε εὐθὺς νὰ κάμῃ τὸ παιδίον νὰ ἐννοῇ ὅτι ἡ μήτηρ του δὲν ἐνεργεῖ αὐθαριέτως ἐπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ ἰδικόν τῆς θέλημα, ἀλλὰ διὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸ καλὸν αὐτοῦ τοῦ παιδίου, καὶ διότι ἡ μήτηρ τὸ ἀγαπᾷ εἰλικρινῶς, καὶ ἀδιακόπως μεριμνᾷ δι' αὐτὸ ὡς τὸ πολυτιμότερον κτῆμά τῆς. Διότι τὸ παιδίον εἶναι φύσει ἀδύνατον ὄν, εἶναι ἐνδεὲς καὶ δύναται ἡ μήτηρ, ἢ ὅστις ἐπιστατεῖ αὐτοῦ, νὰ τὸ διαθέτῃ κατὰ τὴν ἰδίαν του θέλησιν, χωρὶς νὰ ἔχῃ τι μέσον ν' ἀντισταθῇ. Εἶναι ὁμως καὶ ὄν ἐλεύθερον, ἡ ψυχὴ του ἔχει τὸ ἀνεξάρτητον, καὶ διὰ τοῦτο δύναται μὲν πρὸς ὥραν νὰ ἐνεργῇ ἀκουσίως καὶ κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου, ταραττεται ὁμως ἐσωτερικῶς καὶ λαμβάνει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐνεργήσῃ καὶ αὐτὸ ἄλλοτε τὴν θέλησιν του. Τὸ αἴσθημα τοῦτο εἶν' εὐγενὲς, καθὼ ἐρεϊδόμενον ἐπὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς ἀνεξαρτήτου ψυχῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ πρέπει νὰ τὸ σέβηται καὶ νὰ μὴ τὸ καταπνίγῃ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς αὐθεντικῆς ἐνδεξέως τῆς ἐξουσίας τῆς ἐπὶ τοῦ παιδίου, χωρὶς νὰ ἐκπίπτῃ εἰς τὴν ἐπιβλαβὴ κολακείαν ἥτις μέρος μὲν εἶναι παρσεκτροπῆς τῆς μητρικῆς στοργῆς, μέρος δὲ γεννᾶται ἐκ τῆς λεπτῆς ἰδέας μήπως προσβληθῇ τὸ

δικαίωμα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ παιδίου ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν του.

26. Τὸ παιδίον ἔχει τρυφερὰν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα του, διότι πιστεύει ὅτι ἀνήκει εἰς αὐτοὺς, ὅτι εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἀγαπητὸν κτῆμά των· ὥστε ἡ μήτηρ ὠφελουμένη ἀπὸ τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἶσθημα τῆς καρδίας τοῦ παιδίου, πρέπει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ προσπαθήσῃ νὰ κατασταθῇ ἡ ὑπακοή τοῦ παιδίου πρὸς αὐτὴν συνέπεια τοῦ αἰσθήματος τούτου. Πρέπει δηλ. νὰ κάμῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ πιστεύσῃ ἀπὸ ὅλα ὅσα καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν δοκιμάζει, ὅτι ἡ μήτηρ του μεταχειρίζεται τὴν ἐξουσίαν τῆς μόνον ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸ ἀγάπην τῆς, καὶ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ προφυλάξῃ τὸ ἀγαπητὸν τῆς ἀπὸ πᾶν κακόν, καὶ ὅτι εὐχαρίστως ἤθελεν ἐκτελέσει τὴν ἐπιθυμίαν του, ἂν τὴν ἔκρινεν ὠφέλιμον καὶ συμφέρουσαν εἰς αὐτό. Οὕτω τὸ προστάζει ν' ἀνοίξῃ τὴν θύραν, ἢ τὸ ἐμποδίζει νὰ τὴν ἀνοίξῃ καὶ νὰ ἐξέλθῃ· δὲν πρέπει νὰ τῷ λέγῃ ἐπιτακτικῶς: δὲν θέλω ν' ἀνοίξης, ἢ θέλω ν' ἀνοίξης· ἀλλὰ: ἀνοίξε, παιδίον μου, τὴν θύραν διὰ νὰ εἰσέλθῃ κα-
θαρὸς ἀήρ, ἢ κλείσῃ τὴν καὶ μὴ τὴν ἀνοίγῃς διὰ νὰ μὴ κρυώ-
σῃς ἀπὸ τὸν ψυχρὸν ἀέρα. Ἄν τὸ παιδίον φανῇ ὅτι δὲν ἀκού-
ει εἰς ταῦτα, ἡ μήτηρ χωρὶς νὰ τῷ εἴπῃ τι σηκώνεται ἡ ἰδίᾳ καὶ ἀνοίγει ἢ κλείει τὴν θύραν. Ἐπειτα στρέφεται εἰς τὸ παιδίον καὶ τῷ λέγει: λυποῦμαι ὅτι ἡ πρὸς σὲ ἀγάπη μου μὲ ὑπεχρέωσε νὰ κάμω ὅ,τι σὺ ἔπρεπε νὰ κάμῃς· καὶ εὐθύς διὰ μικρὰν ποινήν του τῷ ἀφαιρεῖ ἐν τῶν παιγνιδίων του, λέγου-
σα: διὰ νὰ ἐνθυμῇσαι ὅτι σὲ ἀγαπῶ καὶ ὅτι πρέπει νὰ μ' ἀ-
κούῃς, σὲ ἀφαιρῶ τὸ παιγνίδιον σου τοῦτο. Τὸ παιδίον εἰς τὴν διαγωγὴν ταύτην τῆς μητρὸς του θέλει αἰσθανθῇ λύπην, καὶ θέλει κλαῦσαι μάλιστα διότι ἔχασε τὸ παιγνίδιον του, ἢ διότι δὲν ὑπήκουσε τὴν μητέρα. Ἀπὸ τοῦτο ὅμως τὸ αἶσθημα ὠφε-
λουμένη ἡ μήτηρ. θέλει εἰπεῖ εἰς τὸ παιδίον τῆς: βλέπεις παιδίον μου, καθὼς σὺ λυπεῖσαι διότι ἔχασας τὸ ἀγαπητὸν σου παιγνίδιον, οὕτω καὶ ἐγὼ θὰ λυπῶμαι ὅταν χάσω σὲ τὸ ἀγαπητὸν μου, τὸ ὁποῖον θὰ γένῃ ὅταν δὲν κάμῃς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σὲ λέγω διὰ τὸ καλόν σου. Αὕτη ἡ λογικὴ θέλει συν-
δράμει πολὺ εἰς τὴν ἐμπνευσιν τῆς ὑπακοῆς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου, διότι συμφωνεῖ μὲ τὴν τρυφερὰν πρὸς τοὺς γονεῖς του ἐμπιστοσύνην καὶ συμπάθειαν, καὶ βαθμηδὸν γίνεται ἡ ἀρχὴ

της πρὸς αὐτοὺς ἀφοσιώσεως, ἥτις εἶναι ἀρετὴ ὑψηλὴ καὶ θελκτική, μόνη μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἀρετῶν ἀξίζουσα νὰ νομασθῇ εὐσέβεια.

27. Οὕτω πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν τὸ παιδίον καθίσταται ὑπεύθυνον τῶν πράξεών του, δύναται ἡ μήτηρ χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ τὸν φόβον ἢ ἄλλο ἐλατήριο, διὰ μόνης τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἀπλῆς προφυλάξεως νὰ δώσῃ εἰς τὸ παιδίον τὴν ἔξιν τῆς εὐπειθείας. Καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται οὔτε αὐστηρότης ὑπέρμετρος, οὔτε ὑποσχέσεις κολακευτικαί, οὔτε ἀπειλαὶ μὴ ἐκτελούμεναι πραγματικῶς, ἀλλ' ἐξάσκησις τῆς μητρικῆς ἐξουσίας σταθερὰ, γλυκεῖα καὶ δικαία, ἥτις διαχέει τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Οὕτως ὅταν ἡ μήτηρ διορίζῃ εἰς τὸ παιδίον νὰ φάγῃ ἀπὸ τοῦτο τὸ φαγητόν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἐκεῖνο ἀπὸ ἰδιοτροπίαν δὲν ὑπακούσῃ, δὲν πρέπει νὰ τὸ βιάσῃ μὲ ἐξουσίαν τυραννικὴν, οὔτε νὰ τῷ ὑποσχέθῃ τι, οὔτε νὰ τῷ ἐπαναλαμβάνῃ συχνάκις τὴν ἀπειλὴν ὅτι θὰ τὸ δεῖρῃ καὶ θὰ τὸ σκοτώσῃ διότι δὲν τὴν ἀκούει, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀφήσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του, χωρὶς νὰ δείξῃ τὴν δυσαρέσκειάν της, μόνον νὰ τῷ εἴπῃ ἡπίως καὶ ἱλαρῶς: δὲν ἔπρεπε, τέκνον μου, νὰ μὴ μὲ ὑπακούσῃς, διότι ὅ,τι σὲ διορίζω εἶναι διὰ τὸ καλόν σου. Ἐπειτα εἰς τὴν ἀκλόουθον τράπεζαν νὰ χωρίσῃ τὸ φαγητόν του, καὶ νὰ τῷ δώσῃ νὰ φάγῃ μόνον του χωριστὰ τῶν ἄλλων. Ἐκ τῆς σταθερότητος ταύτης τῆς μητρὸς τὸ παιδίον θέλει ἐννοήσῃ ἐγκαίρως τὴν πρὸς αὐτὸ συμπάθειαν τῆς μητρὸς του, καὶ ὅτι αἱ διαταγαὶ της εἶναι πρὸς ὄφελός του, καὶ ὄχι ἰδιοτροπία ἰδική της ἢ ἐκδήλωσις ἐξουσίας καταπιεζούσης τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Κατὰ τὸν τύπον τοῦτον πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἐνεργῇ πάντοτε τὰς πρὸς τὸ παιδίον διαταγὰς ἢ ἀπαγορεύσεις της, καὶ θέλει ἐπιτύχει νὰ τὸ καταστήσῃ ἐντελῶς ὑπήκοον καὶ συμμορφούμενον μὲ τὰς θελήσεις της, τὰς ὁποίας θέλει παραδέχασθαι καὶ τιμᾶ ὡς ἱερὰς εἰς αὐτὸ καὶ ἀγίας. Οὕτως ἡ ὑπακοὴ γίνεται ἀρετὴ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου, ὑπαγορεύουσα εἰς αὐτὸ πάντοτε τὸ εὐγενὲς καθήκον τοῦ νὰ ὑποχωρῇ καὶ νὰ ὑποτάσσῃται ἐφεξῆς ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ του εἰς πάντα ἀποδεικνύοντα πρὸς αὐτὸ ἀγάπην εἰλικρινῇ καὶ συμπάθειαν, καὶ νὰ σέβηται καὶ νὰ τιμᾶ αὐτόν. Πρὸς τούτοις ἡ τοιαύτη ὑπακοὴ γίνεται εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐνεργεῖ ἡ

λον τὸ σεβάσμιον ἔργον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου τῆς μετὰ τῆς ἀρμοζούσης μητρικῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος. Ἄνευ τούτου ἡ ὑπὸ τε τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων ἐπιταττομένη εἰς τοὺς γονεῖς μέριμνα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων των μένει ἀκατόρθωτος, διότι ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτῶν τὸ νόμιμον μέσον τῆς ἐξασκήσεως καὶ ἐκτελέσεως αὐτῆς, ὅπερ εἶναι ἡ εἰς τὴν πατρικὴν καὶ μητρικὴν ἐξουσίαν ὑπακοή τῶν παιδίων.

28 Ὅμοιως παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἑξὶς τῆς ὑπακοῆς πρὸς τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων οὐδαμῶς ἐκνευρίζει τὴν θέλησιν τοῦ παιδίου, ἐξ ἐναντίας μάλιστα τὴν ἐνδυναμώνει διότι καὶ αὕτη ἡ δύναμις, ὥς αἱ περισσότεραι τῶν ιδιοτήτων μας, ἐπεκτείνεται κατὰ παράδειγμα. Καὶ καθὼς ὁ γέρον δεκανεὺς, ὅστις καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ὑπήκουσεν εἰς τὸν ἀρχηγόν του, δὲν ἔχει ἔλλειψιν σταθερότητος πρὸς τοὺς στρατιώτας του, οὗτοι δὲ πάλιν εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἐστίας των ἔχουν ἑξεῖς πολὺ ἐπιτακτικὰς οὕτω καὶ τὸ παιδίον ὅταν γυμνασθῇ νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων του, συνειθίζει ν' ἀπαιτῇ σθερῶς τὴν ὁμοίαν ὑποταγὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ μάλιστα ἡ ιδιότης τοῦ σταθερῶς ἐπιτάττειν μορφώνεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου ἀναλόγως τῆς ιδιότητος, μεθ' ἧς ἐνηργεῖτο πρὸς αὐτὸ ἡ ἐπιτακτικὴ δύναμις τῶν γονέων. Ὅταν ἐκδήλωσις ἀγάπης, συμπαθείας καὶ προφυλάξεως συνοδεύῃ ταύτην, αἱ ὅμοιαι αὐταὶ ιδιότητες θέλουσι περιβάλλει καὶ τὴν θέλησιν τοῦ παιδίου πρὸς τὸ ἐπιτάττειν. Πρέπει λοιπὸν τὸ παιδίον μετὰ τοῦ γάλακτος νὰ κυριευθῇ ὑπὸ τῆς ιδέας ὅτι ἡ θέλησις τῶν γονέων εἶναι τι πρᾶγμα ἱερὸν. Καὶ τοῦτο κατορθώνεται ὅταν οἱ γονεῖς οὔτε διὰ δικαιολογημάτων, οὔτε διὰ πειστικῶν τρόπων ἐπιβάλλωσι τὴν θέλησιν των, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὰ καὶ τῆς προσπαθείας τοῦ συμφέροντός των. Ἡ χρῆσις τοῦ δικαιολογεῖσθαι ὑποδεικνύει ὅτι τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἀπευθύνεται τις ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μὴ καταπείθῃται, ἡ δὲ χρῆσις τοῦ παρακαλεῖν καὶ καταπείθειν ὑποδεικνύει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μὴ ἐπιθυμῇ τὸ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον τὸ ὑποχρεώνει τις νὰ πράξῃ. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδίου διότι πάντοτε ἔχει ἔλλειψιν εἰλικρινείας, τὴν ὁποίαν ἐννοοῦν τὸ παιδίον θέλει προσπαθῆσαι νὰ εὕρῃ τρόπους ἀντιστάσεως δι' ἀνασκευῶν καὶ

ἀνχιρέσεων καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἰδίου τοῦ θελήματος. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἀφόρητος μεταξὺ τῶν γονέων καὶ τοῦ παιδίου σχέσις, ἥτις καταντᾷ εἰς ἰδιοτροπίαν ἢ τελείαν βῆξιν, ἀναγκάζουσα τοὺς γονεῖς νὰ γίνωσι βίαιοι καὶ τυραννικοὶ πρὸς τὸ παιδίον, ἀφοῦ δὲν ἐγνώρισαν νὰ ἦναι γονεῖς. Ἡ ὑποταγὴ ἐν τούτοις τοῦ παιδίου πρέπει νὰ βασίζεται οὐχὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χρέους καθ' ὃ τὸ παιδίον ὀφείλει νὰ αἰσθάνηται τὸ σέβας ἐκείνο πρὸς τὴν πατρικὴν θέλησιν, ἥτις ἐκφράζει εἰς τὸ παιδίον τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ.

29. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ μήτηρ μίαν ἀρχικὴν ἰδέαν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἐπικρατοῦσαν ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τῆς, τὴν τῆς προσασίας τοῦ νέου ὄντος, ὅπερ ἐδόθη εἰς αὐτήν. Ὅταν μετὰ δυνάμεως κατέχῃ τοιαύτην ἀρχὴν, ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς ἀνατροφῆς τῆς θέλει διαταχθῇ. Τότε θέλει μεταχειρίζεσθαι μ' ἐπιτυχῇ ἀναλογίαν τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν σταθερότητα, αἵτινές εἰσι τὰ ἐλατήρια τῆς ἀνατροφῆς βασιζομένης ἐπὶ τῆς προστασίας. Μετὰ τῆς μητρικῆς ἀγάπης ἡ προσασία γίνεται ἄγρυπνος καὶ ἐκτείνεται μέχρις ὅλης τῆς εὐτυχίας, μέχρις ὅλων τῶν συμφερόντων τοῦ νέου ὄντος. Μετὰ τῆς σταθερότητος δὲ καὶ βαθμοῦ τινος αὐστηρότητος, ἥτις ἀναγκαίως πρέπει νὰ τὴν συνοδεύῃ, ἡ προσασία εἶναι ἀληθής. Διότι ὅταν ἡ μήτηρ κάμπτεται συνεχῶς, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα, οὐτινος τὸ παιδίον ἔχει ἀνάγκην. Ὅταν ἡ μήτηρ γίνηται πρὸς τὸ παιδίον ἄλλο παιδίον, καὶ συμμερίζηται τὰ πάθη του καὶ τὰς συνεχεῖς παραφοράς του, ὅταν χορηγῇ εἰς αὐτὸ ὅ,τι θέλει, καὶ εἴτε ἐναντιούμενη, εἴτε ὑπερβολικῶς ὑποχωροῦσα ἐπαυξάνει τὰς ἰδιοτροπίας του, τότε τὸ παιδίον θέλει τὴν μεταχειρίζεσθαι ὡς παίγνιον, χωρὶς νὰ ἦναι εὐτυχὲς διὰ τὴν παρουσίαν τῆς. Τότε θέλει κλαίει, θέλει στασιάζει καὶ μετ' ὀλίγον θέλει συνδέσει εἰς τὸ πνεῦμά του τὴν ἐνθύμωσιν ἐνὸς χρόνου ἀταξίας καὶ ἰδιοτροπίας μετὰ τῆς ἰδέας τῆς μητρὸς του. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη δὲν ὑπῆρξε τὸ ὑποστήριγμα τοῦ παιδίου τῆς, ἐπειδὴ δὲν τὸ προεφύλαξεν ἀπὸ τὴν αἰώνιον ταύτην κύμανσιν τῆς θελήσεώς του, ἥτις εἶναι ἀσθένεια τῶν ἀδυνάτων ὄντων, τῶν παραδεδομένων εἰς τὴν ζωηράν φαντασίαν των, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ δὲν ἐθελοαἴωσε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ

παιδίου της, ἔπεται δικαίως νὰ μὴ νομίζεται ἀπὸ τὸ παιδίον μήτηρ.

30. Εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην τοῦ παιδίου ἡ μήτηρ δὲν ὀφείλει νὰ κάμῃ τὸ παιδίον της νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, καὶ οὕτω νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τῆς ἀθωότητος, οὔτε νὰ φωτίσῃ τὴν συνειδήσιν του, ἀλλὰ νὰ συνειθίσῃ τὸ παιδίον της ν' ἀκούῃ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως τοιαύτην ὅποια εἶναι. Ἡ πρώτη λάμψις τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς συμπαθείας, ἣν ἔχει αὐτὸ πρὸς τὴν μητέρα του ἰδίως. Ἀγαθὸν εἶναι δι' αὐτὸ τὸ νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτὴν τὴν ὅποιαν ἀγαπᾷ, καὶ κακὸν τὸ νὰ κατηγορηθῇ ὑπ' αὐτῆς. Περιπλέον τούτου δὲν γνωρίζει, χωρὶς νὰ ἔχῃ πεπραγμένον τίποτε, νομίζει τὸν ἐαυτὸν του ἔνοχον, ὅταν βλέπῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς μητρὸς του τὴν ἔκφρασιν τῆς δυσαρρεσκείας. Καὶ ὅταν τῇ προξενήσῃ ἄληθῇ τινα λύπην, ὅταν εἰς μίαν στιγμὴν ἀνυπομονησίης τὴν κτυπήσῃ, ἡ μετάνοιά του δύναται νὰ ἐμοιάζῃ πρὸς ἀπελπισίαν. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ἀναφέρει ἡ **Mme N.** ὅτι εἶδε παιδίον μικρὸν, τὸ ὁποῖον χωρὶς ν' ἀπειληθῇ, οὔτε νὰ ἐπιπληχθῇ, ἠρνεῖτο ὅλα τὰ παιγνίδια του καὶ πλήρες λυγμῶν ἐζήτηε νὰ κρυφθῇ εἰς γωνίαν σκοτεινὴν, ἔχον ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν τοῖχον. Ἡ ἐπιθυμία λοιπὸν τοῦ νὰ μὴ δυσαρρεστήσῃ τὴν μητέρα του καὶ τοῦ νὰ συμφωνῇ μὲ αὐτὴν, θέλει καταντήσῃ βαθμηδὸν, ὅταν ἡ μήτηρ γνωρίζῃ νὰ τὴν καλλιεργῇ, ἡ αἰσθησις τοῦ χρέους, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀρμονίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, μετ' ἐκείνου τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παρρησιάσῃ τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπερ εἶναι ἡ μήτηρ. Καὶ ταύτην τὴν ἀκτῖνα τῆς συνειδήσεως ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ περιποιηθῇ, καὶ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ἀρμόδιον ἐλατήριο πρὸς τὴν ἐμπνευσιν τῆς ὑπακοῆς, καὶ οὕτω νὰ καταβάλῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου τὰς ἐπὶ τῆς συνειδήσεως βασιζομένας ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς ζωῆς. Δὲν θέλεις, δὲν ἀρμόζει νὰ ὑπάγῃς ἐκεῖ, ἢ νὰ παίζῃς μὲ τοῦτο τὸ παιγνίδιον, διότι θὰ μὲ δυσαρρεστήσῃς, θέλει λέγει εἰς τὸ παιδίον ἡ μήτηρ, καὶ ἡ συνειδήσις του εὐθὺς ἐγειρομένη ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς συμπαθείας, θέλει τὸ ὑποχρεοῦν νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν μητέρα του φοβούμενον μὴ τὴν δυσαρρεστήσῃ. Καὶ τοῦτον τὸν νόμον θέλει συνειθίσῃ νὰ τηρῇ καὶ ἀπέναντι τῶν διαφόρων πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνικῶν του σχέσεων.

31. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ ἡ μήτηρ ἐνωρὶς τὴν ὑπακοὴν παρὰ τοῦ παιδίου της, πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι τὸ μόνον ἀναγκαῖον καὶ κατάλληλον μέτρον εἶναι ἡ ταυτότης τῆς διαγωγῆς της πρὸς τὸ παιδίον της κατ' ἀρχάς, ὅταν αἱ ἔξεις αὐτοῦ ᾖναι ἀκόμῃ παθητικαί· δηλ. δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται οὔτε δόλους διὰ νὰ τὸ καταπείσῃ νὰ παραδεχθῇ τὸ προσταττόμενον ὑπ' αὐτῆς, οὔτε ἀπειλὰς, τὰς ὁποίας δὲν θέλει ποτὲ ἐκτελέσει, καὶ τὸ παιδίον ἐκ πείρας ἔμαθεν ὅτι ματαίως τὰς ἐπαναλαμβάνει ἡ μήτηρ, καὶ κατὰ συνέπειαν εἰσὶ ψευδεῖς καὶ ἀνυπόστατοι. Ἡ χρῆσις τοῦ δόλου διαταράττει τὰς ἐντυπώσεις εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ παιδίου, καὶ τὸ κάμνει κατ' ὀλίγον νὰ δυσπιστῇ εἰς τὴν διαγωγὴν τῆς μητρός του, καὶ νὰ γίνηται ἀπατηλὸν καὶ αὐτό. Ἡ χρῆσις τῶν ἀνεκτελέστων ἀπειλῶν ὅχι μόνον κάμνει τὸ παιδίον νὰ μάθῃ ὅτι δύναται νὰ ψεύδῃται κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γονέων του, ἀλλὰ καὶ διεγείρει εἰς αὐτὸ ζωηροτέραν τὴν ὀρεξίν πρὸς τὴν παρακοὴν καὶ πρὸς τὴν κακοποιῖαν καὶ πρὸς τὰ σφάλματα, διότι γνωρίζει ὅτι δὲν θέλει τιμωρηθῇ κατὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς μητρός του. Ὅταν λ. χ. ἡ μήτηρ συνειθίσῃ νὰ ὑπόσχηται εἰς τὸ παιδίον της ὅτι θὰ τῷ δώσῃ ἕν ὠραῖον παιγνίδιον, διὰ νὰ παύσῃ τοῦ νὰ κτυπᾷ τὴν θύραν, ἢ ν' ἀναβαίνει εἰς τὰς καθέκλας, ἢ ν' ἀνακατόνη τὴν μελάνην μὲ τὰ κονδύλια, καὶ ποτὲ δὲν ἐκτελεῖ τὴν ὑπόσχεσίν της, τὸ παιδίον ἴσως ἅπαξ καὶ δις θέλει τῇ ὑπακούσει, μετὰ ταῦτα ὅμως δὲν θέλει δώσει καμμίαν ἀκρόασιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις της. Θέλει ἀρχίσει καὶ αὐτὸ ὁμοίως νὰ τὴν ἀπατᾷ, καὶ οὕτω καὶ ἡ ὑπακοὴ τοῦ παιδίου καὶ ἡ ἐξουσία τῆς μητρός θέλουσι νευαγῆσαι. Ἐὰν πάλιν ἡ μήτηρ φωνάζῃ καὶ ἀπειλῇ ὅτι θὰ πνίξῃ, ὅτι θὰ σκοτώσῃ τὸ παιδίον της, διότι κρατεῖ βελόνας καὶ ψαλίδια, καὶ ἔπειτα κανὲν τούτων, ὡς εἶναι ἐπόμενονον, δὲν κάμνει, τότε τὸ παιδίον τρομάζει ὀλίγον κατ' ἀρχάς ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, καὶ ὑπακούει εἰς τὴν μητέρα πρὸς στιγμὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις ἤκουσε τὰς ἀπειλὰς ταύτας, ἐξακολουθεῖ τὰς πράξεις του καὶ κατὰ συνέπειαν ἀρνεῖται νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν μητέρα του, ἥτις δὲν λέγει ἀλήθειαν.

32. Ὅφειλει λοιπὸν ἡ μήτηρ νὰ ἐμμένῃ εἰς τὰς διαταγὰς της, καὶ νὰ μεταχειρίζεται τὴν ἰδίαν πάντοτε διαγωγὴν εἰς τὸ διατάττειν, καὶ νὰ προσπαθῇ ὥστε ἡ γνώμη της πάντοτε νὰ ἐκτελῇται, καὶ νὰ γένη κατ' ὀλίγον νόμος εἰς τὸ παιδίον

της· διότι τὸ παιδίον καθὼς συνειθίζει νὰ μὴν ἀνθίστηται εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς μητρὸς του, οὕτω συνειθίζει βραδύτερον ν' ἀρνηται τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἰδικῶν του, ὅταν προβλέπῃ μετὰ βεβαιότητος ὅτι θέλει ἡ μήτηρ ἀντισταθῇ εἰς αὐτό. Τοιοῦτο-τρόπως βασίζεται ἡ ἐξουσία τῆς μητρὸς ἐπὶ τοῦ παιδίου. Πρέπει ὅμως ἡ μήτηρ ν' ἀπαγορεύῃ ἀπὸ τὸ παιδίον ὅ,τι δύναται νὰ ἐμποδίσῃ, καὶ πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ πάντοτε ὅ,τι ἤρχισε ν' ἀπαγορεύῃ· διότι τότε αἱ ἀπαγορεύσεις γίνονται σταθεραὶ καὶ ἐπίμονοι, καὶ τὸ παιδίον ἀφοῦ τὰς ἐννοήσῃ, δὲν δύναται πλέον ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσίν των. Αὐτὸ πάντοτε βλέπει τὰς στιγμιαίους ἐκδηλώσεις τῆς θελήσεως τῆς μητρὸς του. Καὶ ὅποτεν συνεχῶς συνδυάζῃ τὴν ἰδέαν τινὸς πράξεως μὲ τὴν ἰδέαν τῆς δυσαρρεστήσεως τῆς μητρὸς του, θέλει συνειθίζει ἐπὶ τέλους ν' ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ἐκείνης. Καὶ ὅταν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς μητρὸς μεταβῇ εἰς χεῖρας προσώπου ἐμποδίζοντος τὰ αὐτὰ πράγματα διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, θέλει κατ' ὀλίγον αἰσθανθῇ ἑαυτὸ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν νόμου, ὅστις θέλει τῷ ἀπαγορεύει ταῦτα μέχρι τῆς διανοίας. Ὅταν ἔμαθε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν μητέρα του λέγουσαν « ἄφες τὸ μυχαιρίδιον, διότι θὰ κόψῃς τὴν χεῖρά σου », εὐθὺς θέλει ὑπακούσῃ καὶ ἐν τῇ σχολῇ εἰς τὸν διδάσκαλον κατὰ τοῦτο, καὶ θέλει παραδεχθῇ ὅτι οὔτε νὰ συλλογίζεται ποτὲ τοῦτο ὀφείλει, τὸ νὰ κρατῇ δηλ. μυχαιρίδιον ἀνοικτόν· καὶ ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τούτου εἶναι νόμος ἐγγεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ὅλων, ὅσοι διωρίσθησαν νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ καλὸν του.

33. Πρὸς τοῦτοις ἡ μήτηρ πρέπει πολὺ ν' ἀποφεύγῃ τὸ νὰ παίζει μετὰ τοῦ παιδίου της, ὅταν θέλῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν του· διότι ἡ παιδιὰ ὑποθέτει τὴν ἰσότητά, καὶ ἅμα γελᾷ τις, παύει τοῦ ἄρχειν. Παίζε, ὦ μῆτερ, συνεχῶς μετὰ τοῦ παιδίου σου, φανερόνε εἰς αὐτὸ τὴν τρυφερωτέραν ἀγάπην· ἀλλ' ἅμα πρόκειται περὶ ὑπακοῆς, μὴ γέλα πλέον, μὴ χάδευε, μὴ παρακάλει ὁμοίως. Ἐξασκεῖς δικαίωμα ἱερὸν, καὶ τὸ αἰσθημα τοῦ δικαιώματος τούτου ἀδυνατίζει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ὡς καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν σου, ὅταν φαίνῃσαι ὅτι παίζεις μὲ τοῦτο, μεταχειριζομένη διάφορα ἐλαττήρια. Ὅταν ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως ᾗναι μαλακὸς καὶ ἀδύνατος, τὰ παιδία ἐπωφελοῦνται ἀπ' αὐτὸν καὶ μεταχειρίζονται χιλίας μη-

χανὰς διὰ νὰ ἐκτελέσωσι καλῶς τὰ μικρὰ σχέδιά των, ἢ διὰ ν' ἀφοπλίσωσι τὴν ἀντίστασιν τῆς μητρὸς, τὴν ὁποίαν ἐνόησαν ἤδη ὅτι εἶναι ἐπιπόλαιος καὶ ἀδύνατος. Κολακεύουσι λοιπὸν ὡμύλως, παρκαλοῦσι μέχρις ἐνοχλητικότητος, γελωτοποιοῦν καὶ τόσα ἄλλα μέσα μετέρχονται πρὸς τὸν σκοπὸν των. Διὰ τοῦτο ἅμα ἡ μήτηρ μέλλει νὰ προσφέρῃ τινὰ ἀπόφασιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει εὐθὺς ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ὑποταγὴ τοῦ παιδίου, ἀπαιτεῖται σοβαρότης τις μεγαλητέρα, τρόπος τις πολὺ σεμνὸς, διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸ παιδίον ὅτι ἡ μήτηρ διατάττει, ἀποφασίζει, καὶ τὰ παίγνια παύουσιν. Εἰς τὴν περίστασιν ὅμως ταύτην ἡ μήτηρ δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζηται οὔτε κατηγορίας φανεράς κατὰ τῶν τέκνων της, διὰ νὰ ἐξαλείψῃ δῆθεν τινὰ ἐλαττώματά των, οὔτε φωνὰς ἀγρίας καὶ ὑψηλὰς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπακοήν των. Ἡ ἐξουσία της, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐξουσία, στερεώνεται διὰ τῶν ἔργων μᾶλλον ἢ διὰ τῶν λόγων. Ὅταν ἡ μήτηρ κατηγορῇ τὸ παιδίον της ἔμπροσθεν τοῦ ὅτι εἶναι ἀπειθὲς, ἄτακτον καὶ ἀνόητον, τὸ παιδίον δὲν διορθώνεται, ἀλλὰ γίνεται μᾶλλον αὐθαδὲς καὶ σκληρὸν, καὶ οὕτως ἀποφασίζει νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὰ ἐλαττώματά του ταῦτα. Ὅταν πάλιν φωνάζῃ μεγάλως διὰ νὰ καταπαύσῃ τὴν ταραχὴν τοῦ παιδίου της, ἢ διὰ νὰ τὸ κάμῃ νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτήν, αὐξάνει περισσότερον τὸ κακὸν μὲ τὰς φωνὰς καὶ τὰς ταραχώδεις προτροπὰς της, καὶ γίνεται μᾶλλον παράδειγμα ὀξύθυμίας καὶ ταραχῆς εἰς τὸ τέκνον της ἢ ἡμερότητας καὶ φρονήσεως· διότι ἡ θυμώδης συμπεριφορὰ της οὔτε σωματικῶς ἐπιβάλλει, οὔτε πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ παιδίου κατευθύνεται. Γαλήνιος καὶ ἀπαθὲς συμπεριφορὰ μετὰ σοβαρότητος καὶ μεγαλοπρεπείας, οὕτως εἰπεῖν, συνοδευομένη πρέπει νὰ ᾔναι τὸ ἐλατήριον εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς, ζητούσης νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ παιδίον της τὴν ὁραίαν ἔξιν τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου της.

34. Ὡς πρὸς τοὺς ἐπαίνους διὰ τὰ προτερήματα τοῦ παιδίου, καὶ ὡς πρὸς τὰς ποινὰς διὰ τὰς παρεκτροπὰς του, πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ᾔναι ὁμοίως πολὺ προσεκτικὴ. Δὲν πρέπει νὰ τὸ συνειθίσῃ ν' ἀκούῃ λέξεις κολακευτικὰς, ἢ νὰ λαμβάνῃ βραβεῖα ἐκ διαφόρων πραγμάτων τροφίμων ἢ ἄλλων, διότι τὴν ὑπῆκουσεν εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἐκεῖνο τὸ ἔργον, καὶ διότι εἶναι φρόνιμον καὶ εὐτακτον καὶ ἐπιμελές. Ἡ εὐχαρίστησις τὴν ὁ-

ποῖαν τὸ παιδίον βλέπει διακεχυμένην εἰς τὸ πρόσωπον τῶν γονέων του, ἢ πρὸς αὐτὸ μὲ ἀγάπην καὶ γλυκύτητα συμπεριφορὰ αὐτῶν, εἶναι ἀρκεταὶ ἀνταμωβαὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν συνείδησίν του, παρὰ οἱ παγεῖς ἔπαινοι καὶ τὰ ὠραῖα καὶ κολακευτικὰ δωρήματα. Τοῦτο ἐντυπώνει εἰς τὸ παιδίον τὴν σφαλερὰν καὶ ἐπιβλαβὴ ἰδέαν ὅτι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ χρέους πρέπει πάντοτε ν' ἀκολουθῇ ὑλικόν τι ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον δόσakis δὲν βλέπει ἐπακολουθοῦν, ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ παύῃ τοῦ νὰ ᾔναι ἐνάρτεον καὶ νὰ ἐκτελῇ τὸ χρέος του. Ὁ ἄλλος ὁμῶς τρόπος τοῦ ἀνταμείβειν τὴν συνείδησιν διεγείρει τὴν εὐτυχῇ πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν τῶν γονέων του ἀγαπητὴ καὶ εὐχάριστος καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ τὴν ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὴν ἔχη. Ὅταν ἡ μήτηρ λέγῃ εἰς τὸ παιδίον της—ἐπειδὴ δὲν ἔφαγες ἀπὸ τὸ φαγητόν, τὸ ὁποῖον σὲ ἀπηγόρευσα, ἢ ἐπειδὴ ἀφῆκες τὸ ψαλίδιον, τὸ ὁποῖον ἐκράτεις, διὰ τοῦτο λάβε ἐν ὠραῖον *Λουκούμιον*, ἢ ταύτην τὴν κούκλαν—εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ τῇ λέγῃ—ἀγοράζω τὴν ὑπακοὴν σου μὲ ταῦτα τὰ δωρήματα—τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πρώτη βᾶσις τῆς διαφθορᾶς τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ ἀπαλῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου. —Εὐχαριστοῦμαι ὅτι ἔκαμες τοῦτο, ὁ Θεὸς σὲ ἀγαπᾷ δι' αὐτό, ἡ καρδίᾳ σου χορεῖται ἀπὸ τὴν χαρὰν διὰ τὴν ὑπακοὴν σου πρὸς ἐμὲ—εἶναι αἱ μόναι εὐπρεπεῖς ἐκφορᾶσαι ἰσοδυναμοῦσαι μὲ τὸ: ἡ ἀρετὴ εἶναι ὠραιοτάτη, εἶναι ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ χαρὰ τῆς συνειδήσεως.

Ὡς αἱ ἀμωβαὶ πρέπει νὰ ᾔναι μέσον συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀθώας τοῦ παιδίου κλίσεως πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς τάξεως, τῆς ὑπακοῆς καὶ παντὸς καλοῦ, οὕτως αἱ τιμωρίαι πρέπει νὰ ἔχωσι μόνον καὶ κύριον σκοπὸν τὴν ἐσωτερικὴν βελτίωσιν τῶν διαθέσεων τοῦ παιδίου, τὴν ἀποτροπὴν τοῦ παιδίου ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τὴν προσήλωσίν του εἰς τὸ ἀγαθόν, εἰς τὴν εὐπέθειαν πρὸς τοὺς γονεῖς του καὶ τὴν ὑποταγὴν. Πᾶσα ἄλλη αἰτία πρὸς τιμωρίαν κάμνει τὴν μητέρα κατὰδικαστέαν, πᾶσα ἄλλη ἐκβασις τὴν δεικνύει ἀνίκανον καὶ ἀδέξιον εἰς τὴν ἀνατροφὴν. Αἱ ἄγριαι ἐπιπληῖξεις καὶ αἱ κραυγαὶ κλονίζουσι τὸ παιδίον περισσότερον ἢ τὸ διορθοῦν, καὶ προξενοῦσιν εἰς αὐτὸ πλείονα δάκρυα ἢ ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν ἐκ τοῦ σφάλματός του. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔχουσι

καὶ οἱ ραβδισμοὶ καὶ πᾶσα με ὀργὴν καὶ αὐστηρότητα γινομένη τιμωρία. Εἰς τοιαύτην διαγωγὴν τῆς μητρὸς τὸ παιδίον πιστεύει ὅτι τὸ σφάλμα, ὅπερ ἔπραξεν, ἔβλαψεν ὅχι αὐτὸ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τὴν μητέρα· ὅτι ἐκείνην ἀνησύχησε, καὶ διὰ τοῦτο ὀργισθεῖσα τὸ κτυπᾷ ἢ τὸ φυλακίζει. Οὐδόλως ἐνόησεν ὅτι τὸ σφάλμα τοῦ βλάπτει αὐτὸ τὸ ἴδιον, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς πρέπει νὰ μὴ τὸ ἐπαναλάβῃ διὰ νὰ μὴ κάμνῃ κακὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ. Πληροῦται λοιπὸν ἀπὸ φόβου πρὸς τὴν μητέρα τοῦ, γίνεται κατ' ὀλίγον ὑπουλον καὶ ὑποκριτικόν, καὶ ζητεῖ εὐκαιρίαν νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ ἢ ὅμοιον σφάλμα κρυφίως ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ. Ἡ κακὴ δὲ αὕτη ἐξίς μορφώνει ἐφεξῆς τὸν χαρκατῆρα τῆς διαγωγῆς τοῦ, καὶ τὸν καθιστᾷ δόλιον καὶ ἀπατηλόν, καὶ τὸν γυμνάζει νὰ θεωρῇ κανόνα τῶν πράξεών τοῦ τὴν εὐχαρίστησιν τῆς θελήσεώς τοῦ με τὴν ζημίαν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἄλλων. Ὅταν λ. χ. ζητῇ τὸ παιδίον εἰς τὴν τράπεζαν περισσότερον φαγητὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δὲν πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἐκβάλῃ διὰ τοῦτο ὀργίλας κραυγὰς, νὰ κτυπᾷ τὸ παιδίον τῆς, ἢ νὰ τὸ φοβερίζῃ ὅτι θὰ τὸ κλείσῃ μίαν ὀγκληρον ἡμέραν εἰς τὴν φυλακὴν. Ἐξ ἐναντίας με γλυκὺν καὶ ἡμερον τρόπον πρέπει νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸ, ὅτι τοῦτο εἶναι ἄπρεπον, καὶ ὅτι δὲν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ δώσῃ περισσότερον φαγητὸν, διότι τὸ περισσότερον ἐκεῖνο μὲν θὰ βλάψῃ καὶ θὰ τὸ κάμῃ ν' ἀσθενήσῃ, τοὺς δὲ ἄλλους θ' ἀφήσῃ πεινασμένους. Οἱ λόγοι οὗτοι συνεχῶς ἐπαναληφθέντες, κάμνουσι τὸ παιδίον νὰ συλλάβῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι συγχρόνως ἐπιζήμιον καὶ εἰς ἑαυτὸ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ οὕτω μακρύνει νὰ τὸ μισῇ καὶ νὰ τὸ ἀποστρέφῃται. Ἐὰν τὸ παιδίον ἐξακολουθῇ νὰ ζητῇ, τότε ἡ μήτηρ τῷ δίδει χωρὶς νὰ ὀργίζεται, ἔπειτα εἰς ἄλλο φαγητὸν δίδει εἰς αὐτὸ πολὺ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων λέγουσα ὅτι οὕτως εἶναι δίκαιον, οὕτως ὁ Θεὸς θέλει. Τὸ παιδίον κλαίει καὶ κραυγάζει εἰς τὴν συμπεριφορὰν ταύτην, ἡ μήτηρ τότε διατάττει τὸν πατέρα, ἂν ᾖ παρὼν, ἢ ἐξ ἐναντίας ἡ ἰδία ἐγείρεται, σηκώνει τὸ παιδίον τῆς ἀπὸ τὴν τράπεζαν με ἄκραν γαλήνην, καὶ τὸ ἀπομακρύνει μεθ' ἑαυτῆς εἰς ἓν δωμάτιον λέγουσα—προτιμῶ παιδί μου καὶ ἐγὼ νὰ μὴ φάγω μετὰ σοῦ, παρὰ νὰ σὲ βλέπω νὰ πράττῃς τόσα ἄτακτα καὶ ἀνόητα.—Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῇ μητρὶ πλήττει ἐσωτερικῶς τὸ παιδίον, τὸ πικραίνει κατὰ συνείδησιν, τὸ κάμνει νὰ κλαίῃ, ὅ-

χι διὰ τὸ φαγητὸν τὸ ὁποῖον ἔχασεν, ἀλλὰ διότι ἐλύπησε τὴν μητέρα, τὴν ἐστέρησε τοῦ φαγητοῦ τῆς καὶ αὐτὸ ἐστερήθη τῆς εὐχαρίστου μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας συνδιατριβῆς ἐν τῇ τραπέζῃ.

35. Ἡ μήτηρ ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ δίδῃ οὐδεμίαν προσοχὴν εἰς τὸ θλιβόμενον παιδίον τῆς, πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ ἡσύχως τὴν ἐργασίαν τῆς, καὶ νὰ περιμένη τὴν στιγμὴν τῆς μετανοίας, ἥτις θέλει γίνεαι μετὰ τρυφεράς καὶ ἐγκαρδίου ἐκφράσεως. Ἰλιγγιῶν τὸ παιδίον θέλει τότε παρατηρεῖ κρυφίως τὴν μητέρα του, ζητοῦν νὰ μαντεύσῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῆς· ἐν βλέμμα γλυκὺ καὶ εὐμενὲς ἀρκεῖ ὥς πρόσκλησις, ἐλαφρὰ, προσδιορίζουσα τὸ παιδίον νὰ ἔλθῃ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς. Τότε θέλει εἰπεῖ ὅτι ἐλυπήθη διότι τὴν ἐλύπησεν, ἢ ἐκφράσις αὕτη εἰλικρινῶς προφερθεῖσα, εἶναι πλέον πολύτιμος, παρὰ μία λυπηρὰ καὶ ταπεινωτικὴ ζήτησις συγχωρήσεως. Ἡ μήτηρ πρέπει νὰ εὐχαριστηθῇ τότε, θέλουσα τὴν πραγματικὴν ἐπιστροφὴν τοῦ παιδίου τῆς εἰς τὴν φρόνησιν διὰ τρυφεράς μετανοίας, ἢ τὴν δουλικὴν ταπείνωσιν τοῦ χαρακτῆρος διὰ τῆς συγχωρήσεως. Τότε θέλει ἱλαρῶς καὶ γλυκέως τῷ εἶπει—γνωρίζεις παιδίον μου ὅτι σὲ ἀγαπῶ, καὶ θέλω πάντοτε τὸ καλὸν σου· πρέπει λοιπὸν πάντοτε νὰ μὲ ὑπακούῃς καὶ νὰ μὴ μὲ λυπῇς, διότι καὶ σὺ ἀγαπᾷς ἐμέ—καὶ εὐθὺς νὰ τὸ στείλῃ ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀειπαρθένου Μητρός του διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἀθώας εὐχαριστίας του, διότι ἐχάρισαν εἰς αὐτὸ τὴν ἀγάπην ταύτην τῆς μητρός του καὶ τὴν ἰδικὴν του πρὸς αὐτήν. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἀγάπης κάμνει τὸ παιδίον νὰ λάβῃ ἐνδομύχως τὴν ἱεράν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ πηγὴ παντὸς καλοῦ ἔργου καὶ ἀγαθοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ πηγὴ τῆς γαλήνης, τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς χαρᾶς. Καὶ ἐκ τούτων παρατηρεῖται ὅτι αἱ ἄνευ ὀργῆς καὶ λόγων ἀπειλητικῶν γινόμεναι τιμωρητικαὶ πράξεις τῆς μητρός πρὸς τὸ ἀτακτοῦν παιδίον, εἶναι τὰ ἐπιτυχέστερα μέσα εἰς τὸ νὰ διδάσκωσι τὰ παιδία νὰ γνωρίζωσι καὶ ν' ἀποκτῶσι τὴν ἔξιν τῆς ὑπακοῆς, νὰ ὑποτάσσωσι τὰς θελήσεις των εἰς τὰς τῶν γονέων των, νὰ υποφέρωσι τὴν ἄρνησιν, ν' ἀναπτύσσωσι τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ζωηρότητα εἰς τὸ πνεῦμά των, νὰ ποτίζωσι τὴν τρυφερὰν καρδίαν των μὲ τὴν οὐράνιον δρόσον τῆς ἀγάπης, καὶ ν' ἀπαλλάττονται ἀπὸ τὴν τυραννίαν

τοῦ φόβου καὶ ἀπὸ πᾶν εἶδος ὑπουλότητος καὶ ὑποκρισίας καὶ ἰδιοτροπίας.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸν ἐξῆς κώδικα τῶν ποινῶν διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀπὸ τῶν δύο ἐτῶν.

1. Εἰς ἀπείθειαν προσερχομένην ἀπὸ λήθην: ἡ μήτηρ ἀντιτάττεται εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πράξεως, ἐπαναλαμβάνουσα τὴν ἀπαγόρευσιν μετ' ἀγαθὴν φιλίαν.

2. Εἰς μετάπτωσιν εἰς τὴν παρακοὴν ὀλίγον πλέον θεληματικὴν: ἡ μήτηρ λαμβάνει χαρακτηριστὴρα σοβαρὸν, καὶ εἰδοποιεῖ τὸ παιδίον ὅτι ἐὰν τὴν ἐπαναλάβῃ, θέλει τοῦ ἀφαιρέσει τὰ μέσα τῆς παρακοῆς.

3. Εἰς δευτέραν μετάπτωσιν ἐντελῶς θεληματικὴν: ἡ μήτηρ ἐκτελεῖ τὴν ἀπειλὴν καὶ λαμβάνει σιωπηλῶς τοιαύτην ὑλικὴν τάξιν, ὥστε νὰ καθίσταται ἡ παρακοὴ ἀδύνατος.

4. Εἰς παράπτωμα συμβαῖνον ἀπρομελετήτως καὶ κατὰ συμβεβηκός: ἡ μήτηρ λαμβάνει χαρακτηριστὴρα συμβουλευτικόν, συνιστῶσα μετ' ἀγαθότητος εἰς τὸ παιδίον τὴν προσοχὴν καὶ προφύλαξιν.

5. Εἰς παράπτωμα ἠθικὸν γινόμενον ἐκ προμελέτης καὶ πρὸς ἰδιοτέλειαν: ἡ μήτηρ ἐκφράζει πολλὴν λύπην κατὰ τοῦ παιδίου καὶ δυσαρέσκειαν, καὶ ἀμέσως φέρει τὸ παιδίον εἰς εἰλικρινῆ μετάνοιαν, ἐφαρμόζουσα ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀγίαν ῥήτρην: « ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσῃς » (1).

(1) Π. χ. κατὰ τὸν α. νόμον μας, ἡ μήτηρ εἶχεν εἰπεῖν ἢ παραγγεῖλαι εἰς τὸ παιδίον νὰ μὴ κόπῃ τὰ ἄνθη τοῦ περιβολίου, καὶ τὸ παιδίον λησμονῆσαν τὴν διαταγὴν τῆς μητρὸς, ἐπανέλαβε τὴν πρᾶξιν ταύτην· ἡ μήτηρ τὸ ἀπαγορεύει πάλιν μετ' ἀγαθῆς φιλίας, συνιστῶσα τὴν μὴ ἐπανάληψιν. Κατὰ τὸν β'. ἐξακολουθεῖ τὸ παιδίον νὰ κάμνῃ τὸ αὐτὸ ὀλίγον πλέον θεληματικῶς· ἡ μήτηρ γίνεται σοβαρὰ, καὶ προλέγει εἰς τὸ παιδίον ὅτι ἡ παρακοὴ τιμωρεῖται. Κατὰ τὸν γ'. θεληματικῶς τὸ παιδίον πράττει τὸ αὐτὸ ἡ μήτηρ ἐγείρεται σιωπηλῶς, τὸ λαμβάνει ἐκ τῆς χειρὸς, τὸ φέρει καὶ τὸ στήνει εἰς τὴν γωνίαν πλησίον της· ὅτε θέλει ἐξακολουθοῦσα ἀπαθῶς τὰ ἔργα της ἐπιτύχει τῆς εἰλικρινοῦς μετανόας τοῦ παιδίου της. Κατὰ τὸν δ'. καὶ τὸν ε. νόμον τὸ παιδίον ἐξ ἀπροσεξίας ἔχυσε τὴν μελάνην εἰς τὸ φόρεμά του, ἡ μήτηρ τὸ συμβουλεύει, μετὰ προσοχῆς καὶ ἡσύχως νὰ ἐγγίξῃ τὴν μελάνην. Ὅταν ὁμοῦς ἐπίτηδες χύσῃ μελάνην εἰς τὸ φόρεμα τοῦ ἀδελφοῦ του ἢ ἄλλου παιδίου, ἡ μήτηρ ἡσύχως λαμβάνει μελάνην καὶ βάφει τὸ πρόσωπόν του ἢ λερόνει μέρος τοῦ φορέματός του, ἐπιλέγουσα ὅτι ὤϊω· ἐλυπήθη καὶ ὁ ἀδελφός του, κτλ.

ΚΕΦ. Δ'.

"Εξεις ἐπὶ τῆς ἐνεργητικότητος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος.

36. Κατὰ τὸν σοφὸν Schlegel ἡ ἐνεργητικότης εἶναι ἡ ἀληθὴς ἡδονὴ τῆς ζωῆς, ἡ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ζωὴ καὶ τοῦτο σαφὲς ἀποδεικνύεται ἐπὶ τῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα ὅταν παρατηρήσῃ τις, θαυμάζει τὴν πληθὺν τῶν εὐεργετημάτων, τῶν χυθέντων ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Εἰς αὐτὰ, τὰ ἀπλούστερα περιστατικὰ τῆς ζωῆς προξενοῦσι χαρὰς ἀνεκφράστους· αἱ κινήσεις αἱ ἀναγκαῖαι πρὸς τὴν ζωὴν αὐτὴν, ἡ ἐνέργεια τοῦ βλέπειν, τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ περιπατεῖν, τὸ πᾶν εἶναι πηγὴ ἡδονῆς εἰς αὐτὰ. Τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς, ὅπερ εἶναι ἡ ἐκ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐνεργητικότητος ἡδονή, ὑπάρχει μὲ γλυκύτατα καὶ ζωηρότατα χρώματα ἀνακεκαλυμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν μικρῶν τούτων ἀνθρώπων. Ἡ ἀξία καὶ ἡ τιμὴ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ πρωτότυπος τῶν μυρίων ἀγαθῶν, δι' ὧν ἐστόλισεν ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν, διεγείρει τὸν θαυμασμόν των μέχρι παραφορᾶς, καὶ τὰ κάμνει νὰ σκιρτῶσι, νὰ χορεύωσι, νὰ πηδῶσι, νὰ τρέχωσι, νὰ φωνάζωσιν ἐνώπιον τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἐξ ἑνὸς μὲν δοξάζοντα τὸν πανάγαθον χορηγόν των, ἐξ ἄλλου δὲ γεύόμενα ἀθρόοτατα τὴν ἡδονὴν τῆς ἐνεργητικότητος, ἥτις εἶναι τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον τῆς ζωῆς. Οὐδέποτε εἰς αὐτὰ ἡρεμία, οὐδέποτε ἀδράνεια· τὸ πᾶν κίνησις, τὸ πᾶν ἐνεργητικότης. Καὶ ἐντεῦθεν ἀνοίγεται ἐνώπιον τῆς μητρὸς εὐρύτατον στάδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὀφείλει νὰ ἐξασκήσῃ φρονίμως καὶ ἐπιτυχῶς τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς τάσεις τοῦ παιδίου, διευθύνουσα μετ' ἀγαθότητος τὴν ἀνεξάντλητον ἐνεργητικότητά αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου μάλιστα ἔτους ἐνεργεῖται εἰς τὰ παιδιὰ ἀνάπτυξις τις ἀξιοσημείωτος, ἥτις δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν παρατήρησιν τῆς φρονίμου καὶ ἀγαθῆς μητρὸς. Σχηματίζουσιν ἰδέας ἀνεξαρτήτους τῶν ἰδεῶν τῆς μητρὸς των, καὶ ἡ ὑπαρξίς των εἶναι ἥττον παθητικὴ, καὶ μᾶλλον οἰκοθεν ἐνεργητικὴ, ἐκφραζομένη διὰ τῆς διαγωγῆς των καὶ διὰ τῶν μικρῶν λόγων των. Ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου πρέπει σπουδαίως νὰ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῆς ἡ μητρὸς,

προσπαθοῦσα νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ τῆς εἰς τὸ πράττειν καὶ τὸ λέγειν ἐνεργητικότητος τοῦ παιδίου τὰς ἀρίστας καὶ χρησιμωτέρας εἰς τὴν ζωὴν ἑξεις. Προσέτι ἡ τάσις πρὸς τὴν μίμησιν εἶναι μία ἢ μᾶλλον ἡ κυριωτέρα τῶν ἀναπτυσσουσῶν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ παιδίου φυσικῶν ἰδιοτήτων. Ἐνῷ ἀνεξάντλητον εὐρίσκουσιν εὐχαρίστησιν ἐκ τῆς ἐξασκήσεως τῶν δυνάμεων των, οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν ἢ μιμοῦνται τὰς κινήσεις ἡμῶν καὶ ἀντιγράφουσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν των τὰς διαφοροὺς ἐργασίας μας, χωρὶς νὰ ἐμποδισθῶσιν ἀπὸ τὰς αἰτίας ἢ τὰς ἐκβάσεις. Οὕτως ἡ μήτηρ περνᾷ βελόνην εἰς ὕφασμα, καὶ ὁ πατὴρ χαράττει γραμμὰς ἐπὶ τοῦ χαρτίου· καὶ εὐθὺς τὸ παιδίον ἀπομιμνεῖται αὐτοὺς, λαμβάνει μέρος τῆς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων φυσικωτάτης διασκεδάσεως, χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ οὔτ' εἰς τὸν σκοπὸν, οὔτ' εἰς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν· Καὶ διὰ νὰ εἴπῃ τις ὀρθότερον, πᾶς ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεώς του εἶν' ἄθωα ἀπομίμησις τῆς διαίτης ἡμῶν τῶν μεγάλων.

Ἐὰν παρατηρήσωμεν μίαν ποίμνην παιδίων διαφορῶν ἡλικιῶν, εὐρίσκομεν τὴν ὥραίαν ἀλήθειαν ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀνάγκαι ἢ οἱ τρόποι τῆς ἐνεργητικότητος ἀναπτύσσονται εἰς τὴν νέαν ζωὴν τῶν παιδίων κλιμακηδόν. Οὕτω παρατηροῦμεν εἰς τὰ ἄθωα παιγνίδια των, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπομίμησις τῆς πραγματικότητος ἡμῶν, κατ' ἀρχὰς ἐκδηλοῦται εἰς αὐτὰ ἡ καθαρὰ καὶ ἀπλὴ ἀνάγκη τῆς ἐνεργητικότητος ἢ ἡ φυσικὴ αὐτῆς ἐξασκήσεις, ἐπομένως ἡ τῶν ἡδονῶν τῆς φαντασίας, καὶ τέλος ἡ τῆς πραγματικῆς ἢ τῆς ὑποτιθεμένης ὠφελείας. Τὸ παιδίον λ. χ. τὸ ὁποῖον ἤδη ἀρχίζει νὰ περιπατῇ, σύρει μεθ' ὑπερηφάνειας μίαν ἄμαξαν κενὴν· ὁ κρότος τῶν τροχῶν ὀπισθὲν του ἀρκεῖ διὰ τὴν εὐτυχίαν του. Ἰδοὺ ἡ φυσικὴ ἀνάγκη τοῦ ἐνεργεῖν ἄλλο ὀλίγον μεγαλότερον καταλαμβάνει τὴν ἄμαξαν, καὶ θέτει ἐπ' αὐτὴν μίαν κούκλαν, ἐν ἀκόμῃ μεγαλότερον κάμνει τὴν κούκλαν νὰ παίξῃ ἐν πρόσωπον. Ἐνταῦθα τῆς φαντασίας τὰ ἡδονικὰ παίγνια. Τέλος ἐὰν ἡ ἄμαξα πέσῃ μεταξὺ τῶν χειρῶν πενταστοῦς παιδίου ἢ ἐξαστοῦς, εὐθὺς τοῦτο τὴν γεμίζει ἀπὸ ἄμμου, χόρτου, ἄχυρον, ξύλου, πέτρας, καὶ θέλει νὰ ἐκτελέσῃ ἀγροτικὰ ἢ τεκτονικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἡδυσκοιὰν πραγματικότητος. Τὸ κοράσιον ἀπὸ μικροτέρας ἡλικίας ἀρχίζει νὰ ζητῇ τὴν πραγματικότητα, νὰ ὑποτίθεται ὅτι ῥάπτει, κεντᾷ, πλύνει, μαγειρεύει, κτλ. κατ' ἀπομίμησιν

τῶν ἐργασιῶν τῆς μητρὸς του, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐχαριστεῖται νὰ προσδιορίζῃ τὴν ἐνεργητικότητά του. Ἐργον λοιπὸν οὐσιῶδες τῆς συνετῆς μητρὸς εἶναι τὸ νὰ χορηγῇ τοιούτου εἴδους τροφὰς εἰς τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ παιδίου της, αἵτινες ἀναπτύσσουσι τὴν νοημοσύνην του, σχηματίζουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἥθους του καὶ μορφόνουσι τὴν φρόνησίν του. Ἐνταῦθα τῆς ἀνατροφῆς ἡ ἀξία καὶ καθόσον μάλιστα τὰ παιδιά δεικνύουσιν ἰδιοτροπίαν, σύγχυσιν ἠθικὴν, στασιαστικότητα, προερχόμενα πάντοτε σχεδὸν ἐκ τῆς ἀηδίας πρὸς τὴν ἐνεργητικότητα, ὅταν αὕτη διευθύνεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν πάντοτε ἀντικειμένων, διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ πρέπει νὰ ἐννοῇ καλῶς τὸ μυστήριον τοῦ νὰ καθιστᾷ αὐτὰ φρόνιμα διὰ τῆς ποικίλης καὶ σώφρονος ἐνταυτῷ ἐνασχολήσεως τοῦ πνεύματος.

37. Παρατηροῦμεν ἕνεκα τούτου ὅτι εἰς τὰς πτωχὰς οἰκογενείας, ἐν αἷς ἡ μήτηρ εἶναι εὐαίσθητος καὶ γλυκεῖα κατὰ τὸ ἥθος, τὰ μικρὰ παιδιά εἶναι συνεχῶς πλέον φρόνιμα καὶ πλέον προχωρημένα ἢ τὰ ἄλλα. Αὐτὰ ἀπολαμβάνουσιν ἰδιαιτέραν τι νὰ ὠφέλειαν, ἐνδιαφέρονται εἰς πᾶν ὅ,τι βλέπουν, τὸ ἐννοοῦσι καὶ λαμβάνουσι μέρος. Ὅλοι αἱ οἰκιακαὶ ἐνασχολήσεις δὲν ὑπερβαίνουν τὰς δυνάμεις των, καὶ συνεχῶς δύνανται νὰ μετέχωσιν αὐτῶν· νὰ πλύνωσι, ν' ἀπλύνωσι, νὰ καθαρίζωσι τὸν οἶκον, νὰ φήνωσιν ὄσπριχ. Ὅλη δὲ ἡ σειρά τῶν ἔργων, τῶν ὁποίων εἰσὶ μάρτυρες καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐκτέλεσιν καὶ αὐτὰ συνεργοῦσι, δίδουσι γύμνασιν εἰς τὸ πνεῦμά των, τοῖς ἐμπνέουσι τὴν ὀρεξίν τοῦ νὰ γίνωνται ὠφέλιμα, καὶ τὰ διασκεδάζουσιν ἐνταυτῷ πολὺ· ἐπειδὴ ἀσχολοῦνται χωρὶς νὰ ἐνασχολῇται τις δι' αὐτὰ, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ των δὲν εἶναι δι' ἑαυτὰ, καὶ ἐπειδὴ ἔχουσι τὸ αἶσθημα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, εἰς ὃ ἕκαστος ὀφείλει νὰ συντρέχῃ τὸ κατὰ δύναμιν. Οὐδὲν καλλίτερον εἰς μικρὸν παιδίον παρὰ τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν τῆς νοημοσύνης καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἐπὶ ἐνεργειῶν, διδομένων καὶ ἐξαγομένων ἐκ τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ὅστις ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς μητρὸς εἶναι ὁ γλυκύτερος διὰ τὰ παιδιά καὶ ὁ προσφιλέστερος. Τὸ αὐτὸ ὁμῶς δὲν συμβαίνει εἰς τὰς εὐπορούσας οἰκογενείας, καὶ εἰς ἐκείνας ἐν αἷς οἱ γονεῖς ἔχουσιν ἐνασχολήσεις ὑψηλοτέρας. Εἰς ταύτας ἡ ἐνεργητικότης τῶν παιδίων τρέφεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῶν γυμνασμάτων τῆς φαντασίας, διὰ διασκεδάσεων καὶ κολακσιῶν καὶ δι' ὅλων τῶν

μέσων, δι' ὧν ἡ μίμητις τοῦ πραγματικοῦ βίου γίνεται, οὕτως εἶπεῖν, ἐν παιγνίῳ, καὶ τρέφεται μὲν καὶ ἀναπτύσσεται τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ τοῦ ἥους δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ὅπερ εἶναι τὸ σημαντικώτερον.

38. Ἰπὸ τὴν φυσικὴν λοιπὸν ἀνάγκην τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἡδονὴν ἡ μήτηρ χρεωστέῃ καὶ δύνатаι καὶ τὸν νοῦν τοῦ παιδίου διὰ τῆς ἀληθείας ν' ἀναπτύσῃ, καὶ τὰ αἰσθήματά του νὰ μορφώῃ καὶ νὰ διευθύνῃ πρὸς τὸ ἀγαθόν, χωρὶς νὰ ἐξάπτῃ τὴν φαντασίαν, ἥτις εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην εἶναι τοσοῦτον διηγεσμένη, ὥστε τὰ πάντα τείνει νὰ ὑποτάσῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν παιγνίων καὶ τῶν φαντασμάτων τῆς. Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὴν ἰδέαν τῆς τάξεως καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, καὶ ἄς δειξώμεν εἰς τὴν μητέρα πῶς καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοίως ἀντικειμένων πρέπει νὰ ἐξασκῇ τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ παιδίου, καὶ ν' ἀνατρέφῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐχεις, ὦ μῆτερ, δύο παιδιὰ θήλεα, τὸ ἓν πενταετὲς καὶ τὸ ἕτερον τριετές· διάταξε τὸ μεγαλύτερον νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιάν του τὸ μικρόν, νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν τροφήν του, διὰ τὴν ἐνδυμασίαν του καὶ δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας, ὅσαι δὲν ὑπερβαίνουναι τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Τὸ μικρόν ἐπίσης διάταξε νὰ ἔχῃ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ τακτοποιῇ τὰ παιγνίδιά των, ἀφοῦ πιξῶσι, καὶ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ ὀρωματίου, ὅπου κάθηνται καὶ παίζουσι, διάταξέ το νὰ τὰ διευθετῇ καὶ νὰ τὰ εὐτρεπίζῃ. Ἡ ἐνασχόλησις αὕτη τόσον εὐχαριστοῦσα τὴν ἐνεργητικότητα τῶν παιδίων, θέλει εὐθὺς διευθύνει τὸν νοῦν των πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς τάξεως, καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς φιλαδελφίας, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ ἡ φυσικὴ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ἐπομένως ἐάν, ὦ μῆτερ, ἔχῃς ἓν παιδίον, τὸ ὁποῖον πολὺν χρόνον ἔργειναι τὸ ἀντικείμενον τῶν φροντίδων καὶ τῶν περιποιήσεών σου, μετὰ λύπης αὐτὸ θέλει ἰδεῖν ἓνα μικρόν ἀντίζηλον ἐρχόμενον νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν του, καὶ νὰ μεθίσῃ τῶν περιποιήσεων τῆς μητρός του. Τὸ μεγαλύτερον παιδίον σου εἶναι τετραετὲς, εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν ἡ ἐνεργητικότης εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς προσπάθησον νὰ ὠφεληθῇ· ἐξ αὐτῆς, καὶ πρόλαβε μὴ ἀναπτυχθῇ ἡ ζηλοτυπία ἐν τῇ καρδίᾳ του. Διὰ τοῦτο μὴν ἀφήσῃς ποτὲ νὰ τὸ πειράξῃ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ χορηγήσῃ τὰ παιγνίδιά του εἰς ἐκεῖνο, ἄ-

μα ἀρχίσῃ νὰ αἰσθάνηται. Ἐκ τούτου θέλει συμβῇ νὰ τὸ ἀγαπᾷ καθ' ἑκάστην ὀλιγώτερον ἢ θέα του νὰ διεγείρῃ εἰς αὐτὸ ὀχληράν ἰδέαν ὅταν εὕρῃ περίστασιν νὰ τὸ ἐνοχλῇ καὶ νὰ ἐκδικηθῇ ἐπ' αὐτοῦ· καὶ οὕτω νὰ συστηθῇ μεταξὺ τῶν παιδίων μία φιλονεικία καὶ ζηλοτυπία, ἥτις συνεχῶς ἀναφαίνεται εἰς τὸ διάστημα τῶν παιγνιδίων, καὶ ἐνίοτε ἐπεκτείνεται ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ζωὴν των. Διὰ νὰ προληφθῇ τὸ ἄτοπον τοῦτο, δίδε, ὦ μήτερ, εἰς τὸ μεγαλύτερον παιδίον σου πρόσωπον ὅσον τὸ δυνατόν ἐνεργητικώτερον πλησίον τοῦ μικροτέρου. Ὁδῆγαι το νὰ τὸ βοηθῇ εἰς τὸν ὕπνον, εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς τὴν τροφήν· κάμει τὸ μεγαλύτερον νὰ καθίσῃ φρονίμως καὶ ἡσύχως κατὰ γῆς, καὶ θεῖ τὸ μικρὸν ἐπὶ τῶν γονάτων του. Τὸ πρῶτον θέλει κοκκινίσει ἀπὸ χαρὰν θέλει ἐνεργηθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ του ζωηροτέρᾳ συμπάθειᾳ· θέλει νομίσει ἑαυτὸ πατέρα ἢ μητέρα τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ θέλει συλλάβει δι' αὐτὸ τὴν τρυφερωτέραν ἀγάπην. Ἐάν μάλιστα ἐξακολουθῇ νὰ λέγῃς εἰς τὸ πρῶτον παιδίον σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπειδὴ τὸ εἶδε φρόνιμον καὶ ἀγαθόν, διὰ τοῦτο τῷ ἔστειλε τὸ μικρὸν νεογνόν, τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον καὶ ἀνίκανον νὰ ζήσῃ μόνον του, διὰ νὰ τὸ προστατεύῃ καὶ νὰ τὸ ἐπιμελῇται, καθὼς ὁ Θεὸς προστατεύει αὐτὸ καὶ ἐπιμελεῖται, τότε θέλει ἐγερθῇ εἰς τὴν καρδίαν του αἰσθητικὴ ἰερώτερον ἀδελφικῆς ἀγάπης, καὶ ἡ ἐνεργητικότης του θέλει ἔχει ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ παιδιοῦ σου βραδευτὴν αὐτὸν τὸν Θεόν.

39. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λεγομένου ἀναφέρομεν τὸ ὅπερ διηγεῖται ἡ Κ. Ἀμιλτων εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά της, κατὰ τὴν ἀξιότιμον συγγραφίδα ἣν ἀκολουθοῦμεν : Εἶδε, λέγει, εἰς μεμακρυμένον μέρος ἐν Σκωτίᾳ δύο πτωχὰ παιδία, ὧν τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ τριῶν ἐτῶν ἔμενε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν μόνον πλησίον τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ του. Ἐφρόντιζε δι' αὐτὸ, τὸ ἐνέδουε, τὸ ἔτρεφε, δὲν τὸ ἐγκατέλειπε μόνον οὔτε στιγμήν, καὶ ἐξεπλήρου ὅλα τὰ χρεῖα τῆς πλέον προσεκτικῆς μητρὸς. Ὅταν ἡ ὥρα τοῦ γεύματος ἤρχετο, εἰσῆγε τὸ μικρὸν του εἰς τὴν καλύβην, ἤναπτε μικρὸν πῦρ, τὸ ὅποιον πολὺ ἐπιδεδίως ἐκυβέρνηε, καὶ ἠτοίμαζε τὰς λιτὰς τροφάς, αἵτινες συνετήρουν καὶ τὰ δύο. Ἐάν τις τὸ παρετήρει, ὅταν ἔδιδε τροφήν εἰς τὸν ἀδελφόν του, καὶ τῷ ἔλεγε : πρόσσεχε, Δανιὴλ, μὴ καύσῃς τὸν ἀδελφόν σου· Δὲν εἶναι κίνδυνος, ἀπεκρίνετο, ἐγὼ

πάντοτε γεύομαι τὴν πρώτην κουταλιάν. — Ὅταν τὸ παιδίον συνειθίσῃ νὰ φέρῃται τοιοῦτοτρόπως πρὸς μικρὸν ἀδελφόν του, καὶ οὕτως ἐπικερδῶς νὰ ἐξασκῇ τὴν ἐνεργητικότητά του, θέλει γίνῃ ἐξ ἅπαντος μίαν ἡμέραν ἄνθρωπος μὲ νοῦν ἀγαθὸν καὶ μὲ καρδίαν φιλάνθρωπον, καὶ οὐδέποτε ἐγωΐστης καὶ φίλαυτος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφοῦ τοιοῦτοτρόπως ριζωθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης, καὶ χρησιμεύει ὡς μέσον παρέχον εἰς τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ παιδίου ἀφορμὰς πρὸς ἡδεῖαν ἐνασχόλησιν, τότε ἡ μήτηρ ἀρχίζει βαθμὴδὸν ν' ἀπαιτῇ παρὰ τοῦ παιδίου τῆς τὰς θυσίας τοῦ ἐγωΐσμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, αἰτινές εἰσιν ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς μάλιστα ἀγάπης. Οὕτως ἔρχεται εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας πτωχὸν παιδίον, βραχένδυτον, ἄξιον πολλῆς εὐσπλαγχνίας. Ἐνταῦθα ἡ συνετὴ μήτηρ εὐρίσκει ἀφορμὴν νὰ γυμνάσῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς αὐταπαρνήσεως τοῦ παιδίου τῆς, διεγείρουσα τὴν ἐνεργητικότητά του. Δὲν πρέπει νὰ εἴπῃ « ὁδὸς, τέκνον μου, τὸν ἄρτον σου ἢ τὸ ἀπίδιόν σου εἰς τὸ πτωχὸν », ἀλλὰ νὰ τὸ στείλῃ νὰ φέρῃ ἐν πλακούντιον, ἐν ἔνδυμα κατάλληλον, ἐν ζευγὸς ὑποδημάτων, ἐν τοιοῦτον πρᾶγμα, τὸ ἐποῖον προξενεῖ βεβαίως ζοηρὰν συγκίνησιν εἰς τὸ μικρὸν πτωχὸν, καὶ νὰ τὸ δώσῃ εἰς αὐτὸ μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας. Ἡ τοιαύτη μέθοδος θέλει κάμει τὸ παιδίον νὰ εὕρῃ τοιαύτην ἡδονὴν εἰς τὸ δίδειν, ὥστε διὰ νὰ τὴν προμηθεύῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, θέλει κατ' ὀλίγον ἀποφασίσῃ νὰ στερηθῇ καὶ τὸ ἰδικόν του ἀγαθόν, καὶ νὰ τὸ δώσῃ εὐκόλως πολὺ εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην, καὶ ἰδοὺ ἐντεῦθεν ἔρχεται ἡ θυσία τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἡ καταστολὴ τῆς φιλαυτίας καὶ τοῦ ἐγωΐσμοῦ. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύεται λοιπὸν πόσον ἡ μήτηρ ὀφείλει πρὸς ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν ὄφελος τοῦ παιδίου νὰ ἐξασκῇ τὴν ἐνεργητικότητά του, καὶ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν τροφήν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς τοῦ παιδίου ἀνατρέφεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ καρδία του πρὸς τὴν ἀρετὴν.

ΚΕΦ. Ε΄.

Συνέχεια τοῦ Γου ἔτους. "Εξις τῆς ἀληθείας.

40. Οὐδὲν εὐμορφότερον ἀληθείας, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι· καὶ διὰ τὴν ἐντυπώσιν τὴν ἔξιν αὐτῆς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς, ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ καταβάλλῃ ὅλην τὴν προσπάθειάν της, νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν, ὡς συμβουλεύει καὶ εἰς σοφὸς τῆς Εὐρώπης (Saurin) : σὰς παρακαλοῦμεν, λέγει, νὰ θυσιάσῃτε τὸ πᾶν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἀφοῦ τὸ παιδίον ἀρχίσῃ νὰ ὁμιλῇ, ὁ χαρακτήρ τοῦ ἥθους καὶ αἱ τάσεις τοῦ πνεύματός του ἀνακαλύπτονται βαθμηδόν· ἀλλ' ἐνῷ εἶναι τόσον ἐκ φύσεως ἀπλοῖκόν καὶ τόσον εἰλικρινές, δὲν εἶναι πάντοτε καὶ ἀκριβῶς ἀληθές, προσποιεῖται μὲ ἀθωότητα καὶ ὑπάρχει εἰς αὐτὸ κρᾶμά τι, οὕτως εἰπεῖν, πανουργίας καὶ ραστώνης, ὥστε ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπάτη παρεισδύουν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου του, ἡ δὲ ἀλήθεια κρύπτεται εἰς τὰ βόθρα τῆς καρδίας του. Καὶ νομίζει μᾶλλον ὅτι ὁ λόγος τῷ ἐδόθη διὰ νὰ τὸν μεταχειρίζηται πρὸς τὸ εὐαρεστεῖν τοὺς ἄλλους, ἢ πρὸς τὸ ἐπιτυχάνειν τὸν σκοπὸν του, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ λέγειν τὴν ἀλήθειαν, ἥτις εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος εἰς αὐτό. Οὕτω τὸ παιδίον ἀδιαφορεῖ καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν· δηλ. ἐὰν αἱ λέξεις, ἃς λέγει, καὶ αἱ ἐκφράσεις συμφωνῶσι πρὸς τὰ πράγματα, καθὼς ἀδιαφορεῖ καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, δηλ. νὰ φυλάττῃ εἰς τὴν μνήμην του καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μετ' ἀκριβείας τὸ παρελθόν. Φροντίζει μόνον νὰ τὸ χαδεύωσι καὶ νὰ τῷ δίδωσιν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, περὶ δὲ ἐκείνου τὸ ὅποῖον ἔπραξεν, ἐὰν μὲν ἦτο καλόν, ὀλίγον τὸ διετήρησεν εἰς τὴν μνήμην του· ἐὰν δὲ κακόν, ὑπεκφεύγει τὴν ἐπανάληψιν του διὰ λόγου, καὶ ἂν τὸ βιάσῃ τις νὰ τὸ διηγηθῇ, λέγει ὅτι ἄλλος τὸ ἔπραξεν ἢ ἐκεῖνο. Ἐν εἶδος λοιπὸν δόλου καὶ ἀπάτης φαίνεται ἔμφυτον εἰς τὰ παιδία, καὶ ὁμοιάζουσι τοὺς ἀγρίους, παρὰ τῶν ὁποίων ὁ ὁδοιπόρος δυσκόλως ἔμπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὰς ἀπλουστεράς οδηγίας περὶ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ζητεῖ νὰ περιπατήσῃ. Μεταχειρίζονται δὲ τὰς ὑποκρισίας καὶ τοὺς δόλους των μὲ τὸν πλέον θελκτικὸν τρόπον, καὶ μὲ χαριεντισμοὺς τόσον ῥαδι-

ούργους καὶ κολακευτικούς, ὥστε ἡ μητρικὴ καρδία σαγηνεύεται καὶ αἰχμαλωτίζεται ἀνεπαισθήτως. Μάλιστα αἱ δολιότητες τῶν κορασίων ἔχουσι πολλὴν κομψότητα, καὶ τὰ κολακεύματα, μὲ τὰ ὁποῖα τὰς συνοδεύουσιν, ἔχουσι τόσῃ πανουργίαν, ὥςτε δὲν δύναται τις νὰ τὰ παρατηρήσῃ μὲ ὄμμα σοφρόν. Ἀλλ' ὅμως πολὺ πρέπει νὰ προσέχῃ πᾶς τις μὴ διηγῇται ἔμπροσθεν τῶν αὐτῶν, διότι οὕτως ἐπιβεβαιώνει εἰς τὴν καρδίαν τῶν τὴν ἔξιν πρὸς τὸ βραδιουργεῖν· ἐνῶ ἡ ἀρετὴ τῆς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας ὑπάρχει διὰ τὸ γυναικεῖον φύλον πολὺ πλεόν ἀναγκαία· διότι ἄνευ αὐτῆς ὅλη ἡ μέλλουσα διαγωγὴ του διαφθειρομένη εὐκόλως ἀνατρέπεται.

41 Ἀπέναντι ὅθεν τῆς παιδικῆς ταύτης φύσεως ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ δίδῃ μεγίστην προσοχὴν, ὅπως ἐνωρὶς καταβάλλῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς τὸ ἱερὸν σπέρμα τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔξεως, καὶ διὰ τῶν ὁδηγιῶν τῆς καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς παραδείγματος. Τὸ ἔγκλημα καὶ τὸ ψεῦδος εἰσὶν ἀδιασπάστως συνδεδεμένα. Ὁ ἄνθρωπος καθὼς καὶ τὸ παιδίον μαθαίνει πρῶτον νὰ προσποιῇται, ἐπειδὴ ἔπραξε τὸ κακόν· ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ πράττῃ, διότι ἔμαθε νὰ προσποιῇται. Ἐπὶ τοῦ ἀναμφιλέκτου τούτου ἀξιώματος ἃς ἐπιστηριχθῇ ἡ μήτηρ, καὶ ἃς ἀρχίσῃ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀνατροφὴν τοῦ παιδίου, οὐδόλως ἀμφιβάλλουσιν ὅτι ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐγγυᾶται καὶ ὅλας τὰς ἄλλας. Ὑποχρεοῦσα δὲ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον νὰ ἦναι ἀληθές, ἀσφαλίξει εἰς αὐτὸ τὴν ἠθικὴν ὑπαρξίν, ἥτις εἶναι ζωὴ ἀναγκαιοτέρα νὰ φυλάττηται ἢ ἡ φυσικὴ. Διότι δὲν εὐρίσκει τις πλεόν ἀνάπαυσιν ἐσωτερικὴν ἀφοῦ τὴν χάσῃ, καὶ ἐξ ἐναντίας εἶναι καταδεδικασμένος εἰς τὴν πλεόν ταπεινωτικὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἑλλειψίν τῆς ἀληθείας· εἰς τὸν χαρρακτῆρα. Καθόσον μάλιστα τὸ κακὸν τὸ πηγάζον ἀπὸ τὴν ἑλλειψίν ταύτην ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνους ὁλοκλήρου, ἐκάστη μήτηρ ὀφείλει ἐπὶ τῶν παιδίων νὰ ἐγχαράττῃ πᾶσαν πρὸς τὸ ψεῦδος καταφρόνησιν καὶ πρὸς πᾶσαν ἀκόμη σκιὰν ἀπάτης, καὶ νὰ ὑψόνῃ ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν τὴν τιμὴν τοῦ παραστατικοῦ σημείου τῆς δικαιοσύνης, δηλ. τοῦ λόγου, ὅστις εἶναι οἶοναι ὁ ὀχρὸς ὁ διαβόλιος τὴν βασιλεύουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἀλήθειαν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ψυχάς. Ἰδοὺ δὲ ὁ τρόπος ἢ μᾶλλον ἡ ἀνατροφή, ἣν θέλει μεταχειρισθῇ ἡ μήτηρ εἰς τὴν ἔμπνευσιν τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παιδίων τῆς,

ἀρχίζουσα πρῶτον ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου. Πρέπει πρὸ πάντων ν' ἀρχίσῃ νὰ κάμῃ τὸ μικρὸν παιδίον τῆς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι οἱ λόγοι του πρέπει νὰ συμφωνῶσι μᾶλλον μετὰ τῶν πραγμάτων ἢ μετὰ τῶν ἐπιθυμιῶν του, ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἄλλων. Ὅταν π. χ. διηγῇται τὰς περιστάσεις τῶν συμβεβηκότων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρξεν ἐνεργὸν ἢ μάρτυς, πρέπει ἡ μήτηρ νὰ κάμῃ νὰ καταλαμβάνῃ τὸ παιδίον πόσῃ καὶ ποίαν ἀξίαν ἔχει ἡ πιστὴ καὶ ἀκριβὴς διήγησις. Διὰ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο πρέπει ἡ μήτηρ νὰ δεικνύῃ ὅτι διακρίνει καὶ τὰς πλέον μικρὰς δολιότητας εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ παιδίου τῆς, νὰ δέχεται μὲ τὴν ἐντελεστέραν ψυχρότητα τὰς φιλοκερδεῖς κολακείας του, καὶ μὲ μίαν τρυφερὰν συγκίνησιν πᾶσαν εἰλικρινῇ ἔκφρασιν ἐξερχομένην ἐκ τῆς καρδίας τοῦ παιδίου. Ἡ συνειδήσις του τότε δὲν θέλει βραδύνει νὰ τὸ εἰδοποιήσῃ ὅτι δὲν δύναται ποτὲ νὰ σφάλῃ πρὸς τὴν ὀξυδερκειαν καὶ τὴν ἀγχίνοιαν τῆς μητρὸς του, καὶ θέλει ὑποχρεωθῇ νὰ διηγῇται τὰ πράγματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς, ὅπως συνέβησαν, διότι καταλαμβάνει ὅτι ἡ μήτηρ του πάντοτε τὰ γνωρίζει.

42. Ὁμοίως ἡ μήτηρ πρέπει ν' ἀπομακρύνῃ τὸ παιδίον ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς μεγαλορρημοσύνης καὶ ματαιολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν συνήθως ὑποπίπτουσι τὰ παιδία διὰ τὴν κλίσιν, ἣν ἔχουν πρὸς τὸ νὰ διεγείρῃσι θαυμασμὸν καὶ ἐκπλήξιν, καὶ οὕτως ὑπερυψόνουσι τὰ πράγματα, καὶ ἐπομένως συνεθίζουσιν εἰς τὴν ψευδολογίαν. Πρὸς ταῦτα ἡ μήτηρ πρέπει ἢ ν' ἀπαντᾷ μὲ ἄκραν σιγὴν χωρὶς ποσῶς νὰ ἐκπλήττῃται καὶ νὰ θαυμάζῃ, ἢ ν' ἀπαιτῇ ἀπὸ τοῦ παιδίου τῆς λεπτομερεῖ καὶ πιστὴν ἔκθεσιν τῶν περὶ ὧν ὁμιλεῖ πραγμάτων, καὶ ν' ἀναλαμβάνῃ ἡ ἰδία τὴν παράστασιν αὐτοῦ, ὅπως εἶναι ἀληθὺς. Ὅταν π. χ. τὸ παιδίον τῆς ἐπιστρέφῃ μετὰ τοῦ πατρὸς του ἀπὸ τὸν περίπατον, καὶ διηγῇται ὅτι ἐγύρισεν ὅλον τὸν κόσμον, καὶ εἶδε χιλιάδας ἀνθρώπων, καὶ ἔφαγε δέκα λυκούμια, καὶ εἶναι κατασκοτωμένον ἀπὸ τὸν κόπον, ἡ μήτηρ ἐμποδίζει εὐθὺς καὶ ἀναιρεῖ τὰς τοιαύτας ὑπερβολὰς, καὶ διδάσκει τὸ τέκνον τῆς νὰ διηγηθῇ τὸ πρᾶγμα ὅπως εἶναι καὶ ἔγεινε· νὰ λέγῃ ὅτι ἐπεριπάτησεν ἀρκετὸν δρόμον, ὅτι εἶδε πολλοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἔφαγον ἀπὸ ἐν λυκούμιον, καὶ ὅτι εἶναι πολὺ κοπιασμένον. Ὁμοίως τὸ παιδίον τρέχει καὶ φωνάζει πρὸς τὴν μητέρα του ὅτι ἔχει χιλιάδας

καρῦδι· ἡ μήτηρ εὐθὺς τὰ ζητεῖ, τὰ μετρά ἐνώπιόν του καὶ τῷ δεικνύει ὅτι εἶναι μόνον δέκα ἢ εἴκοσι, καὶ τῷ προσθέτει ὅτι πρέπει πάντοτε νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, διότι ὁ Θεὸς αὐτὴν ἀγαπᾷ, καὶ εὐλογεῖ καὶ ἐκείνους οἵτινες τὴν λέγουσι καὶ τὴν ἀγαπῶσι. Διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου ἡ μήτηρ προλαμβάνει τὴν κακὴν ἐκείνην ἔξιν, ἣτις μορφώνεται βαθμηδὸν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν παιδίων, καὶ τὰ κάμνει νὰ παριστάνωσι μεγαλύτερα καὶ λαμπρότερα τὰ πράγματα τῶν γονέων τῶν· διότι νομίζουν ὅτι αὐξάνει καὶ ἡ ἰδική των ὑπόληψις ἀπὸ τὴν ιδέαν, τὴν ὁποῖαν οἱ ἄνθρωποι λαμβάνουν περὶ τῶν πραγμάτων μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὰ ἔχουσι σχέσιν. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἡ μήτηρ καὶ τὴν διήγησιν τῶν ὀνείρων, μάλιστα τῶν περιεχόντων θαυμάσια τινα πλάσματα καὶ ὑπερβολικὰ καὶ τεράστια σχεδόν· διότι ταῦτα ἐξογκόνουσι πολὺ τὴν φαντασίαν, καὶ κάμνουσι τὰ παιδιά νὰ συνειθίζωσι παντοῦ καὶ πάντοτε τὴν γλῶσσαν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν θαυμάτων, ἣτις εἶναι τόσοσιν καταστρεπτικὴ τῆς ἀληθείας.

43. Πρὸς τοῦτοις ἡ μήτηρ πρέπει πολὺ νὰ φροντίζῃ νὰ ἐπισύρῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ παιδίου της. Τοῦτο δὲ κατορθώνει ὅταν τὸ καταπέθῃ νὰ δημολογῇ τὰ μικρά του σφάλματα, καὶ τότε ἀνταμείβει τὴν εἰλικρίνειάν του διὰ τελείας συγχωρήσεως. Ἀλλέως δὲν πρέπει νὰ δεικνύηται ἐπιεικής, διότι τὸ τοιοῦτον εἶναι πολὺ κινδυνώδες εἰς τὴν ἔξιν τῆς ἀληθείας. Νὰ μὴ τὸ συνειθίσῃ προσέτι νὰ τῇ ὁμιλῇ περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἄλλων παιδίων ἢ τῶν ὑπηρετῶν τῆς οἰκίας· διότι οὕτω τὸ ἐκθέτει εἰς τὴν προδοσίαν, καὶ τὸ θέτει μεταξὺ τῆς συκοφαντίας καὶ τοῦ ψεύδους. Ἐπειδὴ τὸ παιδίον ὅταν βλέπῃ τὴν μητέρα του ὅτι εὐχαριστεῖται ἐκ τῶν τοιούτων διηγήσεων, θὰ καταντήσῃ βχθηδὸν νὰ πλάττῃ καὶ νὰ λέγῃ εἰς αὐτὴν ὅ,τι δὲν εἶδε καὶ ὅ,τι δὲν ἔγινε. Τὸ οὐσιωδέστατον ὅμως πάντων πρὸς τὴν γύμνασιν τῆς ἀληθείας εἶναι τὸ νὰ ἦναι αὐτὴ ἡ μήτηρ, ἢ ὅστις ἄλλος ἀνατρέφει τὸ παιδίον, ἐντελῶς ἀληθής, καὶ νὰ θυσιάζωσιν ὅλα τὰ λοιπὰ συμφέροντα πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας. Τὸ ν' ἀπατᾷ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον δὲν εἶναι μόνον κινδυνώδες παράδειγμα ἀσύμφωνον πρὸς τὴς περὶ ἀληθείας ὁδηγίας της, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον εἰς αὐτὴν τὴν μητέρα· διότι χάνει τὴν ἐμπιστοσύνην της παρὰ τῷ παιδίῳ εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἀπαρνεῖται τὴν ἀνατροφὴν ὁλόκληρον· διότι δὲν δύναται πλέον νὰ

ἦναι τὸ κατάλληλον αὐτῇ; ὄργανον. Καθόσον ἡ εὐπιστία τῶν παιδίων δὲν εἶναι πάντοτε τυφλή, ὅταν μάλιστα ἔχωσιν ἀφορμὴν ν' ἀμφιβάλλωσι περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς μητρὸς τῶν καὶ καθόσον τὰ παιδία πᾶν μὲν ἄλλο τῶν γονέων τῶν ἐλάττωμα δύνανται νὰ λησμονήσωσιν ἴσως, καθὼς ἀνυπομονησίαν, ὀργὴν, ἀδικίαν τινὰ στιγμιαίαν, οὐδέποτε ὁμῶς τὸ ψεῦδος. Ἐπειδὴ ἐκεῖνα μὲν εἶναι σχεδὸν καὶ ἀνεξάρτητα ὁπωσοῦν τῆς θελήσεως ἀμαρτήματα, τὸ δὲ ψεῦδος εἶναι ἀμάρτημα ὅλως διόλου προσερχόμενον ἐκ τῆς γνώμης, ἐν γνώσει καὶ πάσῃ συνειδήσει γινόμενον, καὶ οὐδέποτε τὸ λησμονοῦσι. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἡ μήτηρ θέλει προσέχει πολὺ νὰ μὴν ὑπόσχηται εἰς τὸ παιδίον πρᾶγμα, τὸ ὅποιον ἡ δὲν δύναται ἡ δὲν θέλει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, ἔστω καὶ διὰ τὴν πλέον διακαιολογημένην αἰτίαν καὶ διὰ τὸν πλέον ὠφέλιμον σκοπὸν. Οὕτω δὲν πρέπει διὰ νὰ καταπίσῃ τὸ ἀσθενὲς παιδίον τῆς νὰ λάβῃ τὸ ἀναγκαῖον ἱατρικὸν, νὰ τὸ ἀπατᾷ λέγουσα ὅτι δὲν εἶναι δυσάρεστον καὶ πικρὸν καὶ ἀηδὲς, ἢ νὰ ὑπόσχηται ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν διότι οὕτως ἅπαξ ἐμπορεῖ ν' ἀπατήσῃ τὸ παιδίον νὰ λάβῃ τὸ ἀναγκαῖον φάρμακον. Κάλλιον εἶναι νὰ εἴπῃ εἰς τὸ παιδίον ὅτι τὸ ἱατρικὸν εἶναι μὲν πικρὸν καὶ ἀηδὲς, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν υγείαν του, καὶ πρέπει νὰ τὸ πίνῃ, καὶ ἀκόμη νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὴν βίαν, ἂν δὲν καταπίθῃ τὸ παιδίον διὰ λόγων. Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι ἀπευκταῖον, καὶ ὅταν πρόκηται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐπίτευξιν ἀγαθοῦ, ὡς καὶ οἱ κανόνες τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως ἐπιβάλλουσιν, οὓς ἀναπτύσσων ὁ μέγας Παῦλος λέγει : ὅτι « οὐ ποιήσομεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. » Ὁμοίως ὅταν λ. χ. ἡ μήτηρ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, δὲν πρέπει ν' ἀπατᾷ τὸ παιδίον τῆς, ἄλλοτε μὲν κρύπτουσα τὸ ἐπανωφόριόν τῆς διὰ νὰ φύγῃ κρυφίως, ἄλλοτε δὲ λέγουσα ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγου λεπτά, ἐνῷ γνωρίζει ὅτι θὰ διατρίψῃ ἐκτὸς περὶ τὰς δύο ὥρας, καὶ ἄλλοτε νὰ τῷ ὑπόσχηται ὅτι θὰ φέρῃ πρὸς αὐτὸ ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν ἢ δὲν δύναται νὰ φέρῃ.

44. Ἡ τοιαύτη διαγωγή τῆς μητρὸς ἐκτὸς τοῦ ὅτι διδάσκει τὸ παιδίον ὀφθαλμοφανῶς ἐκ τοῦ παρὰδείγματος νὰ ψεύδῃται καὶ αὐτὸ κατὰ μίμησιν τῆς μητρὸς του, τὸ μορφώνει ἐνταυτῷ κατ' ὀλίγον καὶ δυσάγωγον πρὸς τὴν ἠθικὴν ζω-

ήν. Διότι γυμνάζει τὸ παιδίον νὰ ἐνεργῇ πᾶν καὶ πάντοτε κατὰ συνέπειαν τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ φόβου, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐσχηματισμένην ἐν ἐαυτῷ τὴν ἰδέαν τοῦ χρέους. Καὶ τότε ἡ μήτηρ ἀναγκάζεται νὰ πίπτῃ ἀπὸ ἀπάτην πρὸς τὸ παιδίον τῆς εἰς ἀπάτην διὰ νὰ εὐκολυνθῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ καὶ διὰ ν' ἀναγκασθῇ αὐτὸ ἀπὸ δικόφους ἰδιοτροπίας καὶ ἐλαττώματα, ἢ μᾶλλον ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐλάττωμα τοῦ ψεύδους, τοῦ ὁποίου αὕτῃ ἡ ἰδία γίνεται παράδειγμα ὁλέθριον. Ὡστε μεγίστη προσοχὴ ἀπαιτεῖται νὰ ἐκτελῇ ἡ μήτηρ ἀκριβῶς ὅ,τι ὑπόσχεται, καὶ νὰ κάμῃ οὕτω τὸ παιδίον τῆς νὰ πιστεῖσῃ ὅτι ὡς ἡ μήτηρ τοῦ ἔχει χρέος νὰ ἐκτελῇ τὰς ὑποσχέσεις τῆς, οὕτω καὶ αὐτὸ ἔχει ἀμοιβαῖον χρέος νὰ ἐκπληρῇ τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτὸ ἔργον. Ἐὰν π. χ. ἡ μήτηρ ὑποσχεθῇ εἰς τὸ παιδίον τῆς ὅτι ὅταν μάθῃ καλῶς τὸ μάθημά του θὰ τῷ δώσῃ μίαν ἄμαξαν διὰ νὰ τὴν σύρῃ, δὲν πρέπει νὰ μὴν ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν τῆς, διότι τὸ παιδίον ἐνῷ ἐμελέτα τὸ μάθημά του ἔκαμε καὶ ἐν ἀτάκτῃ. Τοῦτο μὲν πρέπει νὰ τιμωρήσῃ ἰδιαίτερος, τὴν δὲ ὑπόσχεσίν τῆς νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ νὰ τῷ δώσῃ τὴν ἄμαξαν. Ὁμοίως ἡ μήτηρ δὲν πρέπει νὰ ζητῇ παρὰ τοῦ παιδίου τῆς νὰ τῇ ὑπόσχηται ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ διάγῃ καλῶς καὶ φρονίμως, καὶ οὕτω νὰ τῷ δίδῃ τὸ ζητούμενον πρᾶγμα· διότι τὸ παιδίον εὐκόλως ὑπόσχεται διὰ νὰ λάβῃ τι, ἀλλὰ λησμονεῖ καὶ εὐκόλως τὴν ὑπόσχεσίν του, καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον συνεθίζει νὰ παραβαίνει τὸν λόγον του, ἢ νὰ ψεύδεται καὶ νὰ λέγῃ ὅ,τι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐκπληρώσῃ ποτέ. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ τῷ λέγῃ: ὑποσχέθητί μοι ὅτι θὰ κάθῃσαι ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐνῷ ἐγὼ εἶμι ἀποῦσα, εὐτάκτως καὶ φρονίμως, διὰ νὰ σοὶ φέρω μίαν κούκλαν· εἶναι κάλλιον νὰ τῷ λέγῃ: πρέπει νὰ ᾔσῃ φρόνιμον καὶ εὐτακτον, ὅταν λείπω ἐκ τῆς οἰκίας, διότι οὕτως ἐγὼ θέλω, διότι σὲ ἀγαπῶ, καὶ οὕτω σὺ χρεωστεῖς νὰ κάμνῃς νὰ μὲ ὑπακούῃς, διότι βέβαια μὲ ἀγαπᾷς. — Ἄν ἐπιστρέφουσα ἡ μήτηρ ἔξωθεν τῷ φέρῃ καὶ κούκλαν, ἀποδεικνύει πραχματικῶς τὴν πρὸς τὸ παιδίον ἀγάπην τῆς, καὶ τὸ κάμνει νὰ τὴν πιστεύῃ πάντοτε, καὶ νὰ τὴν ὑπακούῃ, καὶ νὰ τὴν μιμῇται. Ἐν γένει πρέπει ἡ μήτηρ καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός τῆς νὰ διδάσκῃ τὸ παιδίον τῆς, ὅτι τὸ ψεῦδος καὶ ἡ παράβασις τοῦ λόγου εἰσὶ τὰ μόνα αἰσχρὰ καὶ ἐπιβλαβῆ ἐλαττώματα· διότι κάμνουν τὸν ἄνθρωπον νὰ χάνῃ

τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων, καὶ ὅταν λέγῃ καὶ ἀλήθειαν νὰ μὴ πιστεύηται. Μάλιστα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ γνησιώτερος χαρακτηρ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς εἶναι ἡ φιλαλήθεια, καὶ ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὸ ἐπιτυχέστερον αὐτῆς ἐλατήριο. Ὅταν ἡ μήτηρ προσπαθῇ νὰ κάμῃ τὸ παιδίον της, ὥστε μῆτε ν' ἀπατᾷ διὰ τῶν ψευδῶν λόγων καὶ ὑποσχέσεων, μῆτε ν' ἀπατᾶται ὁμοίως, δύναται τότε ὡς διὰ μιᾶς κλωστῆς νὰ διοικῇ τὴν διαγωγὴν του, ἐξ ἐναντίας καὶ δι' ἀλύσεων δὲν δύναται νὰ τὴν διευθύνῃ.

Ἐκ τούτου προέρχεται ἡ ἀνατροφή εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας νὰ ἦναι σκληρά, δύσκολος καὶ ἀνεπιτυχής. Διότι οἱ ἄνθρωποι τῆς κατωτέρας τάξεως ἀγαπῶσι τὰ τέκνα των ὡς γονεῖς βέβαια, νομίζουσιν ὅμως, ὡς ὄντες αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀπαίδευτοι καὶ ἀπαιδαγώγητοι, ὅτι εἶναι συγκεχωρημένον νὰ τ' ἀπατῶσι διὰ τὸ καλὸν των. Ἐπειτα ἐπειδὴ δὲν δύνανται νὰ τὰ κυβερνώσι διὰ λόγου, καταφεύγουσιν εἰς τὰς τιμωρίας, αἵτινες μετ' ὀλίγον, ὅσον καὶ ἂν γίνωσιν αὐστηραί, δὲν παράγουσι κανὲν ἀποτέλεσμα. Ἐντεῦθεν τὰ παιδιά γίνονται ὁλονὲν αὐθάδη, προκαλοῦσι τὴν ὀργὴν τῶν γονέων των, οἵτινες πολὺ ὀλίγον ἐξουσιάζουσι τὰ πάθη των, καὶ οὕτως ἡ διαγωγὴ ἀμφοτέρων καθίσταται δυσπερίγραπτος. Κατὰ συνέπειαν τὰ παιδιά τῶν τοιούτων γονέων, βλέποντα ἑαυτὰ παρὰ τὰς εὐχαριστήσεις των κρυφίως, χωρὶς νὰ συλλογίζωνται τὰς ἐκ τούτου συνεπείας, γίνονται ξένα πρὸς τὴν ἠθικὴν, καθὼς ἀκόμη καὶ πρὸς τὴν ἀπλὴν ἀνθρωπίνην φρόνησιν. Ἡ ἰδέα τοῦ χρέους οὐδαμῶς ἐχαράχθη εἰς τὸν νοῦν των, οὔτε τὸ γλυκὺ αἶσθημα τῆς ἀγάπης διηγέρθη εἰς τὴν καρδίαν των. Ἐμαθόν νὰ ὑποπευθύνονται τοὺς γονεῖς των, ν' ἀπιστῶσι πρὸς αὐτοὺς, νὰ τοὺς θεωρῶσιν ἀδίκους πρὸς ἑαυτὰ, νὰ ζητῶσι κρυφίως ν' ἀποκτήσωσι τὰ δίκαιά των, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅταν ἔλθωσιν εἰς συναφὴν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τοιούτους νὰ θεωρῶσι καὶ αὐτοὺς, καὶ τοιαύτην διαγωγὴν πρὸς αὐτοὺς νὰ μεταχειρίζονται. Ἐντεῦθεν καθίστανται τὰ παιδιά ταῦτα μέλη τῆς κοινωνίας πολλάκις βλαβερὰ καὶ ὀλέθρια, καὶ τὴν τοιαύτην των κατὰ τας συνήθως ἀποδίδομεν εἰς τὴν κακὴν ἀνατροφὴν, ἣν ἔλαβον παρὰ τῶν γονέων των καὶ τῆς ὁποίας τὸ

οὐσιωδέστερον ἐλάττωμα ἦτον ἢ ἔλλειψις τῆς καθοδηγήσεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

45. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ τιμὴ καὶ τὸ σέβας, τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι μὲ ὅλην τὴν ἀτέλειάν των εἰσὶν ἄξιοι, εἶναι δικαίωμα φυσικὸν καὶ πρέπει νὰ χορηγῇται εἰς τὸ παιδίον πλήρες παρὰ τῆς μητρὸς του καὶ παντὸς ἐκείνου ὅστις τὸ ἀνατρέφει. Μάλιστα τὸ παιδίον εἶναι ἄπειρον, ἀδύνατον, οἱ δὲ νόμοι καὶ αἱ ἀνάγκαι τὸ παραδίδουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν μας· ἀλλ' ἐπίσης εἶν' ὁμοίός μας, ἀδελφός μας, ἴσως εἶναι καὶ ἀνώτερος ἡμῶν· διότι εἶναι πλησιέστερον ἢ ἡμεῖς εἰς τὴν ὑψηλὴν καταγωγὴν του, πλέον νεωστὶ ἐξελθὼν τῶν χειρῶν τοῦ πλάστου, ἔχει τὴν φύσιν πλέον ἀγγελικὴν, καὶ ἡ ἀλήθεια λάμπει παρ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ αἰσθάνεται ἑαυτὸ ἀθῶον καὶ ξένον πρὸς τὴν ὑποψίαν, ὡς καὶ πρὸς τὸν φόβον· ἡ χαρὰ, ἡ ἀφροντιστία, ἡ εὐγενὴς ἐμπιστοσύνη λάμπουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, ὥς πεῖρα θλιβερά τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης· δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλῃ τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας του. Πρέπει πάντοτε ἡ μήτηρ ἢ ἡ παιδαγωγὸς νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ μένῃ πάντοτε αὐτὴ ἐν τῇ καρδίᾳ του, ὡς εἶναι, καὶ διὰ νὰ τὴν λέγῃ πάντοτε· πρέπει νὰ ζητῇ ἡ μήτηρ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν πάντοτε, διὰ νὰ τὴν ζητῇ καὶ αὐτὸ πάντοτε παρὰ τῶν ἄλλων, καὶ ταύτην μόνην νὰ τιμᾷ καὶ νὰ σέβηται. Ἡ τσιαούτη εἰλικρινὴς ἀνατροφή δύναται νὰ ᾖ καὶ ἡ μόνη ἐπὶ πολὺ γλυκεία, διότι ἡ εὐψείθεια καὶ ὑπακοὴ εἶναι συνέπειαι ταύτης· ἡ δὲ ὑπακοή, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἡ πρώτη ἑξὶς εἰς τὴν πρέπει ἡ μήτηρ νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον, διότι εἶναι τὸ ἀρμοδιώτερον τῆς ἀνατροφῆς ἐλαττήριον.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

*Περὶ τῆς φαντασίας κατὰ τὸ Γορ' Ἔτος
καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀρετῶν ἢ κακιῶν.*

46. Τὸ πλέον ζωηρὸν καὶ τὸ πλέον στοιχειῶδες καὶ τὸ πλέον ἀχώριστον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ φαντασία, λέγει

σοφός τις Γερμανός, κατὰ τὴν συγγραφίδα ἡμῶν. Ἡ δὲ ἡλικία τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν εἶναι ἴσως καθ' ἣν οἱ χαρακτῆρες τῆς δυνάμεως ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰσὶ πολλοὶ ἀξιόλογοι. Κατὰ ταύτην τὴν ἡλικίαν παρατηρεῖ τις φαινόμενα ἀνήκοντα ἰδίως εἰς μόνην τὴν φαντασίαν· οὕτως ἐν δώσωμεν εἰς τὸ παιδίον γλύκυσμα εἰς κουτίον, βλέπομεν ὅτι θέλει τὸ ἀνοίξει ἀμέσως, διὰ τὸ νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ζαχαρωτῶν ἦναι ἀκόμη ἐκεῖ. Ἐν κρυφθῶμεν ὅπισθεν παραπετάσματος, αἱ παραφοραὶ τῆς χαρᾶς τοῦ ἀναβλέποντος ὑμᾶς θέλουσι δείξει, ὅτι ἐλυπήθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐτρόμαξε μὴ μᾶς ἔχασεν. Ἐκτὸς τούτου ἐν εἶδος ἀμυδρᾶς προσωποποιήσεως τῶν ἀψύχων ὄντων δύναται συνελθὼς νὰ προστίθεται εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἐντυπώσεων του. Ἐντεῦθεν ὅχι μόνον αἱ κοῦκλαι γίνονται δι' αὐτὸ ὄντα ἔμφυχα, ἀν καὶ νὰ γνωρίζῃ καλῶς τί εἶναι, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τοῦ παιγνίδιου, τὰ ἐπιπλα, τὰ σκεύη, τὰ ὅποια μεταχειρίζεται, τῷ φαίνονται μέτοχα ζωῆς. Τὰ δάκρυα, ἅπερ χύνει διὰ τὴν ἀπώλειαν τινὸς πράγματος, προέρχονται ἀπὸ τρυφερὸν αἶσθημα συμπαθείας, ἣν εἶχε πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνόμιζε μέτοχον ζωῆς. «Τὸ πτωχὸν κουπάκιον, λέγει μὲ τὴν καρδίαν φουσκωμένην, ἐνῷ βλέπει τὰ τεμάχια τούτου, πόσον τὸ ἡγάπων! Περιπλέον τὸ παιδίον νομίζει ὅτι βλέπει ζῶν ἐν εἰς πᾶν, τι κινεῖται· ἡ φλόξ, ὁ ἄνεμος, ἡ βροντὴ εἶναι ὄντα πλήρη ζωῆς, δυνάμενα διὰ τῶν ἐνεργειῶν των νὰ ἐπιπλήξωσι, ν' ἀνατρέψωσι, ν' ἀφανίσωσι. Μετὰ τὸ τρίτον ἔτος ἀρχίζει τὸ πνεῦμα νὰ λαμβάνῃ ἀνάγκην νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς αἰτίας, μάλιστα εἰς τ' ἀντικείμενα τὰ ἀμοιροῦντα κινήσεως. Ἐρωτᾷ, λόγου χάριν, τίς ἐσχημάτισε τὰ ὄρη, τίς ἔσκαψε τὴν λίμνην; ἀλλ' ἅμα παρατηρήσῃ κίνησιν δὲν ζητεῖ πλέον αἰτίαν. Ὁ καπνὸς ἀναβαίνει, ὁ ποταμὸς τρέχει, τὸ δένδρον σειεῖ τὰ φύλλα του, τὸ ἄνθος ἐκβάλλει εὐωδίαν, δὲν ἐξετάζει τὸν λόγον, διότι ἡ κίνησις παράγεται κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς. Τοιαύτη ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς δυνάμεως ταύτης παρὰ τοῖς παιδίοις, ἣν ἡ μήτηρ τοιοῦτοτρόπως ὀφείλει νὰ τὴν διευθύνῃ, ὥστε τὰ ἐξ αὐτῆς προτερήματα νὰ μορφώνωνται ἐν τῷ παιδίῳ καὶ οὐχὶ τὰ ἐλαττώματα.

47. Ἐκ τῆς ζωηρότητος τῆς φαντασίας τῶν παιδίων προέρχεται ἡ εὐχαρίστησις, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν ἀπὸ τὴν διήγησιν καὶ τῶν ἀπλουστέρων ἱστοριῶν· διότι ἡ φαντασία των εὐδύς

εἰκονίζει τὰ ἱστορούμενα πολὺ πλέον λαμπρὰ καὶ κεχρωματισμένα ἢ ὅσον δὲν ἤθελον εἶσθαι τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα, καὶ οὕτω δὲν εἶναι ἀνάγκη πολὺ νὰ κοπιᾷζωμεν διὰ νὰ ἐφεύρωμεν διηγήσεις πρὸς διασκεδάσιν των. Ἐὰν λάβωμεν λ. χ. ἓν παιδίον ὡς ἀρχικὸν πρόσωπον μεθ' ἑνὸς γάτου, καὶ ἵππου καὶ ἄλλου τινὸς οἰουδήποτε ἀντικειμένου, ὅπερ σχηματίζει εἰκόνα, καὶ μετὰ ζωηροτέρως προφορᾶς παραστήσωμεν τὴν διήγησίν μας, ὁ μικρὸς ἀκροατὴς μας θέλει ἀνοίξει ἀπλήστους τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θέλει αἰσθανθῆ ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης συμφέρον παθητικώτατον. Ἐὰν ἐπομένως ζυμώσωμεν ὅπως τύχη ἐν σχῆμα ἀπὸ κηρὸν, ἢ ἀπὸ τοῦ χαρτίου κόψωμεν τοιγύτον σχῆμα, ὥστε νὰ ἔχῃ βραχίονας καὶ κνήμας καὶ μίαν σφαῖραν, ὡς κεφαλὴν, σχηματίζομεν τέλειον ἄνθρωπον ἔμπροσθεν τοῦ παιδίου. Τόση ἡ δύναμις τῆς φαντασίας του ! Καὶ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος οὗτος χάσῃ ἐν ἡ δύο τῶν μελῶν του, δὲν μεταβάλλει τὴν ὑπαρξίν του πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου· εἶναι πάλιν ἄνθρωπος, καὶ δύναται νὰ παραστήσῃ ὅ,τι πρόσωπον θέλει τὸ παιδίον. Πολλάκις δὲ ἡ δύναμις αὕτη, ἥτις τὰ κάμνει νὰ προσωποποιῶσιν οὕτω τὰ ἀντικείμενα, ἐκδηλοῦται πολὺ ἐνωρὶς παρὰ τοῖς παιδίοις. Εἶδον ἑνδεκα μηνῶν παιδίον, λέγει ἡ σοφὴ συγγραφεὶς ἣν ἀκολουθοῦμεν, ἀναγνωρίζον μικρότατον κύνα ἐξωγραφημένον· καὶ ὅλα δὲ τὰ παιδιὰ μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των, διασκεδάζουν μὲ τὰς ζωγραφίας, διὰ τῶν ὁποίων τὰ παιδιὰ δὲν φαντάζονται ἐπὶ τῆς δαμαλῆς ἐπιφανεῖς τοῦ χάρτου ἢ τοῦ πίνκκος οὔτε τὸ σχῆμα οὔτε τὸ μέγεθος τοῦ ἐξωγραφημένου ἀντικειμένου, ἀλλ' εὐθὺς αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀναπολοῦσι ζῶν ἔμπροσθέν των καὶ κινούμενον. Οὕτω μία μικρὰ κόρη 18 μηνῶν φροντίζει ἐνδελεχῶς διὰ τὴν κούκλαν τῆς, τὴν κοιμίζει, τὴν τρέφει, τὴν φυλάττει ἀπὸ τὸ κρύον, τὴν ἐγείρει, τὴν ἐπιπλήττει καὶ δεικνύει διὰ τρόπου ἐνίοτε ἀρετὴν σκληροῦ τὸ συμφέρον, τὸ ὅποιον ἔχει διὰ τὴν ἡθικὴν τῆς, μολονότι αἰσθάνεται ὅτι εἶναι παίγνιον. Ὅσον μάλιστα τὸ παίγνιόν του εἶναι ἀτάκτως πῶς ἐσχηματισμένον, τόσον μᾶλλον ἡ φαντασία του εὐχαριστεῖται διότι μένει ἐλευθέρα ν' ἀναπολῇ ἐπὶ τοῦ παιγνίου ἐκείνου ὅ,τι ἀντικείμενον θέλει ἄλλο, παρ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον βλέπει ἐπὶ τοῦ παιγνίου. Αἰὶ τοῦτο ἀγαπᾷ μᾶλλον τὰ παίγνια, τὰ ὅποια ἐφευρίσκει καὶ πλάττει μόνον του. Καὶ παρατηρητέον ὅτι ὅσον ζωηρο-

τέραν φαντασίαν ἔχει τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, τόσον αὐτὸ δὲν εὐχαριστεῖται εἰς τὰ πραγματικὰ, οὕτως εἰπεῖν, παίγνια ἔχοντα μίαν μόνην διασκεδᾶσιν. Εἰς στρατιώτης διὰ τὸ τοιοῦτον παιδίον καλῶς ὠπλισμένος εἶναι μόνον εἰς στρατιώτης. Εὐχαριστεῖται κάλλιον νὰ τὸν ἀφαιρέσῃ τὰ ὅπλα του, νὰ τὸν γυνώσῃ, νὰ τὸν καταστρέψῃ, διὰ νὰ δύναται νὰ τὸν μεταμορφώσῃ εἰς πατέρα, εἰς ἀδελφόν, εἰς ποιμένα, εἰς ὅ,τι δήποτε ἡ φαντασία του ἐμπνευσθῇ. Εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου πλέον πρωτότυπον, πλήρες ἐλπίδων, καὶ ὅλα τὰ πράγματα ἐκλαμβάνει συντελεστικὰ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἐλπίδων του καὶ ὡς ὄργανα τῶν ἡδονῶν του. Ἐν σακμνίον ἀνεστραμμένον εἶναι ἐν πλοῖον, ἐν ὄχημα, τεθειμένον δὲ ἐπὶ τῶν ποδῶν του εἶναι οἰκία, τράπεζα, ἵππος· ἐν χαρτόνιον εἶναι εἰκὼν, σκευοθήκη ἄμαξα, πᾶν ὅ,τι τέλος θέλει.

48. Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς ἡ μήτηρ πρέπει νὰ διευθύνῃ τὴν φανταστικὴν ταύτην δύναμιν τοῦ παιδίου, καὶ νὰ ἐπωφεληται ἐξ αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων εἰσδύουσα εἰς τὰς θεωρίας καὶ τὴν ἀναπολητικὴν καὶ πλαστικὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος, πρέπει ἡ μήτηρ νὰ δίδῃ εἰς τὸ παιδίον, ὅπως διασκεδάζῃ, καὶ διασκεδάζον δὲν τὴν ἐνοχλῇ, νὰ δίδῃ, λέγομεν, μέσα τοῦ ἐργάζεσθαι μᾶλλον ἢ ἔργα ὅπως τέλει· ταῦτα ὡς πραγματικὰ θέλει εὐθὺς ἀηδιάτῃ, ἐκεῖνα δὲ πλάσσει καὶ ἀναπλάσσει ποικιλοτρόπως, καὶ μένει ἐπὶ πολλὰς ὥρας εὐχαριστημένον. Κάλλιον νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ λ. χ. σανίδας εἰς σχῆμα βιβλίου, ἐπιδεχομένας νὰ τίθωνται ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης κατὰ διαφόρους τρόπους, παρὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ βιβλία ἐντελῶς ἐσχηματισμένα καὶ περιέχοντα ζωγραφίας. Ταῦτα ἐντὸς ὀλίγου θέλει σχίσει καὶ καταστρέψῃ, τὰς σανίδας ὅμως θέλει μεταχειρισθῇ ἐξαίρετα ὕλινά μέσα κατασκευῆς διαφόρων ἀντικειμένων, καὶ διὰ τοῦτο θέλει ἐμποδισθῇ νὰ ζητῇ ἄλλα. Καὶ ἀνὰ σανίδες ἦναι τετρημέναι, ὥστε νὰ δύναται διὰ ταινιῶν νὰ τὰς συναρμόσῃ κατὰ διαφόρους τρόπους, θέλει διασκεδάσει πολὺ τὸ πνεῦμά του. Ὅταν τὸ παιδίον ἦναι ἀκόμη νεώτερον, τὸ καθιστᾷ ἡ μήτηρ πολὺ εὐτυχὲς δίδουσα εἰς αὐτὸ νὰ παίξῃ πίτυρον, ἄμμον, πράγματα τὰ ὅποια διαδοχικῶς μεταβάλλονται, καὶ γίνονται ὑπ' αὐτοῦ ὕδωρ, γῆ, φαγητὸν οἷονδ' ἥποτε. Ἐν γένει εἰς τὸ παιδίον εἶναι πηγὴ ἀνεξάντλητος ἡδονῆς πᾶν ὅ,τι πᾶσαν στιγμὴν δύναται νὰ μεταμορφώσῃ καὶ νὰ μετα-

πλάττη κατὰ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του. Διὰ τοῦτο σφάλλουσι πολλοὶ μητέρες νομίζουσαι ὅτι θὰ εὐχαριστήσωσι τὰ παιδιὰ των δίδουσαι εἰς αὐτὰ πολυειδῆ τέλεια παιγνίδια, διὰ τῶν ὁποίων ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὰ κάμνουσι ν' ἀηδιάζωσι καὶ δλονέν νὰ ζητῶσιν ἄλλα, καὶ οὕτω ν' ἀποκτῶσι βαθμηδὸν τὴν κακὴν ἑξίν τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς δυσχερεσκείας, ἐμποδίζουσι καὶ τὴν γλυκεῖν φορὰν τῆς φανταστικῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματός των, καὶ τὴν ἀναγκάζουσι νὰ ἐκδίδηται ἢ εἰς νοηρότητα ἐναντίαν τῆς φύσεώς της, ἢ εἰς περιεργείας ἐπιβλαβεῖς καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὸ ἦθος. Μάλιστα ἂν καλῶς παρατηρήσωμεν, ἡ μήτηρ δίδουσα εἰς τὰ παιδιὰ της διάφορα μέσα παιγνιδίων, ὡς ὄργανα πρὸς ἐργασίαν τῆς φαντασίας των, δύναται νὰ διακρίνῃ συνεχῶς τοὺς ποιητικοὺς χαρακτηῖρας αὐτῆς καὶ τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ πνεύματός των· διότι ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῶν παιδίων εἶναι δραματικὴ, εἰς ἣν αὐτὰ παρίστανται ὑποκρινόμενα πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ πραγματικῇ ζωῇ γίνεται καὶ μᾶλλον ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ἔχουσιν ἔμφυτον κλίσιν, ἢ εἶναι ἐκ φύσεως ὠρισμένα. Συνεχῶς τὰ παιδιὰ εἶναι ποιηταί, καὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι φαίνονται πολὺ ἀγαπῶντα τὴν στιχουργίαν καὶ τὴν ψαλτικὴν, καὶ ὑπὸ τοὺς ἀθῶους χαρακτηῖρας τῆς ἐκφράσεώς των ἀνευρίσκειται πᾶν ὅ,τι οἱ ποιηταὶ ἔψαλλον, πᾶν ὅ,τι ἡ μυθολογία αὐτὴ καθιέρωσε καὶ ἡ δεισιδαιμονία παρεδέχθη ὡς ἐξηγητικὸν τῆς κεχυμένης εἰς τὴν φύσιν ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ φαντασία τοῦ παιδίου ἀκαταπαύστως ἐμπνέεται καὶ οὕτως εἰπεῖν ποιητικῶς ἐνθουσιᾷ· ἐνθεῦθεν καὶ ἡ ἀνεξάντλητος ἀγάπη τῶν παιδίων πρὸς τὰ πεπραμύθια, τὰς διηγήσεις καὶ τὰ πεπλασμένα διηγήματα.

49. Ἐν λοιπὸν τὸ παιδίον ἦναι ἄρρεν, ἡ μήτηρ παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ 2 περίπου ἐτῶν, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ Κ. Νέκερ, περὶ ἑν μέρους τῶν ἡμερῶν του εἰς τὸ νὰ παριστᾷ τὸ πρόσωπον τοῦ ἡνιόχου Δύο καθέκλαι διὰ ταινιῶν ζευγυρόμεναι γίνονται οἱ σύροντες· τὸ ὄχημα ἵπποι του, αὐτὸ τὸ ἴδιον καθηται ὀπισθεν ἐπὶ τρίτης καθέκλας, κρατοῦν τοὺς χαλινούς εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ μικρὰν μᾶστιγα εἰς τὴν ἄλλην. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁδηγεῖ τοὺς ἵππους του δεικνύει ὅτι τοὺς νομίζει ζῶντας καὶ ἐνεργοῦντας, καὶ κατὰ πλεον δεικνύει ὅτι τὸ πνεῦμά του κλίνει πρὸς τὴν ἱππευτικὴν τέχνην ἢ τὴν ἀμαξηλασίαν, καὶ δίδει εἰς τὴν φρόνιμον μητέρα τί καὶ πῶς

πρέπει νὰ σκέπτηται περὶ τοῦ μέλλοντος, τοῦ παιδίου της, καὶ πρὸς ἐκεῖνο νὰ τὸ ἀνατρέφῃ. Τὸ αὐτὸ παιδίον καταγίνεται ἀρκετὰ κανονικῶς νὰ τρέφῃ μὲ σπόρους φαντασιώδεις πτηνὰ τῆς αὐλῆς φαντασιώδη καὶ αὐτά. Ζητεῖ ν' ἀφήσωσιν ἀνοικτὴν τὴν θύραν τοῦ δωματίου του, ὅπου τὰ ἔχει· καὶ ἂν κατὰ τύχην τὴν κλείσωσιν, εὐθὺς φωνάζει ὅτι ἐμποδίζουσι τὰ πτωχὰ του κανάρια καὶ τὰς πτωχὰς του ὄρνιθας νὰ ἐξέλθωσιν. Ἄλλα παιδία καταγίνονται νὰ ῥίπτωσι τόξα μὲ τόσῃν ἀφοσίωσιν, ὥστε ἀπὸ τὰς φιλονεικίας καὶ τὰς κραυγὰς των ὁ πατὴρ νομίζει ὅτι ἀληθῶς τοξοβολοῦσι τὰ τέκνα του· ἀλλὰ καταβαίνων εἰς τὸν κῆπον, ὅπου αὐτὰ παίζουσιν, οὐδὲν ἄλλο βλέπει εἰμὴ ἓνα τοῖχον, πρὸς τὸν ὁποῖον γίνονται ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ γυμνάσιά των. Ἐπομένως ἐὰν τὸ παιδίον ἦναι κοράσιον, παρατηρεῖ ἡ συνετὴ μήτηρ εἰς τὰ παίγνιά του ὅτι δύνανται συνεχῶς νὰ ἐνόωνται μετὰ τῆς φαντασίας του πολλὰ τῶν ἰδιαιζόντων εἰς τὴν γυναικείαν φύσιν αἰσθημάτων, καὶ μάλιστα τὸ εἰλικρινὲς καὶ κατανυκτικὸν αἶσθημα τῆς συμπαθείας· ὥς ἡ κλίσιν τῆς μικρᾶς κόρης πρὸς τὰς κούκλας ἔχει τι ἐνίοτε θελκτικόν. Οὕτω κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν τεσσάρων ἐτῶν, καθ' ἣν τὸ πολὺ γόητρον τῆς φαντασίας ἀρχίζει, ὁπωσοῦν νὰ διασκεδάζεται, ἡ κόρη παίζουσα μὲ τὴν ἡγαπημένην της κούκλαν, τὴν ῥίπτει κατὰ γῆς ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τῆς σπᾷ τὸ πρόσωπον. Κραυγαὶ φοβεραὶ τότε καὶ φρικτὴ ἀπελπισία ἐπέρχονται εἰς τὸ κοράσιον, καὶ πολὺ περισσότερον ὅταν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, μὴ ἐκλαμβάνοντες τὸ πρᾶγμα ἀρκετὰ σπουδαῖον, ἡμιγελῶντες καὶ ζητοῦντες νὰ τὸ διορθώσωσι, τὸ κάμνουσι χειρότερον. Ολίψιν τότε ἀναμειγμένη μὲ ὀργὴν γίνεται συνέπεια τούτου, καὶ μάλιστα ἐὰν θελήσωσι ν' ἀντικαταστήσωσι τὸ παιγνίδιον τοῦ δι' ἄλλου. Τότε ἡ κόρη ὁμοιάζει πλέον ἀληθῆ μητέρα, εἰς ἣν τολμῶσι νὰ παρουσιάσωσιν ἄλλο παιδίον ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ της· «δὲν εἶναι πλέον αὕτη ἡ κούκλα μου, φωνάζει μετὰ λυγμῶν, δὲν τὴν ἀναγνωρίζω πλέον· μὴ νομίζετε ὅτι θὰ τὴν ἀγαπήσω, λάβετε τὴν, δὲν θέλω πλέον νὰ τὴν ἶδω.»

50. Ἀναφέρομεν τὰ παραδείγματα ταῦτα διὰ νὰ δεῖξωμεν ὅτι αὕτη, δίδουσα τροφὰς διαφόρους εἰς τὴν φαντασίαν τῶν παιδίων της, δύναται νὰ διευθύνῃ τὴν ἀνατροφὴν των πρὸς ὥραίας ἔξεις καὶ ἐνάρετον διαγωγὴν. Οὕτως εὐχαριστοῦσα τὴν φαντασίαν των, καὶ ἐξ ἄλλου μέρους ἠθικῶς ῥυθμίζουσα τὸν

νοῦν των, θέλει πλάττει ἡ ἰδία διηγήσεις καὶ μύθους περιέ-
χοντας πρόσωπα καὶ πράγματα, διεγείροντα εἰς τὴν ψυχὴν
τοῦ παιδίου ἢ φρόνησιν καὶ προσοχὴν εἰς τὴν ζωὴν του, ἢ
αἰσθήματα συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοίους του, ἢ εὐπειθείας
καὶ ὑποταγῆς πρὸς τοὺς γονεῖς του, καὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς ὁ-
μοίους του, καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸν πανάγαθον ποιητὴν. Ἐξω
πρὸς παράδειγμα ἡ διήγησις αὕτη ὅλως πλαστή ἐκ τῆς δημι-
ουργικῆς φαντασίας τῆς μητρός. « Ἦτο, λέγει ἡ μήτηρ, μία
γυνή, ἣτις εἶχε δύο τέκνα κοράσια, τὸ ἐν ἐκαλεῖτο Σοφία καὶ
τὸ ἄλλο Εἰρήνη· δὲν εἶχον δὲ καὶ τὰ δύο ὁμοίους χαρακτῆρας
καὶ αἰσθήματα. Τὸ πρῶτον τὸ μεγαλύτερον δὲν ἤκουε τόσον
τὰς ὁδηγίας τῆς μητρός του, ἡγάπα περισσότερον νὰ κοιμᾶται
καὶ νὰ παίζει ἀτάκτως, καὶ νὰ περιπαίξῃ τὰ παιδιά μὲ τὰ ὁ-
ποῖα ἔπαιζε· τὸ μικρότερον ἦτον ὅλως διόλου τὸ ἐναντίον, ἔ-
καμνεν εὐθὺς ὅτι ἡ μήτηρ τῷ διέταττε, καὶ ὅταν ἔπαιζε μὲ
ἄλλα παιδιά, ὅχι μόνον δὲν τὰ περιεγέλα, ἀλλὰ καὶ τὰ περι-
εποιεῖτο ἐὰν ἦσαν πτωχά. Ἡ Σοφία μίαν ἡμέραν ἔφαγε πε-
ρισσότερα ὀπωρικά παρ' ὅσα ἡ μήτηρ διώρισεν εἰς καθένα,
καὶ ἄμην ἡγέρθη τῆς τραπέζης ἐκοιμήθη. Ἐκ τούτου ἡσθέ-
νησε βαρέως· ἡ Εἰρήνη ἀντὶ νὰ παίζει ἐκάθητο πάντοτε
πλησίον της, καὶ ὅταν τὴν εἶδε πολὺ ἀσθενῆ, δὲν ἠθέλησε κα-
θόλου νὰ φάγῃ οὔτε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλὰ γονατισμένη ἔμπρο-
σθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, προσ-
κύχτο. Ἀπὸ τὰς παραλήσεις τῆς μικρᾶς ἀδελφῆς ἡ Σοφία
ἐθεραπεύθη, διότι ὁ Κύριος ἀκούει τὰ μικρὰ παιδιά ὅταν τὸν
παρακαλῶσιν, ἐπειδὴ εἶναι ἄκακα καὶ ἀθῶα καὶ τὰ ἀγαπᾷ.
Ἀφοῦ δὲ ἀνέλαβε καὶ ἔγεινεν ὑγιής, ἔπαυσε πλέον τοῦ νὰ πα-
ρακούῃ τὴν μητέρα της, τοῦ ν' ἀγαπᾷ πολὺ τὸν ὕπνον καὶ νὰ
μὴ προσεύχεται, ὡς ἔκαμνε πρὶν ἀσθενήσῃ. Τῇ ἔμεινεν ὁμοίως
τὸ ἐλάττωμα τοῦ περιπαίξειν· ἀλλὰ μίαν ἡμέραν ἐνῶ περιέ-
παίξεν ἐν παιδίον, διότι εἶχε φόρεμα ἐσχισμένον καὶ λερωμέ-
νον, συνέβη ἐνῶ ἔτρεχε καὶ αὐτὴ εἰς τὸν κήπον νὰ πέσῃ καὶ
νὰ σχίσῃ καὶ νὰ λασπώσῃ τὰ φορέματά της. Κλαίουσα τότε
ἦλθεν εἰς τὴν μητέρα, ἣτις τὴν ἐνόημισεν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν
πρέπει νὰ περιπαίξῃ τὰ παιδιά, τὰ ὅποια εἰν' ἐσχισμένα καὶ
λερωμένα, διότι εἶναι πτωχά· καὶ τὴν ἀφῆκε πολλὴν ὥραν εἰς
τὴν κατάστασιν ἐκείνην. Τότε ἡ Σοφία κλαίουσα πολὺ, παρ-
εκάλεσε τὴν μητέρα της νὰ τὴν ἀλλάξῃ τὰ φορέματά της.

Ἐκτοτε ἔπαυσε καὶ τοῦ νὰ περιγελαῖ, καὶ ἔγινε πλέον φρόνιμον κοράσιον, ὡς ἦτον ἡ ἀδελφὴ τῆς, καὶ συμπαθητικὸν πρὸς πάντα τὰ παιδία, καὶ τὸ κυριώτερον ὑπήκουεν εἰς τὴν μητέρα του, καὶ συχνὰ συχνὰ ἤρχετο ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Παναγίας καὶ κρυφίως προσήχετο. »

54. Ὁμοίως πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς φαντασίας τοῦ παιδίου τῆς καὶ βύθμισιν ἀγαθὴν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς καρδίας του, ἡ μήτηρ θέλει διδάσκει εἰς αὐτὸ ποιημάτια τινὰ ἀρμόδια πρὸς τὴν ἡλικίαν του. Καὶ πρὸς χρῆσιν τῆς ἔστωσαν τὰ ποιημάτια ταῦτα, ὅμοια τοῖς ὁποίοις θέλει φροντίζει νὰ εὐρίσκη καὶ ἄλλα, ἢ νὰ συνθέτῃ ἡ ἰδίᾳ, ἂν δύνηται.

1.

Ὁ Κύριος φροντίζει γιὰ τὸ μικρὸ πουλί,
Ποῦ κάθηται κρυμμένο στοῦ δένδρου τὸ κλαδί.

2.

Ἡ μέλισσα ἐργάζεται μέσα εἰς τὴν κυψέλη,
Καὶ καταθαίνει ὁ Θεὸς καὶ τῆς χαρίζει μέλι.

3.

Τὸ μυρμηκι στὴν φωλιά του ὅλο τὸ καλοκαίρι
Τρέχει πάνω, τρέχει κάτω καὶ μαζώνει σιτηράκι.
Καὶ γιὰ τοῦτο τὸν χειμῶνα κάθηται καὶ ἡσυχάζει,
Κ' ὁ Θεὸς μὲ γλυκὸ μάτι ἀπὸ πάνω τὸ κυττάζει.

4.

Εἶν' Κύριος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς μας,
Καὶ στέλλει ὅλα τὰ καλὰ ἐμπρὸς μας.

Μικρὰ παιδάκια τρέξατε,
Μὲ δάκρυα χαρᾶς βρέξατε
Τὴν θείαν ἀγκαλιά του,
Κ' ἀκοῦστε τὴν λαλιά του.

Εἰς τὴν ζωὴν, λέγει, νὰ περπατῶμεν
Ἀθῶα σὰν πουλιά, καὶ νὰ ζητῶμεν

Ἐκεῖνον νὰ μᾶς βοηθῇ
Καὶ ὅ,τι θέλει καὶ ποθεῖ
Ἡ μήτηρ μας προθύμως
Νὰ κάμνωμεν κ' εὐθύμως.

5.

Διὰ τὰ Χριστούγεννα.

1

Αχμπρά καὶ παιδρά ἡ ἡμέρ' ἀνατέλλει,
Καθ' ἣν ἐγεννᾷθ' ὁ Σωτὴρ μας Χριστός.
Καλὰ οὐρανόθεν χάρισματα στέλλει
Στοὺς ὅσοι αὐτὸν προσκυνοῦσι πιστῶς.

2

Μὲ θάρρος λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀνυψοῦμεν,
Καλοὶ μας γονεῖς, τὴν μικράν μας φωνήν·
Καλὰ κ' ἀγαθὰ καὶ εἰς σᾶς τὸν ζητοῦμεν
Νὰ δίδῃ, καὶ πᾶσαν ζωῆς καλλονήν!

3

Πιστεύομεν πῶς ὁ Χριστὸς μᾶς ἀκούει,
Διότι λαλοῦμεν μ' ἀθώαν καρδιά·
Τὴν θύρα του, εἶπε, στὸν ὅστις τὴν κρούει
Ἀνοίγει, καὶ ὅλ' ἀγαπᾷ τὰ παιδιὰ.

6.

Διὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

1

Μέχρι τοῦ τάφου, Χριστὲ, ἐταπεινώθηκες,
Πλὴν τροπαιοῦχος ἐκείθεν ἀνωρθώθηκες.
Καὶ τοὺς θνητοὺς ἡμᾶς συγκαταθάψας
Μᾶς ὤρθωσας, τὴν νίκην περιάψας
Εἰς τῆς ζωῆς μας τὸν χάρτην, ὃν ἡ χεὶρ
Ἡ πλαστοουργός σου μᾶς ἔδωκε Σωτήρ!

2

Ματαίως σ' ἤρπασ' ὁ θάνατος ὡς θῦμα,
Εἰς τ' ἅγιόν σου, Χριστέ μου, ὅμως μνημα
Αὐτοῦ τὰ σκῆπτρα κατέβης γιὰ νὰ φθείρης,
Κ' ἐκεῖ τοὺς σπόρους τῆς ἀφθαρσίας σπείρης.
Κ' ἐφύτρωσε τὸ δένδρον τῆς ζωῆς,
ὑπὸ τὸ ῥεῦμα τῆς θείας σου πνοῆς!

3

ὦ! καρποὶ τούτου καὶ ἄνθη μυροβόλα
Εἰν' τῆς ἀγάπης τὰ ἔργα κείνα ὅλα
Ποῦ ἐπραξες καθ' ὅλον σου τὸν βίον

Τὸν ἐπὶ γῆς, ἡμᾶς διὰ μυρίων
 Λυτρώσας, Κύριε, ἀγαθουργίων,
 Καὶ δοὺς ἀφθάρτων πλοῦτον εὐπραγιῶν.

7.

Διὰ τὴν Πρωτοχρονιάν.

Ἐνα παιδάκι σήμερον κτυπάει πόρτα, πόρτα,
 Καὶ λέγει, καλημέρα σας, μιὰ ἱστορί' ἀκοῦστε
 Ποῦ σᾶς ἀρᾶσει περισσά, κ' ἀνοίγει τὴν καρδιά σας,
 Καὶ μεσ σὲ σύννεφα χρυσᾶ σᾶς κάνει νὰ πετάτε:
 α Ἀπόψε τὰ μεσάνυκτα μὲ γέννησ' ὁ παπᾶς μου,
 Κ' ἐπέταξε καὶ μ' ἔφησε μέσα στοὺς πέντε δρόμους.
 Μάνα, μοῦ εἶπε, δὲν ἔχω ἐδῶ νὰ με κυττάζῃ,
 Μόν' βρίσκεται στὸν οὐρανὸ πρὶν νὰ γενῇ ὁ κόσμος.
 Κ' αἰῶνας ἀτελείωτους βχστᾶ τὸν θεῖο θρόνο.
 Ἐτζί δ' αὐτὸς μ' ἐγέννησε στὴν γῇ χωρὶς μητέρα,
 Ὡς ἔγέννησε τὴν Ἀθηνᾶ τοῦ Δία τὸ κεφάλι.
 Καὶ дуὸ σακούλαις, δέτε ταις, κρέμασε στὸ λαιμό μου,
 Ἀπὸ ὠραῖα ἔπωρικὰ γεμάταις ὡς τὸ στόμα.
 Γιὰ νὰ πηγαίνω νὰ κτυπῶ ταῖς πόρταις τῶν ἀνθρώπων,
 Ποῦ εἶναι κρῦο φοβερὸ, καὶ δὲν ἔμπορῶ στὸ δρόμο,
 Χωρὶς φωτιά καὶ σκέπαση νὰ ζήσω, νὰ γεράσω.
 Κ' ἔτζί δ' αὐτοὶ χαρούμενοι τὴν πόρτα νὰ μ' ἀνοίγουν,
 Νὰ μὲ καλοκυτάζουνε καὶ νὰ μὲ ἀγκαλιάζουν.
 Κ' ἐγὼ μ' αὐτὰ τὰ ἔπωρικὰ καὶ μ' ἄλλα δῶρα π' ὄχω,
 Τοὺς κόρφους των, τὰ σπῆτια των ὅλα νὰ τὰ γεμίζω.
 Καὶ ν' ἄχουνε νὰ τρώγουνε καὶ στοὺς πτωχοὺς νὰ δίνουν,
 Στοὺς πεινασμένους καὶ γυμνοὺς φορέματα νὰ στέλλουν,
 Κ' ἐκείνους ὅπου πάσχουνε ὅλους νὰ τοὺς θυμοῦνται. »

52. Εἰς τοιαῦτα ποιημάτια ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἃς γυμνάξῃ ἢ συνετὴ μήτηρ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τοῦ παιδίου τῆς, καὶ ἃς προσέχη πολὺ τὰς τροφούς, ἢ παιδιδωγούς, ἢ ὑπερηρετρίας τῆς οἰκίας, ὅταν τυχὸν συναναστρέφονται μὲ τὰ παιδίον, νὰ μὴ λέγωσιν εἰς αὐτὸ παραμύθια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐντυπώνονται εἰς τὴν ψυχὴν του ἢ αἰσθήματα φόβου, καθὼς ὅταν διηγῶνται φαντάσματα καὶ νηρηίδας, καὶ ἄλλα τοιαῦτα δεισιδαιμονικὰ πλάσματα, ἢ ἐντυπώσεις πονηρίας καὶ ὀρέξεις φαῦλαι, αἵτινες πολὺ τὸ δηλητήριον τῆς διαφθορᾶς ἐπιχέου-

σιν εἰς τε τὴν φαντασίαν τοῦ καὶ τὰ ἥθη τοῦ. Ὁμοίως θέλει ἐμποδίζει αὐτὰς νὰ μανθάνωσιν εἰς τὸ παιδίον τῆς τραγούδια κοινὰ καὶ τετριμμένα, εἰς τὰ ὅποια ὁμοίως ὑπάρχει διαστροφή ἠθικὴ ἐξεικονισμένη, διεγείρουσα τὴν ζωηρὰν φαντασίαν ἀνεπαισθήτως εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ ἀπρεποῦς καὶ τοῦ κακοῦ. Καὶ ἱστορικὰς δὲ διηγήσεις ἐμπορεῖ μὲ πολλὴν ὠφέλειαν νὰ ἐκθέτῃ εἰς τὰ παιδία τῆς, λαμβάνουσα τὰς ἀπλουστεράς καὶ ἠθικωτέρας ἐκ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Ἡ ἱστορία τῆς σώφρονος Πηνελόπης λ. χ. εἶναι ἀρίστη τροφή καὶ τῆς φαντασίας καὶ τοῦ ἥθους — Αὕτη, λέγει ἡ μήτηρ, ἦτο βασίλισσα τῆς Ἰθάκης, μιᾶς νήσου ἑλληνικῆς, καὶ εἶχε σύζυγον τὸν φρονιμώτατον Ὀδυσσεύα, καὶ ἓνα μικρὸν υἱὸν τὸν Τηλέμαχον, ὁ ὅποιος πολὺ ἠγάπα καὶ ἐσέβετο καὶ τὴν μητέρα τοῦ καὶ τὸν πατέρα τοῦ. Οὗτος ὁ πατήρ εἶχεν ἀναχωρήσει εἰς μακρὸν πόλεμον ὁμοῦ μὲ ἄλλους Ἕλληνας, καὶ ἐπολέμει μετ' αὐτῶν πολλὰ ἔτη ἐναντίον τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι εἶχον κάμει μεγάλον κακὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀφοῦ δ' ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος, ἐπέστρεψεν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πατρίδα τοῦ, ὅπου τὸν ἐπερίμενον ἡ καλὴ σύζυγός τοῦ Πηνελόπη καὶ ὁ ἀγαπητός τοῦ υἱὸς Τηλέμαχος. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε καλῶς τὸν δρόμον, ἐπλανήθη καὶ ἐπῆγεν εἰς διαφόρους ἄλλους τύπους. Μεταξὺ τούτων ἐπῆγε καὶ εἰς μίαν ὠραιότατην νῆσον, ὅπου ἦτο μία πολὺ σοφὴ καὶ πλουσία καὶ ὠραία βασίλισσα λεγομένη Καλυψώ, ἥτις τὸν ἠνάγκαζε νὰ μένῃ πλησίον τῆς. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνθυμεῖτο τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα τοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ καὶ τὴν σύζυγόν τοῦ, καὶ κατῴρθωσε ν' ἀναχωρήσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἐφώτιζε τὴν φρόνησίν τοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔκαμε τόσα ἔτη ἕως νὰ φανῇ ὁ Ὀδυσσεὺς, οἱ προὔχοντες τῆς Ἰθάκης ἔλεγον εἰς τὴν Πηνελόπην ὅτι ἐχάθη καὶ νὰ μὴ τὸν περιμένῃ πλέον, ἀλλὰ νὰ δεχθῇ ἓνα ἐξ αὐτῶν βασιλέα καὶ σύζυγον. Ἡ Πηνελόπη ὅμως τοὺς ἤκουε μὲ πολλὴν ἀγανάκτησιν, καὶ ἐπερίμενε χωρὶς δισταγμὸν τὸν Ὀδυσσεύα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠμπόρει ν' ἀντισταθῇ εἰς αὐτοὺς, διότι ἦσαν πολλοὶ, ἤρχισε νὰ ὑφαίνῃ πανίον καὶ τοὺς ἔλεγεν ὅταν τὸ τελειώσῃ, θ' ἀποφασίσῃ νὰ κάμῃ τοῦτο τὸ ὅποιον αὐτοὶ ζητοῦσι· καὶ διὰ νὰ μὴ τελειώσῃ ποτὲ τὸ ὕφασμα, τὴν νύκτα ἐξήλωνεν ὅσον ὕφαινε τὴν ἡμέραν. Ἔως οὗ ἔφθασε πλέον καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ τότε τοὺς μὲν προὔχοντας ἐκείνους, οἱ δ'

ποῖοι ἐτυράνουν τὴν σύζυγόν του, τοὺς ἐδίωξε, καὶ ἄλλους ἐφόνευσεν· εἰς δὲ τὴν Πηνελόπην καὶ τὸν υἱόν του ἔδωκε πολλά καὶ ὠραῖα δῶρα διὰ τὴν ἀρετὴν των, καὶ ἐβασίλευεν εὐτυχὴς καὶ χαρούμενος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.—Ὁμοίως καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἱστορικὰ εὐχαριзоῦντα τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου, καὶ διεγείροντα εἰς τὴν ψυχὴν του ὠραίας ἐντυπώσεις, ἐμπορεῖ ἡ μήτηρ νὰ διηγήται μὲ ἀφέλειαν καὶ πρὸς ὠφέλειαν.

53. Πρὸς τοῦτοις ἡ μήτηρ ἀφορῶσα εἰς τὴν ζωηρότητα τῆς παιδικῆς φαντασίας, θέλει ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ παιδίου τῆς πᾶσαν παιδιάν, ἡ ὁποία καταγοητεύει τὴν φαντασίαν καὶ κάμνει τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου νὰ κυριεύηται ἀπὸ φόβον. Τοιαῦτα παιγνίδια εἶναι τὰ γινόμενα μὲ μορφασμοὺς καὶ μιμήσεις ἄλλων προσώπων, μάλιστα φοβερῶν καὶ παραδόξων. Ἐὰν λ. χ. κάμῃ τις νὰ χορεύῃ μία μεγαλητέρα κούκλα ἔμπροσθεν παιδίου τριετοῦς, τοῦτο θέλει χαρῇ ἐνόσῳ αἱ κινήσεις τῆς κούκλας θέλουσιν εἶναι γλυκεῖαι καὶ ἱλαραί. Ἐὰν ὅμως τὰ πηδήματα τῆς κούκλας μεγεθύνωνται, ἐὰν αἱ χεῖρές της κινῶνται μὲ περισσοτέραν βίαν, τότε τὸ παιδίον θέλει ἴσως γελάσει δυσνατώτερον, ἀλλὰ θέλει συμμαζωχθῇ πλησίον τῆς μητρός του, καὶ ἡ ἐρυθρότης ἢ ἡ ἀσυνείθιστος ὠχρίσσις του θέλουν προδῶσι τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ φόβου, ὅστις τὸ κυριεῖ. Καὶ ὅσοι ἔχουσι τὸ προτέρημα τῶν μορφασμῶν, διασκεδάζουσιν ἐκ τῆς ἡδονῆς, ἥτις φαίνεται ὅτι διεγείρεται εἰς τὰ παιδία ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ παρὰ τὴν ἡδονὴν αὕτη τότε εἶναι καθαρὰ ἀπὸ φόβον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδίων, ὅταν ταῦτα ἀναγνωρίζωσιν εἰς πᾶσαν στιγμὴν τὴν φυσικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ γελοιοποιοῦ εἰς τὰ διαλείμματα τῶν μίμων του· διότι ὅταν χωρὶς διακοπὴν τοὺς ἐξακολουθῇ, καὶ μάλιστα ὅταν μορφασμὸν τινα πλησιάσῃ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ παιδίου, τότε αὐτὸ φοβεῖται καὶ τρέμει. Ἐπειδὴ ἡ φαντασία του παρουσιάζει πλέον ἔμπροσθέν του ὅχι τὸ γνωστὸν πρόσωπον, ἀλλὰ μεταμεμορφωμένον ὄν, φάντασμα τι, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ φαντασία του δίδει ζῶν.

54. Πάντα λοιπὸν τὰ τοιαῦτα πρὸς διασκέδασιν τῶν παιδίων παίγνια πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἐμποδίζῃ, καθόσον μάλιστα ἐξ αὐτῶν συμβαίνει πολλὰ δυστυχήματα, τὰ ὁποία προξενοῦσι τὴν δυστυχίαν των εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν. Καὶ ὅχι μόνον δὲ σωματικὰ δυστυχήματα, ἀλλὰ καὶ ἠθικά· διότι ὁ φόβος

διὰ τὰ φαντάσματα ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐμπορεῖ νὰ τὰ καταστήσῃ
 τρελλὰ, ἀναίσθητα, ὑποκείμενα εἰς τρόμον κτλ., τὰ καθιστᾷ
 καὶ χαῦνα, ὑποκριτικά, ἐνίοτε δύσπιστα καὶ τοσοῦτον δειλὰ
 ἐνώπιον καὶ τοῦ ἐλαχίστου πραγματικοῦ κινδύνου, ὥστε τὰ
 κάμνει νὰ τρέχωσιν εἰς τὴν ἀπώλειάν των. Διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ
 θέλει φροντίζει νὰ μὴ πηγαίνωσι τὰ παῖδιά της τὴν νύκτα
 χωρὶς φωτὸς εἰς κανὲν μέρος· διότι ἡ σκοτία διεγείρει τὴν
 φαντασίαν, καὶ τὴν κάμνει νὰ παριστάνῃ ἐνώπιον τῶν παιδίων
 τέρατα καὶ κρημνοὺς καὶ φαντάσματα, ἐξερχόμενα ἐκ τῆς
 γῆς καὶ ἐκ τῶν τοίχων καὶ ἐκ παντὸς τόπου. Ἀκόμη καὶ αἱ
 εἰκόνες αἱ ἐξωγραφημέναι ἐμποροῦσιν ἐμπροσθέν των νὰ ἐμψυ-
 χώνωνται, καὶ νὰ ῥίπτωνται ἐπάνω των νὰ ζητῶσι νὰ τὰ κα-
 ταφάγωσιν. Ἐκ τούτων προήλθον αἱ δεισιδαιμονίαι περὶ φα-
 σμάτων, καὶ ἐξωτικῶν, καὶ νηρητῶν, καὶ καλλικανθάρων, καὶ
 τῶν τοιούτων, αἱ ὁποῖαι κυριεύουσι τὰς ψυχὰς τῶν γυναικῶν
 μάλιστα καὶ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς καταταρρανοῦσιν
 ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου. Εἰς τὸ τοιοῦτον πολλάκις συντελοῦσιν
 οἱ ὑπηρεταὶ καὶ αἱ ὑπηρετρίαι, οἵτινες πιστεύοντες τὰς δεισι-
 δαιμονίας ταύτας, τὰς μεταδίδουσιν εὐκόλως καὶ εἰς τὰ πνεύ-
 ματα τῶν παιδίων, ὅταν τύχῃ νὰ συναναστρέφονται μετ' αὐ-
 τῶν, νὰ τοῖς λέγωσι παραμύθια, ἢ νὰ τὰ ὀδηγῶσι τὴν νύκτα
 εἰς κανὲν μέρος. Ἐκ τούτου βλέπομεν τὰ παῖδιά ὅτι φοβοῦν-
 ται καὶ πολλὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα, ὡς αἰθίοπα, ἀνθρακῆα,
 καμινάπτην, προσωπιδοφόρους, καὶ μετὰ φρίκης ἐπομένως ἀ-
 ναπολοῦσι τὴν ἐνθύμησιν τούτων· διότι ἡ φαντασία των ὑπὸ
 τὸ κεκρυμμένον αὐτῶν πρόσωπον ἀναπλάττει διάφορα πλά-
 σματα καὶ σχήματα, ἐμπνέοντα εἰς τὴν ψυχὴν των παράλογον
 φόβον, τοῦ ὁποίου τ' ἀποτελέσματα εἶναι, ὡς εἵπομεν, καὶ ἐ-
 πικίνδυνα καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς τῶν παιδίων ἐπιβλαβῆ. Διὰ
 τοῦτο ἡ μήτηρ ἐνωρὶς θέλει προφυλάττει τὰ παῖδιά της ἀπὸ
 πᾶν τοιοῦτον δυνάμενον νὰ διεγείρῃ τὴν ζωηρότητα τῆς φαν-
 τασίας των.

§ 5. Πρὸς τοῦτο θέλει πρὸ πάντων φροντίζει ν' ἀπομακρύ-
 νῃ τὰ παῖδιά της ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μετὰ τῶν ὑπηρετῶν
 καὶ ὑπηρετιῶν εἴτε τῆς οἰκίας της, εἴτε ἄλλων, καὶ μετὰ
 γραιδίων μυθολόγων καὶ παιδίων μεγαλητέρων κατὰ τὴν ἡλι-
 κίαν. Διότι πάντα ταῦτα τὰ πρόσωπα εἴτε διὰ νὰ εὐρίσκωσι
 διασκεδάσιν, εἴτε διὰ νὰ καθησυχάζωσι τὰ παῖδιά τὰ ἐμπι-

απειδόμενα εἰς τὴν φροντίδα καὶ ἐπιστάσιν των, καταρτίζουσιν εἰς τὰς χιμαῖρας τῆς φαντασίας, αὐτὰς ὁλονὲν παρυσίζουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν παιδίων τοὺς ὅλως φαντασιώδεις, καὶ βυθίζουσι τὰς ψυχὰς των εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν δειλίαν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ πρέπει ἡ μήτηρ νὰ φροντίζῃ νὰ χορηγῇ εἰς τὸ παιδίον τῆς ἀντικείμενα, εἴτε πρὸς παιδίαν, εἴτε πρὸς καθήσυχασίν του ὅταν κλαίῃ ἢ ἀτακτῇ, τοιαῦτα, εἰς τὰ ὅποια τὸ παιδίον δύναται νὰ λησμονῇ πάντα φόβον, νὰ εὐρίσκη μόνον τέρψιν, ἢ νὰ ἐμπνέηται ἀνεπαίσθητως πως αἰσθήματα γενναϊότητος καὶ φιλανθρωπίας. Οὕτως ἀντὶ οἱ παίζοντες μετὰ τῶν παιδίων νὰ μιμῶνται τὰς κραυγὰς τῶν ἀγρίων ζώων, νὰ μεταμορφώνωνται εἰς μαύρους ἢ εἰς ἄλλα πρόσωπα φοβερά, εἶναι κάλλιον νὰ ψάλλωσι τὴν γλυκεῖαν φωνὴν τῶν ἀηδόνων καὶ ἄλλων πτηνῶν, νὰ παρουσιάζωνται ὡς ἐπαίται ζητοῦντες ἄρτον καὶ ἔνδυμα, καὶ ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ ἓν ἢ δύο παιδία γυμνὰ καὶ πεινῶντα, ἀλλ' ὥραϊν καὶ καθάρια τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ἢ νὰ φέρωσι πρόσωπον στρατιώτου πολεμιστοῦ, ὅστις εἰς πόλεμον ἔχασε δῆθεν τοὺς ὀφθαλμοὺς του, καὶ περιφέρεται ψάλλων τὴν ἀνδρίαν καὶ τὰ κατορθώματα ἑαυτοῦ καὶ τῶν συμπολεμιστῶν του. Τοιαῦτα εἰκόνες ἐλαρύνουσι τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου, καὶ διεγείρουσιν εἰς τὴν καρδίαν τὰ γλυκέα αἰσθήματα τῆς συμπαιδείας καὶ φιλανθρωπίας διὰ τὸν πραγματικὸν βίον, ἐνῶ αἱ ἄγριαι κραυγαὶ καὶ τὰ φοβερά πρόσωπα συγκινοῦσι μὲν ἴσως τὸ παιδίον εἰς κροτώδη γέλωτα, ἀλλ' ἡ χαρὰ του εἶναι προσπεποιημένη, καὶ δεικνύει μᾶλλον τὴν ταραχὴν τῆς φαντασίας του, καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν τρομώδη σύγχυσιν τῆς ψυχῆς του.

56. Ἐν ἄλλο ἔμφυτον σύστημα, χαρακτηριστικὸν τῆς φαντασίας τῶν παιδίων, τὸ νὰ ἐνασχολῶνται ἀρκετὰ εἰς τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον, ὅταν περιέχῃ ἀγαθόν τι εὐαρεστον καὶ ἀγαπητὸν, ἐμπορεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὴν σοφὴν μητέρα ὥραϊαν ἀφορμὴν νὰ ἐνασχολῇ τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου τῆς, καὶ νὰ διαχέῃ εἰς τὴν καρδίαν του τὴν γλυκύτητα τῆς ἀθώας εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν ἡ θεία Πρόνοια ἐχορήγησεν εἰς τ' ἀγαπητὰ ταῦτα πλάσματα. Τὸ παιδίον πάντοτε ἐνῶ δὲν διατίθεται ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τῆς προτεραιίας, διότι καθ' ἐκάστην πρῶταν γεννᾶται μόνον μετὰ τὸ αἶσθημα τῆς ἀθωότητος, καὶ νομίζει ὅτι δικαιολογεῖται δι' ὅλα τὰ σφάλματά του, ἀλλ'

εἶπε « τοῦτο ἦτο χθές », περὶ τοῦ μέλλοντος ὁμῶς σκέπτεται ἀρκετὰ θεληματικῶς, ὅταν τοῦτο ᾖναι πλησίον καὶ εὐάρεστον. Λογαριάζει μετ' ἀκριθείας τὰς ἡμέρας αἵτινες τὸ χωρίζουσιν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς, καὶ αἱ πολὺ ἀκριβεῖς ὑποσχέσεις ἔχουσιν ἐπιβροῇ ἐπ' αὐτοῦ, ἐνῶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ πᾶν μεμακρυσμένον κακὸν κάμνουσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς του ἐλαχίστην ἐντύπωσιν. Ἡ μήτηρ λοιπὸν ἐμπορεῖ νὰ διηγῇται μετὰ ζωντῶν χρωμάτων τὰ τῆς μελλούσης ἐορτῆς εἰς τὸ παιδίον της, ἢ νὰ διατάσῃ τὴν μετ' αὐτοῦ παιδαγωγὸν νὰ κάμνῃ τοῦτο· νὰ τοῦ ἐξιστορῇ τὰ κατὰ τὸ θέρος ὅταν θὰ ὑπάγῳσιν εἰς τὴν ἐξοχὴν, ὅτι θὰ ἐγείρωνται τὸ πρῶτ' μαζὶ μὲ τὰ πτηνὰ, θὰ τρέχωσιν εἰς τὸν κῆπον νὰ κόπτωσιν ἄνθη καὶ ὀπωρικά, ἔπειτα θὰ ἐξέρχωνται εἰς τὸν περίπατον νὰ περιφέρωνται μὲ τὰ πρόβατα εἰς τὰ βουνὰ, ὅπου εἶναι σκιὰ καὶ ὀρόσος ὑποκάτω εἰς τὰ ὠραῖα δένδρα, καὶ πλησίον εἰς τὰ καλὶβροα βυσάκια καὶ εἰς τοὺς ἀμπελῶνας, ὅπου θὰ κόπτωσιν ὠραίας σταφυλὰς καὶ γλυκέα σῦκα κτλ. Ἐπειτα κατὰ τὸ θέρος θὰ διηγῇται εἰς τὸ παιδίον τὰ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὰ τοῦ χειμῶνος. Οὕτω δὲ πράττουσα τρέφει εὐχαρίστως τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου της, ποτίζει διὰ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς χαρᾶς τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ του σπόρους τῶν νεογνῶν ἔτι ἀρετῶν, ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆς ψυχῆς του πᾶν εἶδος φόβου καὶ κακοπαθείας, γεμίζει αὐτὴν ἀπὸ γλυκειάς καὶ ὠραίας ἐλπίδας, καὶ οὕτω συμφωνεῖ πρὸς τὸν πανάγαθον ποιητὴν, ὅστις διὰ τὴν ἀσφαλίσει τὴν εὐτυχίαν τοῦ παιδίου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸ διαθέσεις τεινούσας πρὸς ἀνεξάντλητον φαιδρότητα, ἥνοιξε πανταχόθεν εἰς αὐτὸ τὰς θύρας τῆς χαρᾶς, καὶ τῷ ἔκλεισε τὰς τῆς λύπης καὶ τῶν φροντίδων, καὶ προητοίμασε τὴν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης εὐδαιμονίας τοῦ παιδίου. Διὰ νὰ πράττῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ χαίρῃ δι' αὐτὸ, ἔπρεπε νὰ συν-οικειωθῇ μὲ τὴν χαρὰν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του.

ΚΕΦ. Ζ΄.

Περὶ τῆς συνειδήσεως πρὸ τῶν 4 ἐτῶν.

57. Ὡραία χαρακτηρίζει συγγραφεὺς τις Γερμανὸς τὴν ἀ-
θῶαν κατάστασιν τοῦ παιδίου κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην. Ἐ-
καστον παιδίον, λέγει, εἶναι εἰς ἄλλος Ἀδάμ· ἀφοῦ ἅπαξ γευθῇ
τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κα-
κοῦ, διώκεται μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὸν παρὰδεισον τῆς ἀθωότη-
τος. Ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἶναι ζωνρὰ εἰς τὸ παι-
δίον, ἂν καὶ νὰ μὴ τὴν ἐκφράζῃ· ἂν καὶ τὸ ἠθικὸν αἰσθημα, ἢ
διάκρισις δηλ. τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ καλοῦ κατὰ τὴν ἡλικίαν
τῶν 3 ἐτῶν, καὶ ἡ σταθερὰ προτίμησις τοῦ δευτέρου, καὶ ἡ
ἀποστροφή τοῦ πρώτου νὰ ἦναι πολὺ ἀνώμαλος καὶ εὐμετά-
βολος· διότι ἐπικρατοῦσιν εἰς τὴν ψυχὴν του πάθη καὶ αἰσθή-
ματα (οὐχὶ κακίαι, ἀλλὰ φυσικαὶ κλίσεις καὶ ὀρέξεις), τὰ ὁ-
ποῖα δὲν τῷ συγχωροῦσι πάντοτε νὰ κρίνῃ μὲ ἀπαθὲς ὄμμα.
Ἐκὶ ἐνόςω μὲν ταῦτα εἰσὶ παίγνια, τὸ παιδίον εἶναι ἄγγελος
οὐρανοῦ, περιφερόμενος ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς ἀθωότητος, καὶ
γευόμενος μόνον τῶν θείων καρπῶν τοῦ καλοῦ τῶν πιπτόντων
ἐκ τῆς παναγάθου χειρὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἔμα τὰ αἰσθήματα
ταῦτα παύσωσι τοῦ νὰ ἦναι παίγνια, ἀπομακρύνεται τῆς ἀ-
θωότητος, τὸ ἠθικὸν αἰσθημα ἐκδηλοῦται, καὶ ἀρχίζει νὰ δια-
κρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ· ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἄλλοτε μὲν
ὑπὸ προσωποληψίας κυριεύμενον, ἄλλοτε ὑπὸ ἐγωΐσμου, ὅσ-
τις πολὺ ἐνωρίς ἀναπτύσσεται εἰς τὴν παιδικὴν καρδίαν, ἄλ-
λοτε ὑπὸ συμπαιθείας, φαίνεται ὅτι κλίνει πρὸς τὸ ἐν ἢ πρὸς
τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν ἀδύνατον ψιθυρισμὸν τῆς συνειδήσεώς του,
ὑπάρχει ὁμοῦ καὶ φαίνεται ἀρκετὰ ἀθῶον. Μάλιστα ἡ τῆς
συμπαιθείας συγκίνησις εἶναι πολὺ ἰδιότροπος ἐν τῷ παιδίῳ,
καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ λαμβάνηται ὡς βάσις σταθερὰ
τῆς ἠθικότητος· δύναται τὸ παιδίον νὰ τὴν δοκιμάζῃ ἐνίοτε
μέχρι δακρύων, μέχρις ἀπορίας, μέχρις ὀλοκλήρου θυσίας τοῦ
πλέον ἀγαπητοῦ ἀντικειμένου του. Ἄλλοτε πάλιν οὐδαμῶς
συγκινεῖται ὑπ' αὐτῆς. Πάν ὅ,τι δὲν ἀρέσκει εἰς τὸ παιδίον,
σκληρύνει τὴν καρδίαν του· οὕτως ὅταν ἐν ζῶον πληγωμένον

ἥναι ὠραῖον, ἀμέσως τὸ παιδίον φρίνεται ὅτι συμμερίζεται τὸ πάθος του καὶ τὸ λυπεῖται. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει, ὅταν τὸ πάσχον ζῶον ἦναι ἄσχημον· ὥστε ἡ συμπάθειά του ἐκπνέει, ἅμα ἡ ἀσχημία ἢ τὸ γελοῖον κάμνουσι τὴν ψυχὴν του νὰ μὴ δύναται νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τοῦ πάσχοντος ὄντος. Ἄλλοτε ὑπερισχύει ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ αἶσθημα τῆς ζηλοτυπίας, καὶ ἐμποδίζει ἰσχυρῶς τὴν μικρὰν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς του. Βλέπει παιδίον γυμνὸν, ἀποθνήσκον ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους, καὶ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ του λαμβάνει δι' αὐτὸ φροντίδα, ἐκεῖνο ζηλοτυπεῖ, τὸ ἀποστρέφεται καὶ μετὰ κραυγῶν πολλάκις ἀγρίων ζητεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τῆς μητρὸς του τὰς περιποιήσεις. Ἐνόςφω λοιπὸν τὰ τοιαῦτα πάθη εἰσὶν ὡς παίγνια ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου πρὸ τῶν 3 ἐτῶν, τὸ παιδίον εὐφραίνεται ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς ἀθωότητος, βλέπει κατ' εὐθείαν καὶ μόνον τὸ ἀγαθόν. Ἀφοῦ ὁμως τὰ πάθη ταῦτα τραπῶσιν εἰς κύκλον πραγματικότητος, ἀρχίζει τὴν διάγνωσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ οὕτως ἐξέρχεται τῆς ὠραίας πύλης τοῦ παραδείσου.

58. Ἔργον λοιπὸν τῆς μητρὸς εἶναι νὰ προλαμβάνῃ τὴν τοιαύτην μεταβολὴν, καὶ νὰ κατέχῃ τὸ παιδίον τῆς ἐν τῇ ἀθώᾳ ἀγάπῃ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνισχύουσα ἐνωρὶς τὴν συνειδήσιν του πρὸς τὴν ἀγάπην πάντα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ. Τοῦτο θέλει κατορθώσῃ μελετῶσα καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ εἰς τὰ προηγούμενα τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ παιδίου. Τὸ παιδίον, ὅταν ἦναι μάλιστα εὐαίσθητον, νομίζει πάντοτε ὅτι ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ πρὸς τὸ πρόσωπον, ἐξ οὗ ἐξαχρᾶται καὶ εἰς δ' ἀνήκει, τὸ ὁποῖον εἶναι κυρίως ἡ μήτηρ του, ἥτις, ὡς εἰπομεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐνησχολήθη προηγουμένως ν' ἀναπτύξῃ ἐν αὐτῷ τὸ αἶσθημα καὶ τὸ χρέος τῆς ὑπακοῆς. Πρὸς αὐτὴν λοιπὸν τὴν μητέρα τὸ παιδίον αἰσθάνεται ἐαυτὸ ὑπεύθυνον διὰ τὴν διαγωγὴν του, τὸ βλέμμα αὐτῆς εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον εἰσδύει εἰς τὴν ψυχὴν του ὡς ἀκτὶς ἡλίου καυστικὴ ἢ γλυκύφωτος, καὶ αἱ ἐπιπλήξεις τῆς ἀντηχοῦσιν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του, ὥστε αὐτὴ εἶναι ἤδη ἡ συνειδήσις του. Ταύτην βλέπει ἡ φαντασία του εἰς τὴν στιγμὴν παντὸς ἔργου, καὶ συνεχῶς τὸ ἀγαπητὸν τοῦτο πρόσωπον τῆς μητρὸς τόσον ζωηρῶς παρουσιάζεται, ὥστε δὲν δύναται πλέον νὰ τὸ παρακούσῃ, καὶ ἕνεκα τῆς ζωηρότητος τῆς παιδικῆς φαντασίας νο-

μίζει ὅτι βλέπεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν δὲν δυσκολεύεται νὰ πιστεῦσῃ ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι πληροφορημένον καὶ περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, καθόσον ἡ παιδικὴ ἡλικία εὐκόλως παραδέχεται τὴν ὑπαρξίν ἀοράτου μάρτυρος, ὅστις βλέπει τὰς πράξεις του καὶ ἀκούει τοὺς λόγους του. Ἐὰν ἀπὸ λήθην ἢ ἀδυναμίαν παιδικὴν ὑποκύψῃ τὸ παιδίον εἰς σφάλμα, δὲν ἀργοπορεῖ ἡ συνειδήσις νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν καρδίαν του, ἅμα ἀναπολήσῃ τὸ πρόσωπον τῆς μητρός. Μὲ ὀλιγωτέραν συγκίνησιν ἐμπορεῖ τὸ παιδίον νὰ ἴδῃ τὸν κύριον τῶν ἀνθῶν ἢ τῶν καρπῶν, τοὺς ὁποίους τυχὸν ὑπεξήρῃσεν· ἐνῷ ἅμα συναντήσῃ τὴν μητέρα ἢ τὸν πατέρα, καλύπτεται ἀπὸ ἐρήθημα, διότι ἡ συνειδήσις του ἐξελέγχεται ἀπὸ τὰ πρόσωπα ταῦτα. Πρὸς αὐτὰ ἐκφράζεται τὰς ὑποσχέσεις του, καὶ πάσας τὰς τρυφεράς καὶ κατανυκτικὰς συγκινήσεις τῆς καρδίας του· διότι νομίζει ὅτι πᾶν ὅ,τι αἰσθάνεται καὶ διανοεῖται τὸ γνωρίζουσι, καὶ δὲν δύναται νὰ τὸ κρύψῃ ἀπ' αὐτούς. Καὶ ὅταν ἡ καρδία του ᾔναι ἔνοχος εἰς σφάλματα, ἐνώπιόν των αἰσθάνεται ζωηρῶς τὴν ἀνάγκην τῆς φυσικωτέρως ἐξιλεώσεως. Ἐν τασούτῳ ἡ ἀγάπη καὶ τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ἐμπνέουσιν οἱ γονεῖς εἰς τὰ παιδιά, εἰσὶν ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἔρχονται αἱ ὑποχρεώσεις, αἱ ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτὰ, ὡς πρὸς τὴν ἡθικὴν των ζωὴν. Ἡ δὲ πεποίθισις εἰς τὴν κρίσιν των καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι χρεωστοῦσι πάντοτε νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτὴν, κατοικοῦσαι εἰς τὴν καρδίαν των γίνονται ἡ ἀρχὴ τῆς συνειδήσεως των, ἐξ ἧς βαθμὴδὸν γεννᾶται ἡ ἡθικότης των. Τοιαύτη λοιπὸν ἡ φυσικὴ κατὰστασις τοῦ παιδίου ἀπέναντι πρὸ πάντων τῆς μητρός, καὶ ταύτην αὐτὴ ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ ἐπιδεξίως ὡς ἀρμόδιον ἐλατήριον πρὸς τὸ νὰ διευθύνῃ καὶ ἰσχυροποιήσῃ ἐγκαίρως τὴν συνειδήσιν τοῦ παιδίου, καὶ εἰσαγάγῃ αὐτὸ ἐνωρὶς εἰς τὸ λογικὸν κράτος τῆς ἡθικότητος, πρὶν νὰ ἐξέλθῃ αὐτὸ τοῦ οὐρανίου κράτους τῆς ἀθωότητος. Οὕτως ἴδωμεν τί πρέπει νὰ πράξῃ ἡ μήτηρ ἐπὶ τούτῳ.

59. Κατὰ πρῶτον λοιπὸν ἡ μήτηρ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν κράτυνσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου τῆς καὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν μόρφωσιν τῆς ἡθικότητός του, δηλ. τῆς λογικῆς διακρίσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ τῆς ἀγάπης μὲν τοῦ πρώτου, ἀποστροφῆς δὲ τοῦ δευτέρου, πρῶτον λέγομεν χρεωστῆν νὰ δεικνύῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς καθαρῶς ὅτι πᾶτα πράξεις τῶν

ἁποίαν ἔκαμε χθές ἀφίνει τὸ ἀποτέλεσμά της εἰς τὴν σήμερον
 ἡμέραν, ὅτι ἐν γένει ἡ χθές γεννᾷ τὴν σήμερον, καὶ ἡ σήμε-
 ρον τὴν αὔριον, καὶ ἡ αὔριον τὴν μεθαύριον, καὶ οὕτως ἐφεξῆς
 σχηματίζεται μία ἄλυσις εἰς τὸ μέλλον ἐκ τοῦ παρελθόντος
 καὶ τοῦ παρόντος. II χ. ἐν σήμερον τὸ παιδίον της ἦναι ὀλί-
 γον ἀδιάθετον, ἡ μήτηρ τῷ ἐνθυμίζει ὅτι χθές ἔφαγε περισσό-
 τερον τοῦ πρέποντος ὀπωρικά εἰς τὴν τράπεζαν, ἐν ᾧ αὐτὴ τῷ
 εἶχεν εἰπεῖ νὰ μὴ τρώγῃ. Ἐν σήμερον δὲν ἔχη παιγνίδιον νὰ
 παίξῃ, νὰ μὴ τῷ δίδῃ εὐθὺς ἄλλο, ἀλλὰ νὰ τῷ ἐνθυμίζῃ ὅτι
 χθές ἐχάλασε τὸ παιγνίδιον του ἐνῷ αὐτὴ δὲν ἦτο εἰς τὴν
 οἰκίαν. Ἐν σήμερον παρουσιάζωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τριῶν
 εἰδῶν ὀπωρικά, νὰ τῷ δείξῃ ὅτι ἐπειδὴ χθές ἀπὸ τὰ δύο μῆ-
 λα τὰ ὅποια εἶχεν, ἔδωκε τὸ ἐν εἰς πτωχὸν παιδίον, διὰ τοῦ-
 το σήμερον ὁ Θεὸς ἔκαμε νὰ ἔχωσι τόσα πολλὰ εἰς τὴν τρά-
 πεζάν των. Αἱ παρατηρήσεις αὗται κάμνουσι βαθμηδὸν τὸ
 παιδίον, ἐπειδὴ κατὰ τὴν φυσικὴν ἀφυσίωσιν πρὸς τὴν μητέρα
 του πιστεύει πάντοτε εἰς τοὺς λόγους τῆς μητρός του, καὶ ὑπ-
 ακούει εἰς αὐτήν, τὸ κάμνουσι λέγομεν ν' ἀρχίσῃ νὰ συνενώ-
 νῃ εἰς τὸ πνεῦμά του τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν, νὰ βλέπῃ τὴν
 φυσικὴν σχέσιν τῶν δύο τούτων ἀκταλήπτων εἰς αὐτὸ ση-
 μείων τοῦ χρόνου, νὰ ζητῇ τὴν αἰτίαν τῶν σημερινῶν γεγο-
 νότων εἰς τὸ παρελθὸν, νὰ μνησθῇ ὅτι τὰ πράγματα ἐνερ-
 γοῦν ἀδιακόπως ἐπ' ἄλληλα, νὰ ἐννοῇ ὅπως οὖν τὴν ἀπ' ἀλλή-
 λων ἐξάρτησιν τῶν δύο μεγίστων ἰδεῶν τῆς προσωπικότητος
 ἑαυτοῦ καὶ τοῦ χρόνου, καὶ νὰ καταλαμβάνῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ὁ-
 ποῖον ὑπάρχει σήμερον καὶ ἐνεργεῖ, καὶ αἰσθάνεται, καὶ ἐπι-
 θυμεῖ, καὶ βλέπει, καὶ τρώγει, καὶ περιπατεῖ, τὸ αὐτὸ ἦτο
 καὶ χθές, καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν κύκλον
 τῆς ἠθικότητος, καὶ νὰ λαμβάνῃ τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὴν μόρ-
 φωσιν τῆς συνειδήσεως βοήθημα, ὅπερ εἶναι ἡ ἰδέα τῶν συν-
 επειῶν ἐκάστης παρελθούσης πράξεως, καὶ ἔχει συνδεδεμένην
 μετ' αὐτῆς τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύπην ὡς τὸ φυσικὸν ἀποτέλε-
 σμα τῆς πράξεως. Καθότι τὸ παιδίον καὶ ἂν πολλάκις φυλάτ-
 τῃ τὰ γεγονότα εἰς τὴν μνήμην του, τὰς παρελθούσας ὅμως
 αἰτίαι, ἐξ ὧν τ' ἀποτελέσματα, πάντοτε λησμονεῖ, διὰ τὴν
 ἄκραν ἐλαφρότητα τῆς συνειδήσεώς του.

60. Ἐπομένως ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ θεωρῇ τὸ παιδίον της
 πολὺ πλέον ἄξιον τιμῆς καὶ ἀγάπης διὰ τὰς ἀγαθὰς πράξεις

του ἢ ἄξιον καταφρονήσεως καὶ μέμψεως διὰ τὰ σφάλματά του, εἰς τὰ ὁποῖα συνεχῶς ὑποπίπτει διὰ τὴν ἑλλειψιν σκέψεως, καὶ ἄνευ πολλάκις τῆς ἰδίας του θελήσεως· διότι δὲν δύναται τις τόσον εὐκόλως νὰ παραδεχθῇ ὅτι τὸ παιδίον εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τὴν διαγωγὴν του ὅσον ἡμεῖς, καὶ νὰ τὸ κρίνῃ ἔνοχον τῶν σφαλμάτων του. Ἐπειδὴ ὅλα ἀκόμη αἱ φυσικαὶ κλίσεις του καὶ ὁρέξεις εἰσὶν ἀθῶαι καθ' ἑαυτὰς, καὶ αὐτὸ τὸ σφάλμα εἶναι κλίσεως τινὸς ἢ παρακτροπῇ ἢ υπερβολικῇ περιθάλψις καὶ ἀνάγκυς, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἀθῶα καὶ ἀπειρόκακος· διότι ἐνεργεῖ αὐτὴν οὐχὶ ἐν γνώσει καὶ προαιρέσει, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ὁρμὴν καὶ ὥθησιν. Ἡ μήτηρ ὅθεν ὀφείλει, ἀντὶ νὰ βλέπῃ τὸ σφάλμα τοῦ παιδίου της, καὶ νὰ ὀργίζεται καὶ νὰ τὸ ἐπιπλήττῃ καὶ νὰ τὸ τιμωρῇ αὐστηρῶς, νὰ παρατηρῇ μετὰ φιλοσοφικοῦ οὕτως εἰπεῖν ὄμματος, καὶ νὰ ἐρευνᾷ τὸ αἷτιον τὸ παροτρύνον τὸ παιδίον της εἰς ἐσφαλμένην καὶ ἀμαρτωλὴν ἐξάσκησιν τῆς κλίσεώς του, καὶ τὸ αἷτιον τούτου διορθώνουσα ἢ ἀπομακρύνουσα, νὰ δώσῃ σωτηριώδη, διεύθυνσιν εἰς τὰς κλίσεις τοῦ παιδίου της. Διότι ἀφ' οὗ τὸ κακὸν δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' εἶναι παρακτροπῇ προαιρετικῇ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης πρὸς τὸ ἀληθὺς ὑπάρχον ἀγαθόν, πῶς εἶναι δυνατόν τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐκ τῶν πνευμάτων χειρῶν τοῦ Θεοῦ ἐξ-ἤλθε, καὶ ἤδη παρὰ τὰς πύλας τοῦ παραδείσου εὐρίσκεται, προσέτι δὲ καὶ ὡς μέλος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶναι σεσωσμένον διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θέλῃ καὶ νὰ ζητῇ καὶ νὰ εὐρίσκῃ τὸ μὴ ὑπάρχον κακὸν καὶ νὰ ἠδύνηται εἰς αὐτό; Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἀναγκαία συνομολόγησις πρὸς τὴν συντήρησιν ὅλων τῶν ὄντων, εἶναι ἡ ἀρμονικὴ τάξις, ἣν ἡ Πρόνοια τοῦ Δημιουργοῦ ἐχρηρήγησεν εἰς τὰ δημιουργήματά του διὰ τὴν εὐτυχίαν των, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰξιν ὅταν παρακτραπῶσι, πίπτουσιν εἰς τὴν ἀταξίαν, ἥτις εἶναι τὸ φαινόμενον κακὸν, καὶ φέρει αὐτὰ εἰς τὴν δυστυχίαν. Ὡστε ἡ μήτηρ πρέπει νὰ ὀδηγῇ τὸ παιδίον νὰ βλέπῃ πάντοτε τὴν θεῖαν ταύτην τάξιν, ἐφ' ἧς εἶναι βασισμένη καὶ ἡ συνείδησις, ἔχουσα ἐπ' αὐτῆς τὸν ἅγιον νόμον γεγραμμένον διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαπᾶν τὸ ἀγαθὸν καὶ μισεῖν τὸ κακὸν, καὶ ἅμα νὰ προσέχη πολὺ μὴ τὸ παιδίον της κυριευθὲν ἀπὸ τὴν παραφορὰν τῶν κλίσεών του, καταντή-

ἐν νὰ πράττῃ τὸ κακὸν γνωρίζον ὅτι εἶναι κακόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἅμα τὸ παιδίον πράττει τι μικρὸν σφάλμα, ὡς λ. χ. ἐὰν δείξῃ ὅτι λυπεῖται διότι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν του ἡ μήτηρ ἐν παιγνίδιον, παρατηρεῖ εὐθὺς αὐτὴ χωρὶς νὰ ἐπιπλήξῃ τὸ παιδίον τῆς ὅτι σκιά τῆς πλεονεξίας, ἥτις εἶναι παρεκτροπὴ τῆς κλίσεως τοῦ ἀποκιᾶν, καὶ τοῦ φθόνου, ὅστις εἶναι παρεκτροπὴ τῆς κλίσεως τοῦ ἀγαπᾶν ἑαυτὸν, παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀθώαν ψυχὴν του, καὶ ἀμέσως ταύτην προσπαθεῖ νὰ διαλύσῃ ὁλοτελῶς, εἰσάγουσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀληθείας, καὶ λέγουσα εἰς αὐτὸ τὸν νόμον τῆς τάξεως καὶ δικαιοσύνης—ὅτι πρέπει ὅσον ἔχεις σὺ καὶ ὅ,τι ἔχεις νὰ ἔχῃ καὶ ὁ ἀδελφός σου, καὶ ὅσον ἀγαπᾷς σὺ τὸν ἑαυτὸν σου, πρέπει ν' ἀγαπᾷς καὶ τὸν ἀδελφόν σου· διότι καὶ ἐγὼ ὁμοίως καὶ τὰ δύο ἀγαπῶ, καὶ ὁ Θεὸς ὁμοῦ ἐξίσου σὰς ἀγαπᾷ καὶ τὰ δύο.

64. Μάλιστα πρέπει νὰ παρατηρῇ ἡ μήτηρ ὅτι τὰ παιδιὰ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς γενικὴν τινα διάθεσιν πρὸς τὸν ἐγωϊσμόν καὶ πρὸς τὸ αἰσθημα τῆς φιλαυτίας, καὶ ταῦτα τὰ δύο εἰσὶν αἱ πηγαὶ τῶν κακῶν κλίσεων, εἰς τὰς ὁποίας παρεκτρέπονται καὶ αἵτινες ἀδυνατίζουν τὴν συνείδησίν των, ἐνῶ εἶναι ἤδη εἰς τὴν πρώτην μόρφωσίν της. Διὰ τοῦτο ἐνῶ καμμία τῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς των δὲν εἶναι καταδικασμένη εἰς σφάλματα, ἀκαταπαύστως ὅμως τὰ πράττουσιν ὁμοίως καὶ καμμία μὲν κακὴ κλίσις δὲν βασιλεύει ἔτι ἀναγκαιῶς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου, ὑπόκειται ὅμως εἰς αὐτήν, διότι ὁ σπόρος τοῦ κακοῦ ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ προαιρέσει καὶ πάντοτε ἐκδηλοῦται τι ἐξ αὐτοῦ διὰ ἡ μήτηρ διὰ τῶν φροντίδων της πρέπει ν' ἀδυνατίζῃ τὰς πρὸς τὸ κακὸν φυχὰς ταύτας πρὶν ἀποθῶσιν ἔξεις, καὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ οὕτω τὴν συνείδησιν. Πρὸ πάντων πρέπει νὰ κτυπᾷ κατὰ κεφαλῆς τὴν ὕδραν τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς φιλαυτίας, καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ αὐτὰς νὰ καταπνίξωσι τὰς ἀγαθὰς ἔξεις, ἃς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐσυστήσαμεν εἰς τὴν μητέρα νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου της, καὶ νὰ δώσωσι γέννησιν εἰς σφάλματα δυσκολοδιόρθωτα, ὅποια εἶναι ὁ θυμὸς, ἡ κενοδοξία, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀνόητος περιέργεια, ἡ φλυαρία, ἡ αὐθάδεια πρὸς πάντα εἴτε μεγαλότερον εἴτε μικρότερον, ἡ φυγοπονία, ἡ ἀναισθησία πρὸς τὰ δυστυχήματα τῶν ἄλλων, καὶ ὅλη ἡ χορεία τῶν αἰσχυρῶν κακιῶν, αἵτινες

εἰσεὶ γεννήματα τοῦ ἐγωΐσμου καὶ τῆς φιλαυτίας, ὅταν ὁ ὀπίσ-
 ρος τούτων δὲν ἐκριζωθῇ ἐνωρίς ἐκ τῆς καρδίας τῶν παιδίων
 ἀπὸ τὰς ἐπιμελεῖς χεῖρας τῆς μητρὸς, καὶ δὲν ἀπλωθῇ ἐγκαί-
 ρως ἐπ' αὐτῆς ὁ χάρτης τῆς συνειδήσεως, ἐφ' οὗ εἰσεὶ γεγραμ-
 μένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ τρία πρώτιστα καὶ κορυφαῖα ἀξιώματα
 τῆς ἠθικῆς: τὸ « ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσεις », καὶ τὸ
 « ὅπως θέλεις οἱ ἄλλοι νὰ φέρονται πρὸς σέ, οὕτω φέρου καὶ
 σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους », καὶ τὸ « δίδε εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι
 ἀρμόζει εἰς αὐτούς. » Ἀκόμῃ πρέπει καὶ τοῦτο νὰ παρατηρῇ ἡ
 σοφὴ μήτηρ, ὅτι τὰ παῖδιά φυσικὰ εὐρίσκουσιν ἡδονὴν τινα
 καὶ ἕνα χαριεντισμὸν εἰς τὴν παρὰ τῆς αἰσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς
 τάξεως, τὸ ὁποῖον μᾶλλον πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς διεστραμμέ-
 νην τινὰ διεύθυνσιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς δε-
 δομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον. Ἵστε συμ-
 βαίνει πολλάκις νὰ βλέπωμεν εἰς τὰ παῖδιά οὐχὶ ἀδυναμίαν
 τοῦ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὰς θυσίας τὰς ἀπαιτουμένας ὑπὸ τοῦ
 χρέους, ἀλλὰ μᾶλλον χαρὰν τινα καὶ δύνανται εἰς τὸ ν' ἀπο-
 σείσωσι τὸν ζυγὸν τοῦ χρέους, εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσωσι κατὰ
 παντὸς νόμου καὶ κανόνος, ἀκόμῃ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ νόμου
 τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς συμπαθείας τοῦ ἐγκεχαρχυμένου εἰς
 τὸ βάθος τῆς καρδίας των, Οὕτως, ἀναφέρει ἡ σοφὴ συγγρα-
 φὴ μας, μία μικρὰ κόρη τῆς ὁποίας καὶ ἀλλαχοῦ ἐμνήσθη,
 παιδίον μὲ πολλὴν γλυκύτητα καὶ συμπάθειαν, καὶ τὸ ὁποῖον
 ἐφάνετο ὅτι ἐδοκίμαζεν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐπειθειαν καὶ τὴν ὑ-
 πακοὴν, εὕρισκεν ἐνίοτε ἡδονὴν καθαρὰν εἰς τὸ νὰ παραβιά-
 νη τὴν ὑπακοὴν ταύτην. Ἐβλεπέ τις ἤδη εἰς αὐτὸ, ὃν 48 μηνῶν
 τὴν διπλὴν ἀνάγκην τοῦ φυλάττειν τὸν νόμον καὶ τοῦ παραβιά-
 σαι αὐτόν. Μίαν ἡμέραν ὅθεν μένον μετὰ τῆς μητρὸς του, ἥτις
 ἦτο κλινέρης, εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν της χωρὶς τὴν ἐλαχί-
 στην αἰτίαν ἐν κεκηρυγμένῃ ἀποστασίᾳ. Τὰ ἐνδύματα, τοὺς
 πῖλους, τὰ ἀλεξίπυρα τῆς ἐστίας, τὰ μικρὰ σκεύη, πᾶν ὅ,τι ἔ-
 πεσεν εἰς τὰς χεῖρας του ἔφερεν εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου ἐ-
 πὶ τοῦ ἐδάφους, τὰ ἔκαμεν ἕνα σωρὸν καὶ ἔψαλλε καὶ ἐχόρευε
 περὶ τοῦ σωροῦ τούτου μὲ χαρὰν ἀνέκφραστον. Ἡ πραγματικὴ
 ὀργὴ τῆς μητρὸς του δὲν τὸ ἐμπόδιζε ποσῶς. Εἶχε καλὴν αἰ-
 σθησιν τοῦ κακοῦ, διότι τὸ ἐρύθημα τοῦ προσώπου του ἐπρό-
 διδε καλῶς τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς του, ἀλλ' ἡδύνετο
 νὰ πνίγῃ τὴν φωνὴν αὐτῆς.

62. Τοιούτου εἶδους εἶναι καὶ ἡ ὄρεξις πρὸς τὴν σκληρότη-
 τα ἡ διεγειρομένη εἰς τὰ παιδία, καὶ ἦν μάλιστα τὰ μικρὰ ἄρ-
 ρενα 3—4 ἐτῶν δεικνύουσιν ἐνίοτε εἰς τὰ πικρινὰ τῶν οὖ-
 τω τυραννοῦσιν ἐν ζῶον καὶ φαίνονται ἀνχυφιόλως ὅτι κά-
 μνουσι τοῦτο ἀπὸ περιέργειάν τινα, θέλουσι δηλ. νὰ ἴδωσι πῶς
 θὰ φερθῇ τὸ πτωχὸν πλάσμα τὸ ὁποῖον βασανίζουσι. Καὶ ὅ-
 μως μὲ ὅλα ταῦτα, τὰ παιδία εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι εἰς ἡ-
 μᾶς ἀγαπητὰ, διότι πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἀκόμῃ ἀθώα, ὅτι
 δηλ. ἐνεργοῦσιν οὐχὶ ἐν γνώμῃ τελείᾳ, ὅτι κάμνουσι τὸ κακὸν
 χωρὶς νὰ τὸ διακρίνωσι, καὶ ὅτι ὡς ἔχοντα τὴν ἀνθρωπίνην ἡ-
 μῶν φύσιν, ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν κακῶν ἡμῶν κλί-
 σεων, κατὰ τῶν ὁποίων ὀφείλομεν ἐγκαίρως νὰ ὀπλίσωμεν τὸ
 ἀδύνατον στῆθός των, καὶ οὕτω νὰ σχηματίσωμεν ἐν αὐτοῖς
 τὴν ἠθικὴν τῆς συνειδήσεως μὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρω-
 πίνης ἡμῶν φύσεως. Διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν, οἱ γονεῖς
 καὶ ἰδίως ἡ ἀνατρέφουσα τὰ παιδία μήτηρ, πεπεισμένη περὶ
 τῆς γινομένης εἰς τὰς κλίσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας παρεκ-
 τροπῆς καὶ τῆς γεννήσεως τῶν κακιῶν ἐκ ταύτης, ὀφείλει ἀ-
 ποκαλύπτουσα τὰ σφάλματα τοῦ παιδίου νὰ μὴ ἐκπλήττη-
 ται, οὔτε ν' ἀγανακτῇ βαθέως, καὶ οὕτω νὰ παρὰφέρηται εἰς
 σκληρὰς κατὰ τοῦ παιδίου τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐγκαίρως νὰ
 παρὰιρηθῇ ποία κλίσις φυσικὴ τοῦ παιδίου τῆς ἀρχίζει νὰ
 παρεκτρέπηται, καὶ ἐξ αὐτῆς κινδυνεύει νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν
 ψυχὴν του κακὴ τις ἔξις, ἥτις βαθυμηδὸν θέλει ἀποβῇ ἐλάτ-
 τωμα, κακία· καὶ ταύτην τὴν παρεκτρεπομένην κλίσιν φρονί-
 μως καὶ μετ' εὐμενείας νὰ πολεμῇ καὶ ν' ἀναχαιτίζῃ. Τὸ παι-
 δίον τῆς εὐκόλως πείθεται περὶ τοῦ ἐλαττώματος, διότι ἔχει
 τὴν καλὴν πίστιν πρὸς τὴν εἰλικρινῇ γνώμην τῆς μητρὸς του·
 δὲν ἀντιτάσσει εἰς αὐτὴν οὔτε ὑπερήφανον πεισμονὴν, οὔτε
 διίσχυρισμόν, οὔτε μωχίας καὶ πονηρὰς δικαιολογήσεις, τὰ
 ὁποῖα πάλιν γεννῶσιν ἐν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ἄλλων ἐλλείψεων,
 ἢ μᾶλλον αὐτὰ ταῦτα εἰσὶν ἐλαττώματα, ἀλλὰ μετανοεῖ με-
 τὰ ζωηρᾶς συγκινήσεως, καὶ ὀλιγώτερον κινδυνεύει νὰ ἐπιχει-
 ρήσῃ νέαν παρεκτροπὴν καὶ πρᾶξαι, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ
 μετὰ πεποιθήσεως ἰσχυρᾶς ὅτι εἶναι μὲν ἐλεύθερον νὰ ἐνεργήσῃ
 τὸ κακὸν, δύνανται ὅμως ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτὸ, τὸ ὁποῖον
 ἄλλοτε τὸ ἠπάτησε καὶ ἐλύπησε καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον καὶ τὴν
 μητέρα. Ἰδοὺ ἡ βᾶσις τῆς συνειδήσεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παι-

δίου. Ἀλλὰ διὰ νὰ κρατυνθῇ αὐτὴ, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ μήτηρ νὰ κάμῃ τὸ παιδίον τῆς ν' ἀντιστέκηται ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῶν κλίσεων, καὶ νὰ δοκιμάζῃ ἀληθῆ θλίψιν ἀφοῦ ὑποκύψῃ εἰς αὐτοὺς, πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τὰ θρησκευτικὰ αἰσθημάτων, ὧν ἡ ἡλικία τοῦ εἶναι ἐπιδεκτική. Τοῦτο ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

ΚΕΦ. Β'.

Ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

63 Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἰδίως ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα τῆς· διότι ἡ θρησκεία ἡ ἀποκαλύπτουσα τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ γνῶσιν καὶ διδάσκουσα τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα καὶ τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἐντολάς, εἶναι ἡ βάσις ὅλων τῶν ἀρετῶν, ἐπειδὴ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ νοῦς, τῶν ὁποίων καρποὶ εἰσιν αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι. Διὰ τοῦτο ἄνθρωποι, ἄγγελοι, παιδία δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ γονυκλιτῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ ἀντικείμενον τὸ ὑπερβῆκον ὅλας τὰς νοημοσύνας, τὸ μὴ δυνάμενον νὰ περιληφθῇ ὑπὸ τοῦ πνεύματός μας· καὶ νὰ ἐννοηθῇ εἰς τὴν ἐντελεστέραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀπείρου ὄντος πᾶν ἄλλο ὂν ἀπὸ τοῦ μεγίστου μέχρι τοῦ ἐλαχίστου εἶναι ἴσον. Καὶ ἐντεῦθεν τὸ νὰ λατρεύωμεν αὐτὸν, νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν ἅγιόν του νόμον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς ἀμετακινήτους ἀποφάσεις του, νὰ διορῶμεν τὴν τελειότητά του, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ θεωρῶμεν αὐτὴν ἐν ὅλῃ τῆς τῇ λάμψει, εἶναι τὸ ἔργον ἡμῶν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ ἡ προετοιμασία διὰ τὴν μακαριότητα τῆς αἰωνιότητος. Τυχύτην τὴν ἱερωτάτην πρὸς τὸν Θεὸν εὐτέδωκεν καὶ διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ ἰδίου τῆς παρὰδείγματος ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ ἐντυπώσῃ ἐνωρὶς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τῆς. Ἡ μήτηρ ἥτις δὲν φροντίζει νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου τῆς τὰς ἱερὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀγίας ἔξεις τῆς ἀληθοῦς

παίτης εὐσεβείας, προσπαθεῖ δ' ἄλλως νὰ τὸ καταστήσῃ εὐ-
τυχὲς ἐν τῇ ζωῇ, σφάλλει τὰ μέγιστα καὶ ἀποτυγχάνει καὶ
τοῦ σκοποῦ της· καὶ ὅστις πάλιν νομίζει ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ
θεοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν παιδικὴν ἡ-
λικίαν, ὁμοίως σφάλλει καὶ κατὰ τὴν σκέπτεται. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ
πηγὴ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγαθότητος, τὰ δὲ παιδία εἶναι
εὐτυχῶς προικισμένα πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πρὸς αὐτὸν γε-
νικῆς τῶν ἀνθρώπων κλήσεως, ἥτις εἶναι νὰ τὸν ὑπακούωσι
καὶ νὰ τὸν ἀγαπῶσιν. Ἐξηγήσωμεν λοιπὸν τὴν φύσιν τῶν
παιδίων, καὶ δεῖξωμεν εἰς τὴν μητέρα πόσον εὐκόλως καὶ ἐπι-
τυχῶς δύναται νὰ ἐξριζώσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδιοῦ τῆς
τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὰς ὑψηλὰς περὶ Θεοῦ ιδέας, βο-
ηθουμένη εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην ἐργασίαν τῆς θρησκευτικῆς δι-
δασκαλίας καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν φυσικῶν ιδιοτήτων τοῦ παιδιοῦ
της.

64. Τὸ παιδίον ἐπειδὴ εἶναι ἥττον δεσμευμένον ὑπὸ ἑξῶν
ἐξριζωμένων ἐν τῇ καρδίᾳ του, εἶναι μᾶλλον ἀθῶον καὶ ἄγιον,
ἔχει δεσμοὺς μετὰ τῶν γήινων πραγμάτων ἥττον σφικτοὺς,
καὶ δύναται νὰ πιεσθῇ ζωηρῶς καὶ εἰλικρινῶς εἰεῖναι τὸ ὅποιον
δὲν βλέπει, καὶ ν' ἀγαπᾷ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀγαπᾷ χωρὶς κα-
λῶς νὰ τὸ γνωρίζῃ. Νεωστὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν παναγάθων χει-
ρῶν τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ του ὀχουμένη ἐπὶ ζωηροτά-
της φαντασίας, εὐκόλως ἀναπετᾷ εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἀ-
γάπην τοῦ ὑψίστου ἐκεῖνου καὶ οὐρανίου πατρὸς. Ἐντυπώσεις
σοβαραὶ καὶ πανηγυρικαὶ ζωγραφίζονται ἐνίοτε εἰς τὰ βλέμ-
ματά του, ἀλλ' αἱ πρὸς ἑκφρασιν τούτων λέξεις τῷ λείπουσιν.
Ἡ μορφή τῶν παιδίων ἀκτινοβόλος, οὐράνιος, θελκτικὴ, ἔδω-
κεν εἰς ἡμᾶς τὴν ιδέαν τῆς μορφῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ μᾶς ὑ-
περέστησεν ὡς ἐμβλημα εἰς τὴν λατρείαν τῶν καθαρῶν πνευ-
μάτων. Ὅλη ἡ γλῶσσά των εἶναι προσηυχὴ, διότι εἰς τὸ ἀθῶον
στῆθός των κοιμᾷται, οὕτως εἰπεῖν, ἡ θρησκεία. Καὶ ἐπειδὴ
αἰσθάνονται πλεον ἡμῶν τὴν ἑαυτῶν ἀδυναμίαν, διὰ τοῦτο
γνωρίζουσι καὶ κάλλιον ἡμῶν τὴν ἀνάγκην τῆς βοηθείας. Ἐν
ἐνὶ λόγῳ ἡ ψυχὴ των, ὡς ψυχὴ ἀνθρώπων, εἶναι φύσει θρη-
σκευτικὴ καὶ τὸ ἀναγκαιότερον λοιπὸν ἔργον τῆς μητρὸς ἐν
τῇ ἀνατροφῇ εἶναι ν' ἀγάγῃ εἰς μέγα φῶς τοῦτο, ταύτην τὴν
φύσει ἀρίαν τῆς ψυχῆς των κατάστασιν, ν' ἀνεγείρῃ μᾶλλον
τὴν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας εὐνάζουσαν θρησκείαν, ἢ νὰ τὴν

μάμη νά γεννηθῇ. Διὸ ἀνωτέρω εἶπομεν ὅτι αἱ φυσικαὶ ἰδιότη-
τες τοῦ παιδίου εἰσὶ συντελεστικαὶ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν
διδασκαλίαν, ἣν ὀφείλει ἡ μήτηρ νά ἐνεργῇ κατὰ τὰ ἐφεξῆς.

65. Καὶ πρὸ πάντων ἡ μήτηρ ἔσ' συλλογισθῇ ὅτι τὸ παι-
δίον τῆς ὁμοιάζει ἓνα νέον κύκνον, ὅστις ὅταν ἀνατραφῇ μα-
κρὰν τοῦ ὕδατος, δὲν δύνανται νά ἔχῃ διακεκριμένην ἰδέαν αὐ-
τοῦ, ἀλλ' ἀδυνατίζει, μακρίνεται, καὶ ἡ ἀνησυχία του, ἡ πα-
ράδοσίς του εἰς τὴν ἀδυναμίαν, ἡ θλίψις του, τὸ ὠχρὸν χρῶμα
τοῦ πτερώματός του δεικνύουσιν ἀκριτὰ ὅτι ὁ προορισμός του
δὲν ἐκπληροῦται, ὅστις εἶναι ἡ ἐν τοῖς καθροῖς ὕδασι τοῦ
ποταμοῦ διατριβή του. Καὶ ὅταν ἀπινθήσῃ ἔλος δυσώδες, δύ-
ναται νά βιβθῇ εἰς αὐτό· ἀλλὰ τότε τὸ εὐγενὲς τοῦτο πτηνὸν
κυλιόμενον νέον εἰς τὴν ἰλὺν, φρίνεται ὡς πτηνὸν ποταπὸν,
βδελυκτὸν καὶ ἀσχημότερον. Ἀμα ὅμως τῷ δοθῇ διαφυγῆς πη-
γὴ, καθαρὸν ὕδωρ μεγάλου ποταμοῦ, εὐθὺς ἀνανεώνεται ἡ ζω-
ηρότης του, καὶ βλέπει τις τί εἶναι ὁ κύκνος. Εὐθὺς ἡ λαμ-
πρότης τῆς λευκότητός του, ἡ μεγαλειότης, ἡ ταχύτης τῶν
κινήσεών του δεικνύουσι τὴν φύσιν καὶ τί στοιχεῖον ἔλειπε
πρὸς τὴν ἀνάπτυξίν της. Τοιαύτη καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, καὶ ἡ
ψυχὴ ὁμοίως τῶν παιδίων· δύνανται νά ζῇ χωρὶς νά λατρεύη
τὸν Θεόν, ἀλλὰ χυνὴ καὶ ἀπεξηραμένη, παρκαρούεται ἀπὸ
πᾶς ἐπιθυμίας καὶ βυθίζεται εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν. Ὡστε τὸ
οὐσιώδες ἔργον τῆς μητρὸς εἶναι ν' ἀναπτύσῃ ἐγκαίρως τὸ
εὐγενέστατον τοῦτο ἐνστικτὸν τῆς θείας λατρείας ἐν τῇ ψυχῇ
τοῦ παιδίου της, νά δίδῃ εἰς αὐτὸ σωτηριώδη διεύθυνσιν, καὶ
νά δίδῃ ἐν μέτρῳ εἰς τὸ νέον παιδίον τὴν θρησκευτικὴν τρο-
φὴν τὴν ὀριμάζουσαν ἀναλόγως τῶν προόδων του. Ἐντεῦθεν
γίνεται ὁλον ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη, ὡς φρονοῦσι τινὲς, νά πε-
ριμένη ἡ μήτηρ τὴν ἡλικίαν τῆς κρίσεως, διὰ νά διδάξῃ εἰς τὸ
παιδίον μετὰ λόγου καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων τὰ μαθήμα-
τα τῆς εὐσεβείας. Διότι τὸ παιδίον δὲν εἶναι τις ἄπιστος, ὅν
πρέπει νά καταπείσωμεν διὰ τῆς λογικῆς ταύτης μεθόδου· ἀ-
γὰπ ἔτι περισσότερο νὰ μὴ κρίνῃ, ἀλλὰ μόνον διατίθεται ὑπὸ
τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὅποια εὐκόλως ἐγείρονται ἐν τῇ ἀθώᾳ
καρδίᾳ του. Ἡ δὲ πίστις πρὸς τὸν ἀόρατον δημιουργὸν τοῦ
παντός, ἡ ἀγάπη πρὸς αὐτὸν, ὄντα τὸν πάνυ σοφὸν καὶ πανά-
γαθον ἡμῶν πατέρα, τὸ σέβας καὶ ἡ ὑπακοή εἰς αὐτόν εἰσὶ τὰ
ῥαρχιώτατα αἰσθήματα, τὰ ὅποια ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου εἶναι ἐ-

τοιμος νὰ παραδεχθῇ (διότι ἔχει φυσικὴν πρὸς αὐτὰ διάθεσιν), καὶ τὰ ὁποῖα συγκροτοῦσιν ἐπομένως ἐνώπιον τοῦ πλέον ἰσχυροῦ καὶ πεφωτισμένου νοῦς τὴν οὐσίαν καὶ τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας.

66. Ἀπὸ τούτου λοιπὸν ὁρμώμενοι δεικνύομεν εἰς τὴν μητέρα ὅτι τὸ ἀληθὲς ἀντικείμενον τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς, ἣν ὀφείλει πρὸς τὸ παιδίον της, εἶναι νὰ γυμνάζῃ ἐνωρὶς τὴν νέαν ψυχὴν του νὰ συγκοινωνῇ μὲ τὸν Θεὸν τὸν πανάγαθον αὐτοῦ πατέρα καὶ προνοητὴν καὶ χορηγὸν παντὸς ἀγαθοῦ, βασιζομένη καὶ ἐνθυμουμένη ἀδιαλείπτως τὴν ἀγαπητοτάτην διαταγὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς: « Ἄφετε τὰ παιδιὰ νὰ ἔλθωσι πρὸς ἐμὲ, διότι τῶν τοιούτων εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » ὅπερ δηλοῖ: Γυμνάζετε, ὦ γονεῖς καὶ μάλιστα ὦ μητέρες, τὴν ἀθάνατον ψυχὴν τῶν παιδίων σας νὰ ὑψόνηται διὰ τῆς προσευχῆς πρὸς ἐμὲ τὸν ἀγαθώτατον μεσίτην καὶ λυτρωτὴν ὑμῶν, καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν πατέρα, τὸν ἄπειρον ὑμῶν προνοητὴν καὶ εὐεργέτην. Γυμνάζετε ἐνωρὶς νὰ μᾶς πλησιάζωσι καὶ νὰ ἐνόωνται μεθ' ἡμῶν διὰ τῆς ἱερᾶς καὶ εἰλικρινοῦς συνομιλίας τῆς προσευχῆς: διότι διὰ ταύτης αἱ ἀθῶαι καὶ ἀγναὶ ψυχαὶ, ὁποῖαι εἰσὶν αἱ τῶν παιδίων, προετοιμάζονται καὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν ἀληθὴ εὐδαιμονίαν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ εἰς τὴν μακαριότητα τῆς μελλούσης. Ὅθεν ἡ μήτηρ ὀφείλει πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀρχίσῃ νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ ἐντυπῶνῃ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας τοῦ παιδίου της τὸ ἱερώτατον αἶσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπακοῆς πρὸς τὸν παντοδύναμον καὶ πανάγαθον Θεόν. Καθόσον τὸ ἅγιον τοῦτο αἶσθημα ἐννοούμενον ὑπὸ τῆς ἀθῶας καρδίας τῶν παιδίων, καὶ ὅλον κυριεῦον αὐτάς, ρίπτει ἐν αὐταῖς βαθείας ρίζας, καὶ γίνεται ὁ ἄριστος σύντροφος τῆς ὑπάρξεώς των ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ. Μετὰ τοῦ αἰσθήματος τούτου ἐμπνέει ἡ μήτηρ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου της τὴν πεποίθησιν τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος καὶ ἐπιτηδεῖα ἰδέα εἰς τὸ νὰ καθυρίζη τὸ βάθος τῆς καρδίας, καὶ τὸ θεμέλιον ἀνεξαντλήτου ἐλπίδος διὰ παντός. Οὕτως ἀνιχνεύουσιν τὸ παιδίον της, λέγει καθ' ἑκάστην συνεχῶς ἡ μήτηρ: Παιδίον μου, ἰδὲ ὅλοι οἱ ὅμοιοί σου ἄνθρωποι, ὅλα τὰ ὁμήλικά σου παιδιὰ σὲ ἀγαπῶσι καὶ τρέχουσιν εἰς πᾶσαν περιστάσιν νὰ σὲ βοηθήτωσι καὶ νὰ σὲ προστατεύσωσι νομίζεις,

παιδίον μου, ὅτι ἤθελον ἔχει αὐτὸ τὸ γλυκὺ καὶ ὥραϊον αἰσθημα πρὸς σέ, ἐάν ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ ὅλων δὲν τὸ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν καρδίαν των διὰ τῆς ἰδίας ἀγάπης καὶ προστασίας, ἣν ἔχει καὶ πρὸς σέ καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸς ὅλα τὰ πικρία ; Ἐκείνος εἶναι, παιδίον μου, παντοῦ ὅπου σταθώμεν καὶ ὅπου στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς μας· παντοῦ μᾶς ὑποστηρίζει μὲ τὴν παντοδύναμον χεῖρά του, μᾶς ἀκούει, μᾶς ὁμιλεῖ, μᾶς ἐνθαρρύνει· πρὸ πάντων ἀγαπᾷ καὶ προστατεύει τὰ μικρά, ὡς σέ, παιδίον. Ὡ! πόσον παιδίον μου, εἶναι ἀγαπητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν οὗτος, ὅστις ἐνῶ τόσον εἶναι μέγας, εἶναι καὶ τόσον ἀγαθός, ὥστε εὐχαριστεῖται νὰ ᾔναι πλησίον εἰς σᾶς τὰ παιδία, νὰ σᾶς κρατῇ ἀπὸ τὴν χεῖρα, νὰ σᾶς ὁδηγῇ εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς, καὶ νὰ σᾶς ἐτοιμάζῃ τόσα καλὰ καὶ ἀγαθὰ εἰς αὐτήν. Ἰδὲ, παιδίον μου, ὁλόκληρος ἡ φύσις πέριξ ἡμῶν, οἱ ἄνθρωποι, τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, οἱ ῥύαιες, τὰ ὄρη, τὰ πάντα εἶναι ἀγαπητὰ, διότι εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὅποια ἔπλασε δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τῶν ὁποίων πᾶσαν στιγμὴν μᾶς λέγει ὅτι εἶναι πατὴρ μας καὶ βοηθὸς καὶ εὐεργέτης μας. Αὐτὸν τὸν πανάγαθον πατέρα ἡμῶν, αὐτὸν τὸν παντοδύναμον Κύριον καὶ Θεόν μας ἀγάπα, παιδίον μου, ἀπὸ ὅλην σου τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν. Αὐτὸν, ὅστις σέ ἔστειλεν εἰς ἐμὲ διὰ νὰ σέ ἀγαπῶ, καὶ νὰ σέ περιθάλπω, καὶ νὰ σέ προστατεύω, αὐτὸν ἀγάπα θερμότατα· καὶ εἰς αὐτὸν μόνον ἔλπιζε, καὶ ἀπὸ αὐτοῦ μόνον ζῆτει ὅ,τι εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθόν· διότι αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

67. Ταύτας τὰς ἐρωτάτας περὶ Θεοῦ ἀληθείας καὶ θρησκευτικὰς ἀρχὰς ἃς ἐντυπώνει ἡ μήτηρ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τῆς, πρὶν ἀρχίσῃ νὰ μαθάνῃ ἀκόμη γράμματα, ἐνῶ ἀκόμη αὐτὸ ἀνσπνέει τὴν λεπτὴν καὶ ἀγίαν αὔραν τῆς εὐτυχοῦς παιδικότητος, καὶ ἃς ὁδηγῇ αὐτὸ εἰς τὴν αἰώνιον πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, τὸν Ἰψιστον καὶ πανάγαθον Θεόν. Ὅταν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἐναποταμιεύσῃ εἰς τὴν μικρὰν καρδίαν του τοὺς θηταυροὺς τῶν ἁγίων συγκινήσεων τῆς εὐσεβείας, ἡ ζωηρὰ ἐνθούμησις τούτων κάμνει τὸ παιδίον γενόμενον εἰς τὴν προκεχωρηκυῖαν ἡλικίαν νὰ προκισθάνηται μετὰ ἱερᾶς ἡδονῆς τὴν αἰώνιον μακαριότητα, ὁπότε πλέον ἢ λάμπεις τοῦ γήινου τούτου κόσμου ἀφανίζεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ πᾶν τὸ περικυκλοῦν αὐτὸν θέλγητρον μαρμα-

νεται καὶ σβύνει. Εἰς τὴν παιδικότητα καὶ τὴν νεότητα δέδοται νὰ θαυμάζη καὶ νὰ δοξάζῃ εἰλικρινῶς τὸν μέγαν καὶ πανάγαθον Θεὸν διὰ τῶν μεγάλων τοῦ ἔργων· τὸ πᾶν πέριξ αὐτῶν εἶναι περιβεβλημένον ὡρασιότητα, μεγαλεῖον, λάμψιν, γλυκύτητα, χαρὰν, αἵτινες παγάζουσιν ἐκ τῶν ἀπείρων καὶ ἀγιωτάτων κόλπων τοῦ Δημιουργοῦ. Ὡστε ἡ μήτηρ τί δὲν δύναται νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ εὐτυχές πνεῦμα τοῦ παιδίου τῆς περὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ οὐρανοῦ πατρός του, στρέφουσα τοὺς παιδικοὺς ὀφθαλμοὺς του πρὸς τὸ λαμπρότατον τῆς ἡμέρας ἄστρον, πρὸς τὸν ἀκτινοβολοῦντα οὐρανὸν τῆς νυκτός, πρὸς τὸ ἀχανές τῆς θαλάσσης στέρνον, πρὸς τὴν καλλονὴν τῶν ἀνθέων, καὶ τὰ θρίθοντα γλυκέων καρπῶν δένδρα, καὶ τοὺς ῥύακας, καὶ τοὺς ποταμοὺς, καὶ τὰς πεδιάδας, καὶ τὰ ἔρη· καὶ προσηλοῦσα τὴν ἀκοήν του πρὸς τὴν γλυκεῖαν ὥδην τῶν πτηνῶν, καὶ τὸν πάταγον τῆς βροχῆς, καὶ τὸν κρότον τῆς θρονιῆς καὶ τῶν κεραυνῶν, καὶ τὸν θελκτικὸν ψιθυρισμὸν τῶν φύλλων τῶν δένδρων, καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι ὠραῖον καὶ ὑψηλὸν ἐνεδύθη ἡ πλάσις ἀπὸ τῶν πανσόφων καὶ παναγάθων χειρῶν τοῦ ὑπερτάτου Κυρίου; Διὰ ποίων καλλιχρόων εἰκόνων δὲν ἔχει νὰ ζωγραφίξῃ ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς καρδίας του τὰς ἀπείρους εὐεργεσίας καὶ χάριτας, τὰς ὁποίας ὁ πανάγαθος Θεὸς δι' ὅλων τούτων τῶν θαυμασίων ἔργων του ἐπιδεικνύει καθ' ἑκάστην εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ ὁδηγῇ τὸν μικρὸν νοῦν νὰ καταλαμβάνῃ πόσον αἱ εὐεργεσίαι αὐταὶ εἶναι ὠφέλιμοι καὶ κατάλληλοι καὶ ἀναγκαῖαι εἰς τὰς δυνάμεις ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὰς χρείας μας; Ἀπερίγραπτον εἶναι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ἐντεῦθεν ἐκ τῶν φυσικῶν τούτων ἀφορμῶν δύναται ἡ μήτηρ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τῆς, καὶ ἀνεξήγητοι αἱ περὶ Θεοῦ καὶ περὶ θείας λατρείας ἱεραὶ ἰδέαι, τὰς ὁποίας οὕτω δύναται νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὸ νεαρὸν καὶ ἀπόνηρον πνεῦμά του.

68. Ἐγκαθιδρύουσα δ' οὕτως ἐνωρὶς τὴν θρησκευτικὴν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ἃς πιστεύῃ ὅτι κτίζει ἐν αὐτῇ τὸ ὀχυρότατον καὶ ἀγιώτατον ἅμα ὀρμητήριον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου γυμνάζεται ἐγκαίρως ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου νὰ ὀρμᾷται κατὰ τῶν παθῶν, τῶν ἐξεγερομένων πρὸς βλάβην τῆς ἠθικότητος τῶν ἐνεργειῶν του. Συγχρόνως δὲ ὑπὸ τὴν γλυκυτάτην ἐπιβρόχην τῆς θρησκείας κἀμνει ν' αὐξάνουσιν ὅλα τὰ τίμια καὶ ἀγαθὰ αἰ-

σθήματα, καὶ νὰ γίνωνται οὕτω στερεὰ θεμέλια τῶν ἐναρέτων
ἐξέων τῆς ψυχῆς, ἐξ ὧν βλαστάνουσιν οἱ ὠραιότατοι καὶ ἀθά-
νατοι καρποὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀληθοῦς θεοσεβείας.
Τὸ αἶσθημα πρὸ πάντων τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν πρὸς ὠ-
φέλειαν τοῦ πλησίον ζωηρότατα ἀναφύεται καὶ καλλιουργεῖται
ὑπὸ τὴν εὐεργητικὴν σκιάν τῆς θρησκείας ἐν τῇ ἀθώᾳ καρδίᾳ
τοῦ παιδίου, καὶ ἐφ' ὅλης ἐπομένως τῆς ζωῆς αὐτοῦ παράγει
τὴν κυριώδη οὐσίαν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας του. Ὅταν τὸ
παιδίον γυμνασθῇ ν' ἀκούῃ ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μητρὸς του ὅ-
τι ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ πανάγαθος ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅ-
λοι εἰσὶ τέκνα αὐτοῦ ἀγαπητὰ, καὶ ἐκεῖνος τοὺς φυλάττει ἀπὸ
πᾶν κακόν, καὶ τοὺς προσκατεύει παντοδυνάμως, καὶ ὁδηγεῖ καὶ
φωτίζει τὸν νοῦν των εἰς πᾶν τὸ καλόν, καὶ τοῖς χορηγεῖ ὅλα
ὅσα ἔχουσιν ἀγκυλὰ, πῶς δὲν θέλει ἀμέσως συλλάβει τὴν ἱεράν
ιδέαν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν ἀδελφοὶ του, καὶ δὲν θέλει ἐγ-
χαράξει εἰς τὴν καρδίαν του ζωηρὰν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπά-
θειαν καὶ ἀγάπην, καὶ ὑπὸ τὰ ἅγια ταῦτα αἰσθήματα δὲν θέ-
λει φέρεσθαι πρὸς αὐτούς; Ἐκ τούτου ἀναιρεῖται καὶ ἡ ἐσφαλ-
μένη ιδέα, ἥτις ὑπάρχει ἴσως εἰς τινας, ὅτι ἡ πολλὴ θρησκευ-
τικὴ διδασκαλία καταντᾷ τὰ παιδία, κατ' ὀλίγον καὶ ἀφοῦ
αὐξήθωσιν, εἰς φανατισμὸν καὶ ὑποκριτικὴν θεοβλάβειαν· πολ-
λοῦ γε καὶ δεῖ ἀποκρούει μάλιστα καὶ ἀποσκορακίζει ἐκ τῆς
ψυχῆς του ἐκ τῶν προτέρων τὰς βδελυκτὰς ταύτας περὶ τὸ
θρησκευτικὸν αἶσθημα κακίας· διότι ἡ ἀληθὴς θρησκεία, τὸ ἁ-
γίον καὶ σωτήριον πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι ἡ ἀγάπη
τοῦ Θεοῦ ἐκφραζομένη διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ,
τὸ ὁποῖον ἐνεχάραξεν εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεκάλυψε πλέον ἀκριβῶς εἰς τὸ ἁ-
γίον Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι νὰ ἐκπληρωμὴν ὅλα τὰ
χρῆμα μετ' ἀρετῆς. Ὡστε τὸ παιδίον γυμναζόμενον ν' ἀ-
γαπᾷ τὸν Θεὸν πολὺ, γυμνάζεται ν' ἀγαπᾷ πολὺ αὐτὸ τὸ ἁ-
γαθὸν καὶ τὸ ἀληθές, τοῦ ὁποῖου αἰώνιος πηγὴ εἶναι ὁ Θεός.
Καὶ ἰδοὺ ριζηδὸν ἐκβάλλεται ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν παιδίων
καὶ ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ θεοβλάβεια, ἡ μάλιστα οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς
εὐρίσκουσιν αἱ κακίαι αὐτὰ εἴσοδον, ὥστε νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς
τὴν καρδίαν τῶν παιδίων· διότι ἐφ' ὅλων τῶν φύλλων αὐτῆς
εἰν' ἐγκεχαρκαγμένη ὑπὸ τῆς μητρὸς ἡ εἰλικρινὴς ἀγάπη τοῦ
Θεοῦ, ἡ ἀδελφική ἀγάπη πρὸς τοὺς ὁμοίους του καὶ ἐν γένει ἡ

ἀγάπη τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπὶ τούτοις ἡ τοιαύτη ἐκ μητρὸς θρησκευτικὴ διδασκαλία προφυλάττει τὸ παιδίον καὶ νεώτατον ὃν καὶ ἀφοῦ ἡλικιωθῇ ἀπὸ τὸν ὀλέθριον κίνδυνον τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς ἀλλαξοθρησκείας. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τοὺς ἐνθουσιώδεις προσηλυτιστάς τινων θρησκευμάτων (1) ποῦ κάμνουσι καὶ ποῦ ζητοῦσι τοὺς πλέον θερμοὺς προσηλύτους τῶν, θέλομεν εὑρεῖν ὅτι τοὺς κάμνουσιν ὄχι μεταξὺ τῶν ἀληθῶς εὐσεβῶν καὶ ἐν θρησκευτικῇ ἀγωγῇ ἀνατεθραμμένων οἰκογενειῶν, ὅπου αἱ χριστιανικαὶ ἔξεις εἰσὶν ἡσκημέναι ἐκ τῆς κοιτίδος, ὄχι βεβαιότατα· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἐκείνων ὄντων, τὰ ἐποίησιν πολὺν χρόνον ἔμειναν ξένα πρὸς τὴν θρησκείαν. Τοῦτο ἀκούουσαι αἱ μητέρες τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἃς καταβάλλωσι περισσοτέρας φροντίδας διὰ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῆς νεαρᾶς καρδίας τῶν παιδίων τῶν ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἔτι ἡλικίας αὐτῶν. Διότι διὰ ταύτης δύνανται εὐχερῶς νὰ καταστρέψωσιν ὅλας τὰς παγίδας, ἃς στήνει καθ' ἑκάστην περίξ ἡμῶν ὁ πολὺ μὲν ὥσει λύκος ὠρυόμενος καὶ μοχλῶν προσηλυτισμὸς, μηδὲν δὲ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῆς ὀρθοδοξίας δυνηθεῖς οὐδὲ δυνητόμενος ποτὲ νὰ κατορθώσῃ καθ' ἡμῶν.

69. Πρὸς τούτοις τὸ ἔργον ὁλόκληρον τῆς ἀνατροφῆς εὐκολύνεται διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς· διότι ἡ θρησκεία ἡ δι' ἀληθοῦς καὶ γλυκείας εὐσεβείας ἐντυπουμένη εἰς τὴν καρδίαν εἶναι ὁ θεῖος δεσμός, ὅστις συνδέει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν Θεόν. Αὕτῃ λοιπὸν καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν ὀδηγεῖ καὶ συνδέει μὲ ἡμᾶς σφιγκτότερον καὶ γλυκύτερον. Καθόσον αἰσθημὰ τι σεβασμοῦ πλέον ἐκφραστικὸν τὰ ὑποτάσσει εἰς τὴν ἐξουσίαν μας, καὶ γλυκαίνει παρ' αὐτοῖς τὴν ἐντύπωσιν τῶν αὐστηροτήτων μας, καταπειθὸν αὐτὰ ὅτι καὶ οἱ γονεῖς ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἐλεύθεροι, καὶ ὅτι ἡ αὐστηρότης ἡμῶν εἶν' ἀποτέλεσμα τῆς ὑπακοῆς μας εἰς τὸν κοινὸν νόμον. Εἴμεθα ἐν τοσούτῳ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ὅπερ λατρεύομεν μετ' αὐτῶν· καὶ ἐκ τῆς σεβασμίας ἰδέας ἐνὸς πατρὸς οὐρανοῦ καταβιβάζει ἐπὶ τῆς ἰδέας τῶν ἐπιγείων γονέων ἱερόν τι, τὸ ὁποῖον εὐκολύνει, ὥς εἵπομεν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ ὑποστηρίζει τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν γονέων.

(1) Δοθήτω μοι νὰ σημειώσω ἐνταῦθα τοὺς τῶν παπικῶν δογματῶν μάλιστα.

ΚΕΦ. Θ'.

Ἐξακολούθησις τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς.

70. Ὅταν τὸ παιδίον γυμνασθῇ ἐγκαίρως, ὡς εἵπομεν, νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν, σχεδὸν ἤδη καὶ λατρεύει αὐτόν· διότι ἡ πίστις καὶ ἡ θρησκευτικὴ λατρεία εἰσὶν ἐσωτερικῶς συνδεδεμέναι, διότι ἡ ἰδέα τοῦ πλάστου τοῦ παναγάθου πατρὸς καὶ εὐεργέτου, ὅταν ἄπαξ καλῶς κατανοηθῇ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ παιδίου, σχεδὸν διεγείρει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης, αἵτινες εἰσὶν ἡ ἀληθῆς λατρεία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀληθῆς θεοσέβεια. Καὶ εἰς μὲν τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐδείχμεν εἰς τὴν μητέρα, πῶς δύναται ὁδηγούμενη ἐκ τῶν φυσικῶν ιδιοτήτων τοῦ παιδίου, καὶ βοηθουμένη ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς, νὰ ἐγχαράττῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τὰς πρώτας καὶ προοιμιώδεις θρησκευτικὰς ἰδέας, νὰ ὁδηγῇ τὸν νοῦν του πρὸς τὴν ἰεράν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν καρδίαν του τὰς θεμελιώδεις πρὸς αὐτόν καὶ γλυκυτάτας συναισθήσεις. Ἐν τῷ παρόντι δὲ κεφαλαίῳ θέλομεν δεῖξει εἰς τὴν μητέρα ὅτι δύναται πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, ὅπως μάλιστα ἐντυπώσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου τῆς τὰς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς περὶ τοῦ Θεοῦ ἀληθείας, δύναται, λέγομεν, νὰ μεταχειρισθῇ καὶ αὐτὸ τὸ σωτήριο μέσον, ὅπερ ὁ Θεὸς μετεχειρίσθη διὰ νὰ φανερωθῇ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δηλ. νὰ διδάσκῃ τὸ παιδίον τῆς καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἃς ὁ Θεὸς ἡνδόκησε νὰ μᾶς δώσῃ ὁδηγὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην, καὶ ἐφόδιον ἀνεκτίμητον διὰ τὴν μέλλουσαν μακαριότητα. Μετὰ πολλῆς λοιπὸν ἐπιδεξιότητος ἃς διηγῆται εἰς τὸ τετραεστὲς ἢ πενταεστὲς παιδίον τῆς τὰ ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτονται ἡμῖν αἱ περὶ τοῦ παναγάθου ὄντος αἰώνιοι ἀλήθειαι καὶ αἱ ἄπειροι αὐτοῦ τελειότητες. Καὶ μολον-
 ὅτι ἡ κατάληψις τῶν γεγονότων τούτων τῶν ἐκτεθειμένων ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις περιέχει τινὰς ἐννοίας φύσεως πολὺ ὑψηλῆς, ὡς τὰς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀρχικῶν του ιδιοτήτων καὶ τῆς ἀυλίας προσέτι τῆς ψυχῆς, δύναται μὲν ὅλα ταῦ-

τα ἡ μήτηρ νὰ διηγῆται εἰς τὸ παιδίον της, ὡς εἵπομεν, πολλὰ τῶν περιστατικῶν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, πρὶν ἀκόμη νὰ ᾔ-
ναι τὸ παιδίον της εἰς θέσιν νὰ ἐννοῇ καθαρῶς τὰς μεγάλας
ταύτας ιδέας. Οὕτω διηγεῖται εἰς τὸ παιδίον της τὰ περὶ τῆς
δημιουργίας, ὅτι δηλ. ὁ Θεὸς, μετὸν ὁποῖον ἤδη τὸ παιδίον
ἐκ τῶν προηγουμένων ἀρκετὰ συνωκειώθη, ἐδημιούργησε καὶ
ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πάντα τὸν κόσμον· ὅτι μᾶς διώρισε
νὰ κατοικῶμεν εἰς ἓνα ὠραιότατον παράδεισον, ἅμα μᾶς ἔ-
πλασεν· ὅτι ὅμως οἱ δύο πρῶτοι ἄνθρωποι, Ἀδὰμ καὶ Εὗα ὀ-
νομαζόμενοι, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν εἰς τὸν παράδεισον, παρέβη-
σαν τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν τοῖς ἔδωκεν ὁ Θεός, νὰ μὴ φάγω-
σιν ἀπὸ τὸν καρπὸν ἐνὸς δένδρου ὄντος εἰς τὸ μέσον τοῦ πα-
ράδεισου· καὶ ἐκεῖνος ἀμέσως ὠργίσθη, καὶ τοὺς ἀπέβαλεν ἀπὸ
τὸν παράδεισον, καὶ ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ περιφέρονται ἐπὶ τῆς
γῆς καὶ νὰ κατοικῶσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ νὰ ζῶσι κατὰ τὰ
θελήματα των καὶ ὅχι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἔ-
γειναν πολὺ κακοὶ καὶ πολὺ ἄθλιοι καὶ δυστυχεῖς, καὶ ἤρχι-
σαν ν' ἀσθενῶσι καὶ ν' ἀποθνήσκωσι. Τότε ὁ Θεὸς ἔκαμε κα-
τακλυσμὸν, καὶ τοὺς ἐτιμώρησε, καὶ ἐκαθάρισε τὴν γῆν ἀπὸ
τὰς ἀνομίας καὶ τὰς κακίας των. Ἐφύλαξεν ὅμως μόνον τὴν
οἰκογένειαν ἐνὸς ἀνθρώπου ὀνομαζομένου Νῶε, διότι ἦτον εὐ-
σεβὴς καὶ δίκαιος καὶ ἡγάπα τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἀγαθόν· καὶ
ἀπὸ αὐτὸν πάλιν ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπλή-
ρωσαν πάλιν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ταῦτα πάντα θέλει ἐκθέ-
τει ἡ μήτηρ ἀπλῶς καὶ σαφῶς, χωρὶς νὰ μεταχειρίζεται ἀπο-
δείξεις πρὸς τὴν παραδοχὴν τούτων ἀλλὰ μόνον θέλει προσ-
παθεῖ νὰ διεγείρῃ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν περιέργειαν εἰς τὴν ψυ-
χὴν τοῦ παιδίου της, δι' ὧν καὶ μόνων θέλει ἐπιτύχει νὰ εἰσ-
αγάγῃ εἰς αὐτὴν τὰς ὁποίας θέλει θρησκευτικὰς πεποιθήσεις
καὶ ιδέας.

71. Οὐδὲ εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ἡ μήτηρ διὰ ν' ἀποδείξῃ
τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἀπείρους τοῦ ιδιότητος νὰ λέγῃ
εἰς τὸ παιδίον της ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἔργον τῆς τύχης,
διότι εἶναι μετὸς τὴν ὠραιότητα καὶ τάξιν κτισμένος. Ἡ μέθο-
δος αὕτη εἶναι κακὴ, διότι δίδει διὰ ταύτης πραγματικότητα
εἰς τὸ χιμαϊρικὸν ὃν τὸ καλούμενον τύχην· καὶ ἐνῶ προσπαθεῖ
νὰ διαφύγῃ τὴν πλάνην διὰ νὰ χαράξῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ
πνεῦμα τοῦ παιδίου, διεγείρει τὴν ιδέαν τῆς πρώτης μάλιστα

διὰ τὴν εὐκολίαν, ἣν ἔχει ἡ φαντασία τοῦ παιδίου εἰς τὸ σχηματίζειν φαντάσματα, ὡς εἵπομεν. Ἡ πεποίθησις, τὴν ὁποίαν ἡ μήτηρ δεικνύει ὅτι ἔχει περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τὴν πίσιν περὶ αὐτοῦ. Ἐπειτα ἡ συναίσθησις τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι τόσον φυσικὴ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, ὅσον ἡ ὑπαρξίς παντὸς ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον δὲν βλέπει παραγόμενον ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀμέσως ἀποδίδεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπεράνθρωπον ποιητήν. Καὶ ὅπως ὁ μέγας Νεύτων ἀνεγνώριζε μετ' ἄκρου σεβασμοῦ τὸ αἰώνιον ὃν ἐν τῇ τάξει τοῦ παντός, ὁμοίως τὸ τριστὲς ἀκόμη παιδίον βλέπει μαρτυρίαν τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἡδονήν, ἣν τῷ κάμνουσι τὰ ῥόδα καὶ τὰ κούμαρα, καὶ εἰς τὴν ἀγαλλίασιν, ἣν ἀπολαμβάνει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός του, ἣν ὁ Θεὸς τῷ ἔδωκεν. Ὡστε ἡ μήτηρ εὐρίσκει ἀνεξάντλητον πηγὴν θρησκευτικῆς ἀγατρειφῆς τὴν κτίσιν πᾶσαν, τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἱστορίαν, ἔνθα αἱ ιδιότητε^ς τοῦ Θεοῦ εἰσὶ κεχαρκαγμένοι μετὰ χαρὰς ἀνεξάλειπτους καὶ ζωηροτάτους. Ὀφείλει μόνον ἡ μήτηρ νὰ κάμνῃ τὴν μελέτην τῶν ιδιοτήτων τούτων ἀνάλογον μετὰ τὰς νοητικὰς δυνάμεις τοῦ παιδίου. Ἐκ τῶν ιδιοτήτων τοῦ Θεοῦ ἡ αἰωνιότης, ἡ ἀπειρία καὶ μάλιστα ἡ ἀϋλία εἰσὶν ἕνεκα τῶν ἔξω τοῦ πνεύματος τοῦ παιδίου δυσκολονόητοι εἰς αὐτό· αὐτὸ εἶναι συνεισισμένον ν' ἀναπολῇ ζωηρῶς τὴν μορφήν τῶν ἀπόντων ἀντικειμένων, καὶ κοπιᾷ πλέον ἡμῶν νὰ κατανοήσῃ τὴν πραγματικότητα τῆς πνευματικῆς οὐσίας ἄνευ μορφῆς ὑλικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ θέλει ἐπιτύχει εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἀϋλίας τοῦ Θεοῦ, ὁδηγοῦσα τὸ παιδίον τῆς πρῶτον εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀϋλίας τῆς ψυχῆς. Τὰ παιδιά ὁμολογοῦσιν εὐκόλως ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷ καὶ συλλογίζεται ἐν ἑαυτοῖς, δὲν εἶναι τὸ σῶμά των, οὔτε κανὲν τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ, ἥτις, τοῖς λέγει τότε ἡ μήτηρ ἀνεκδοιάτως, ὅτι εἶναι ὁμοία μετὰ τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι ἄϋλος, ἄπειρος καὶ ἀθάνατος. Καὶ ἡ χαρὰ, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ των, ὅταν πράττωσι τὸ ἀγαθόν, ἐμπορεῖ εὐκόλως ἡ μήτηρ νὰ τοῖς διδάξῃ ὅτι προσέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐπιφωνεῖ εἰς αὐτὰ, ἐν ᾧ πράττουσι τὸ ἀγαθόν, καὶ οὕτω νὰ τοῖς διεγείρῃ τὸ αἶσθημα τῆς μεταξὺ ψυχῆς καὶ τοῦ πλάστου ἐσωτερικῆς καὶ νοερᾶς συγκοινωνίας. Ἡ δὲ ἰδέα ὅτι ὁ Θεὸς χωρὶς νὰ τὸν βλέπωσι τὰ βλέπει, καὶ

τὰ ἀκολουθεῖ παντοῦ ὅπου πηγαίνουνσι, δὲν τοῖς εἶναι παρά-
δοξος· διότι, ὡς τὸ εἶπομεν εἰς προηγούμενον Κεφ., εἰσὶ συν-
ειθισμένα ἐκ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας των νὰ φαντάζωνται συν-
εχῶς ὅτι ἀκολουθοῦνται ἀπὸ τὸ ὄμμα τῆς μητρός των, ὁπόταν
δὲν τὴν βλέπωσιν.

72. Ὁμοίως θέλει ἐξακολουθεῖ νὰ διηγῇται ἀφελῶς καὶ ἐ-
πιδεξίως ἡ μήτηρ εἰς τὸ παιδίον της τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰ-
κονομίας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς ἱερὰς Γραφάς. Θέλει τῷ
λέγει ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀφοῦ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάλιν ἐ-
πολλαπλασιάσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς, ἤρχισαν πάλιν νὰ γίνωνται
κακοὶ, καὶ νὰ ζῶσι κατὰ τὰ θελήματα των καὶ ὅχι ὡς πρέπει,
κατὰ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ὁμῶς, ὅστις εἶχεν ἐξ
ἀρχῆς ὀργισθῇ κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς καταδικάσει εἰς τὴν διὰ
τοῦ θανάτου τιμωρίαν, πάλιν τοὺς εὐσπλαγχνίσθη· διότι εἶναι
πανάγαθος πατήρ, καὶ καθὼς ὑπεσχέθη εἰς τοὺς πρώτους ἀν-
θρώπους τοὺς παραβάντας τὴν ἐντολὴν του, ἔστειλεν εἰς τὴν
γῆν τὸν μονογενῆ του υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν,
ὅστις ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ὑπερευλογημένην Παναγίαν, ἀνεστράφη
ἀπ' αὐτὴν, ἐβαπτίσθη 30 ἐτῶν ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν
Βαπτιστὴν, καὶ ἔπειτα ἤρχισε νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους νὰ
γνωρίσωσι τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ πατέρα του, καὶ νὰ πράττωσι
τὰς ἀγίας του ἐντολάς. Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμῶς μὴ ὑποφέροντες τὴν
οὐράνιον ταύτην διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, τὸν κατέτρεξαν μα-
νιωδῶς καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον. Ὁ Ἰ-
ησοῦς Χριστὸς ὁμῶς ἐδέχθη τὸν θάνατον τοῦτον ἀγογγύστως,
τὸν ὑπέφερε διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ φιλιώσῃ
αὐτοὺς μὲ τὸν οὐράνιον πατέρα του. Οὕτω λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ
Ἰησοῦς 33 ἐτῶν καὶ ἐτάφη, ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνεστήθη,
διότι εἶναι Θεός, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἔπειτα
ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς τὰς ζωοποιὸς χάριτας τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-
τος, τὸ ὁποῖον φωτίζει τὸν νοῦν μας καὶ μᾶς κάμνει τέκνα
τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐμ-
πορεῖ πρὸς τούτοις ἡ μήτηρ νὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς
βραχείας καὶ ἀπλᾶς ἱστορίας, καὶ νὰ τὰς διηγῇται εἰς τὸ παι-
δίον· ὡς λ. χ. τὴν ἱστορίαν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλαβεν εἰς
τὰς ἀγκάλας του τὰ μικρὰ παιδιά καὶ τὰ ὑλόγησεν· ὅτι ἀν-
έστησε τὸν υἱὸν τῆς χήρας, ὡς καὶ τὸν φίλον του Λάζαρον,
τὸν ἀδελφὸν τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαρίας· ὅτι ἔθρεψεν ἐπὶ τοῦ

ὄρους πεντακισχιλίας ψυχὰς μὲ πέντε ἄρτους καὶ πέντε ἰχθῦς, ὅτι ὠματώσῃ τὸν τυφλὸν καὶ ἄλλα ὅμοια. Ταῦτα δὲ πάντα διηγουμένα, ν' ἀπευθύνηται μάλιστα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου παρὰ εἰς τὸ λογικόν του· νὰ προσπαθῇ δηλ. ὅχι νὰ τὸ καταπεῖθῃ εἰς τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ νὰ διεγείρῃ τὰ αἰσθήματα τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγαπητότατον πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν πατρός, καὶ πρὸς τὸ κεχαριτωμένον πρόσωπον τῆς ὑπεραγίας μητρός του. Τοῦτο δὲ κατορθώνει ὅταν τὰ διηγῇται μετὰ γλυκείας εὐθυμίας καὶ ἰδίως μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως, καὶ τὰ ἐμφύχονη διὰ τοιούτων ἀπλῶν χρωματισμῶν, οἵτινες τὰ παριστάνουσι παρόντα εἰς τὴν φαντασίαν τῶν παιδίων, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τόσην ἡδονὴν θέλει λάβει αὐτὸ, ὥστε πολλάκις θέλει ζητήσῃ τὴν ἐπανάληψίν των.

73. Πολὺ καλὸν καὶ συντελεστικὸν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν ἱστορημάτων εἶναι ἡ χρῆσις τῶν εἰκονογραφιῶν. Ταύτας ἡ μήτηρ ὑποβάλλουσα ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδίου της, ἐντυπώνει πολὺ ζωηρότερον τὰ ἐξιστορούμενα ὑπ' αὐτῆς διὰ λέξεων, καὶ τὰ παριστάνει ὅλως ζῶντα καὶ ἐνεργὰ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου. Ὅταν λ. χ. παρουσιάσῃ εἰς τὸ παιδίον της τὴν εἰκόνα τῆς προσκλήσεως τῶν παιδίων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν εἰκόνα τῆς θεραπείσεως τοῦ παραλύτου καὶ τῆς ὁμματώσεως τοῦ τυφλοῦ, πόσον ἐπαισθητὴ γίνεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ θεοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, καὶ πόσον βαθέως ἐντυπώνεται ἡ περὶ αὐτοῦ ἰδέα εἰς τὸν νοῦν του, καὶ πόσον αἰσθημα ἀγίου σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης ζωηροτάτης ἐμπνέεται εἰς τὴν καρδίαν του! Ὅφείλει προσέτι ἡ μήτηρ νὰ μὴ παριστᾷ τὸν Θεὸν φοβερὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου· ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἀγιότητος καὶ ἀγαθότητος, καὶ ἤθελέ τις διαστρέψῃ ταύτην τὴν ἱερὰν ἰδέαν, ὅταν τὸν παρουσιάξῃ εἰς τὰ παιδιά ὑπ' ὅψιν πολὺ αὐστηράν. Ὅφείλει μόνον νὰ διδάσκῃ ἡ μήτηρ ὅτι ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται τὸ κακὸν, καὶ ὅτι δὲν ἀγαπᾷ τὸν πράττοντα αὐτὸ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη του ὀργίζεται κατ' αὐτοῦ καὶ ἐμποδίζεται ἡ ἄπειρος ἀγαθότης του ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν εὐεργετήσῃ. Ὡς πρὸς τὰ μικρὰ παιδιά, νὰ διδάσκῃ ὁφείλει ἡ μήτηρ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ αὐτῶν, τὰ ἀγαπᾷ, τὰ φυλάττει, διότι εἶναι ἄγγελοι διὰ τὴν ἀθωότητά

των' τὰ ἐπακούει, ὅταν τὸν παρακαλῶσι· τὰ βοηθεῖ νὰ τὸν ὑπακούωσι. Καὶ ὅταν ἀκουσίως σφάλλωσι, τὰ συγχωρεῖ μετ' ὀλίγον, ὅταν μετανοήσωσι· διότι μισεῖ τὸ κακὸν καὶ δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὸν κακόν· ἀγαπᾷ ὅμως τὸ πλάσμα του, τοῦ ἀνοίγει τὸν βραχίονά του καὶ τὸ δέχεται, ὅταν τὸ ἴδῃ ὅτι διὰ μιᾶς λύπης εἰλικρινοῦς προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς καρδίας του τὰς κακὰς ἐπιθυμίας. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ μέγας μεσίτης τοῦ μετανοοῦντος· τοῦτον ὅταν παρακαλῆς, παιδίον μου, λέγει ἡ μήτηρ μετ' ἐνδομύχου πεποιθήσεως, συγχωρεῖσαι ἀμέσως ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ πατέρα αὐτοῦ καὶ ἡμῶν. Τοιαύτη πρέπει νὰ ᾔηται ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τῆς μητρὸς πρὸς τὸ παιδίον της, διότι ἐξ αὐτῆς θέλει σχηματίσει μετ' ὀλίγον τὴν ἠθικότητά του· θέλει δηλ. τὸ γυμνάσει ν' ἀγαπᾷ τὸ ἀγαθόν, ὅχι ἀπὸ τρομερὰν ἰδέαν τῆς αὐστηρότητος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀγαπητὴν ἰδέαν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ· θέλει ἐντυπώσει εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας ἀρχὴν, ἥτις εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοδυνάμου, τοῦ ποιητοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ διανομέως πασῶν τῶν ἀγαθῶν εὐθυμῶν.

ΚΕΦ. Ι'.

Θρησκευτικὴ Λατρεία.

74. Διὰ νὰ καταστήσῃ ἡ μήτηρ τὴν θρησκείαν ζῶσαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου, ἐνεργὸν καὶ γόνιμον εἰς ἀγαθὰ ἔργα, καὶ νὰ ἐντυπώσῃ οὕτως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ βαθύτερον τὰς θρησκευτικὰς διδασκαλίας, πρέπει νὰ τὸ διδάξῃ ἐνωρὶς νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, νὰ προσεύχεται. Ἡ φύσις ὅλη, ὡς εἵπομεν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια, καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον δίδουσι εἰς τὴν μητέρα τὰ μέσα τοῦ ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τὸ παιδίον τὸν ὑψιστον ποιητὴν, διὰ τοῦ μέσου ὅμως τῆς λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς ὁδηγεῖ τὴν μικρὰν ψυχὴν του εἰς τὸ νὰ συνομιλῇ καὶ ν' ἀνταποκρίνηται πρὸς ἐκεῖνον· τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Φενελὼν, τὸ κατοικοῦν εἰς τὴν ἀπλὴν ψυχὴν, γνωρίζει καλῶς νὰ

εὐρη λόγους πρὸς χρῆσιν τοῦ μικροῦ παιδίου διαλεγομένου μετὰ τὸν Θεὸν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς λατρείας. Ἐντεῦθεν ἡ μήτηρ δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ διδάξῃ τὸ παιδίον τῆς πῶς νὰ συν-ομιλῇ μετὰ τὸν Θεόν. Πρὸ πάντων ὅμως ἡ μήτηρ ὅ,τι πρέπει νὰ συλλογίζεται καὶ νὰ γνωρίζει καλῶς εἶναι ὅτι ὀφείλει νὰ θεμελιώσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου τῆς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ εὐ-λικρινῆ καὶ ἐκούσιον λατρείαν, τὴν λατρείαν Θεοῦ πνεύματος ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Πρὸς τοῦτο θέλει μεταχειρισθῇ τὰ κατάλληλα μέσα· τὸ φυσικώτερον δὲ καὶ συντελεστικώτερον μέσον εἶναι τὸ νὰ κοινοποιῇ εἰς τὸ παιδίον ἐλευθέρως, ταχέως καὶ ἀφελῶς τὰς ἰδίας τῆς περὶ Θεοῦ ἐντυπώσεις καὶ συγκινήσεις. Ἐὰν αὕτῃ αἰσθάνηται ζωηρῶς τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ παιδίον θὰ τὰς αἰσθάνηται ὁμοίως. Ἐὰν, ὅταν αὐτὸ ἔχῃ τινὰ χαρὰν, τινὰ ἡδονὴν ἀπροσδόκητον, ἀποδίδῃ ἡ μήτηρ δι' αὐτὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὸ παιδίον τῆς, μετ' ὀλίγον θέλει καὶ αὐτὸ ἐνώσει τὴν λατρείαν τοῦ μετὰ τῆς ἰδικῆς τῆς. Ἡ Κ. Ἀμιλτων συμβουλεύει διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης τῆς εὐγνωμοσύνης — « ὦ Θεέ μου! Σὲ εὐχαριστῶ, διότι ἔδωκες τοιοῦτον πρόσωπον τόσον ἀγαθὸν πρὸς ἐμὲ » — ν' ἀφιερῶται τὸ παιδίον εἰς τὸν Θεόν, ἅμα βλέπῃ ἐκυτὸ γινόμενον τὸ ἀντικείμενον ἀνελπίστου τινὸς χάριτος καὶ εὐτυχίας.

75. Διὰ νὰ κατορθώσῃ ἐπομένως τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην λατρείαν πρὸς τὸν Θεόν, προσέτι δὲ νὰ θρέψῃ καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ παιδίου καὶ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ, καὶ νὰ προστοιμάσῃ δι' αὐτὸ μεγαλητέραν ἀνάπτυξιν, λαμβάνει ἡ μήτηρ ὡς ἀντικείμενον μυρίων συνδιαλέξεων μετὰ τοῦ παιδίου αὐτὰς τὰς ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, τῷ λέγει, κρατεῖ εἰς τὴν χεῖρά του τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν γεμίζει ἀπὸ θείας χάριτος, ὅταν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀνοίγωσιν εἰς αὐτόν. Ὁ Θεός εἶναι ὅστις ἐνδύει τὰ κρῖνα τοῦ ἀγροῦ, καὶ δὲν λησμονεῖ κανὲν οὔτε τὸ μικρότατον πτηνὸν, οὔτε τὸ φύλλον τοῦ δένδρου οὔτε τὸ ζώον. Ὁ Θεός εἶναι ὁ ἄμεινος αἷτιος καὶ δημιουργὸς πάντος ὅ,τι ὑπάρχει θαυμάσιον ἐν τῇ φύσει, καὶ ὁ διανομὴς τῶν λαμπρῶν τούτων δυνάμεων, δι' ὧν οἱ ἀδύνατοι ἄνθρωποι παρήγαγον τὰ θαύματα τῶν τεχνῶν· ὁ Θεός εἶναι ὁ ἀγαθώτατος πατὴρ καὶ κύριος πάντων, ὁ πάνσοφος δοτὴρ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης ἀγαθῆς εὐτυχίας καὶ χαρᾶς. Ἀνάγκη ὅμως εἶναι ἐν τάξει καὶ καθ' ὥρας προσδιωρισμένως νὰ γιν-

μνάσῃ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον εἰς τὸ ἅγιον ἔργον τῆς προσευχῆς. Τοιαῦται ὥραι συνήθως εἰσὶν ἡ πρωΐα καὶ ἡ ἑσπέρα, ὅταν ἐγείρηται τὸ παιδίον τῆς κλίνης καὶ ὅταν ἀναπαύηται εἰς αὐτήν. Τότε ἰδίως καὶ τακτικώτατα πρέπει ἡ μήτηρ νὰ γυμνάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς ν' ἀνυψόνηται πρὸς ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καὶ νὰ ζητῇ νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτοῦ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διὰ τὴν ζωὴν ἐκάστης ἡμέρας, καὶ διὰ τὴν κατὰ τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα διαγωγὴν του ἐν τῇ ζωῇ. Κατὰ τὰς τακτικὰς ταύτας ὥρας τῆς θείας λατρείας τὴν πρωΐαν καὶ τὴν ἑσπέραν πρέπει νὰ γυμνάζῃ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον νὰ προσφέρῃ μὲ ἄκραν προσοχὴν καὶ σέβας καὶ εὐλάβειαν τὰς καθιερωμένας ἐν τῇ ἀγίᾳ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ προσευχάς : τὰς, Ἄγιος ὁ Θεός. Πάτερ ἡμῶν. Πανηγίᾳ Τριάς. Θεοτόκε παρθένε καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν Σύμβολον. Καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον νὰ συνειθίσῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ ἐκφράζεται μετὰ ταπεινώσεως καὶ εὐσεβείας καὶ ἀγάπης ἐσωτερικῆς καὶ πεποιθήσεως πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, τὰς θλίψεις καὶ τὰς εὐχαριστίας διὰ τὰς ἀθώας αὐτοῦ ἡδονάς.

76. Διὰ νὰ διδάξῃ δὲ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον τῆς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν φύσιν τῆς προσευχῆς, πρέπει νὰ τὸ κάμῃ νὰ ἐννοήσῃ καλῶς ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι ὁ ἱερὸς καὶ ἅγιος σύνδεσμος ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ πατρός μας· ὅτι εἶναι ἔμφυτος εἰς ἡμᾶς, διότι εἶναι τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ ἡ ψυχὴ μας ἀρύεται ἀπὸ τὴν ἄπειρον πηγὴν τῆς δυνάμεως καὶ ἀγιότητος καὶ ἀγαθωσύνης τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν· ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι προσεύχονται ἀπὸ τῶν ἀγρίων μέχρι τῶν μάλιστα πεπολιτισμένων καὶ πεφωτισμένων χριστιανῶν· ὅτι εἶναι τὸ ἀκατάπαυστον ἔργον τῶν Ἀγγέλων ἐνώπιον τοῦ Ἰψίστου Θεοῦ ἡ προσευχή· ὅτι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τῆς γῆς εὐρισκόμενος, προσηύχετο ἀκαταπαύστως εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ καὶ ἡμῶν πατέρα. Ἐπειτα ἐπειδὴ ἡ πράξις τῆς ἐπικλήσεως ἀρμόζει καὶ σχεδὸν εἶν' ἔμφυτος εἰς τὸ μικρὸν παιδίον, καθότι περὶ τὴν ζωὴν του ζητοῦν καὶ ἐπικαλούμενον, ἡ μήτηρ λαμβάνει ἐκ ταύτης του τῆς φυσικῆς ιδιότητος ἀφορμὴν νὰ κάμῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὅταν προσεύχεται πρὸς τὸν Θεὸν τὸν πανάγαθον πατέρα, δύο πράγματα ἐκτελεῖ· ἡ ζητεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ τῇ δώτῃ τὰ πατρικὰ αὐτοῦ

χαρίσματα, ἢ τὸν εὐχαριστεῖ δι' ὅσα κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τῇ χαρίζει. Οὕτω πρέπει νὰ δειξῇ εἰς τὸ παιδίον τῆς ἡ μήτηρ ὅτι, ὅπως ὅταν ἦναι πεινασμένον, ἢ διψασμένον, ἢ λυπημένον, ἢ εἰς κίνδυνον, τρέχει πρὸς τοὺς ἐπιγείους γονεῖς του καὶ ζητεῖ νὰ τὸ βοηθήσῃ, μὲ τὸν ἴδιον τρόπον τοῦ σεβασμοῦ, τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ἐγκαρδίου ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρέπει νὰ προστρέχῃ καὶ εἰς τὸν οὐράνιον πατέρα του, καὶ νὰ τὸν παρακαλῇ νὰ τῷ συγχωρήσῃ τὰ σφάλματά του, νὰ τὸ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ νὰ χύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν παντοδύναμον χάριν του. Ἐὰν ἔχῃ παιδιὰ ἀνωτέρως ἡλικίης, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισαν ἤδη νὰ προσεύχωνται μετὰ σκέψεως, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀγίας ταύτης λατρείας τῶν, ἡ μήτηρ ἅς λαμβάνῃ ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὸ μικρότερόν τῆς παιδίον, ἅς τὸ γυμνάξῃ νὰ ἐνόνη τὰς μικρὰς χειρὰς του, καὶ ἅς τὸ ὡδηγῇ διὰ λόγων βραχέων καὶ φυσικῶν νὰ ἐπικαλῇται τὴν εὐλογίαν τοῦ πανυψίστου δι' ὅλους τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὰς ἀδελφάς του καὶ δι' ἑαυτόν. Ἡ λατρεία αὕτη δὲν πρέπει νὰ διαρκῇ ἢ μίαν στιγμὴν· αὕτη ὅμως ἡ στιγμή ἀρκεῖ νὰ κάμῃ ν' ἀνοίξῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου εἰς τρυφερὸς σπέρους εὐσεβείας ἀληθοῦς, ὅστις ὁσημέρῃ θέλει ἀναπτύσσεται καὶ αὐξάνει.

77. Ὅταν δὲ δὲν ἔχῃ ἄλλα μεγαλύτερα παιδιὰ, δύναται ἡ μήτηρ νὰ συνοικισθῇ τὸ μικρόν τῆς μὲ τὴν προσευχὴν ἀπὸ τῆς μικροτάτης ἔτι ἡλικίας του· πρὸς τοῦτο ἅς τὸ γυμνάσῃ νὰ λέγῃ: « Ὁ Θεέ μου! σὲ ἀγαπῶ, διότι εἶσαι πολὺ ἀγαθός. Σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ ἀγαπᾷς ὁμοίως » αἱ λέξεις αὗται αἱ τόσον ἀπλὰ θέλουσι λάβει πολλὴν σημάσιαν παρὰ τῷ παιδίῳ, καὶ θέλουσι διεγείρει τοῦλάχιστον εἰς αὐτὸ μίαν κλίσιν πολὺ τρυφερὰν πρὸς τὸν πανάγαθον τῶν ἀνθρώπων ποιητήν. Ἀναμφιβόλως τὸ παιδίον θέλει ἐρωτήσῃ τὴν μητέρα του ἂν εἶδε τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Ἐκεῖνη θέλει τῷ εἶπει ὅχι, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος μᾶς βλέπει, μᾶς ἀκούει καὶ διακρίνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀγαπᾷ τὰ φρόνιμα παιδιὰ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ παιδίον γυμνασθὲν ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν διὰ τῆς λατρείας, θέλει γυμνασθῇ ἐπομένως νὰ τὸν ἐννοῇ, καὶ νὰ ζητῇ νὰ κάμῃ τὸ θέλημα του, καὶ οὕτω νὰ τακτοποιῇται ἐνωρὶς κατὰ τὴν ἡθικὴν. Ἐνῶ τὸ ἐναντίον συμβαίνει εἰς τὰ γήινα πράγματα· πρῶτον τὰ γνωρίζει τις καὶ ἔπειτα τὰ ἀγαπᾷ, ἂν ἦν ἄξια ἀγάπης· ἀλλ' ἡ προσευχὴ εἶναι ἔργον ὑπερφυσικόν. Κατορθοῖ ὡς διὰ θαύματος τὴν

ψυχὴν ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ διὰ τῆς ἐνθέου ταύτης ἀγάπης ν' ἀνυψοῦται εἰς τὴν ὑπερκατάληπτον ἐκείνου ἔννοιαν καὶ γινώσιν. Τοῦτο λοιπὸν ἔχει μεγίστην ἀξίαν, ὅταν γίνηται ἀπὸ τῆς μικροτέρας παιδικῆς ἡλικίας. Καθόσον ὅταν διευθύνηται ἀπὸ μητέρα νοήμονα, γίνεται τὸ πλέον ὠφέλιμον ὄργανον εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ παιδίου. Διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ προσέχει, ὅταν τὸ παιδίον λέγῃ τὴν ἀπλὴν προσευχὴν του νὰ μὴ διηγῆται ματαίους τύπους, ἀλλ' ἐκάστη λέξις, ἣν προσφέρει, ν' ἀνταποκρίνηται πρὸς τὴν καρδίαν του. Τοῦτο δὲ γίνεται πηγὴ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων· τὸ κάμνει λοιπὸν νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μετ' αὐτὴν φράσιν πρὸς φράσιν τὰς μικρὰς προσευχὰς του, τὰς ὁποίας κατὰ τὸν καιρὸν ποικίλλει, καὶ οὕτως ἔχει ἐν γλυκὺ μέσον τοῦ κοινοποιεῖν εἰς τὸ παιδίον ὅλας τὰς ἀγαθὰς συγκινήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ ζωπυρήσῃ τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου της. Ἡ εὐγνωμοσύνη λ. χ. πρὸς τοὺς φροντίζοντας δι' αὐτὸ, ἡ γλυκύτης εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν, ἡ εὐπειθεια, ὁ ζῆλος πρὸς τὸ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ μικρὰ χρέη του, ἐν μιᾷ λέξει αἱ καλλίτεραι διαθέσεις τῆς πρώτης ἡλικίας δύνανται νὰ κατορθωθῶσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου μετ' τὸ μέσον τῆς λατρείας.

78. Ἐκτὸς δὲ τῶν προσευχῶν τῶν καθιερωμένων ὑπὸ τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἡ μήτηρ δύναται, διὰ νὰ καταστήσῃ ἐνωρὶς ὁπωσοῦν οἰκεῖα εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου τὰ ὑψηλὰ τῆς θρησκείας δόγματα, ὡς τὸ τῆς ὑψίστης ἀγίας Τριάδος, δύναται νὰ γυμνάξῃ αὐτὸ νὰ λέγῃ μετ' αὐτῆς μετὰ πανηγυρικὸν ὕψος τὴν προσευχὴν ταύτην: Κύριε ὁ Θεός μας, καὶ ὁ Πατήρ μας, γονυκλιτῶς σὲ ἐπικαλούμεθα· εἴθε τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα νὰ μᾶς φωτίζῃ νὰ σὲ παρκαλῶμεν εἰλικρινῶς καὶ θερμῶς· καὶ τὸ ἀξιολάτρευτον ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος τῶν ἀνθρώπων, ν' ἀναβρίνῃ μέχρι τοῦ θρόνου σου, καὶ νὰ μᾶς χορηγῇ τὰς εὐλογίας σου. Καὶ ἐκτὸς δὲ ταύτης ἂς μεταχειρίζηται ἡ μήτηρ καὶ τὰς ἐφεξῆς ἀπλουστάτας προσευχὰς, ἂς εὐκόλως καταλαμβάνει τὸ παιδίον ἀπὸ τριῶν ἐτῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσι τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα δύνανται πραγματικῶς νὰ δοκιμάζῃ τὸ παιδίον. Καὶ συμφώνως δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς παιδικότητος δύναται ἡ μήτηρ, ἂν ἦναι νοήμων καὶ πεπαιδευμένη, νὰ συνθέτῃ καὶ ἄλλας τελειότερας καὶ καλλιέστερας ἰδοὺ αὐταί:

1. ὦ Θεέ μου, Θεέ μου, πόσα ἀγαθὰ μοὶ δίδεις! πόσας εὐχαριστήσεις μοὶ χαρίζεις! μοὶ ἔδωκες τοὺς γονεῖς μου, οἵτινες εἶναι τόσοι καλοὶ, τοὺς ἀδελφούς μου, τὰς ἀδελφάς μου, μὲ τὰς ὁποίας τόσοι διασκεδάζω μοὶ ἔδωκες τοὺς παιδαγωγούς μου καὶ τοὺς διδασκάλους μου, οἱ ὅποιοι τόσοι φροντίζουν δι' ἐμέ, καὶ μὲ διδάσκουσι τόσα καλὰ καὶ ὠφέλιμα πράγματα. Μοὶ ἔδωκες ἀκόμη τόσα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια μὲ κάμνουν εὐτυχῇ! Διὰ φύλαττε εἰς ἐμὲ ὅλα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ! ὦ Θεέ μου! Σὲ παρακαλῶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ!

2 ὦ Θεέ μου! Σὺ φροντίζεις δι' ἐμέ! Σὺ ἔχεις ἄπειρον ἐμπλαγχνίαν πρὸς ἐμέ! Σὺ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἔμπορῶ νὰ ἐνδυθῶ μόνον μου, νὰ τρῶ μόνον, καὶ ὅτι ἂν μὲ ἄφινον μόνον, ἤθελα εἶμαι πολὺ δυστυχής! Σὺ λοιπὸν ἔκαμες, ὦ Θεέ μου! ὥστε ὅλοι νὰ ἔρχονται πρὸς βοήθειάν μου· ὅλοι νὰ μὲ ἀγαπῶσι· Σὺ ἔκαμες Θεέ μου! τοὺς ἄλλους τόσοι ἀγαθοὺς πρὸς ἐμέ· ἀντάμειψέ τους, ὦ Θεέ μου! καὶ κατὰστησόν με πολὺ εὐγνώμονα καὶ φρόνιμον! Σὲ ἐπικαλοῦμαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3. ὦ Θεέ μου! Ὁ ἡγαπημένος υἱός σου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν: « ἄφετε τὰ παιδιὰ νὰ ἔλθωσι πρὸς ἐμέ » Καλῶς, ὦ Θεέ μου! ἐγὼ εἶμαι μικρὸν παιδίον καὶ ἔρχομαι πρὸς σέ· Ἐλθὲ καὶ σὺ, Θεέ μου, πρὸς ἐμέ· Μὴν ἀφήσης νὰ λησμονήσω ὅτι μὲ βλέπεις. Κάμε νὰ αἰσθάνωμαι πάντοτε ὅτι εἶσαι πλησίον μου, καὶ μὲ φυλάττεις καὶ μὲ ἀγαπᾷς· καὶ ὅταν ἀποθάνω, θὰ μὲ δεχθῇς εἰς τὰς ἀγκάλας σου. Σὲ παρακαλῶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου.

4. Θεέ μου! Θεέ μου! ὅταν ᾔμαι πολὺ φρόνιμος, ὅταν οἱ γονεῖς ᾔναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ ἐμὲ, μὲ φαίνεται ὅτι τότε ἔχω θάρρος νὰ σὲ παρακαλῶ· ἀλλ' ἄλλοίμονον! σήμερον ἔγεινα αὐθόδης καὶ ἀπειθής, καὶ ἐντρέπομαι νὰ σὲ πλησιάσω! Μ' ὅλα ταῦτα σὲ παρακαλῶ Θεέ μου! μὴ παύσης νὰ μὲ ἀγαπᾷς! εἶμαι πολὺ δυστυχής, ὅταν σφάλλω! καὶ λυποῦμαι πολὺ, λυποῦμαι, καὶ μετανοῶ, καὶ προστρέχω εἰς σὲ τὸν ἀγαθόν μου πατέρα νὰ μὲ συγχωρήσης! ὁ ἀγαθός μας Σωτὴρ μεσιτεύει διὰ νὰ συγχωρῇ τοὺς μετανοοῦντας! Ἐγὼ μετανοῶ, ὦ Θεέ μου! συγχώρησόν με δι' ἐκεῖνον!

5. Ἄκουσόν με, Θεέ μου! βλέπεις πόσον εἶμαι μικρὸν παιδίον· ὑπῆρξα, ὡς λέγει ἡ μήτηρ μου, ἀκόμη πλέον μικρὸν, δὲν ἠμποροῦν νὰ σταθῶ, νὰ περιπατήσω, νὰ πρέξω, ὡς τώρα! Σὺ, ὦ Θεέ μου, μ' ἐβοήθησας καὶ ἐμεγάλωσα τόσον, μοὶ ἔδωκες τόσους προστάτας καὶ βοηθούς· ὦ πόσον εἶσαι ἀγαθὸς εἰς ἐμέ! Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου, ἔσο τοιοῦτος ἀγαθὸς εἰς τόσα μικρὰ πτωχὰ παιδιὰ, τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατα, ὡς ἤμην ἐγώ, καὶ τὰ ὅποια δὲν ἔχουσι τόσας περιποιήσεις, ὅσας εἶχον ἐγώ! Ἀνγκούφιζε, ὦ Θεέ μου, ὅλους τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς μου καὶ τοὺς πάσχοντας! Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὲ ἐπικαλοῦμαι.

6. ὦ Θεέ μου! χρεωστῶ πάντοτε νὰ σὲ ὑπακούω, καὶ νὰ κάμνω τὸ ἅγιόν σου θέλημα· ἀλλὰ πάντοτε κάμνω σφάλμα. Βλέπω ὅτι χωρὶς τὴν βοήθειάν σου ποτὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἦμαι ἐντελῶς φρόνιμος. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν, Θεέ μου! βοήθει με πάντοτε νὰ φυλάττω τὰς ἀγίας ἐντολάς σου· νὰ μὴ θυμύνω, νὰ μὴ φωνάζω καὶ κλαίω· νὰ μὴ ζῇτῶ ἀπὸ τὴν μητέρα μου ὅ,τι δὲν πρέπει, νὰ δίδω εἰς τὸ πτωχὸν παιδίον ἀπὸ τὸν ἄρτον μου, καὶ ἀπὸ τὸ ραγητόν μου, καὶ ἀπὸ τὰ φορέματά μου! Βοήθει με, ὦ Θεέ μου, νὰ σὲ ἀγαπῶ ἐξ ὅλης μου τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης μου τῆς διανοίας, καὶ ν' ἀγαπῶ καὶ τοὺς ὁμοίους μου, ὡς ἀγαπῶ τὸν ἑαυτόν μου! Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου, εἰς ταῦτα· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ σου.

7. ὦ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ! υἱὲ τοῦ ἀγαθοῦ μας Θεοῦ καὶ Θεέ! Σὺ εἶπας εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους νὰ σὲ παρακαλῶμεν οἱ μὲν διὰ τοὺς δέ. Σήμερον, ὦ Κύριε καὶ Θεέ μου, εἶδον ἐν πτωχὸν παιδίον γυμνὸν καὶ ἀνυπόδητον· ὦ! πόσον ἡ καρδιά μου τὸ ἐλυπήθη! Σὲ παρακαλῶ, Κύριε, δι' αὐτό! βοήθησέ το· κάμε με ἱκανὸν νὰ τῷ δίδω νὰ τρώγῃ καὶ νὰ ἐνδυθῇ· ὦ Κύριέ μου! καὶ πόσα ἄλλα τοιαῦτα παιδιὰ εἶναι εἰς τὸν κόσμον πτωχὰ καὶ ὀρφανὰ· βοήθησέ τα Θεέ μου Ἰησοῦ Χριστέ! σὲ παρακαλῶ. Σὲ παρακαλῶ ὁμοίως διὰ τοὺς γονεῖς μου πρῶτον, ἔπειτα διὰ τοὺς συμπατριώτας μου, ἔπειτα δι' ὅλους τοὺς ξένους! Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου Ἰησοῦ Χριστέ! διὰ τοὺς γινώσκοντάς σε καὶ διὰ τοὺς μὴ γινώσκοντάς σε, διὰ νὰ μάθωσιν ὅλοι νὰ σὲ λατρεύωσι! Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου, δι' ὅλον τὸν κό-

σμον! καὶ σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια χορηγεῖς εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους!

Πρὸς τοῦτοις μετὰ τὰς ὀρισμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν προσευχάς τας: Ἅγιος ὁ Θεὸς, κτλ. τὴν πρωτὴν καὶ τὴν ἐσπέραν, δύναται ἡ μήτηρ νὰ διδάξῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ προσφέρῃ καὶ ταύτας.

Προσευχὴ ἰδίως διὰ τὴν πρωτὴν.

1. Ὁ Κύριε! Σὲ εὐχαριστῶ διότι με ἐφύλαξας καθ' ὅλην τὴν νύκτα, φύλαξέ με ὁμοίως καὶ τὴν ἡμέραν, σὲ παρακαλῶ! Βοήθει με Κύριε! νὰ ἐνθυμῶμαι ὅτι εἶσαι πάντοτε πλησίον μου· διὰ νὰ φοβῶμαι νὰ μὴ σὲ παροργίσω με κανὲν σφάλμα. Εὐλόγει, ὦ Θεέ μου, τοὺς γονεῖς μου καὶ ὅλους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀγαπῶ! Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ σου σὲ παρακαλῶ, ὦ Θεέ μου!

Ὁμοίως διὰ τὴν ἐσπέραν.

2. Ὁ Θεέ μου! δὲν πρέπει νὰ κοιμηθῶ χωρὶς νὰ ζητήσω τὴν εὐλογίαν σου. Σὺ, Κύριε, ἔγινες τόσον ἀγαθὸς πρὸς ἐμὲ σήμερον, ἂν καὶ αἰσθάνωμαι ὅτι ἔπραξα πολλὰ σφάλματα σήμερον. Συγχώρησέ τα, Κύριε! θέλω αὔριον προσπαθήσει νὰ ᾔμαι πλέον φρόνιμον παιδίον, νὰ μὴ σφάλλω καὶ παροργίσω σὲ τὸν ἀγαθόν μου Οὐράνιον Πατέρα καὶ τοὺς γονεῖς μου τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Πηγαίνω τώρα νὰ κοιμηθῶ καὶ συλλογίζομαι ὅτι ἡ πατρικὴ ἀγαθότης σου θέλει με φυλάξει κατὰ τὸν ὕπνον. Θεέ μου σὲ παρακαλῶ, δόσε μου καλὴν νύκτα διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἀγαπῶ ὡς σέ!

79. Πρὸς τοῦτοις ἡ μήτηρ πρέπει νὰ καταβάλλῃ μεγίστην φροντίδα διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς τὸ προσῆκον σέβας πρὸς τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς λοιπὰς ἱερὰς ἑορτάς· νὰ τὸ ὀδηγῇ πῶς νὰ φέρεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν μετ' αὐτῆς τὸ φέρῃ· δηλ. μετ' ἄκραν εὐταξίαν καὶ εὐσεβεῖν· νὰ τὸ συνειθίζῃ ν' ἀκούῃ μετ' προσοχὴν τὰς θείας ψαλμωδίας καὶ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καὶ νὰ τὸ μανθάνῃ νὰ θεωρῇ τὸν νκὸν τοῦ Θεοῦ ὡς τὴν πύλιν τοῦ Παρθένου, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔχει ἡτοιμασμένον διὰ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς αὐτοῦ λατρευτάς. Νὰ φροντίζῃ προσέτι καὶ μετὰ τοὺς καταλλήλους λόγους καὶ μετὰ τὸ ἰδίον τῆς παράδειγμα νὰ συνειθίζῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ καταπαύῃ κατὰ τὴν Κυριακὴν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων ἡμερῶν ἀ-

κῶμη καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παιγνίδιά του, καὶ νὰ μὴ τὸ ἀφίνη νὰ παραδίδηται εἰς συνομιλίαις καὶ συνδιαλέξεις μὲ τὰς ὑπηρετρίαις ἢ μὲ ἄλλα παιδιὰ περὶ φορεμάτων καὶ ἄλλων ματαιολογιῶν, διότι ὅλα τὰ τοιαῦτα εἶναι ἐμποδισμένα ἀπὸ τὴν ἀγιότητα τῆς ἡμέρας· νὰ τὸ διδάσκη καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός της ὅτι ἡ ἑορτὴ δὲν εἶναι διωρισμένη ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ νὰ καθήμεθα ἄργοι καὶ νὰ διασκεδάζωμεν καὶ νὰ περιφερώμεθα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διὰ νὰ δεικνύωμεν τὰ φορέματά μας, καὶ ἄλλας ἀνοησίας νὰ κάμνωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ δοξολογῶμεν τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡμέρας, νὰ ἐνθυμώμεθα τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του, νὰ μελετῶμεν τὰς ἀγίας αὐτοῦ ἐντολάς, νὰ ἐλεῶμεν καὶ μὲ πάντα τρόπον ν' ἀγαθοποιῶμεν τοὺς ὁμοίους μας, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ τιμῶμεν τὰς ἑορτάς, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις νὰ προσευχώμεθα, καὶ διὰ τῆς προσευχῆς νὰ πλησιάζωμεν καὶ νὰ συνδιαλεγώμεθα μὲ τὸν Θεόν. Πρὸς τοῦτο καὶ μίαν κατάλληλον προσευχὴν διὰ τὴν Κυριακὴν ὑποβάλλομεν εἰς τὴν ἀγαθὴν μητέρα διὰ τὸ μικρὸν της παιδίον, τὴν ὁποίαν αὐτὴ δύναται νὰ ποιήσῃ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὴν ἡλικίαν τῶν παιδιῶν της. Ἰδοὺ αὕτη:

Ὁ Θεέ μου! σήμερον εἶναι Κυριακὴ (ἢ ἄλλη ἑορτὴ), εἶναι ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ πηγαίνουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νὰ σὲ λατρεύσωσι καὶ νὰ σὲ παρακαλέσωσιν. Ἐγὼ εἶμαι πολὺ μικρὸν παιδίον, καὶ δὲν ἐμπορῶ νὰ ὑπάγω· ἀλλ' ὅμως, ὦ Θεέ μου, θέλω σὲ λατρεύει σήμερον. Θὰ ἐξέλθω εἰς τὴν ἐξοχὴν μετὰ τοῦ πατρὸς μου καὶ τῆς μητρός μου· θὰ ἴδω ἐκεῖ τὸν λαμπρὸν τοῦτον ἥλιον, τὸν ὁποῖον ἔκτισας διὰ νὰ μᾶς φωτίξῃ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐστόλισας μὲ τόσα θελκτικὰ ἄνθη καὶ ὠραία πτηνὰ καὶ καλοὺς καρπούς. Θὰ σ' εὐχαριστήσω, ὦ Θεέ μου, δι' ὅλα ταῦτα τὰ τόσον καλὰ πράγματα. Καὶ ὅταν ὀλίγον μεγαλώσω, θὰ πηγίνω εἰς τὸν ἅγιον ναόν σου, θὰ ψάλλω τοὺς ὕμνους σου, θ' ἀκούω τὸν ἅγιον λόγον σου, καὶ εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν θὰ σὲ ἀγαπῶ, καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ σὲ ὑπηρετήσω. Ὁ Θεέ μου! εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ σου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὲ παρακαλῶ!

Εὐχὴ εἰς τὴν Θεοτόκον.

Ὁ Παναγία Μητέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχε τὰ ὄμματά σου τὰ κεχαριτωμένα ἐπάνω μου, καὶ μὲ τὴν εὐλογημένην χεῖρά σου κράτει τὴν μικράν μου χεῖρα καὶ ὁδήγησε

με εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς. Σὺ, ὦ Παναγία, εἶσαι ἡ πλεόν
μεγάλη καὶ ἀγαθὴ μήτηρ τῶν παιδίων. Σὺ τὰ ἀγαπᾷς καὶ
φροντίζεις δι' αὐτὰ, ὡς ἡγάπας καὶ ἐφρόντιζες διὰ τὸν ἀγα-
πητόν σου υἱὸν τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
στὸν, ὅταν ἦτο μικρὸν παιδίον εἰς τὰς ἀγίας ἀγκάλας σου. Σὲ
παρκαλῶ, ὦ Παναγία! ἀγάπα καὶ ἐμὲ καὶ φρόντιζε, καὶ με-
τὴν θείαν σου χάριν διαφύλαττέ με ἀπὸ πᾶν κακὸν καὶ πᾶν
σφάλμα! ὁδῆγε, ὦ Παναγία, καὶ τὴν μητέρα μου πῶς πρέ-
πει νὰ με ἀνατρέφῃ! Διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Κυρί-
ου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκουστόν με σὲ παρκαλῶ, ὦ Παναγία!

80. Καλὸν πολὺ καὶ ὠφέλιμον εἶναι ἡ μήτηρ νὰ ἔχῃ καὶ
μικρὰ ἄσματα θρησκευτικὰ ἀρμόδια εἰς τὰς δυνάμεις τῆς
παιδικῆς ἡλικίας, καὶ νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον νὰ τὰ ψάλλῃ με-
μουσικὴν ἀρμονίαν. Εἰς τὰ παιδικὰ καλούμενα ἢ μᾶλλον νη-
πιακὰ σχολεῖα, ὡς καὶ εἰς πολλὰς οἰκογενεῖας ἀγγλικὰς (ἀνι-
φέρει ἡ συγγραφή, ἣν ἀκολουθοῦμεν), τὰ παιδία ψάλλουσιν ἐν
χορῷ ὕμνους θρησκευτικοὺς, παράγοντας ἐκ τῆς μουσικῆς ἀρ-
μονίας πολὺ θελκτικὸν ἀποτέλεσμα εἰς τὴν ἀθώαν ψυχὴν τῶν
παιδίων. Ὅλα κατέχονται ἀπὸ τὰ αἰσθημὰτα τὰ ὁποῖα ἐκ-
φράζουσι, καὶ τὰ πλεόν ἀκόμη νέα ἐνόνουσιν ἐπιτυχῶς τὴν μι-
κρὰν φωνὴν των μετὰ τὴν τῶν μεγαλητέρων. Γνωρίζομεν πάντες
ὁποῖαν μαγικὴν, οὕτως εἰπεῖν, δύναμιν ἔχει ἡ μουσικὴ ἐπὶ τῆς
ἀνθρωπίνης καρδίας, πολλῶ δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀθώαν καὶ τρυ-
φερὰν καρδίαν τοῦ παιδίου διεγείρει ἐντύπωσιν γλυκυτάτην,
καὶ τὴν κάμνει ν' ἀνίπταται πρὸς τὴν δόξαν τῶν μεγαλουργ-
ημάτων καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ λατρεύῃ ἐκεί-
νον μελωδικῶς, ὡς οἱ Ἄγγελοι του ἐν τῷ οὐρανῷ. Πόσον δὲ
ἡμερόνει τὰ ἥθη καὶ ἐμπνέει ἀνεξάντλητον ἀγάπην πρὸς τὰ
ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα αἰσθημὰτα, ὅταν αἱ λέξεις αἱ ψαλλόμεναι
ᾧσιν ἀπηχήματα τῶν εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων συγκινήσεων τῆς
ψυχῆς, τοῦτο εἶναι μάλιστα ἤδη ἀποδεδειγμένον διὰ τοῦτο
καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν σοφῶν ἡμῶν προγόνων ἐπεδοκιμᾶσθη
τὸ ν' ἀπαρτίζῃ ἡ μουσικὴ στοιχειῶδες μάθημα τῆς καλῆς καὶ
ἐλευθερίου ἀνατροφῆς. Καὶ ἡμεῖς δὲν διστάζομεν οὕτω νὰ συ-
στήσωμεν τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς εἰς τὴν μητέρα
ἐν τῇ θρησκευτικῇ καὶ τῇ ἡθικῇ ἀνατροφῇ τοῦ παιδίου τῆς.
Καὶ πρὸς ὁδηγίαν δὲ τῆς ἀγαθῆς μητρὸς προσθέτομεν καὶ ἐν-
ταῦθα ἀσμάτια τινὰ θρησκευτικὰ, ἅπερ ἔχον μετὰ μουσικῆς

ἁρμονίας ρυθμισθῶσι καὶ ψάλλωνται ὑπὸ τῶν παιδίων, ἢ τοῦ-
λάχιστον ἓν ἀπαγγέλλονται ὑπ' αὐτῶν μετὰ ὕφους ἁρμονι-
κοῦ, θέλουσι παρκαγάγει εἰς τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων τὴν περὶ
ἧς λέγομεν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ὠφέλειαν καὶ ψυχαγωγίαν.
Ὁμοίως τοιαῦτα καὶ ἄλλα δύναται ἡ μήτηρ νὰ ζητῇ καὶ νὰ
προμηθεύηται καταλληλότερα, μάλιστα τονισμένα μουσικῶς,
τὰ ὅποια νὰ μεταχειρίζηται πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καὶ αἰ-
σθηματικὴν μόρφωσιν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδίου, ἢ καὶ ἡ ἰδίᾳ νὰ
συκλέτῃ καὶ νὰ τονίζῃ οὔσα πεπαιδευμένη καὶ ἔμμουσος.

Α'.

Δέσεις πρὸς τὴν Θεοτόκον.

1

Δέσποινα ὑπεραγία,
Μῆτερ τοῦ Χριστοῦ ἀγνή,
Τὸ πανάγαθόν σου ὄμμα
Εἴν' ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων
Προστασία δυνατή!

2

Τῶν ἀθῶων πλὴν νηπίων
Εἶς' ἡ φίλη κηδεμών,
Τὴν ζώην των ἐπιβλέπεις
Κ' εἰς αὐτὴν τὸ πλῆθος χέεις
Γλυκυτάτων δωρεῶν.

3

Καὶ τῆς παιδικῆς καρδίας
Σὺ ἀκούεις τὴν φωνήν,
Καὶ εἰς τὰ αἰσθήματά μας
Καὶ εἰς τὰ αἰτήματά μας
Δίδεις πᾶσαν προσοχήν.

4

Τὴν πανσέβαστόν σου χεῖρα
Ἔχε πάντοτ' ἐφ' ἡμῶν
Σκέπε μας, ἐφόρευέ μας

Μὲ τὴν κραταιάν σου σκέπην.
Καὶ τῆς νέας μας ζωῆς

5

Τὰς στιγμὰς καὶ τὰς ἡμέρας
Καὶ τὰ ἔτη εὐτυχῇ
Δίδε μας, καὶ μὴν ἀφῆσης
Τὸ πικρὸν νὰ πιοῦμε πόμα,
Παρ' εἰς γῆράς μας θαθύ.

6

Καὶ τὸν πόδα μας ὁπόταν
Τὸν μικρὸν καὶ ἀπαλὸν
Θέσωμεν ἐδῶ στοῦ κόσμου
Τὴν κοιλάδα, ὅπου τόσαι
Μυριάδες ἀκανθῶν·

7

Νὰ πονέσῃ μὴν ἀφῆσης
Ὁ μικρὸς μας αὐτὸς ποῦς!
Μὴν ἀφῆσης πικρὸν δάκρυ
Ἀπὸ τοὺς γλυκεῖς νὰ ρεύσῃ
Κ' ἱλαροὺς μας ὀφθαλμούς!

8

Ταῦτα, πάνταγε Κυρία!
Σ' ἱκετεύομεν θερμῶς.
Τὴν μικράν μας τὴν καρδίαν
Εἰς τὴν σὴν ἀφιεροῦμεν
Προστασίαν ταπεινῶς.

B'.

Ὡδὴ εὐχαριστίας πρὸς Θεόν.

1

Θεὲ εὐχαριστήριον
Πρὸς σὲ ψάλλω ὦδὴν.
Τοῦ στήθους μ', ὥς ψαλτήριον,
Τονίζω τὴν χορδὴν.

2

Ἐμαθον ἐκ νεότητος
Ἀπαλωτάτης ἄλλον
Νὰ μὴν ἔχω προστάτην μου
Καὶ ἀρωγὸν μεγάλον.

3

Εἰμὴ τὴν ἀγαθότητα
Τὴν σὴν, ὦ πλαστοουργέ,
Καὶ σθένους τὴν ἀκρότητα
Τοῦ σοῦ, ὦ κοσμοουργέ!

4

Ἐμαθον ὅταν τις χαρὰ,
Ἡ θλίψις καὶ ὀδύνη
Στὸν βίον τοῦτον τὴν μικρὰν
Καρδίαν μου βαρύνῃ.

5

Πρὸς σὲ τοὺς δακρυρρέοντες μου
Νὰ τείνω ὀφθαλμούς,
Κ' εἰς σὲ τοὺς δυσφορήτους μου
Ν' ἀνακοινῶ παλμούς.

6

Κ' εὐθὺς νὰ συναισθάνωμαι
Τὸν δάκτυλον τῆς θείας
Χειρὸς σου ψηλαφίζοντα
Μετὰ παραμυθίας

7

Τὴν πάσχουσαν καρδίαν μου,
Κ' ὠθοῦντα πανσθενῶς
Πᾶσαν τὴν ἀθυμίαν μου,
Δι' ἣν ἤλγουν δεινῶς!

8

Θεέ, Θεέ γηθόσυνος
Λοιπὸν σ' εὐχαριστῶ!
Δὸς μοι πάντοτ' εὐφρόσυνος
Ῥιδὴν νὰ σοὶ φωνῶ!

F.

Τὸ πτηνὸν τῆς αὐγῆς.

1

Κτίσματ' ὅλα ἐγεροῦτε
Ἄλογα καὶ λογικά,
Τὴν ζωὴν νὰ ἀσπασθῆτε
Μὲ φιλήματα γλυκά.
Κ' ἐνθυμήθητ' εὐγνωμόνως
Τὴν στιγμὴν τὴν θαυμαστήν,
Ὅτ' εἰς θεῖος λόγος μόνος
Σᾶς ἐγέννησ' εἰς αὐτήν.

2

Ἀλλὰ σεῖς οἱ προικισμένοι
Μὲ ψυχὴν θαυματουργόν·
Ἄνθρωποι ὁμοιωμένοι
Μὲ τὸν μέγαν πλαστοουργόν·
Μὲ αὐτὸν ἐνθυμηθῆτε
Ποῖον ἔχετε δεσμόν,
Κ' εἰς ἀγίου ἐκδοθῆτε
Μέλους ἐνθουσιασμόν.

3

Τὴν ἀπέραντον ἀψίδα
Ἴδετε τοῦ Οὐρανοῦ
Ἐνδυμένου μὲ χλαμύδα
Ἀστροκόσμου κυανοῦ.
Καὶ νεφέλας μετεώρους
Αἶροντος εἰς τὰ πλευρά,
Καὶ ἀνέμους ταχυπόρους
Μὲ θαυμάσια πτερά.

4

Ταῦτα ὅλα στοχασθῆτε
Ὡ ἐλλόγιμοι θνητοί !
Εἰς μελῶδημ' ἀφεθῆτε
Ψάλλετε ἀγαπητοί.
Ψάλλετε μὲ ἀρμονίαν

Βασιλέα ποιητήν,
Τὴν ἰσχύν του καὶ σοφίαν
Βλέπετε παντοῦ χυτὴν.

5

Μὲ ἀλαβαστρίνους χεῖρας
Ἡ αὐγὴ σᾶς χαιρετᾷ,
Τὴν ἀνατολὴν ἀνοίγει
Καὶ χαρίεσσα πετᾷ.
Καὶ τὸ ἄστρον τῆς πρωΐας
Ὁ γλυκὺς ἀγερνὸς
Εἰς τὸ μέτωπόν της λάμπει
Ὡς ἀδάμας φαινός.

6

ὦ! εἰς ὅλ' ἀντανεκλάει
Τοῦ Θεοῦ ἡ καλλονή,
Ἀντηχεῖ εἰς ὅλ' εὐμόλπως
Ἡ ἀγία του φωνή!
ὦ θνητοί! δοθῆτε ὅλοι
Εἰς ἐωθινὴν ὥδην,
Τείνατε πρὸς ὕμνον πᾶσαν
Τῆς καρδίας σας χορδὴν.

7

Τοῦ ἡλίου μὴ σᾶς φθάσῃ
Εἰς τὴν κλίνην ἡ ἀκτίς,
Στοῦ Θεοῦ τὴν λαμπηδόνα
Σεῖς στραφῆτε πρὸ αὐτῆς.
Σεῖς ὀφείλετε τὸν πλάστην
Νὰ δοξάζητε μὲ νοῦν,
Ἐπειδὴ τόσαι μ' ἐκείνον
Στεναὶ σχέσεις σᾶς ἐνοῦν.

8

Ταῦτα ψάλλει ἐμπνευσμένον
Τῆς πρωΐας τὸ πτηνὸν
Ἀγγελόφωνον, ἀθῶον
Τ' οὐρανοῦ πλάσμα ἄγνόν.
Καὶ ἐγὼ μ' αὐτὸ συμψάλλω
Μὲ συγκίνησιν πολλήν,
Διατὶ εἶμαι στολισμένον

Μὲ ψυχῆς θείαν στολήν.

9

Μικρὸς ἄνθρωπος ὑπάρχω·
Πλὴν εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν,
Τὸν Θεὸν μὲ τῆς ψυχῆς μου
Θεωρῶ τὸν ὀφθαλμόν.
Καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους
Κ' ὅλους μου τοὺς λογισμοὺς
Ἐμμελῶς πρέπει ν' ἀρμόζω
Πρὸς τοὺς θεῖους του θεσμούς.

Δ'.

Ωδὴ εἰς τὴν δημιουργίαν.

1

ὦ ! πόσον θαυμάσιος, πόσον μεγάλη
Αὐτὴ τοῦ παντός ἡ καλλίστη σκηνή.
Ἐγείρεται αὕτη ὑπέρλαμπρος θρόνος
Τοῦ ἀνακτος, ὅστις ὑπέρτατος μόνος
Τῆς γῆς τῶν ἀνάκτων τοὺς θρόνους κινεῖ.

2

Πνοή του εἶν' αὐτ' ἡ γλυκεῖα ἀρμονία,
Τὰ ἔργα τῆς θείας του ἥτις χειρὸς
Μὲ ἔξοχον χάριν ἀφθάρτως καλλύνει,
Κ' ἐκεῖνο τὸ θέλημα τρον, ὅπερ ἐκχύνει
Ἡ γλῶσσα δικαίου θνητοῦ ζωηρὸς

3

Εἶν φθόγγος τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς του.
Τὸ φῶς τοῦτο, ὅπερ ἐνδύει τὸ πᾶν,
Τοῦ θείου ἀκτὶς ὀφθαλμοῦ του εἶν μίαν ὅσον αὐ-
τῇ ὡς ἰσχὺς καὶ ὑψίστη σοφία τὸ γυμνάζῃ ν'
Κηρύττει εὐλόγως εἰς ἔργον αὐτὴν ἀνάγνωσιν, ἕως

4

ὦ ! πόσον ἐγὼ χρεὶται αὐτὸν ἡ γλῶσσα τῆς ἱερᾶς
ἀντικειμένη καὶ συγκινητική, ὥστε εἶναι
Αὐτὸν τὸν μεγάλον ἀνυψοῦ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸν Θεόν.

8

Αὐτὸν, ὅστις εἶναι πηγὴ τῶν χαρίτων
 Αὐτὸν, ὅστις εἶναι, θά ᾔναι, καὶ ᾔτον.
 Ἡμῶν τῶν παιδίων τὸν καλὸν δωρητὴν.

5

ὦ! δέξ' εὐμενῶς τὴν ὁδὴν μου, ὦ Πάτερ,
 Αὐτὴν, ἣν σοὶ ψάλλ' ἡ μικρά μου φωνή!
 Ἡ κτίσις σοὶ εἶναι ὑπέρτατος θρόνος,
 Καὶ σὺ βασιλεὺς εἰς' αἰῶνιος μόνος.
 Κ' ἡ θεία σου λάμπει παντοῦ καλλονή.

E'.

Εἰς τὴν Ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου.

1

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς
 Εἶν' ὁ σωτὴρ ἡμῶν
 Διὰ τῆς μεσιτείας
 Αὐτοῦ τῆς θαυμασίας
 Ἡνώθημεν μὲ τὸν Θεόν
 Κ' ἐφιλιώθημεν μ' Αὐτόν,
 Κ' ἐκεῖνος μεθ' ἡμῶν.

2

Εἰς φάτνην ποταπὴν
 Αὐτὸς υἱὸς Θεοῦ,
 Καὶ κτίστης ἀοράτων
 Καὶ ὁρατῶν κτισμάτων,
 Ναὶ ἐγεννήθη ταπεινῶς.
 Ἀλλ' εἶναι μέγας κ' ὑψηλός,
 ὧς λυτρωτὴς ἡμῶν.

3

Α Τοῦ Θεοῦ τοῦ πατρὸς
 Τ' οὐρὰ ἡμῶν Δημιουργοῦ
 Καὶ ἐγὼ μὲς τὰς ἀγίας
 Μὲ συγκλίνουσιν πᾶσι τοῦ Θεοῦ
 Αἰατὶ εἶμαι στολισμῶν πιστῶς

Μᾶς ἐφανερώσεν Αὐτός,
Ὁ Κύριος ἡμῶν.

4

ὦ Ἰησοῦ Χριστέ !
Σῶτερ ἀγαπητέ.
Εἰς ὅλον μου τὸν βίον
Δός μοι μὲ ζῆλον θεῖον
Ν' ἀναγινώσκω τὴν σεπτὴν
Καὶ ἱερὰν σ' αὐτὴν Γραφὴν.
Καὶ ἔσο μεθ' ἡμῶν.

5

ὦς λύχνος φωτεινός,
Νόμος σ' ὁ ἱερὸς
Κάμε νὰ μὲ φωτίζῃ,
Καὶ ὅλην νὰ στολίζῃ
Ψυχὴν, καρδίαν μας καὶ νοῦν.
Καὶ πάντοτε νὰ σὲ ὑμνοῦν
Τὰ χεῖλη δὸς ἡμῶν !

Τῶν ἁσμάτων τούτων τινὰ δύνανται μάλιστα νὰ χρησιμεύ-
σωσιν εἰς τὴν ἀγαθὴν μητέρα καὶ δι' ἀνωτέρας ἡλικίας παιδεί-
ας. Καὶ ἄλλα δὲ ἔμοιχα τούτοις δύνανται, ὡς εἴπομεν, νὰ εὐρί-
σκη, ἅπερ ψάλλοντα ἢ ἀπαγγέλλοντα τὰ παιδιὰ θέλουσι τὰ μά-
λιστα ὠφελεῖσθαι ὡς πρὸς τὴν ἐντύπωσιν τῶν θρησκευτικῶν
πεποιθήσεων καὶ ἰδεῶν καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς θείας λατρείας.

81. Καὶ ἡ ἀνάγνωσις δὲ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς θρησκείας,
τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς, ἥτις εἶναι ὅχι ὀλί-
γον συντέλεστικὴ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν τῶν παι-
δίων, γίνεται ὁμοίως βοηθητικὴ καὶ πρὸς τὴν ἐξάσκησιν τῆς
λατρείας, δηλ. μέσον ἰσχυρὸν τῆς ἐξυψώσεως τῶν ψυχῶν πρὸς
τὸν Θεόν. Καὶ ἡ μήτηρ δύναται ἐνωρὶς καὶ βαθμηδὸν ὅσον αὐ-
ξάνει ἡ ἡλικία τοῦ παιδίου νὰ τὸ ὀδηγῇ καὶ νὰ τὸ γυμνάξῃ ν'
ἀκροάζηται ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἱερὰν ταύτην ἀνάγνωσιν, ἕως
οὗ μᾶθῃ τὸ ἴδιον ν' ἀναγινώσκη. Καθόσον ἡ γλῶσσα τῆς ἱερᾶς
Γραφῆς εἶναι τοσοῦτον ἐκφραστικὴ καὶ συγμνητικὴ, ὥστε εἶναι
ἰσχυρότατον μέσον τοῦ ν' ἀνυψοῖ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸν Θεόν.

Τὰ παιδιά δὲ αἰσθάνονται ταχέως τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὥραι-
 ότητα αὐτῆς, καθόσον εἰσὶ φύσει προικισμένα διὰ θαυμαστοῦ
 ἐνστίκτου, δι' οὗ τὰς τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦς ἐκφράσεις ἐν-
 νοοῦσι, καὶ εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν τῶν τὰς ἐντυπόνου-
 σι. Τεμάχια ὄθεν ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἐκλεκτὰ ἀναγινωσκόμε-
 να ὑπὸ τῆς μητρὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, καὶ ὅχι μεταπεποι-
 ημένα ἢ διατεταγμένα κατὰ τινα ἄλλον εἰδικὸν αὐτῆς τρόπον,
 ἐμπνέουσιν ἐν σέβας πρὸς τὰ θεῖα ἀνκνιμιγμένον μὲ μέγα
 συμφέρον εἰς τὴν καρδίαν τῶν παιδίων. Ἡ φαντασία τῶν κκ-
 ταγοητεύεται ἀπὸ τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ λαμπρὰς εἰκόνας,
 ὧν γέμει ἡ παλαιὰ Γραφή, ἡ δὲ ἀπλότης καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῶν
 παραβολῶν καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς Νέας τὰ καταθέλγει. Οἱ
 ψαλμοὶ μάλιστα περιέχουσιν ἄφθονον πηγὴν παρηγορίας καὶ
 ἀγάπης. Ἄς διδάσκη λοιπὸν ἡ μήτηρ τὸ παιδίον της νὰ τοὺς
 ἐκστηθίζῃ ὅσον δύναται. Εἰς αὐτοὺς βλέπουσι θεοπνεύστως ἐ-
 ζωγραφημένας τὰς ὥραιότητας τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ,
 καὶ μανθάνουσι νὰ ἐννοῶσι μετ' ἐκπλήξεως πόσῃν ἁρμονικῇν
 συμφωνίαν ἔχει ἡ θρησκεία ἡμῶν μετὰ τῆς φύσεως. Τοιούτους
 ὄντας τοὺς ψαλμοὺς ἐπαναλαμβάνουσι τὰ μικρὰ παιδιά μετὰ
 θαυμασμοῦ ἀληθοῦς, ὅστις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῶν ἀναπολεῖ-
 ται μετ' ἐνδομύχου ἡδονῆς (!). Ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ τέλος τοῦ
 κεφ. τούτου προσθέτω τὰ ἀξιόλογα ταῦτα λόγια τῆς **Mme**
More, ἅπερ ἡ συγγραφεὶς ἡμῶν ἔχει προτεταγμένα· «τὸ συν-
 ειθίζειν τὰ παιδιά ν' ἀναγινώσκωσι τὴν Βίβλον, εἶναι τὸ δι-
 δάσκειν αὐτὰ νὰ προσηλθῶνται κατ' ἑξίν εἰς τὴν κκτάληψιν τοῦ
 μέσου, τοῦ δεδειγμένου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἁγιασμόν
 ἡμῶν. »

(1) Οἱ πατέρες ἡμῶν εἶχον τὸ Ψαλτήριον ἐν τῶν ὠρισμένων πρὸς
 μάθησιν τῆς ἀναγνώσεως βιβλίων εἰς τοὺς παῖδας, καὶ πόσον θρη-
 σκευτικῶς καὶ ἠθικῶς ἐπωφελὲς ἦν τὸ ἔθος τοῦτο.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ.

Ἀνακεφαλαιοῦσα τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προηγουμένοις δέκα κεφαλαίοις, λέγω ἐν περιλήψει ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ ποιητοῦ ἀναφορικῶς τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξε τοῦτο· ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἡ πνευματικὴ καὶ ἀθάνατος νὰ λάβῃ ἐκ ταύτης τῆς ζωῆς μεγάλην ὁρμὴν πρὸς τὴν τελειότητα, νὰ διατρέξῃ τὴν πλέον ἐκτεταμένην κλίμακα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς διανοητικῆς, ἀρχίζουσα κατ' ἀρχάς ἀπὸ τὸν πλέον κατώτερον βαθμὸν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βαθμὸν ἐκείνον, καθ' ὃν ἐν μὲν τῷ παρόντι βίῳ εὐδαιμονεῖ ἀληθῶς, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν αἰώνιον μακαριότητα ἀπολαμβάνει ἐν τοῖς ἀθανάτοις κόλποις τοῦ ποιητοῦ του. Διὰ τοῦτο ἐπρόεικεν εἰς τὴν ψυχὴν ταύτην διαθέσεις, αἷς εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ τῆς μικροτέρας παιδικότητος τοιοῦτοτρόπως νὰ διχπλάσῃ καὶ διευθύνῃ ἡ μητρικὴ ἰδίως χεὶρ διὰ τῆς ἀνατροφῆς, ὥστε ἀναπτυσσόμεναι βαθμῶδ' νὰ φέρωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν εἰρημένον θεῖον προορισμὸν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν εἴπομεν ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἀνατροφή εἶναι ἡ ἀρχικὴ διάπλασις τῶν φυσικῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς συμφώνως πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῆς. Ὁ προορισμὸς οὗτος, ὃν πρέπει νὰ κατανοῇ κάλλιστα ἡ μήτηρ διὰ νὰ δύναται καὶ ἐπιτυχῶς νὰ ἐνεργῇ τὸ σπουδαῖον τῆς ἀνατροφῆς ἔργον, εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἐντετυπωμένος ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημιουργοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καθόσον αἱ διαθέσεις ταύτης, αἱ πρὸς αὐτὸν τείνουσαι, ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἄρχονται νὰ ἐπασχολῶσιν αὐτὴν ἀναφορικῶς τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ νὰ ἐνεργῶσιν ἐν αὐτῇ. Ἀνέπτυσεν ὁμῶς καθαρώτατα ὁ Θεὸς καὶ διετράνωσε τὸν προορισμὸν τοῦτον ἐν τῇ ἀποκαλυφθείσῃ ἡμῖν θεῖᾳ αὐτοῦ χάριτι ἐν τοῖς ἁγίοις ῥήμασι καὶ ταῖς ἱεραῖς ἐντολαῖς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔδωκεν ἀλάνθαστον καὶ αἰώνιον κανόνα τῆς πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς ἡμῶν τελειοποιήσεως, τῆς προωρισμένης ἡμῖν διὰ τε τὴν ἐν τῷ παρόντι ἀληθῇ εὐδαιμονίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι μακαριωδέτην ἔνωσιν ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ κατεδείχθη ἐν τοῖς εἰρημένοις ὅτι ἡ ἐξ ἀρχῆς διεύθυνσις καὶ ὠθησις καὶ ἡ ὀρ' ἢ χρῆσις τῶν ἡθικῶν καὶ νοητικῶν τού-

των δυνάμεων τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν φέρει πρὸς τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς ταύτην καὶ τὸν ἀληθῆ προορισμὸν, καὶ ἀναφορικῶς ταύτης ὀφείλει καὶ ἡ μήτηρ νὰ ἐξασκῇ ἐγκαίρως, καὶ νὰ διευθύνῃ ἐν τῇ ἀνατροφῇ τοῦ παιδίου τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ διαθέσεις, αἵτινες καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσὶ δεδομένα. Καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν ἄνευ τῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν συσχετίσεως τῆς ψυχῆς καὶ συν-οικειώσεως νὰ εὐδαιμονήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, οὐδὲ νὰ ἐνωθῇ ἐν τῇ μελλούσῃ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἡ ἀπειρος αὐτοαλήθεια καὶ αὐτοαγαθότης.

Ἐκ τῆς πρὸς τὸ παιδίον τῆς λοιπὸν ἐμφύτου στοργῆς τῆς καρδίας τῆς ὀρμωμένη ἡ μήτηρ καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν τρυφεράν αὐτοῦ ἀγάπην ἀποβλέπουσα, ἄρχεται σπουδαίως τοῦ ἱεροῦ τῆς ἀνατροφῆς ἔργου, οὔτινος πρῶτον καὶ κύριον θεμέλιον εἶναι νὰ ἐντυπώσῃ ἀγαθὰς ἔξεις ἐπὶ τῶν φυσικῶν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδίου διαθέσεων, αἵτινες οὔτε καλὰ εἰσιν φύσει οὔτε κακὰ, ἀλλὰ μόνον δεδομένα πρὸς τὴν προωρισμένην αὐτῇ τελειοποίησιν καὶ ἐπιτήδειαι μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτης, δηλ. πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀληθῶν γνώσεων καὶ ἰδεῶν καὶ τῶν ἐναρέτων αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων, ἅπερ εἰσὶ τῆς τελειοποιήσεως αὐτοῦ τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου λοιπὸν ἔτους τῆς ζωῆς τοῦ παιδίου ἄρχεται ἡ ἱερά αὕτη μητρικὴ ἐργασία, καὶ μέχρι τοῦ πέμπτου ἔτους προχωρεῖ, διαδεχομένη ἔπειτα ὑπὸ τῆς ἡ κατ' οἶκον πάλιν παιδαγωγίας τοῦ παιδίου καὶ ἅμα ἀνωτέρας ἀνατροφῆς ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς, ἢ ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτῆς ὑπὸ παιδαγωγοῦ ἀρμοδίας, ἢ ἐν τοῖς Σχολείοις, ὅπου συγχρόνως ἄρχεται καὶ ἡ διὰ τῶν γραμμάτων διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἐκπαίδευσις. Συντελεστικώτατα πρὸς τὸ ἔργον τῆς μέσας ἢ μᾶλλον ἱερᾶ ἐλατήρια ἔχει ἡ μήτηρ ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀδιαφιλονέικητον ἐπὶ τοῦ παιδίου μητρικὴν ἐξουσίαν, ἣν παράγει καὶ ἅμ' ἀγιάζει ἡ πρὸς αὐτὸ ἔμφυτος στοργή της, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ σέβας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν, τὰ ὅποια γεννῶνται καὶ ὑποστηρίζονται ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐμφύτου ἀγάπης του. Ὡστε ἡ μήτηρ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ εἴπῃ τὸ, δὲν δύναμαι ν' ἀναθρέψω τὸ παιδίον μου, ὡς μοὶ ἐντέλλεται, οὔτε τὸ, δὲν ἐπιτυχῶν εἰς τὴν ἀνατροφὴν, ἣν ὀφείλω νὰ δώσω εἰς τὸ παιδίον. Ἡ θεία πρόνοια ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς τὰ δύο ταῦτα ἱερά ἐλατήρια, καὶ ἕκα-

μεν ἵνα ὁσημέραι ἀναπτύσσωνται καὶ ἐπικρατῶσιν ἐν τε τῇ μητρὶ καὶ ἐν τῷ παιδίῳ, ὅπως ἀμφοτέρω χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν μητέρα ὡς αἱ φυσικαὶ θάσεις, ἐφ' ὧν θέλει θεμελιώσῃ στερεῶς καὶ εὐτυχῶς τὸ ἱερὸν τῆς ἀνατροφῆς οἰκοδόμημα, τὸ σύμφωνον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον προορισμὸν τὸν ἐκ Θεοῦ δεδομένον.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ πρῶτιστον καθήκον τῆς μητρὸς ἐν τῷ κύκλῳ τῶν καθηκόντων της κατὰ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου της κατεδείξαμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι εἶναι νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν της σπουδαίως εἰς τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἐμπεφυτευμένον ἱερὸν ἔνστικτον τῆς πρὸς τὸ παιδίον της μητρικῆς στοργῆς, καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου ὁμοίως ἐμπεφυτευμένον ἔνστικτον τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης τοῦ παιδίου της· νὰ μελετήσῃ ἐμβριθῶς αὐτὰ, καὶ πρὸς ποῖον ἱερὸν σκοπὸν εἰσι δεδομένα ἐκ Θεοῦ νὰ κατανοήσῃ. Καὶ οὕτω συνετῶς καὶ φρονίμως νὰ τὰ μεταχειρισθῇ, ὥστε ἐξ αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀρίστην ἐπὶ τοῦ παιδίου της ἐπιβρόχην καὶ τὴν ἐκ μέρους ἐκείνου ὑπακοὴν καὶ ἐγκάρδιον εὐπέθειαν. Ταῦτα δὲ θέλουσι τῇ χρησιμεύσει τὰ μόνα κατάλληλα βοηθητικὰ ὄργανα εἰς τὸ σπουδαῖον τῆς ἀνατροφῆς ἔργον, καὶ πρὸς τὸ χειραγωγῆσαι τὸ παιδίον ἐνωρὶς καὶ ἐκ πρώτης αὐτοῦ ἐμφανίσεως ἐν τῇ ζωῇ πρὸς τὴν ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ βίου εὐδαιμονίαν. Ἡ κακὴ χρῆσις ἐξ ἐναντίας τῶν εἰρημένων ἔνστικτων, τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς τοῦ παιδίου πρὸς τὴν μητέρα ἀγάπης, ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῆς ἀμέσως τὴν ἀναγκαίαν ἐπὶ τοῦ παιδίου της μητρικὴν ἐπιβρόχην, ἐγκαθιδρύει εἰς τὴν καρδίαν τούτου τὰς ὀλεθρίους κακίας τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ἀπειθείας, καὶ καθιστᾷ τὴν μητέρα οὐ μόνον ἀνίκαν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς, ἀλλὰ μᾶλλον διαφθορέα τοῦ παιδίου της καὶ ἐλεεινὴν ὁδηγὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν δυστυχίαν ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς.

Μετὰ τὴν ἀγαθὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρώτου τούτου καθήκοντος τῆς μητρὸς, ἀρχίζει αὕτη τὴν ἱεράν της ἐργασίαν μετ' ἐπιμελείας καὶ πάσης συνέσεως. Καὶ πρῶτιστα πάντων, ὡς εἴπομεν, σπουδάζει νὰ ἐντυπώσῃ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἀνατροφῆς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ παιδίου της, ἥτοι τὰς ἀγαθὰς ἔξεις, πρὸς αἷς ὀφείλει νὰ συνεικιδώσῃ τὰς φυσικὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διαθέσεις, καὶ δι' ὧν νὰ διευθύνῃ αὐτὰς, ὅπως κατορθώ-

ση οὕτω τὴν ὀρθὴν καὶ ἀγαθὴν μόρφωσιν τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆ-
ρος του, δι' ἧς καὶ μόνης ἀνοίγεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐγκαίρως ἡ
πρὸς τὴν προωρισμένην αὐτῷ τελειοποίησιν ἱερὰ ὁδός. Αἱ δι-
αθέσεις τῆς ψυχῆς τοῦ παιδίου, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει ἡ μήτηρ
εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν της πᾶσαν, ὅπως
δι' ἑξέων καὶ ἐπὶ ἑξέων ἀγαθῶν μορφώσῃ αὐτὰς, εἰσὶν αὗται
αἱ τρεῖς κυρίως αἱ κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς πνευματι-
κῆς ζωῆς τῶν παιδίων ἐμφανιζόμεναι: ἡ μιμητικὴ διάθεσις
τῆς ψυχῆς ἡ τὸ φανταστικὸν αὐτῆς μέρος, ἡ φιλοκτῆμων ἰ-
διότης τῆς θελήσεως καὶ ἡ περίεργος φιλομάθεια. Πρέπει δὲ
πολὺ ἐνωρίς ἀπὸ τοῦ 2ου ἔτους τοῦ παιδίου νὰ σπεύσῃ ἡ μή-
τηρ νὰ ἐπιληφθῇ τῆς διευθύνσεως τῶν διαθέσεων τούτων· διό-
τι αὗται προϊούσης ὀλίγον τῆς ἡλικίας ἀμέσως ποικίλλονται
ὑπὸ τῶν ἑξωτερικῶν ἐντυπώσεων, προσκτῶνται διαφόρους ἐλ-
λείψεις, ἐπηρεάζουσιν οὕτως ἐλαττωματικῶς ἔχουσιν τὰς ду-
νάμεις τῆς ψυχῆς, τὸν νοῦν δηλ. τὴν κρίσιν καὶ τὴν βούλησιν,
καὶ προετοιμάζουσιν οὕτω τὴν ἐπὶ τῆς ζωῆς δυσυχῇ διαγωγὴν
τοῦ παιδίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πάνσοφος πρόνοια τοῦ δημιουργοῦ
κατέστησε τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας
του εἰς κατάστασιν τοιαύτην, καθ' ἣν νὰ μὴ δύναται ν' ἀν-
τιστῇ εἰς τῆς μητρὸς τὰς θελήσεις, ἀλλὰ νὰ δέχεται ἀνεπαι-
σθήτως τὰς ἰδέας αὐτῆς, νὰ ὑποτάσῃ τὴν θέλησίν του εἰς
τὴν θέλησίν της, καὶ νὰ ᾔναι ὅλον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἑξε-
ων, τὰς ὁποίας ἡ μήτηρ διὰ τῆς τεκτικῆς συμπεριφορᾶς της
καὶ τοῦ παραδείγματός της θέλει ἐντυπώνει εἰς τὸ πνεῦμά του.
Καὶ ὁπόσον ἡ διὰ τῶν ἑξέων ἀνατροφὴ, τῶν ἀγαθῶν βέβαια,
ἐστὶν ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος κατεδείξαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν,
ἐνθα εἶπομεν ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀποκτᾷ τὸ παιδίον τὴν εὐχέρειαν
τοῦ νὰ ἐκτελῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ὅ,τι εἶναι ὠ-
φέλιμον καὶ καθήκον, χωρὶς ν' ἀναγκάζεται ἔπειτα νὰ τὸ δι-
δάσκηται καὶ νὰ τὸ ἐκτελῇ ὡς χρέος, ἢ ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ
αὐτοῦ ἂν πρέπει νὰ τὸ πράξῃ ἢ ὄχι.

Ἡ πρώτη τῶν ἀγαθῶν ἑξέων, εἰς ἣν θέλει σπεύσει νὰ γυ-
μνάσῃ τὸ παιδίον της ἡ μήτηρ, εἶναι ἡ τῆς τάξεως ἀγάπη καὶ
ἡ πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσις. Ἐκ τῆς ἑξέως ταύτης πρὸς τὴν τάξιν
εἰς τὰ περὶ αὐτὰ ἀντικείμενα τῆς ὕλικῆς ζωῆς διεγείρεται εἰς
τὸ πνεῦμά του καὶ ἡ ἑξὺς πρὸς τὴν ἡθικὴν τάξιν τὴν κοσμιό-
τητα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν πράξεων, ἥτις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς συν-

ειδήσεως καὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος. Ὁμοίως ἐκ τῆς πρὸς τὴν τάξιν ἔξεως ἀναπτύσσεται, ὡς εἵπομεν, ἐγκαίρως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου τὸ αἰσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν καθαριότητα, τὸ τῆς αἰδοῦς καὶ τὸ τῆς ἀθώας σωφροσύνης. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἔξεως τῆς πρὸς τὴν τάξιν κατεδείξαμεν ὅτι λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ ἀρετῆς, ἢ ἡ κλίσις πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν χρηστότητα, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει ἐνωρὶς νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον ἢ μῆτηρ, καὶ νὰ ἐνισχύῃ δὲ τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου καὶ διὰ τοῦ ἰδίου τῆς παραδείγματος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐκ τῆς ἔξεως πρὸς τὴν τάξιν γεννᾶται εἰς τὸ παιδίον ἢ εὐγενὲς συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἐκ ταύτης ἡ συμπάθεια καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, καὶ ἐν γένει ἡ ἀγάπη πρὸς πάντα ὅμοιον ἡμῶν, ἡ μεγίστη αὕτη τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ ἡ βάσις τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας. Καὶ οὕτω διὰ τῆς σοφῆς ταύτης ἀνατροφῆς ἐμπνέει ἡ μῆτηρ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου σειρὰν ἀγαθῶν ἔξεων, αἵτινες ἀναπτύσσουσιν ἐν αὐτῷ τόσας ἠθικὰς ἀρετὰς σχετικὰς πρὸς φυσικὰς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διαθέσεις.

Μετὰ τὴν ἐντύπωσιν τῆς πρὸς τὴν τάξιν ἔξεως ὀφείλει ἡ μῆτηρ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ παιδίον καὶ νὰ τὸ γυμνάσῃ εἰς τὴν ἕξιν τῆς ὑπακοῆς, πρὸς ἣν καὶ φυσικῶς εἶναι διατεθειμένον τὸ παιδίον, καὶ διὰ τὴν σωματικὴν τοῦ ἀδυναμίαν καὶ διὰ τὴν παιδικὴν τοῦ ἀκρισίαν καὶ ἀπειρίαν, δι' ἧς δὲν δύναται ἐξ ἑαυτοῦ νὰ κρίνῃ καὶ νὰ γνωρίσῃ τί τὸ πρέπον ἢ μὴ, ἀλλ' εἶναι φύσει ὑποχρεωμένον νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις τῆς μητρὸς του, πρὸς ἣν ἔχει καὶ ἄπειρον συμπάθειαν, ἥτις τὸ κάμνει νὰ λησμονῇ πᾶν τὸ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίαις αὐτοῦ δικαίωμα, καὶ νὰ κρέμεται ἀγογγύστως καὶ προθυμότητα ἀπὸ τὸν ἱερὸν νόμον τῆς μητρικῆς θελήσεως. Ἡ πρὸς τὴν ὑπακοὴν δὲ ἕξις ἀναπτύσσει ἐνωρὶς ἐν τῷ παιδίῳ τὸ ὑψηλότατον καθῆκον καὶ τῆς πειθαρχίας πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ πρεσβυτέρους του, καὶ τὸ ἔτι ὑψηλότερον πάντων τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μόρφωσις τῆς ὑπακοῆς ἐν τῷ παιδίῳ γίνεται διὰ τῆς προσταγῆς ἢ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἡ μῆτηρ ὀφείλει νὰ προσέξῃ πολὺ εἰς τὸν τρόπον, δι' οὗ θέλει ἐξασκεῖ τὸ προσταττεῖν ἢ τὸ ἀπαγορεύειν καθόσον τὸ μὲν πρῶτον συμφωνοῦν μὲ τὴν πρὸς τὴν ἐνεργητικότητα φυσικὴν τάξιν τοῦ παιδίου εὐχαριστεῖ αὐτὸ, τὸ δὲ δεύτερον ὡς

ἀντιβαῖνον τὸ ἐνοχλεῖ καὶ τὸ ἐκπλήττει. Τὸ μόνον δὲ μέσον, δι' οὗ ἐπιτυγχάνει ἡ μήτηρ, εἶναι νὰ δεικνύῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς, καὶ νὰ τὸ κάμνῃ νὰ πιστεύῃ ἐνδομύχως, ὅταν τὸ προστάτῃ τι ἢ τὸ ἀπαγορεύῃ ἀπὸ τὴν ἐνέργειάν τινος, ὅτι τὸ κάμνει διὰ τὴν ὠφέλειάν του καὶ τὸ καλόν του, καὶ ὄχι διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς θέλημα διότι τότε ὅταν μεταχειρίζεται βίαν καὶ αὐθεντικὴν ἐνδειξιν τῆς ἐξουσίας τῆς, προσβάλλει καὶ ταραττεῖ ἐσωτερικῶς τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τῆς ψυχικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ παιδίου, τὸ ὅποιον μὲ ὅλην τὴν ἀδύνατον φύσιν ὑπάρχει ὅμως ἐγκεχαραγμένον ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ κάμνει νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλοτε κατὰ τὴν θέλησίν του καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς μητρὸς· οὕτως ἀποτυγχάνεται ἡ μόρφωσις τῆς ὑπακοῆς. Ὡστε οὔτε φόβον, οὔτε ἀπειλὴν, οὔτε ἄλλο μέσον ἐξουσίας βιαίας καὶ φιλαρχικῆς πρέπει ἡ μήτηρ νὰ μεταχειρίζεται διὰ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς τὴν ἐξιν τῆς εὐπειθείας, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐπιδεικνύῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται τὴν πρὸς αὐτὴν συμπάθειαν καὶ ἐμπιστοσύνην του, καὶ τὴν ἐνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸ ἀγάπης καὶ φροντίδος, ἣν ἐχει πάντοτε ὅπως προφυλάττει τὸ ἀγαπητόν τῆς ἀπὸ πᾶν κακόν, καὶ ὅπως τὸ ὀδηγῇ εἰς πᾶν καλόν. Προσέτι οὔτε κολακείας καὶ θωπευτικὰς φράσεις πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ἡ μήτηρ, καὶ ὑποσχέσεις δώρων καὶ παιγνίων, διὰ νὰ κάμῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ τὴν ὑπακούσῃ· διότι καὶ οὕτως ἀποτυγχάνει. Ἐκ τῆς ἑξέως δὲ τῆς ὑπακοῆς ὅταν, ὡς κατεδείξαμεν, κατορθώσῃ νὰ τὴν ἐντυπώσῃ ἡ μήτηρ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς, διεγείρεται ἐν αὐτῷ καὶ μορφώνεται τὸ εὐγενὲς καθῆκον τοῦ ὑποχωρεῖν καὶ ὑπακούειν ἐν ὅλῃ του τῇ ζωῇ εἰς πάντα, ὅστις δεικνύει εἰς αὐτὸ εἰλικρινῆ συμπάθειαν καὶ ἀγάπην, καὶ τοῦ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν αὐτόν· καὶ οὕτως ἡ ἐνωρὶς ἐμπνευσθεῖσα ὑπακοὴ γίνεται καὶ εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς ἀξιόλογον τῆς ἀνατροφῆς ὄργανον, καὶ ἀκολούθως εἰς τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους τοῦ παιδίου πολύτιμον ἐλατήριον τῆς παιδαγωγίας καὶ ἐκπαιδεύσεώς του.

Ἡ ἑξὶς τῆς ὑπακοῆς ἐνδυναμόναι προσέτι καὶ τὴν θέλησιν τοῦ παιδίου, διότι τὸ κάμνει νὰ συνειθίζῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητρὸς ν' ἀπαιτῇ τὴν ὁμοίαν ὑποταγὴν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, ἐκδηλοῦν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἰδίαν ἀγάπην καὶ συμπάθειαν, ἣν καὶ ἡ μήτηρ ἐδείκνυε πρὸς αὐτὸ, καὶ τὴν ἰδίαν,

ὥς ἐκείνη, φροντίδα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ των. Πρέπει δὲ, ὥς εἴπο-
μεν ἐν τῷ περὶ ὑπακοῆς Κεφ., ἡ μήτηρ νὰ ἐνόησιν τὴν ἐκδήλω-
σιν τῆς ἀγάπης καὶ προστασίας ἐπὶ τοῦ παιδίου μὲ δόσιν τινὰ
σταθερότητος καὶ ἐπεικουῦς μὲν, ἀλλ' ἀκάμπτου καὶ λογικῆς
αὐστηρότητος, καθ' ὃν χρόνον προστάττει ἢ ἀπαγορεύει, χω-
ρὶς νὰ ζητῇ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν θέλησίν της διὰ δικαιολογημάτων
ἢ διὰ πειστικῶν τρόπων, ἀλλὰ νὰ ἐκδηλοῖ ὅτι ἡ θέλησίς της
εἶναι ἱερὰ, καὶ πρέπει νὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτήν, διότι τὸ ἀγαπᾶ
καὶ προσπαθεῖ διὰ τὸ συμφέρον του. Καὶ ἀληθέστατα δὲ καὶ
ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ τοῦτο μόνον πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἔχῃ εἰς
τὸν νοῦν της, ὅτι προστατεύει τὸ ἀδύνατον καὶ νέον ὃν τὸ δο-
θὲν εἰς τὰς χεῖράς της, καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς πεποιθήσεως βασι-
ζομένη νὰ μεταχειρίζεται τὰ ἐλατήρια τῆς ἀνατροφῆς, ἅπερ
εἰσὶν αὐστηρότης μετ' ἐπεικειᾶς καὶ συνέσεως μεμιγμένη καὶ
ἀγάπη μετὰ σταθερότητος. Οὕτως ἡ προστασία της εἶναι ἀ-
ληθής, καὶ οὕτως ἐπιτυγχάνει τὴν μόρφωσιν τῶν ἀγαθῶν ἔ-
ξων ἐν τῷ παιδίῳ· ἄλλως ἡ μήτηρ γίνεται παιδίον ἔμπρο-
σθεν τοῦ παιδίου της, ὅταν ὅτε μὲν ὑποχωρῇ εἰς αὐτὸ καὶ
κάμπηται, ὅτε δὲ ἐναντιοῦται ἐπιμόνως, καὶ οὕτω τῷ καθιστᾶ
μᾶλλον ἰδιότροπον καὶ δυστυχὲς εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν. Διὰ
νὰ γυμνάσῃ πρὸς τούτοις τὸ παιδίον της εἰς τὴν ἔξιν τῆς ὑ-
πακοῆς, δὲν πρέπει νὰ διδάσκῃ αὐτὸ τί εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ
τί τὸ κακὸν, καὶ οὕτω νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τῆς ἱεράς ἀθωότη-
τος, ἀλλὰ νὰ κάμῃ τὴν συνείδησίν του νὰ ὁδηγῇται ἀπὸ τὸ
αἴσθημα τῆς πρὸς αὐτὴν συμπαιδείας, δηλ. ν' ἀποδέχεται ὡς
ἀγαθὸν πᾶν ὅ,τι βλέπει ὅτι εὐχαριστεῖ τὴν μητέρα του, ἢν
ἀγαπᾶ, καὶ κακὸν, πᾶν ὅ,τι τὴν δυσαρεστεῖ. Οὕτως οὐχὶ μό-
νον ὑποχρεοῦται τὸ παιδίον νὰ τὴν ὑπακούῃ κατὰ συνείδησιν,
ἀλλὰ καὶ νὰ καταβάλλῃ ἐνώρις ἐν τῇ ψυχῇ του τὰς ἐπὶ τῆς
συνειδήσεως βασιζομένης ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ὣν ἡ πρωτίστη
ἐστὶ τὸ εὐαρεστεῖν παρὰ Θεῷ τῷ ἀγαπῶντι καὶ ἀγαπωμένῳ
ὑφ' ἡμῶν, καὶ κατόπιν τὸ μὴ δυσαρεστεῖν καὶ λυπεῖν τοὺς ὁ-
μοίους ἡμῶν, μεθ' ὧν ἐσμὲν ἐσχετισμένοι.

Ἐπομένως ἡ μήτηρ ὅταν θέλῃ νὰ ἐντυπώσῃ τὴν ἔξιν τῆς ὑ-
πακοῆς εἰς τὸ παιδίον της, καὶ τὴν μητρικὴν της ἐξουσίαν
νὰ στηρίξῃ, ὀφείλει νὰ μὴ μεταχειρίζεται οὔτε δόλους καὶ ἀ-
πάτας, διὰ νὰ τὸ καταπείσῃ νὰ παραδεχθῇ τὰς ἀπαγορεύσεις
ἢ διαταγὰς της, οὔτε ἀπειλὰς, οὔτε ὕψος πικρινῶδες καὶ γε-

λωτοποιὸν, οὔτε φωνὰς ἀγρίας καὶ ὑψηλὰς, ἀλλὰ συμπεριφο-
ρὰν σοβαρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ, καὶ ἀπαθῆ καὶ γαλήνιον καὶ
πάντοτε τὴν αὐτήν. Διότι οὕτω καταπείθεται τὸ παιδίον ὅτι
ἡ μήτηρ ἀληθῶς τὸ ἀγαπᾷ καὶ κήδεται αὐτοῦ εἰλικρινῶς, καὶ
διὰ τῶν προσταγῶν τῆς ζητεῖ τὸ καλὸν τοῦ καὶ τὴν εὐτυχίαν
του· τότε δὲν δύναται τὸ παιδίον ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐκτέ-
λεσίν των, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας συνειθίζει ν' ἀφορᾷ μετὰ σεβας-
μοῦ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς μητρικῆς θελήσεως, καὶ ἐπομέ-
νως νὰ ᾔηται ὁμοίως εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον καὶ εἰς τὰ πρόσωπα
τῶν διδασκάλων ἐν τῇ Σχολῇ, ὅταν ταῦτα διὰ τῶν αὐτῶν μέ-
σων γνωρίζωσι νὰ τὸ διατάττωσιν ἢ τὸ ἀπαγορεύωσιν. Ὅμοίως
ἡ μήτηρ πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τὸ νὰ κατηγορῇ τὸ παιδίον τῆς
ἔμπροσθέν του εἰς ἄλλους ἢ εἰς ἄλλα παιδιά, ὡς ἀπειθὲς καὶ
ἄτακτον, διότι οὕτω τὸ κάμνει μᾶλλον αὐθαδὲς καὶ ἐπίμονον
εἰς τὰ ἐλαττώματά του, καὶ ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ τῆς·
οὔτε δὲ διὰ τὰ προτερήματά του νὰ τὸ ἐπαινῇ καὶ νὰ τὸ
βραβεύῃ διὰ λόγων κολακευτικῶν ἢ διὰ πραγμάτων, διότι τό-
τε διεγείρει εἰς τὸ πνεῦμά του τὴν ἰδέαν τοῦ ὅτι ὅταν πράτ-
τῃ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐκτελῇ τι κατ'ἥκον, πρέπει ν' ἀπολαμβά-
νῃ ἀγαθόν τι ὑλικόν, ἄλλως πρέπει νὰ παύῃ τῆς ἀρετῆς καὶ
τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κατ'ἥκοντος, ὅταν δὲν ἔχῃ κατόπιν τὴν ἀ-
μοιβήν. Ἐξ ἐναντίας πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ παι-
δίον τὴν ἱεράν πεποίθησιν ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἀρε-
τὴν, νὰ ᾔηται εὐπειθὲς εἰς αὐτήν καὶ ὑπήκοον, καὶ νὰ ἐκτελῇ
προθύμως τὸ χρέος του, διότι ἐκ ταύτης τῆς διαγωγῆς ἀπο-
λαμβάνει χαρὰν ἀνέκφραστον ἢ καρδιά του· διότι ἡ τοιαύτη
διαγωγή ἀρέσκει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν γονέων τοῦ καὶ ὅλων τῶν
ἀνθρώπων· διότι ἡ τοιαύτη διαγωγή προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ,
εἶναι ὀρασιότατη καὶ μόνη ἀγαπητὴ εἰς ἐκεῖνον

Ὅμοίως καὶ τὰς τιμωρίας πρέπει ἡ μήτηρ νὰ μεταχειρίζε-
ται, δηλ. νὰ τείνωσιν αὐταὶ μόνον εἰς τὸ νὰ πεισθῇ τὸ παιδίον
ὅτι ἐκ τοῦ σφάλματος, ὅπερ ἔπραξεν, αὐτὸ ἐβλάβη καὶ ὅχι
ἄλλος τις ἢ ἡ μήτηρ του, καὶ οὕτω νὰ χρησιμεύωσιν αἱ τι-
μωρίαι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν βελτίωσιν τῶν διαθέσεων τοῦ παι-
δίου, εἰς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν προσή-
λωσίν του εἰς τὴν εὐπειθειαν καὶ τὴν ὑποταγὴν καὶ πᾶν τὸ ἀ-
γαθόν. Κατορθώνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ μήτηρ καὶ ἐν ταῖς τιμωρί-
αις, ὅταν δὲν ἐπιβάλλῃ αὐτὰς μὲ ὀργὴν καὶ κραυγὰς ἀγρίας

καὶ ἐπιπλήξεις καὶ ῥαβδισμοὺς καὶ ὕβρεις· διότι ἐκ τούτων τὸ παιδίον ἐννοεῖ ὅτι τὸ σφάλμα τοῦ ἔβλαψε τὴν μητέρα τοῦ καὶ ὅχι ἑαυτὸ, καὶ τότε ζητεῖ νὰ κάμνη πάντοτε τὸ σφάλμα ὑποούλως καὶ ὑποκριτικῶς καὶ κρυφίως ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ. Ἀλλ' ὅταν τὸ ἐπιπλήττῃ διὰ τὸ σφάλμα τοῦ μὲ τοιοῦτον ἥπιον τρόπον καὶ συμπαθητικόν, ὥστε νὰ τὸ κάμνῃ νὰ ἐννοῇ ὅτι τὸν ἴδιον ἑαυτὸν τοῦ ἔβλαψεν ἐκ τοῦ σφάλματος, καὶ ὅτι τὸ κακὸν εἶν' ἐπιζήμιον πρῶτον εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ ἔπειτα εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐάν δ' ἐπιμένῃ τὸ παιδίον εἰς τὴν ἀπειθείαν τοῦ, εἰς τὴν παρακοήν τοῦ, εἰς τὸ σφάλμα τοῦ ἐν γένει, τότε ἡ μήτηρ πρέπει μὲ τὸν ἴδιον πάλιν τρόπον ἄνευ κρυφίων καὶ ἀπειλῶν ἢ νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ ἀπ' ἑμπροσθέν της, ἢ νὰ γρέψῃ τὸ πρόσωπόν της ἀπ' αὐτοῦ μετὰ δυσαρρεσκείας, λέγουσα ὅτι δὲν θέλει νὰ βλέπῃ παιδίον, τὸ ὁποῖον οὔτε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀγαπᾷ, οὔτε τὴν μητέρα τοῦ, οὔτε τὸν Θεόν. Ἡ τοιαύτη πράξις θέλει ἀναμφισβόλως ἐγείρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου λύπην εἰλικρινῆ, θέλει τὸ κάμει νὰ μετανοήσῃ καὶ δὲν θέλει βραδύνει νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν μητέρα τοῦ καὶ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς τὰ αἰσθήματα ταῦτα. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μόνον συντεῖνον εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ παιδίου, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φρονήσεως ἐν τῷ πνεύματί τοῦ, εἰς τὴν διέγερσιν τῆς ἀγάπης ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ καὶ εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον οὕτω διδάσκεται νὰ πιστεύῃ ὅτι εἶναι ἀποτρόπαιον καὶ μισητότατον. Ἐν τῷ περὶ ὑπακοῆς κεφαλαίῳ ἐξεθήκαμεν καὶ πίνακα τῶν εἰδῶν τῶν παιδικῶν σφαλμάτων καὶ τῶν ποινῶν, ὡς ἡ μήτηρ ἐπιτυχῶς πρέπει νὰ μεταχειρίζεται.

Ἀφοῦ ἡ μήτηρ, ὡς ἀνωτέρω, ἐξασκήσῃ τὸ παιδίον εἰς τὴν ἔξιν τῆς ὑπακοῆς, ὀφείλει ἐπομένως νὰ διευθύνῃ μετ' ἀγαθῆς καὶ ἐπιτηδεΐας ἀνατροφῆς τὴν ἀνεξάντλητον ἐνεργητικότητά τοῦ παιδίου της, ἥτις εἶναι τὸ οὐσιώδες στοιχεῖον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἢ μάλλον εἶναι αὐτὸ τὸ θεόδοτον τῆς ζωῆς χάρισμα, ὡς ἐπὶ τῶν παιδίων ἀποδεικνύεται, τὰ ὁποῖα οὐδαμῶς ἥρεμουσιν, οὐδαμῶς ἀμηχανοῦσι τί νὰ πράξωσιν, ἀλλ' ἀδιαικῶς ἐνεργοῦσιν εὐφραινόμενα διὰ τ' ἀγαθὴ τῆς ζωῆς. Ὀφείλει λοιπὸν νὰ ἐγχαράξῃ τὰς ἀρίστας ἔξεις ἐπὶ τῆς ἐνεργητικότητος ταύτης, καὶ συγχρόνως καὶ τὴν φυσικὴν ιδιότητα τῆς μιμητικῆς διαθέσεως τοῦ παιδίου νὰ τακτοποιήσῃ. Καθόσον τὸ

παιδίον της οὐδὲν ἄλλο πράττει ἐνεργεῖν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ὥραν, ἢ ἀναπτύσσει τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐξασκεῖν τὴν μιμητικὴν τῆς ψυχῆς τοῦ ιδιότη-
τα, δηλ. ἀπομιμούμενον τὰς ἐνεργείας ἡμῶν καὶ ἀντιγράφον τὰς διαφόρους ἐργασίας ἡμῶν, ὡς εἴπομεν εἰς τὸ οἰκεῖον κε-
φάλαιον. Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ μορφώσει τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδίου ἔχει νὰ ἐξασκήσῃ τὴν μιμητικὴν διάθεσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς φαντασίας καὶ τὴν τῆς βουλήσεως· διότι καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων τὸ παιδίον ἐνεργεῖ, ἀναπτύσσει τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν του δύναμιν. Ἡ μήτηρ λοιπὸν διὰ νὰ ἐγχαράξῃ τὰς ἀξιολόγους ἑξέεις ἐπὶ τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδίου, ὀφείλει νὰ χορηγῇ τοιοῦτου εἶδους τροφὰς εἰς αὐτὴν, αἵτινες ἀναπτύσσουν τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ, σχηματίζουν τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρά του καὶ μορφώνουσι τὴν φρόνησίν του. Καὶ νὰ προσπαθῇ ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὸ τῆς ἀηδίας, εἰς ἣν συνήθως πίπτουσι τὰ παιδιὰ ἐν τῇ ἐνεργητικότητι αὐτῶν, χορηγοῦσα εἰς τὸ παιδίον της τοιαῦτα ἀντικείμενα, ὥστε μετὰ ποικιλίας καὶ φρονήσεως νὰ ἐνασχολῇ δι' αὐτῶν τὸ πνεῦμά του. Παρατηρήσαμεν μάλιστα ὅτι ἐν ταῖς πτωχαῖς οἰκογενεαῖς τὰ μικρὰ παιδιὰ γίνονται συνεχῶς φρονιμώτερα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνεργητικότητα πλέον προχωρημένα, ἐπειδὴ ἀναπτύσσουν τὴν νοημοσύνην των καὶ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρά των ἐπὶ ἐνεργειῶν πραγματικῶν καὶ ἐξαγομένων ἐκ τοῦ οἰκιακοῦ βίου· διὸ καὶ γυμνάζουσι τὸ πνεῦμά των ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ἐμπνέονται τὴν ὁρεξίν τοῦ νὰ συντελῶσιν εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον καὶ ἐνταυτῷ διασκεδάζουσιν. Ἐνῶ ἐξ ἐναντίας τὰ παιδιὰ τῶν εὐπορουσῶν οἰκογενειῶν ἐκτρέφουσι τὴν ἐνεργητικότητά των διὰ τῶν γυμνασμάτων τῆς φαντασίας, ἀπομιμοῦνται ἐν τοῖς παιγνίοις τὸν πραγματικὸν βίον. καὶ οὕτω βασιζοῦσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἥθους ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῶν πλασμάτων τῆς φαντασίας.

Διὰ τοῦτο εἶναι φρονιμώτερον καὶ ἐπιτυχέστερον ἢ μήτηρ νὰ χορηγῇ εἰς τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ παιδίου της ἀντικείμενα πραγματικῆς ἐνασχολήσεως, καὶ ὅχι ἀδιαλείπτως παίγνια· διότι οὕτω καὶ ἡδονὴν προσφέρει εἰς τὸ παιδίον της ἀκόρεστον, καὶ τὸν νοῦν του ἀναπτύσσει διὰ τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς τὴν καρδίαν του ἐντυπώνει ἐνωρὶς αἰσθήματα ἠθικότητος ἀγαθῶ-
τατα, ὡς τὸ τῆς τάξεως καὶ τῆς φιλαδελφίας, ἐξ ἧς πηγάζει

φυσικῶς ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ὡς διὰ παραδειγμάτων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κατεδείξαμεν. Ὁμοίως ἡ μήτηρ διὰ τῆς καταλλήλου διευθύνσεως τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδίου της δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὸ παιδίον της εἰς τὸν ἀνώτερον χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὅστις εἶναι ἡ καταστολὴ τῆς φιλαυτίας καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ, καὶ ἡ θυσία τοῦ ατομικοῦ συμφέροντος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. Πρὸς τοῦτο παρέχει πραγματικὰς ἀφορμὰς εἰς τὴν ἐνεργητικότητα αὐτοῦ, καὶ οὕτω τὴν μεταχειρίζεται συνेतῶς ὡς τὸ ὄργανον, τὸ ἐκ Θεοῦ δεδομένον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς πρὸς τὴν διάπλασιν τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἤθους τοῦ παιδίου της.

Ἐπομένως ἡ μήτηρ ὀφείλει μεγίστην νὰ καταβάλλῃ προσοχήν καὶ ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου της ἐτέραν σπουδαιοτάτην ἔξιν τὴν τῆς ἱερᾶς ἀληθείας· καὶ τόσον μᾶλλον εἰς τοῦτο νὰ προσέχη, καθόσον τὸ παιδίον μετὰ τῆς ἀθωότητός του ἔχει τι ἐν ἑαυτῷ καὶ κρᾶμα πανουργίας καὶ ραστώνης, ὥστε ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπάτη παρεισδύουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου του, ἡ δὲ ἀλήθεια κρύπτεται εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του, καὶ σχεδὸν διατελεῖ εἰς αὐτὸ ἄγνωστος. Οὕτως ὅλη του ἡ συμπεριφορὰ εἶναι πλήρης ἀπὸ χαιρениσμοῦς θελκτικῶς καὶ ἐπαγωγῶς, ἀπὸ κολακείας ραδιοῦργου, καὶ πολὺ πλέον ἢ τῶν κορασίων, ὥστε ἡ μητρικὴ καρδιά σαγηνεύεται, ὡς εἶπομεν, καὶ αἰχμαλωτίζεται ἀνεπαίσθητως. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς παιδικῆς ταύτης φύσεως ὀφείλει ἡ μήτηρ καὶ διὰ τῶν ὁδηγιῶν της καὶ διὰ τοῦ παραδειγματός της νὰ καταβάλλῃ τὸ ἱερὸν σπέρμα τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔξεως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου της, διότι ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἐκπηγάζουσι καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι, καὶ ἄνευ αὐτῆς δὲν ἐκσφαλίζει τὴν ἠθικὴν ὑπερξίν τοῦ παιδίου της. Πρὸς τὴν ἔμπνευσιν δὲ τῆς ἱερᾶς ἀληθείας θέλει πρὸ πάντων ἡ μήτηρ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν της εἰς τὸ παραστατικὸν σημεῖον τῆς διανοίας τοῦ παιδίου της, δηλ. εἰς τὸν λόγον. Θέλει δηλ. κάμει τὸ παιδίον της νὰ μάθῃ νὰ διηγῆται τὰ πράγματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς καὶ εὐκρινῶς, καὶ νὰ μεταχειρίζεται λέξεις συμφώνους πρὸς αὐτὰ, καὶ ὅχι εὐχαριστοῦσας τας ἐπιθυμίας του ἢ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἄλλων· ἐπομένως νὰ δέχεται μὲ τὴν ἐντελεστέραν ψυχρότητα τὰς κολακευτικὰς φράσεις του, καὶ μὲ τρυφερὴν πάλιν συγείνησιν πᾶσιν εὐκρινῇ ἑκφρασί, ἐξερχο-

μένην ἐκ τῆς καρδίας του. Ὁμοίως πρέπει νὰ ἐμποδίζῃ τὸ παιδίον της ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς μεγαλορρημοσύνης, ἥτις κάμνει τὸ παιδίον θαυματοποιὸν νὰ συνειθίζῃ εἰς τὴν ψευδολογίαν, καὶ μετ' αὐτῆς εἰς τὴν μεγαλαυχίαν καὶ τὴν θεοστυγῇ κομπορρημοσύνην καὶ ὑπερηφάνειαν, ἥτις εἶναι καταστρεπτικὴ τῆς ἱερᾶς ἀληθείας. Πρὸς τοῦτοις πρὸς τὴν γυμνασίαν τῆς ἀληθείας συντείνει πολὺ νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον της ἡ μήτηρ εἰς τὸ νὰ ὁμολογῇ πρὸς αὐτὴν εἰλικρινῶς τὰ μικρά του σφάλματα, καὶ τότε ν' ἀνταμείβῃ τὴν εἰλικρινείαν αὐτοῦ διὰ τελείας συγχωρήσεως. Ἐπὶ πᾶσιν ὅμως αὐτὴ ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ γίνηται ἀπέναντι τοῦ παιδίου της ὁ ζῶν τῆς ἀληθείας τύπος, καὶ νὰ θυσιάζῃ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἀγαθὸν ὅλα τὰ λοιπὰ συμφέροντα· διότι ὅταν τὸ παιδίον ἀρχίσῃ ν' ἀμφιβαλλῇ περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὐδεμίαν πλέον μένει εἰς αὐτὴν ἀξία καὶ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ παιδίου της. Ἐστε ἡ μήτηρ πρέπει πολὺ νὰ προσέχῃ μήπως ποτὲ εἴτε δι' ἔργου εἴτε διὰ λόγου ἀπατήσῃ τὸ παιδίον της, καὶ καταχρασθῇ μὲ δολιότητα τὴν εὐπιστίαν καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ παιδίου, οὔτε ἂν πρόκειται καλὸν τι καὶ ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον νὰ περιποιήσῃ διὰ τούτου τοῦ τρόπου εἰς αὐτὸ, ὡς κακῶς συνειθίζουσι πολλαὶ μητέρες. Ὅποιος κακὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς συνεπειὰς ἐπιφέρει ἡ τοιαύτη ἀπατηλὴ διαγωγὴ τῆς μητρὸς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ παιδίου, κατεδείξαμεν ἐν τῇ οἰκείᾳ κεφαλαίῳ, καθὼς προσέτι κατεδείξαμεν καὶ τὴν μεγίστην ἀξίαν τῆς ἀνατροφῆς, καθ' ἣν ἡ μήτηρ καὶ διὰ λόγου καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός της καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων, ἀπερ ἐυστήσαμεν, προσπαθεῖ νὰ διδάσκῃ τὸ παιδίον της ὅτι τὸ ψεῦδος καὶ ἡ παράβασις τῶν ὑποσχέσεων καὶ τοῦ λόγου του εἰσὶ τὰ μόνα αἰσχρὰ καὶ ἐπιβλαβῆ ἐλαττώματα, διότι κάμνουσι τὸν ἄνθρωπον νὰ μισῇται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ὅταν λέγῃ ἀλήθειαν νὰ μὴ πιστεύηται· καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας ἡ ἀλήθεια ἔρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην μόνην πρέπει ν' ἀγαπᾶ, νὰ τιμᾷ καὶ νὰ σέβηται, διότι ἀπ' αὐτὴν κρέματα ὅλη ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία αὐτοῦ.

Ἐνῷ τὰς εἰρημένους ἀγαθὰς ἕξεις τῆς τάξεως, τῆς εὐπειθείας καὶ ὑπκοῆς καὶ τῆς ἀληθείας ἡ μήτηρ καταγίνεται νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸ διεστὲς καὶ τριεστὲς παιδίον της, ὀφείλει συγχρόνως νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν της καὶ εἰς τὴν φανταστι-

κὴν δύνάμιν τοῦ παιδίου τῆς, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, τῆς δ-
ποιᾶς ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ἰσχὺς ἐν τῇ παιδικῇ ταύτῃ ἡλικίᾳ εἶ-
ναι τόσον μεγάλη, ὥστε δεῖται μεγίστης ἐπιμελείας παρὰ τῆς
μητρὸς, ὅπως μορφώνωνται ἐν τῷ παιδίῳ τὰ ἐξ αὐτῆς ὠραῖα
προτερήματα καὶ οὐχὶ τὰ ἐλαττώματα, τὰ ὅποια κατὰ πολὺν
ἐπηρεάζουσιν ἐπὶ τῆς ἡθικῆς ζωῆς τοῦ παιδίου. Δυνάμει τῆς
ζωηροτάτης φαντασίας τῶν τὰ παιδιά, ὡς βλέπουσι πᾶν τὸ
περὶ αὐτὰ κινούμενον ἐνεργοῦν καὶ ζῶν, οὕτως εὐχαριστοῦνται
καὶ εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἀπλουστέρων ἱστοριῶν, ἀπομιμῶν-
ται μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας καὶ χάριτος τὴν πραγματικότητα
ἐν τοῖς παιγνίοις τῶν, πλάττουσιν ὡς ὑπαρκτὰ τὰ ἀνύπαρκτα,
μορφοῦν καὶ μεταμορφοῦσιν αὐτὰ παντοιοτρόπως, προ-
σωποποιοῦσι τὰ πάντα. Εἰς ταύτας λοιπὸν τὰς ιδιότητας ἀ-
φορῶσα ἡ μήτηρ, ἐπιχειρεῖ τὴν διεύθυνσιν τῆς φανταστικῆς ду-
νάμεως τοῦ παιδίου τῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπωφελεῖται εἰς τὴν ὅλην
ἀνατροφὴν αὐτοῦ. Καὶ πρὸ πάντων φροντίζει ἡ μήτηρ νὰ χο-
ρηγῇ εἰς τὸ παιδίον τῆς ἀρμοδίως πρὸς τὸ φύλόν του, τὸ ἄρ-
ρεν ἢ τὸ θῆλυ, ἀντικείμενα παιγνίων, ὅχι τέλεια καὶ ὅλως
πραγματικά, ἀλλὰ τοιαῦτα ὥστε νὰ προσφέρωσιν ἐπωφελεῖς
τροφάς εἰς τὴν φανταστικὴν καὶ πλαστικὴν δυνάμιν του, εἰς
τὴν μιμητικὴν του διάθεσιν, εἰς τὴν φιλομάθειάν του καὶ εἰς
τὴν ἐνεργητικότητα, καὶ οὕτω νὰ γίνωνται πρὸς αὐτάς ὄργανα
ἀκαταπαύστου ἐργασίας καὶ διαρκεστάτης εὐχαριστήσεως.
Παραδείγματα τῆς μεθόδου ταύτης ἐδείξαμεν ἐν τῷ οἰκείῳ κε-
φαλαίῳ, ἐνθα ὑπεδείχμεν ὁμοίως ὅτι ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς
φανταστικῆς δυνάμεως τοῦ παιδίου δύναται ἡ μήτηρ νὰ δια-
κρίνῃ τοὺς ποιητικοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς καὶ τὰς φυσικὰς τά-
σεις τοῦ πνεύματός του, καὶ πρὸς ταύτας ν' ἀνατρέφῃ καὶ νὰ
διευθύνῃ αὐτό. Ἐπομένως φροντίζει ἡ μήτηρ εὐχαριστοῦσα τὴν
πρὸς τὰς μυθολογίας καὶ τὰ ἱστορικά κλίσιν τῆς φαντασίας,
φροντίζει νὰ διηγῇται εἰς αὐτὸ τοιαῦτα διηγήματα ἱστορικά
ἢ μυθικά, ἐκ τῶν ὁποίων ρυθμίζεται μάλιστα τὸ ἦθός του, καὶ
ἐμπνέσται εἰς τὴν ψυχὴν του ἐνωρὶς καὶ μετὰ πολλῆς ζωηρό-
τητος ἢ φρόνησις καὶ προσοχὴ πρὸς τὰ τῆς ζωῆς, ἢ αἰσθήματα
συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοίους του καὶ εὐπειθείας πρὸς τοὺς
γονεῖς του ἢ ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸν
οὐράνιον πατέρα καὶ ποιητήν. Κατὰ συνέπειαν τούτου ἡ μή-
τηρ πολὺ προσέχει μὴ διαγῶνται εἰς τὸ παιδίον τῆς αἰ παιδι-

αγωγοὶ ἢ αἱ ὑπηρετρίαι παραμύθια, κακῶς τὴν φαντασίαν ἐπηρεάζοντα ἢ τὸ ἥθος διαφθείροντα. Ὀμοίως πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς φαντασίας καὶ ἡθοποιήσιν ἐνταυτῷ γυμνάζει ἡ μήτηρ τὸ παιδίον εἰς ἀποστήθισιν ποιημάτων ἀπλῶν καὶ εὐλήπτων, περιεχόντων ἡθικὴν ἢ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν (ὅποια ἐξέθηκα ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ), προσέχουσα ἐνταυτῷ μὴ πάλιν αἱ παιδαγωγοὶ καὶ αἱ ὑπηρετρίαι διδάσκωσιν εἰς αὐτὸ τραγούδια τετριμμένα, διεγείροντα εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐντυπώσεις πονηρὰς καὶ ὀρέξεις καὶ περιεργείας πρὸς τὸ φαῦλον.

Πολλὴν προσοχὴν ὡσαύτως δίδει καὶ ὀφείλει νὰ διδῇ ἡ μήτηρ, μήπως οἱ μετὰ τοῦ παιδίου τῆς συναναστρεφόμενοι μεταχειρίζονται πρὸς διασκέδασιν δῆθεν παίγνια ἔχοντα φαντασιώδεις μορφασμοὺς καὶ παραδόξους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ φαντασία τοῦ ἐξάπτεται φρικωδῶς, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ βυθίζεται εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν δειλίαν, καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς διαφυλάττει τὰς φοβερὰς ταύτας ἐντυπώσεις, αἵτινες τὸ καθιστῶσι δεισιδαιμονικὸν καὶ εὐφάνταστον, καὶ πρὸς πάντα πραγματικὸν κίνδυνον δειλὸν καὶ μικρόψυχον ἢ μὴ διηγῶνται εἰς αὐτὸ ὄνειρα καὶ ἄλλας τοιαύτας φασμαγορίας καὶ μωρολογίας, αἵτινες φέρουσι τὸ αὐτὸ δυσάρεστον καὶ ἐπιβλαβὲς ἀποτέλεσμα εἰς τὰ παιδιά καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Οὐχ ἥττον δὲ πρέπει νὰ προσέχη πολὺ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν μετὰ τοῦ παιδίου τῆς συναναστρεφόμενων ἀτόμων, ὥστε νὰ μὴν ᾔναι ταῦτα οὔτε μεγαλήτερα παιδιά κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὔτε ὑπηρετρίαι τῆς οἰκίας καὶ ὑπηρετρίαι καὶ γραῖδια μυθολόγα καὶ ἀκριτόμυθα. Διότι ἡ παίζον μὲ τὰ ἀνώτερα τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου, ἢ ἀκοῦον τὰς ὁμιλίας τῶν ἄλλων προσώπων καὶ βλέπον τὴν διαγωγὴν, πᾶν ἄλλο θέλει ἐντυπώσει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἢ ἔξεις ἀγαθὰς καὶ αἰσθήματα ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, τὴν δὲ φαντασίαν τοῦ θέλει καταστήσει τετραχγμένην καὶ περίφοβον. Ἐπὶ πᾶσιν ἡ μήτηρ δύναται νὰ τρέφῃ καὶ νὰ γυμνάζῃ χαρποιοῶς τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου τῆς μὲ ὥραίας διηγήσεις καὶ εἰκόνας ἀντικειμένων, τὰ ὅποια εἰς μέλλοντα χρόνον θέλει ἀποκτήσῃ· καθόσον τὸ παιδίον ἔχει φυσικὸν σύστημα νὰ συλλογίζεται ἀρκετὰ περὶ τοῦ μέλλοντος μάλιστα χρόνου, ὅταν οὗτος περιέχη τι εὐάρεστον καὶ ἀγαπητὸν, ὡς ἐπὶ παραδείγμασι κατεδείξαμεν τοῦτο ἐν τῷ ἀρμοδίῳ κεφαλαίῳ.

Μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ θου μάλιστα ἔτους ἡ μήτηρ ὀφείλει

μετὰ πολλῆς σπουδαιότητος νὰ ἐπιστήσῃ τὰς ἐνεργείας τῆς εἰς τὴν ἐπιτυχῇ καλλιέργειαν τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου τῆς, ἥτις ἀπὸ τῶν 3 ἤδη ἐτῶν ἀρχίζει νὰ διαφάνηται, καὶ νὰ ἐνισχύῃ ἐνωρὶς αὐτὴν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ, ἐνὸς αὐτῆς ἀκόμη τὸ παιδίον τῆς περιφέρεται ἐντὸς τοῦ παραδείσου τῆς ἀθωότητος, καὶ πρὶν ἀκόμη ἀρχίσῃ νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ ὑπὸ αἰσθημάτων κινούμενον ἄλλοτε μὲν ἐν γνώσει ν' ἀποκλίνει πρὸς τὸ ἐν, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ ἄλλο. Ἀφοῦ μάλιστα ἡ μήτηρ κατώρθωσεν ἐκ τῶν προηγουμένων νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τῆς τὸ αἰσθημὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ τὴν ἔξιν τῆς ἀληθείας, εὐκόλως δύναται νὰ οἰκειώσῃ τὴν συνείδησίν του μὲ τὴν προτίμησιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ. Διότι τὸ παιδίον οὕτως εἶναι συνειθισμένον ν' ἀποβλέπῃ πρὸς τὸ βλέμμα τῆς μητρὸς του, τὸ ἐκφράζον εὐχαρίστησιν ἢ δυσarrέσκεϊαν ἐν καιρῷ οἷος δὴποτε πράξεώς του καὶ οἷου δὴποτε λόγου του, νὰ θεωρῇ τὴν διαγωγὴν του ὑπεύθυνον εἰς τὴν μητέρα του, καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἐπιδοκιμασίας ἢ ἀποδοκιμασίας ταύτης ἀρχίζει νὰ μορφόνῃ τὴν ἐν ἐαυτῷ συνείδησιν. Ἐντεῦθεν ἡ μήτηρ ταύτην τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ παιδίου τῆς πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ ἐπιδεξίως, ὡς εἵπομεν, πρὸς ἔγκαιρον διεύθυνσιν καὶ ἰσχυροποίησιν τῆς συνειδήσεώς του πρὶν ἔτι ἐξέλθῃ τοῦ ἱεροῦ περιβάλλου τῆς ἀθωότητος. Ἐκ τούτου λοιπὸν ὅπως διδάξῃ τὸ παιδίον τῆς λογικῶς νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν, καὶ ν' ἀγαπᾷ μὲν τὸ πρῶτον διὰ παντός, μισῇ δὲ τὸ δεύτερον, καὶ οὕτω θέσῃ ἐν αὐτῷ τὴν πρῶτην μόρφωσιν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἠθικότητός του, ἀρχίζει νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ ἐννοῇ ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐπὶ τοῦ παρόντος δοκιμάζει καλὸν ἢ κακόν εἶναι ἀποτέλεσμα ἔργου ἢ λόγου αὐτοῦ γενομένου κατὰ τὸ παρελθόν, ὡς καὶ διὰ παραδειγμάτων κατεδείξαμεν τοῦτο ἐν τῷ περὶ συνειδήσεως κεφαλαίῳ. Ἐπομένως ὅταν τὸ παιδίον ὑποπέσῃ εἰς σφάλμα, ἀποφύγει τὸ νὰ ὀργίζεται μανιωδῶς, καὶ νὰ τὸ ἐπιπλήττῃ καὶ νὰ τὸ τιμωρῇ μετ' ἀκαθέκτου αὐστηρότητος, ἀλλὰ θεωρεῖ τὸ σφάλμα του ὅτι εἶναι κλίσεώς τινος φυσικῆς ἀθῶα εἰσέτι παρεκτροπῇ, ἢ ὑπερβολικῇ περίθλψις ἀπειρόκακος, καὶ μετὰ συνέσεως καὶ δεξιότητος προσπαθεῖ νὰ διορθῶνῃ τὴν παρεκτροπὴν ταύτην καὶ τὴν διευθύνῃ εἰς τὸν ὀρθόν

δρόμον, ὅπου ὑπάρχει τὸ ἀληθῶς καλὸν καὶ ἀγαθόν. Οὕτω πράττουσα προλαμβάνει καὶ δὲν ἀφίνει τὸ παιδίον της νὰ κυριευθῇ ἀπὸ τὴν παραφορὰν τῶν κλίσεων του, καὶ νὰ καταντήσῃ νὰ πράττῃ τὸ κακὸν γνωρίζον ὅτι εἶναι κακόν.

Πρὸ πάντων δὲ ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν της εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ παιδίου της τὴν κλίνουσαν πρὸς τὸν ἐγωϊσμόν, ἥτις εἶναι γενικὴ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, καὶ εἰς τὸ αἶσθημα τῆς φιλαυτίας, καὶ ταύτας τὰς δύο παρεκτροπὰς τοῦ φυσικοῦ ἐγκαίρως καὶ ἰσχυρῶς νὰ καταπολεμήσῃ· διότι αὗται αἱ δύο εἰσὶν αἱ πηγαὶ, ἐξ ὧν ἐκρέει ὁ βορβορώδης χείμαρρος ὕλιν τῶν κακιῶν, αἵτινες βεβηλόνουσι τὴν συνείδησιν ἅμα ἀρχίσῃ νὰ μορφώνηται. Πρὸς ἐπιτυχῇ καταπολέμησιν καὶ ἐξόντωσιν τούτων θέλει ἐνωρὶς προσπαθῆσαι ἡ μήτηρ νὰ ἐγχαράξῃ ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ παιδίου της τὰς δύο μεγίστας ἀρχὰς τῆς ἠθικότητος· τὸ : « ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσῃς », καὶ τὸ : « ὅπως θέλεις οἱ ἄλλοι νὰ φέρονται πρὸς σέ, οὕτω καὶ σὺ φέρου πρὸς τοὺς ἄλλους ». Ὁμοίως ὀφείλει ἡ μήτηρ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου της νὰ διευθύνῃ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως τὸ ἐνστικτον τῆς παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον δεδομένης ἀνεξαρτησίας, ἥτις ἀφεθείσα ἄνευ τῆς προσηκούσης διευθύνσεως, κάμνει τὸ παιδίον πολλάκις νὰ παρεκτρέπηται τῆς ὑπακοῆς, τῆς τάξεως, τῆς εὐπειθείας, καὶ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ παραβιάζῃ καὶ τὰ γλυκύτερα καὶ ἱερώτερα αἰσθήματα τὰ ἐντετυπωμένα εἰς τὴν καρδίαν του, νὰ δεικνύηται σκληρὸν καὶ ἄσπλαγχνον πρὸς τ' ἀγαπητότερα ἀντικείμενά του, καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ παίγνια του, ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ. Ὡστε ἡ μήτηρ ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου, πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν καὶ κατὰ νοῦν ὅτι τὸ παιδίον της εἶναι εἰσέτι ἄθῳον, ἀλλ' ἔχει τὴν ἀνθρωπίνην ἡμῶν φύσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ κακία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παρεκτροπὴ ἐκ τῶν φυσικῶν νόμων καὶ κλίσεων, καὶ διὰ τοῦτο νὰ προσέχῃ νὰ ἐμποδίσῃ ἐγκαίρως ἀπὸ τὸ παιδίον της πᾶσαν τοιαύτην παρεκτροπὴν, ἐκ τῆς ὁποίας κινδυνεύει νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου της κακὴ τις ἔξις, καὶ ἐξ αὐτῆς τὸ ἐλάττωμα καὶ ἡ κακία, καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὴν συνείδησιν του οὐχὶ ἐπὶ τῆς διακρίσεως τοῦ ὅτι τοῦτο εἶναι καλὸν καὶ τοῦτο κακόν, καὶ διὰ τοῦτο νὰ μὴ τὸ ἐπιχειρῇ,

ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως, ὅτι εἶναι μὲν ἐλεύθερον νὰ πράξῃ τὸ κακὸν, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγῃ, διότι θέλει λυπήσῃ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι τὸ κακὸν εἶναι μὲν προσκαίρως εὐχάριστον ἴσως, ἀλλὰ παρεκτροπὴ καὶ παραθείσας τῆς θείας τάξεως τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὸ πᾶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι βεβαίως καὶ διὰ παντὸς βλαβερὸν καὶ θλιβερόν.

Ὅπως ἡ μήτηρ ἐπιτύχῃ τὴν ἀγαθὴν μόρφωσιν ὅλων τῶν ἐρρημένων ἐν τῷ παιδίῳ της, ὀφείλει ἐγκαίρως νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν του καὶ ἀναπτύξῃ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα. Τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότατον πάντων ἔργων τῆς μητρός· διότι ἡ θρησκεία εἶναι ἡ θεμελιώδης βάσις ὅλων τῶν ἀρετῶν. Ἐπειδὴ ἀντικείμενον αὐτῇ· εἶναι ὁ Θεός, ἡ ἀέννατος πηγὴ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅθεν ἡ μήτηρ πρέπει νὰ σπεύσῃ καὶ διὰ προφυοῦς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ ἰδίου της παραδείγματος νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου της ἐνωρὶς τὴν ἱερωτάτην εὐσέβειαν, τὴν ἡγεμόνα ταύτην τῶν ἀρετῶν, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ μάθῃ τὸ παιδίον νὰ γνωρίζῃ τὴν Θεὸν, νὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾷ. Οὐδεμίαν δὲ πρὸς τοῦτο δυσκολίαν θέλει ἀπαντήσῃ ἡ μήτηρ, διότι αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ παιδίου εἶναι μάλιστα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἐμπνεύσεις συντελεστική. Εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγίου τῆς θρησκείας καθέδρα, καθόσον εἶναι μᾶλλον πλησιεστέρα εἰς τὸν Ποιητὴν της ἢ εἰς τὰ γῆινα πράγματα, καὶ οὕτως εὐκόλως δύναται νὰ τὴν κάμῃ τις ν' ἀναπετᾷ εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Οὐρανίου ἐκείνου Πατρὸς. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἡ μήτηρ πρέπει οὐσιωδῶς καὶ ἐγκαίρως νὰ ἐπιληφθῇ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἱεροῦ τούτου φυσικοῦ ἐνστίκτου τῆς θείας λατρείας ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου της, χωρὶς νὰ περιμένῃ τὴν ἐνηλικίωσίν του, καὶ νὰ διευθύνῃ αὐτὸ ὑπὸ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, διὰ νὰ μὴ καταπνιγῇ μέλαν ἀκαλλίστην ἀπὸ τὰς βεβήλους συζητήσεις τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, ἢ παρεκτροπῇ εἰς δεισιδαιμονίαν. Πρὸ πάντων λοιπὴν ἡ μήτηρ ἐνθυμούμενη τὴν ἀγαπητοτάτην διαταγὴν τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς γονεῖς « Ἄρετε τὰ παιδία » κτλ ὀφείλει νὰ γυμνάσῃ τὸ παιδίον της εἰς τὸ προσεύχασθαι, ὅπερ εἶναι τὸ μέσον τὸ ἱερώτατον τῆς κοινωνίας καὶ συσχέτισεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ παναγίου πατρὸς καὶ προνοητοῦ. Διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐμπνέσται

ἐγκαίρως εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τὸ σέβας καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὑπακοή πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἡ ἀγία πεποίθησις τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας αὐτοῦ, ἥτις εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος εἰς τὸ νὰ καθιερῇ τὸ βάθος τῆς καρδίας, καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀνεξάντλητον ἐλπίδα πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Τύπον καὶ ὑπόδειγμα τῆς τοιαύτης πρὸς τὴν εὐσεβείαν ἀνατροφῆς ἐδείξαμεν εἰς τὴν μητέρα ἐν τοῖς περὶ θρησκευτικῆς διδασκαλίας τελευταίοις Κεφ.

Ὁμοίως ἡ μήτηρ πρὸς τὴν ἐπιτυχῇ διέγειρσιν καὶ ἐντύπωσιν τῶν ἱερῶν τούτων ἀρετῶν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀληθοῦς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδίου τῆς μεταχειρίζεται, ὡς εἵπομεν, τὰ ὠραία καὶ ὑψηλὰ ἀντικείμενα τῆς φύσεως, τὰ ἐκ τῶν παναγάθων καὶ παντοδυνάμων χειρῶν τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέντα, ἐκ τῶν ὁποίων διὰ θελκτικωτάτων εἰκόνων ζωγραφίζει καὶ ἐντυπώνει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου τῆς τὰς ἀπείρους εὐεργεσίας καὶ χάριτας, αἱ ὁ πανάγαθος Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐπιδικασιλεύει εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν θιυμασίων τούτων ἔργων του. Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἐγκαιρὸς ἐντύπωσις τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων εἶναι πηγὴ ὅλων τῶν ἐναρέτων ἔξω, ἐξ ὧν βλαστάνουσιν οἱ ὠραιότατοι καὶ ἀθάνατοι καρποὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας, καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἐντύπωσις ἀποσκορακίζει μὲν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ψυχῆς πᾶσαν δεισιδαιμονίαν καὶ πάντα φανατισμὸν, κρατεῖ δὲ αὐτὴν στερεωτάτην καὶ ἀκλόνητον ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν πατέρων τῆς, τοῦτο κατεδείξαμεν λεπτομερῶς ἐν τοῖς διαληφθεῖσι Κεφ. Ἐπομένως ἡ μήτηρ δύσκαται νὰ ἐντυπώσῃ τὰς μεγάλας καὶ ὑψηλὰς περὶ Θεοῦ ἀληθείας ἐν τῷ παιδίῳ, καὶ νὰ θεμελιώσῃ στερεῶς τὰς πρὸς αὐτὸν γλυκυτάτας συναισθήσεις, μεταχειριζομένη ἐπιδεξίως καὶ καταλλήλως πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδίου τῆς διδασκαλίᾳ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἀγίων Γραφῶν, αἵτινες εἰσὶ τὸ μέσον τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ δι' ὧν ἡνοίξεν εἰς ἡμᾶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγούσαν ἱερὰν ὁδὸν Ἐντεῦθεν θέλει διδάξαι τὸ παιδίον τῆς περὶ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τῆς παρakoῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, περὶ τῆς κατὰδικασεώς του, περὶ τῆς σωτηρίας καὶ ἀνταναγένεώς του διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ἐξ ὧν ὅλων διεγείρεται ζωηρότατον τὸ συναισθημα ἐν τῷ παιδίῳ τῆς θεας σοφίας, παντοδυναμίας, ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ συγ-

χρόνως τὸ ἀγιώτατον αἶσθημα τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας. Ἐξη-
γοῦσα δὲ ὅσον δύναται καθαρῶς καὶ ἀπλῶς ἡ μήτηρ εἰς τὸ
παιδίον τὰς ιδιότητας τῆς ιδίας του ψυχῆς, τὴν ὁποίαν τὸ παι-
δίον αἰσθάνεται καὶ καταλαμβάνει ὁπωσοῦν, θέλει δυνηθῇ νὰ
δώσῃ εἰς αὐτὸ καὶ ιδέας τινὰς περὶ τῶν ἀπείρων τελειοτήτων
τοῦ Θεοῦ, τῆς αὐλίας αὐτοῦ, τῆς αἰωνιότητος, τῆς θείας ἐν
γένει καὶ ἀθανάτου αὐτοῦ οὐσίας καὶ ὑπάρξεως. Ὅλα δὲ ταῦτα
τὰ θρησκευτικὰ ἱστορήματα εἶναι πολὺ συντελεστικὸν νὰ τὰ
παριστάνῃ μὲν ἡ μήτηρ διὰ τρόπον καθαρῶ καὶ ἀπλοῦ καὶ
τοιούτου, ὥστε νὰ διεγείρῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τῆς
γλυκυτάτης ἐξ αὐτῶν ἡδονῇ, νὰ τὰ παριστάνῃ δὲ καὶ εἰκο-
νογραφημένα· διότι οὕτω ζωηρότατα ἐγχαράττεται εἰς τὴν
φαντασίαν του ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγαθότης τῶν περὶ ὧν διδά-
σκει τὸ παιδίον τῆς θείων προσώπων, καὶ ζωηρότατα προσέτι
ἐμπνέονται εἰς τὴν καρδίαν του τὰ αἰσθήματα τοῦ πρὸς αὐτὰ
σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης. Θέλει προσέχει πολὺ ἡ μήτηρ μὴ
παριστᾷ ποτὲ τὸν Θεὸν εἰς τὸ παιδίον τῆς ὑπ' ὅψιν φοβερίν,
ἀλλὰ πάντοτε νὰ τὸν παρουσιάζῃ εἰς αὐτὸ ἀγαθότατον καὶ
ἀγιώτατον πατέρα, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν πράττοντα τὸ ἀγαθόν,
καὶ πάντοτε τὸν φυλάττει καὶ τὸν εὐεργετεῖ, καὶ ὅταν ἀκου-
σίως καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ σφάλλῃ, τὸν συγχωρεῖ ἅμα με-
τανοήσῃ καὶ λυπηθῇ διὰ τὸ σφάλμα του οὕτως ἐπὶ θρησκευ-
τικῶν ἱερωτάτων ἀρχῶν ἡ μήτηρ ἐκασίζει τὴν ἠθικότητα τοῦ
παιδίου τῆς· διότι τὸ γυμνάζει ν' ἀγαπᾷ νὰ ζητῇ τὸ ἀγαθόν,
διότι τὸ ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς, καὶ αὐτὸ καὶ μόνον ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὰ
τέκνα του.

Πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ μήτηρ διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ
παιδίον τῆς ἀληθῶς θεοσεβείας, πρέπει νὰ ὀδηγῇ αὐτὸ εἰς τὴν
εἰλικρινῇ καὶ ἐγκαρδίῳ πρὸς Θεὸν λατρείαν, τὴν ἀληθῆ καὶ
θερμὴν προσευχὴν, ἥτις εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνομιλία,
καὶ ἡ ἐνδόμυχος δοξολογία αὐτοῦ καὶ ἡ ἀληθοῦς ἐκφρα-
σις τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς καρδίας πρὸς ἐκεῖνον. Ἰδίως δὲ θέ-
λει ἡ μήτηρ διὰ τοῦ ἰδίου τῆς περὶ αὐτὸν ἡλικίου πνεύματος ὀδηγεῖν τὸ παι-
δίον τῆς πρὸς τὴν ἀρίαν τυχὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ συνομιλίαν
καὶ πάσας τὰς ἡμέρας, καὶ ὅσας ἡ θλίψις τις ἢ χαρὰ ἀπροσ-
δόκητος κυριεύει τὴν καρδίαν τῆς, ἀπευθυνομένη ταπεινῶν
καὶ μετ' ἐνδομύχου συγκινήσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Κό-
ριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν πανάγαθον Μητέρα αὐτοῦ, καὶ

ἐπικαλουμένη τὴν βοήθειαν αὐτῶν, ἢ εὐχαριστοῦσα αὐτοὺς ζωηρότατα ἐνώπιον τοῦ παιδίου τῆς. Πρὸς τοῦτοις θέλει διδάσκει τὸ παιδίον εὐφυῶς καὶ καταληπτικῶς ὅτι διὰ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς πλησιάζει εἰς τὸν Θεόν, καταλαμβάνει ὅλας τὰς ἀπείρους καὶ παναγάθους ιδιότητας ἐκείνου. Καὶ πάντοτε μὲν πρέπει νὰ γυμνάζῃ τὸ παιδίον νὰ ὑψόνῃ καὶ νὰ προσηλόνῃ τὴν καρδίαν του μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης καὶ ἄκρας προσοχῆς, τακτικώτατα δὲ τὰς ὁρισμένας τῆς προσευχῆς ὥρας τὴν πρωΐαν καὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ πρὸς τοῦτο νὰ μανθάνῃ εἰς τὸ παιδίον τῆς ἐνωρὶς τὰς ὁρισμένας θρησκευτικὰς προσευχάς. Ὅχι ὀλίγον θέλει προσπαθῆσαι ἡ μήτηρ νὰ κάμῃ τὸ παιδίον τῆς νὰ ἐννοῇ ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι ὁ μόνος ἱερός καὶ ἄγιος σύνδεσμος, ὅστις μᾶς συνδέει μετὰ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι ὅταν προσεύχῃται δύο πράγματα ἐκτελεῖ· ἢ ζητεῖ ἀπὸ τὸν πανάγαθον Θεὸν νὰ πληρώσῃ τὴν καρδίαν του ἀπὸ τὰ πατρικὰ αὐτοῦ χαρίσματα, καὶ τὸν παροτρύνει νὰ τὸ συγχωρήσῃ διὰ τὰ σφάλματά του, καὶ νὰ τὸ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸ κακόν· ἢ τῷ εὐχαριστεῖ διὰ τὰ ὅσα τῷ ἐχάρισε καὶ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τῷ χαρίζει, καὶ ταῦτα θέλει τὸ συνειθίζει νὰ ἐκφράζῃ μετὰ ταπεινώσεως καὶ εὐσεβείας καὶ ἀγάπης ἐγκαρδίου. Τοῦτο δὲ δὲν θέλει δυσκολευθῇ νὰ κατορθώσῃ ἡ μήτηρ, καθόσον τὸ παιδίον εἶναι φυσικὰ μὲν διατεθειμένον εἰς τὸ ζητεῖν, ὅσῳκις δ' ἔχει ἀνάγκην τινὸς πράγματος, συνειθίζει νὰ τρέχῃ πρὸς τοὺς γονεῖς του καὶ νὰ ζητῇ. Ὡς ἡ μήτηρ θέλει τὸ διδάξῃ ὅπως κάμνῃ τὰ ζητήματά του ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, καὶ πρέπει νὰ τὰ κάμνῃ μετὰ σεβασμοῦ καὶ ταπεινώσεως, οὕτω καὶ μετὰ σεβασμοῦ ἀνωτέρου καὶ ἀφοσιώσεως ὑψηλοτέρας πρέπει νὰ ζητῇ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸν πανάγαθον δοτῆρα ὅλων τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἀγίας ταύτης λατρείας ἐνῶ ἡ μήτηρ γυμνάζει τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τῆς ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, ὁδηγεῖ καὶ τὸν νοῦν του ἐνωρὶς εἰς τὸ νὰ ἐννοῇ αὐτὸν, καὶ ἐνταυτῷ βασιζέται τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐπὶ βάσει ἱερωτάτης καὶ ἀκραδάντου, ἥτις εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ υἱικός πρὸς αὐτὸν φόβος. Τύπους προσευχῶν ἀπλουστάτων καὶ καταλλήλων πρὸς τὰς παιδικὰς δυνάμεις, τοὺς ὁποίους θέλει μεταχειρίζεσθαι διὰ τὸ παιδίον τῆς ἐκτὸς τῶν καθιερωμένων ὑπὸ τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας προσευχῶν, ὧν ἡ Κυριακὴ ὑπ'

αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προσετάχθη, ἐδώκαμεν ἐν τῷ περὶ προσευχῆς κεφαλαίῳ. Τούτους δὲ ἡ μήτηρ δύναται νὰ ποι- κίλλῃ κατὰ τὰς περιστάσεις, ἢ νὰ τελειοποιῇ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἂν ᾖ μάλιστα νοήμων καὶ πεπαιδευ- μένη· εἰδμεν ὅτι θέλει ἀρκεῖται εἰς ταύτας, ὥς ἡμεῖς ἐκτιθέμεθα.

Πρὸς τοῦτοις ἐπειδὴ κατεδείχθη ὅτι καὶ διὰ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας δύναται ἡ μήτηρ νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παι- δίου τῆς τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα, προσέθηκα ἐν τῷ τελευ- ταίῳ Κεφ. καὶ ἀσμάτια θρησκευτικὰ, ἅπερ ἐνόμισα ὅσον τὸ δυνατὸν ἀρμόδια πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τελευτῶσα τὴν ἀ- νακεφαλαίωσιν ἐπιλέγω ὅτι ἡ μήτηρ διὰ πάντων τῶν καταλ- λήλων λόγων καὶ μέσων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἐκυτῆς παραδείγ- ματος ὀφείλει ν' ἀνατρέφῃ καὶ νὰ μορφώσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ τετραετοῦς ἢ πενταετοῦς παιδίου τῆς διὰ τῶν ἀ- γιωτάτων θρησκευτικῶν ναμάτων, τῶν ἐκβλυζόντων ἐκ τῆς ἱερωτάτης πηγῆς τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, τῆς ἐκ τῶν θείων γραφῶν καθαρῶς καὶ γνησίως διδασκομένης ἡμῖν, καὶ καθοδηγούσης ἡμᾶς εἰς τὴν ἀσφαλεστάτην ὁδὸν τῆς κατὰ Θε- ον ἀληθείας καὶ ἀρετῆς. Διότι ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι τὸ ἀγιώτατον θεμέλιον τῆς διανοητικῆς καὶ ἡ- θικῆς τελειότητος τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ τὸ σωτήριον μέσον τὸ ἀποκαλυφθὲν ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, πρὸς τε τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐνταῦθα ἀληθοῦς ἡμῶν εὐδαιμονίας καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι μακαριότητος. Καὶ ἐ- πὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοι, διότι ἐν γένει ἡ ἀθεΐα δὲν εἶναι δο- ξασία τις, οὐδ' ἡ ἄρνησις τινὸς δοξασίας· ἀλλ' εἶναι τύφλωσις τις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἀπονάρκωσις ὀργάνου τινὸς ἡθικοῦ, κατὰ τὰ προσφεύστατα λόγια σοφοῦ συγγραφέως (Richter), ἅπερ ἡ σοφὴ συγγραφίς, ἣν ἠκολουθήσαμεν, προτάσσει τῶν περὶ θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς Κεφαλαίων τῆς, προλαμβάνουσα τοὺς ἄλλως περὶ ταύτης φρονούντας, ἢ μᾶλλον τοὺς δυσφρο- νούντας καὶ διὰ τῶν ἀντιθρησκευτικῶν καὶ ἀντιθέων αὐτῶν ἰδεῶν τὴν κακοδαιμονίαν ἑαυτῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπιζη- τοῦντας· καὶ δι' ὧν καὶ ὥσπερ ἀποκρινομένη πρὸς τοὺς τοι- ούτους, ἐάν ποῦ ὑπάρχωσιν, ἐπισφραγίζω τὸ ὅλον περὶ τῆς παιδικῆς ἡμῶν ἀνατροφῆς Ὁδηγητικὸν τόδε Ἐγχειρίδιον. Κα- θόσον πέποιθα ἐνδομύχως ὅτι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς πρώ- τῆς παιδικότητος καθαρὰ ἀφοσίωσις καὶ ἡ ἀληθὴς εὐσεβὴς ἐν-

τύπωδιν τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν θρησκείας καὶ λατρείας ἐν τῇ
καρδίᾳ τοῦ παιδίου ὑπάρχει τὸ μόνον ἀρραγὲς καὶ ἀκράδαντον
θεμέλιον τῆς τε ὑγιоῦς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀσφαλοῦς
καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν φερούσης ἀναπτύξεως τοῦ
ἀνθρώπου, μάλιστα τοῦ γεννηθέντος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ χρι-
στιανικῇ ποιίμνῃ καὶ θηλάσαντος γάλα ἐκ στέρνων ὀρθοδόξουσης
χριστιανικῆς μητρός.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΕΚΑΣΤΩ ΚΕΦΑΛΑΙΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σελ. 5'—15'.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Σελ. 1—6

Ορισμός τῆς ἀνατροφῆς καὶ σκοπὸς αὐτῆς.

1 Τίς ἡ ἀνατροφή, τί τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῆς. — 2 Ἀπὸ ποίας ἡλικίας ἄρχεται ἡ μελέτη καὶ διδασκαλία τῆς ἀνατροφῆς καὶ διατί. — 3 Πόθεν ἐξαρτᾶται ἡ ὀρθὴ διεύθυνσις ὁλοκλήρου τῆς ἀνατροφῆς, καὶ τίς ὁ εὐγενὴς σκοπὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν. — 4 Πρὸς τί εἰσὶ δεδομένοι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τίς ἀληθῶς ὁ ψυχικὸς νόμος, ὃν πρέπει ν' ἀκολουθῇ ἡ ὑγιὴς ἀνατροφή. — 5 Τίς ὁ Θεὸς καὶ πρὸς τίνας ἀρχὰς ἱεράς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος ν' ἀφορᾷ καὶ κατ' αὐτάς ν' ἀνατρέφηται. — 6 Τί ὀφείλει νὰ κάμῃ ἡ μήτηρ διὰ τῆς ὑγινοῦς ἀνατροφῆς. — 7 Τίς ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία ἐν τῇ ζωῇ, ἣν πρέπει νὰ ὑποδεικνύωμεν εἰς τὰ παῖδια. — 8 Τί τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀνατροφῆς καὶ πῶς δυνάμεθα ἐντελέστερον νὰ τὴν ἐρίσωμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Σελ. 6—16

Τὸ πρῶτον καθήκον τῆς μητρὸς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς κατὰ τὰ πρῶτα 2 ἔτη.

9 Τί τὸ πρῶτιστον καθήκον τῆς μητρός. — 10 Τί γεννᾶται ἐκ τῶν δύο φυσικῶν ἐνστικτῶν τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς παιδικῆς ἀγάπης. — 11 Ὅποια ἡ ἀγάπη αὕτη εἰς τὰ ζῶα, καὶ ὅποια εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τί δηλοῦται ἐκ τούτου. — 12 Ὅτι ἡ μήτηρ ὀφείλει ὁρμωμένη ἀπὸ τῶν δύο τούτων

ἱερῶν ἀρχῶν νὰ διανοῇται καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὰ συντελοῦν-
τα εἰς τὴν πνευματικὴν του διαμόρφωσιν. — 13 Τί πάσχει ἡ
μήτηρ καταχρωμένη τὸ ἔνστικτον τῆς μητρικῆς στοργῆς, τίς
ἀλήθειαι ἐκ τούτου ἀποδεικνύονται καὶ τί τὸ πρᾶγμα. —
14 Τί ἀποκτᾷ ἡ μήτηρ ἐκ τῆς φρονίμου χορήγους τῆς μητρι-
κῆς στοργῆς, καὶ τίνες αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ ἢ τὰ πρῶτα σοι-
χεῖα τῆς ἀνατροφῆς. — 15 Τίνες αἱ κυριώτεραι ἰδιότητες αἱ
διακρινόμεναι εἰς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς πνευματικῆς ζω-
ῆς τῶν παιδίων, καὶ πῶς ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ τὰς διευθύνῃ,
διὰ νὰ τῇ χορηγηθῶσιν ἐπιτυχῇ ἐλατήρια τῆς ἀνατροφῆς.
— 16 Ὅτι ἀπὸ τῶν 2 ἐτῶν μέχρι τῶν 5 ἡ παιδικότης ἀπο-
καλύπτεται, ὁ χαρακτήρ τοῦ παιδίου ἀποκαλύπτεται καθα-
ρῶς καὶ δὲν προφυλάττεται τὸ παιδίον, καὶ τότε ἡ μήτηρ δύ-
ναται νὰ κάμῃ ἐπωφελεῖς παρατηρήσεις καὶ νὰ ἐντυπώσῃ τὰς
ἀγαθὰς ἐξεις. — 17 Πῶς ἀποκαλύπτομεν τὸ σχέδιον τῆς
πανσόφου προνοίας, καὶ πότε δυνάμεθα νὰ κυβερνώμεν τὸ παι-
δίον διὰ τῶν ἐξῆς. — 18 Ὅποιον πλεονέκτημα ἡ ἐξίς, τί
συντελεῖ εἰς αὐτὴν, τί συμβαίνει ἐκ τῆς ἐλλείψεώς της καὶ τί
ἀποκτᾷ ἐξ αὐτῆς τὸ παιδίον. — 19 Ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν
τάξιν εἶναι ἡ πρώτη ἐκ τῆς ἐξῆς ἀρετῆς, πῶς ὀφείλει ἡ μήτηρ
νὰ προσοικειώσῃ τὸ παιδίον μὲ αὐτὴν, καὶ ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ
καθήκοντος συνδέεται μὲ αὐτήν. — 20 Ὅτι καὶ τὸ αἶσθημα
τῆς καθαρότητος καὶ τῆς αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐμπνέεται
ἐκ τῆς ἐξῆς πρὸς τὴν τάξιν. — 21 Ὅτι καὶ τὸ σέβας πρὸς
τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὸ αἶσθημα τῆς προφυλάξεως τῶν οἰκια-
κῶν πραγμάτων, καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ τῆς χρηστό-
τητος πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐξῆς πρὸς τὴν τάξιν. — 22 Ὅτι
ἐκ τῶν αἰσθημάτων τούτων γεννᾶται ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ἀ-
γάπη πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ τὰ παιδιά οὕτως ἀποκτῶσιν εὐ-
τυχεῖς ἐξεις πρὸς ἠθικὰς ἀρετὰς σχετικὰς πρὸς φυσικὰ προτε-
ρήματα, ἀναπτυσσόμενα διὰ τῆς σοφῆς ἀνατροφῆς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Σελ. 16—30

Ἐξίς τῆς ὑπακοῆς.

23 Πῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑπακοή, ὅτι διὰ τῆς ἐξῆς
ἐμπνέεται καὶ ἐντυπώνεται εἰς τὴν τρυφεράν καρδίαν τοῦ

παιδίου, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ φύσις αὐτὴ συνεργεῖ. — 24 Ὅτι τὰ παιδία εὐρίσκουσι φυσικὸν νὰ τὰ ἐμποδίζωμεν ἀπὸ πράξεις τινάς, καὶ νὰ τὰ διατάττωμεν ἄλλως. — 25 Ποῖαν διχωγὴν ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ μεταχειρίζεται, ὅπως προστάττουσιν ἡ ἀπαγορεύουσιν μορφώσῃ τὴν ἔξιν τῆς ὑπακοῆς. — 26 Ὅτι ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ καταστήσῃ τὴν ὑπακοὴν συνέπειαν τοῦ αἰσθηματος τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν τὸ παιδίον ἔχει πρὸς αὐτήν. — 27 Ὅποιαν ἐξάσκησης τῆς μητρικῆς ἐξουσίας ἀπαιτεῖται, διὰ νὰ δοθῇ ἡ ἔξις τῆς εὐπειθείας, καὶ τί γίνεται οὕτως ἡ ὑπακοή. — 28 Ὅτι ἡ ἔξις τῆς ὑπακοῆς δὲν ἐκνευροῦται τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως τοῦ παιδίου, καὶ ὑπὸ τίνος ἰδέας πρέπει τὸ παιδίον νὰ κυριευθῇ, καὶ πῶς τοῦτο κατορθώνεται. — 29 Ποῖαν ἰδέαν ἀρχικὴν ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ ἔχῃ. — 30 Τίς εἶναι ἡ πρώτη λάμψις τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου, καὶ πῶς ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ τὴν περιποιηθῇ. — 31 Τί πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἡ μήτηρ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπακοὴν τοῦ παιδίου τῆς. — 32 Πῶς βασιίζεται ἡ ἐξουσία τῆς μητρὸς. — 33 Ὅποιαν πρέπει νὰ ᾔσῃ ἡ συμπεριφορὰ τῆς μητρὸς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν καὶ εὐπειθείαν του. — 34 Πῶς πρέπει νὰ φέρεται ἡ μήτηρ ὡς πρὸς τὰ προτερήματά του, τίς ἡ ἐκ τῶν κολακειῶν ἠθικὴ βλάβη, καὶ ὅποιον σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχωσιν αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι. — 35 Ὅτι ἡ ἐκφρασις λύπης διὰ τὸ γενόμενον σφάλμα εἶναι πολυτιμότερα, ἢ ἡ ταπεινωτικὴ ζήτησις συγχωρήσεως, καὶ κώδιξ ποινῶν ἀρμόδιων.

Κ Ε Φ Α Λ Δ'.

Σελ. 31—36

Ἔξις ἐπὶ τῆς ἐνεργητικότητος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος.

36 Τίς ἡ ἐνεργητικότης, ὅποιαν φαίνεται εἰς τὰ παιδία καὶ ὅτι ἀνοίγεται δι' αὐτῆς ἐνώπιον τῆς μητρὸς εὐρύττον στάδιον πρὸς ἐξάσκησιν τῶν διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν τάσεων τοῦ παιδίου, καὶ πῶς αναπτύσσονται οἱ τρόποι τῆς ἐνεργητικότητος. — 37 Εἰς ποίας οἰκογενεῖας ἀναπτύσσεται ἡ ἐνεργητικότης τῶν παιδίων πρὸς ὄφελος τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρός των. — 38 Ἀνάπτυξις τοῦ νοῦς διὰ τῆς ἀληθείας καὶ διεύθυνσις τῶν αἰσθημάτων πρὸς τὴν ἀγαθὴν δυνάμει τῆς ἐνεργητικότητος. Παρεμβλήματα ἐπὶ τούτου. — 39 Ἀπόδειξις τοῦ ὅτι διεγείρεται

αἰσθημα ἱερᾶς ἀγάπης εἰς τὴν καρδίαν τῶν παιδίων διὰ τῆς σοφῆς χρήσεως τῆς ἐνεργητικότητος αὐτῶν, καὶ πῶς ἐντεῦθεν ἀρχίζει ἡ μήτηρ νὰ γυμνάζῃ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν θυσίαν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Σελ. 37—44

Συνέχεια τοῦ Γ'. Ἔτους. — Ἐξίς τῆς ἀληθείας.

40 Ὅτι ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ ὅλην αὐτῆς τὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ ἐντυπώσῃ τὴν ἑξίν τῆς ἀληθείας, καὶ τίς ἡ φυσικὴ ἰδιότης τῶν παιδίων ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν. — 41 Τί ὀφείλει ἡ μήτηρ ἀπέναντι τῆς φυσικῆς ταύτης ἰδιότητος τῶν παιδίων, καὶ μὲ ποῖον τρόπον θέλει ἀρχίσει νὰ ἐμπνέῃ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν. — 42 Διὰ τίνος τρόπου προλαμβάνει ἡ μήτηρ τὴν τάσιν τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν μεγαληγορίαν. — 43 Πῶς ἐπισύρει ἡ μήτηρ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ παιδιοῦ τῆς, καὶ τί τὸ οὐσιωδέστατον πρὸς γύμνασιν τῆς ἀληθείας. — 44 Ὅποια ἡ ἠθικὴ ἐλάβση εἰς τὸ παιδίον ἐκ τῆς ἀπατηλῆς συμπεριφορᾶς τῆς μητρὸς, ὅποια ἐπομένως συμπεριφορὰ ἀπαιτεῖται παρὰ τῆς μητρὸς, καὶ τί συμβαίνει εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἐκ τῆς ἐλλειποῦς ἐν τῇ ἀνατροφῇ ἀσκήσεως τῶν παιδίων εἰς τὴν ἀλήθειαν. — 45 Τί ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς πρὸς τὴν γύμνασιν τῆς ἀληθείας ἐν τῷ παιδίῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ'.

Σελ. 44—58

Περὶ τῆς φαντασίας κατὰ τὸ Γον. ἔτος καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

46 Τίς εἶναι ἡ φαντασία, πόση ἡ ζωηρότης αὐτῆς εἰς τὰ παιδιά, καὶ ὅτι ἡ μήτηρ σκοπῶς ὀφείλει νὰ τὴν διευθύνῃ. — 47 Ὅτι τὰ παιδιά ἕνεκα τῆς φαντασίας εὐχαριστοῦνται εἰς τὰς ἀπλουστεράς διηγήσεις, προσωποποιοῦσι πάντα τὰ ἀντικείμενα καὶ ἀγαπῶσιν ὅσα παίγνια μόνον τῶν ἐφευρίσκουσι. — 48 Πῶς ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ διευθύνῃ τὴν φανταστικὴν δυνάμειν τοῦ παιδιοῦ, καὶ νὰ ἐπωφελητῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν αὐ-

τοῦ. — 49 Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν παιγνίων τῶν παιδίων, ἐξ ὧν φαίνονται φυσικαὶ τάσεις τοῦ πνεύματός των. — 50 Διεύθυνσις τῆς ἀνατροφῆς πρὸς ὠραίους ἔξεις καὶ ἀρετὰς διὰ τῆς φαντασίας. — 51 Χρήσις ποιηματίων πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς φαντασίας τοῦ παιδίου καὶ ῥύθμισιν τῶν ἡθῶν του. — 52 Προσοχὴ τῆς μητρὸς ἀπὸ παραμύθια κτλ. καὶ χρήσις ἱστορικῶν διηγήσεων. — 53 Προσοχὴ τῆς μητρὸς ἀπὸ παιδιὰς γοητευούσης τὴν φαντασίαν καὶ ἐμπνεύσας φόβον. — 54 Πόσον ἐπιβλαστὴ τὰ τοιαῦτα παίγνια καὶ προφυλάξεις τῆς μητρὸς ἀπὸ πᾶν ἐπικινδύνως διεγείρον τὴν ζωηρότητα τῆς φαντασίας. — 55 Φροντίς τῆς μητρὸς ἀναφορικῶς τῆς συνκαστροφῆς καὶ τῶν παιγνίων τοῦ παιδίου της. — 56 Τὸ ἄλλο φυσικὸν σύστημα ἔχουσι τὰ παιδιὰ, καὶ πῶς ἡ μήτηρ νὰ μεταχειρίζεται τοῦτο πρὸς ὄφελος τῆς ἀνατροφῆς.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Σελ. 59—67

Περὶ τῆς συνειδήσεως πρὸ τῶν 4 ἐτῶν.

57 Θεωρία ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἠθικότητος αὐτοῦ. — 58 Ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ διευθύνῃ καὶ ἰσχυροποιήσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ παιδίου μελετῶσα τὴν φύσιν του. — 59 Μέθοδος ἣν ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τὴν κράτυνσιν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς ἠθικότητος τοῦ παιδίου. — 60 Πῶς ὀφείλει ἡ μήτηρ νὰ θεωρῇ τὸ παιδίον διὰ τὰς ἀγαθὰς πράξεις του, καὶ πῶς διὰ τὰς κακὰς, καὶ ποίαν ἐντεῦθεν μέθοδον νὰ μεταχειρίζεται διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς συνειδήσεώς του. — 61 Διάθεσις τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς φιλαυτίας ἐν τοῖς παιδίοις, καὶ κλίσις αὐτῶν πρὸς τὴν παραδίασιν τοῦ νόμου, ἧς ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ παρατηρῇ, καὶ νὰ προλαμβάνῃ. — 62 Ἐτέραις ὁρεξίαις τοῦ παιδίου, καὶ ἐν γένει πῶς ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ θέσῃ τὴν βάσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδίου.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Σελ. 67—75

Ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

63 Ὅτι τὸ σπουδαιότατον τῶν ἔργων τῆς μητρὸς εἶναι ἡ

ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, θεωρία τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας. — 64 Ὅτι ἡ φύσις τῶν παιδίων συντελεστική πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. — 65 Πρὸς τί ὁμοιάζει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς θείας λατρείας, καὶ τί τὸ οὐσιῶδες ἔργον τῆς μητροῦς. — 66 Τὸ ἀληθὲς ἀντικείμενον τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς, ἀνάπτυξις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου πρὸς τὰ παιδιά, καὶ ἐντύπωσις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀγάπης καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τῆς πανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ. — 67 Ὅτι ἀναγκαιοτάτη ἡ ἐντύπωσις τῶν εὐσεβῶν συγκινήσεων ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ παιδίου, καὶ ὅτι ἐκ τῶν φυσικῶν ἀφορμῶν ἡ μήτηρ ἐπιτυχέστατα μορφώνει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὰς περὶ Θεοῦ ἰδέας ἐν τῷ παιδίῳ τῆς. — 68 Ὅτι ἡ ἔγκασιρος ἐγκαθίδρυσις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου εἶναι ὀρμητήριον κατὰ τῶν κακιῶν, θεμέλιον τῶν ἐναρέτων ἔξων τῆς ψυχῆς, προπύργιον κατὰ τοῦ φανατισμοῦ καὶ προμαχὼν κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς ἀλλαξοθρησκείας. — 69 Διευκόλυνσις τοῦ ἔργου τῆς ἀνατροφῆς διὰ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας.

Κ Ε Φ Α Λ. Θ'.

Σελ. 75—80

Ἐξακολουθήσεις τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς.

70 Ἐντύπωσις τῶν περὶ Θεοῦ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἀληθειῶν διὰ τοῦ θείου λόγου τῶν ἱερῶν Γραφῶν. — 71 Μέθοδος τῆς ἐντυπώσεως τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν παιδίων. — 72 Ὅτι πρέπει ἡ μήτηρ νὰ διηγήται ἀφελῶς τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, καὶ ἄλλας Εὐαγγελικὰς ἱστορίας. — 73 Ὅτι χρήσιμοι αἱ εἰκονογραφαί, καὶ πῶς ἡ μήτηρ χρεωστεῖ νὰ παριστᾷ τὸν Θεὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου.

Κ Ε Φ Α Λ. Ι'.

Σελ. 80—99

Θρησκευτικὴ λατρεία.

74 Ὅτι πρέπει νὰ διδάξῃ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον ἐνωρὶς νὰ προσεύχεται, καὶ πῶς θὰ κάμῃ τοῦτο. — 75 Πῶς καὶ πότε

πρέπει νὰ γυμνάσῃ ἡ μήτηρ τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν προσευχὴν. — 76 Ἡ ἀξία τῆς προσευχῆς, ὅτι σύμφωνος μὲ τὴν ἔμφυτον εἰς τὸ παιδίον ιδιότητα. — 77 Προσευχὴ τῶν μικροτάτων παιδίων, ὅτι τὸ παιδίον γυμνάζεται ν' ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν διὰ τῆς λατρείας, καὶ ὅτι αὕτη γίνεται πηγὴ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων. — 78 Ἐκτὸς τῶν καθιερωμένων προσευχῶν καὶ ἄλλαι κατάλληλοι διὰ τὰ μικρὰ παιδιά ἀπλούσταται καὶ ἐκφραστικαὶ τῶν αἰσθημάτων του. — 79 Ἐμπνευσις σεβασμοῦ πρὸς τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς καὶ προσευχὴ κατ' αὐτάς. — Εὐχὴ εἰς τὴν Θεοτόκον. — 80 Χρησις μικρῶν ἀσμάτων ὁρησκευτικῶν μετὰ μουσικῆς ἀρμονίας, ἐπιρροὴ αὐτῆς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ὁρησκευτικὰ ἀσμάτια. — 81 Ὅτι καὶ ἡ ἀνάγνωσις τευχίων ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς ὁρησκείας βοηθητικὴ πρὸς τὴν ἐξάσκησιν τῆς θείας λατρείας, καὶ μάλιστα οἱ ψαλμοί.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ.	5.
ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅρισμός τῆς ἀνατροφῆς καὶ σκοπὸς αὐτῆς		4
Β'. Τὸ πρῶτον καθήκον τῆς μητρὸς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς κατὰ τὰ πρῶτα 2 ἔτη.		6
Γ'. Ἐξίς τῆς ὑπκοῆς.		16
Δ'. Ἐξίς ἐπὶ τῆς ἐνεργητικότητος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος.		31
Ε'. Συνέχεια τοῦ Γ' ἔτους. Ἐξίς τῆς ἀληθείας.		37
ΣΤ'. Περὶ τῆς φαντασίας κατὰ τὸ Γ' ἔτος καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀρετῶν ἢ κακιῶν.		44
Ζ'. Περὶ τῆς συνειδήσεως πρὸς τῶν 4 ἐτῶν.		59
Η'. Ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.		67
Θ'. Ἐξακολούθησις τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς.		75
Ι'. Θρησκευτικὴ λατρεία.		80
Ἀνακεφαλαίωσις.		99

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.